

ଗୋଦାବରୀଶ ନିଶି

ମନୋରଞ୍ଜନ ପ୍ରଧାନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ମନୋରଞ୍ଜନ ପ୍ରଧାନ

ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ
ଭୁବନେଶ୍ୱର

ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଲେଖକ : ପ୍ରଫେସର ମନୋରଞ୍ଜନ ପ୍ରଧାନ
ପ୍ରକାଶକ : ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ
ସଂସ୍କୃତି ଭବନ, ଭୁବନେଶ୍ୱର - ୧୪
ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ : ୨୦୦୬
ମୁଦ୍ରଣ : ବର୍ମା ପ୍ରିଣ୍ଟର୍ସ ଏବଂ ପବ୍ଲିଶର୍ସ
୧୧୮, ମଧୁସୂଦନ ନଗର, ଭୁବନେଶ୍ୱର
ମୂଲ୍ୟ : ଟ. ୬୦.୦୦ (ଷାଠିଏ ଟଙ୍କା ମାତ୍ର)

GODABARISH MISHRA

Written by
Published by

Prof. Manoranjan Pradhan
Orissa Sahitya Akademi
Sanskriti Bhawan,
Bhubaneswar -14

First Edition
Printed by

2006
Burma Printers & Publishers
118, Madhusudan Nàgar,
Bhubaneswar

Price
ISBN*

Rs. 60.00 (Rupees Sixty Only)
81-7586-126-6

ପ୍ରାର୍ଥନା

ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀପକ୍ଷରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଜୀବନୀ ଓ ପ୍ରତିଭା-ପ୍ରକାଶ ଗ୍ରନ୍ଥମାଳା ଅନୁକ୍ରମରେ ଏବେ ସତ୍ୟବାଦୀ ପଞ୍ଚସଖା ଯୁଗର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରବାଣ ସାଧକ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ରଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଆଲୋଚନା ସମ୍ବଳିତ ଏହି ମନୋଗ୍ରାଫଟି ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଯାଉଅଛି । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥଟିରେ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ସାମଗ୍ରିକ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିକୁ ବିସ୍ତୃତଭାବେ ଆକଳନ କରି ଯଥାସମ୍ଭବ ସାରମର୍ମକୁ ସ୍ଥାନିତ କରିଛନ୍ତି ବିଶ୍ୱଭାରତୀ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଶାନ୍ତିନିକେତନର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ବିଭାଗର ପ୍ରଫେସର ମନୋରଞ୍ଜନ ପ୍ରଧାନ ।

ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର କଳିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ କୃତିତ୍ୱର ସହ ଉପାଧ୍ୟକ୍ଷର ଶିକ୍ଷା ସମାପ୍ତିପରେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ସେବା କରିବାପାଇଁ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ପ୍ରେରଣାରେ ସତ୍ୟବାଦୀ ବନବିଦ୍ୟାଳୟର ଶିକ୍ଷକ ପଦକୁ ଆଦରରେ ଗ୍ରହଣ କରିନେଇ ମାତୃଭୂମିର ସେବା ନିମନ୍ତେ ଜୀବନକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଥିଲେ । ତ୍ୟାଗ, ସେବା ଓ ସାଧନାର ଏହି ଯଶସ୍ୱୀ ସାଧକ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଚିରନମସ୍ୟ । ବହୁଳ ବନର ରମଣୀୟ ପ୍ରାକୃତିକ ପରିବେଶ, ଶାନ୍ତିଆ ନଈ ଓ ଅତି ମନୋରମ ଘଣ୍ଟଶିଳା ପାହାଡର ବୃକ୍ଷଲତା ରାଜି ସବୁଜ ପ୍ରକୃତି, ଚିଲିକା ହ୍ରଦର ନୈସର୍ଗିକ ଶୋଭା ତାଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧିତ କରିଥିଲା ଫଳରେ ତାଙ୍କ ଲେଖନୀରେ ରୂପାୟିତ ହୋଇଥିଲା ଅମୃତମୟୀ କବିତାର ଛବି ଛବି ଧାରା, ଯାହା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ବହୁ ରଙ୍ଗରେ ରଙ୍ଗାୟିତ କରିପାରିଛି ।

ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ଜଣେ ଆର୍ତ୍ତଶ ଗୁରୁ, ଶିକ୍ଷାବିତ୍, ନିଃସ୍ୱାର୍ଥପର ଜନସେବକ, ପ୍ରବାଣ ରାଜନୀତିଜ୍ଞ, ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା, ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତିର ଏକନିଷ୍ଠ ସାଧକ ଭାବରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଇତିହାସରେ ଏକ ଗୌରବମୟ ଅଧ୍ୟାୟ ମଣ୍ଡନ କରିଛନ୍ତି । ସାତଦଶଶି କାଳ (୧୮୮୭-୧୯୫୬) ବ୍ୟାପ୍ତ ତାଙ୍କ କର୍ମମୟ ଜୀବନକାଳ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଆ ସାରସ୍ୱତ ଜଗତକୁ ଏହି ଧୂରୀଣ ସାଧକ ସ୍ୱକାୟ ଦାନଦ୍ୱାରା ଯେପରି ସମୃଦ୍ଧ କରିଯାଇଛନ୍ତି, ତାହା ଅତୁଳନୀୟ । ରୋମାଞ୍ଚିକ ଭାବଧାରା ସମନ୍ୱିତ ତାଙ୍କର କାବ୍ୟକ୍ରୋମଳ, ଭାବପୂର୍ଣ୍ଣ ମଧୁମୟ ଗାଥା ଓ ଗୀତିକବିତାମାନ ଓଡ଼ିଆ ବାଣୀ ଲଣ୍ଡାରକୁ ଗର୍ବିତ କରିଛି । କବିପ୍ରାଣର ଅନନ୍ତ ବିସ୍ତୃତି, ମାନବଜୀବନର ଉଦାରତା, ମଣିଷପଣିଆର ଏଣ୍ଡର୍ଯ୍ୟ ଓ ଉତ୍କଳ ଜୀବନାଦର୍ଶରେ ସମୃଦ୍ଧ ତାଙ୍କର କାବ୍ୟସାହିତ୍ୟ ଅନନ୍ୟ ଓ ଅତୁଳନୀୟ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଅଧିକାଂଶ ବିଭାଗରେ ସେ ଲେଖନୀ ଚାଳନା କରି ନିଜ ସାରସ୍ୱତ ଦକ୍ଷତାର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରିଯାଇଛନ୍ତି ।

ଏହି ସ୍ୱଜାତିପ୍ରେମୀ, କର୍ମଯୋଗୀ, ସ୍ୱାଭିମାନୀ, ଅନନ୍ୟ ସାରସ୍ୱତ ସାଧକଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ଓ କୃତି ସମ୍ପର୍କରେ ରଚିତ ଉକ୍ତ ମନୋଗ୍ରାଫଟି ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ସୁଧାସମାଜ ତଥା ପାଠକମାନଙ୍କର ସମୁଚିତ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଲାଭ କଲେ ଏକାଡେମୀର ସ୍ୱପ୍ନ ସାଧକ ଓ ଫଳବତୀ ହେବ ।

ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ଦାସବର୍ମା
ସଂପାଦକ

ଅଗ୍ରଲେଖ

ସତ୍ୟବାଦୀ ଗୋଷ୍ଠୀର ଅନ୍ୟତମ ସାଥୀ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର ଅନ୍ୟ ପ୍ରତିଭାର ଅଧିକାରୀ । ଚତୁର ଯୌବନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ସହିତ ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ସଂଗ୍ରାମ କରି ଆପଣାର ସାଧନା ବଳରେ ନିଜର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବକୁ ଗଠନ କରିପାରିଥିଲେ । ଜଣେ ମେଧାବୀ ଛାତ୍ର ଭାବରେ ସେ ବିଭିନ୍ନ ସ୍କୁଲ ଓ କଲେଜମାନଙ୍କରେ ପରିଚିତ କେବଳ ନଥିଲେ, ତତ୍ ସହିତ ସମାଜସେବାରେ ମଧ୍ୟ ସଂପୃକ୍ତ ଥିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରଥମ ସାକ୍ଷାତରୁ ହିଁ ସେ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବ ପ୍ରତି ଅତରଳ ଶ୍ରଦ୍ଧା ନିବେଦନ କରିଥିଲେ । ଭଟ୍ଟ ଚାକିରିର ପ୍ରଲୋଭନକୁ ତ୍ୟାଗ କରି ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସଶ୍ରବ ଆହ୍ୱାନକ୍ରମେ ସତ୍ୟବାଦୀ ବନବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷକତା କଲେ । ସେହି ସମୟରୁ ଅର୍ଥାତ୍ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଦ୍ୱିତୀୟ ଦଶକର ଆରମ୍ଭରୁ ହିଁ ତାଙ୍କର ସାରସ୍ୱତ ପ୍ରତିଭାର ବିଶେଷ ବିକାଶ ହେଲା । ସେ ଶିକ୍ଷକତା ସହିତ କବିତା ଓ ଗଳ୍ପ ଲେଖିଲେ । ଲେଖିଲେ ମଧ୍ୟ ଉପନ୍ୟାସ, ନାଟକ, ନାନା ପ୍ରବନ୍ଧ ଓ ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟ । ଜଣେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ସାହିତ୍ୟିକ ଭାବେ ସେ ମାନ୍ୟତା ଲାଭକଲେ । ସତ୍ୟବାଦୀ ବନବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ସେ ଓଡ଼ିଶାର ବିଜ୍ଞାନାଞ୍ଚଳ ସିଂହବୁଦ୍ଧିରେ ଓଡ଼ିଶା ଜାଗରଣ ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟକଲେ । ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମରେ ଯୋଗଦେଇ ନବ ଓଡ଼ିଶାର ମନ୍ତ୍ରୀ ହେଲେ । ତାଙ୍କ ଉଦ୍ୟମରେ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେଲା, ସ୍ୱାଧୀନତା ପରେ ଗଣତନ୍ତ୍ର ପରିଷଦର ନେତା ହେଲେ କିନ୍ତୁ ଜୀବନବ୍ୟାପୀ ସାରସ୍ୱତ ସାଧନାରୁ ସେ ବିରତ ହୋଇ ନଥିଲେ । ବିପୁଳ ତାଙ୍କର ରଚନା । ସର୍ବତ୍ର ଅଛି ମାନବ ସଂପ୍ରୀତି, ମାଟି ମନଘଟା ଓ ଜାତୀୟତାବୋଧ ।

ତାଙ୍କ କୃତି ଓ କୃତିତ୍ବ ସଂପର୍କରେ ଏକ ସୂଚନାତ୍ମକ ପରିଚିତି ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରଣୟନ କରିବା ପାଇଁ ମତେ ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀର କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ । ସେ ଅନୁରୋଧ ସାଦରେ ଗ୍ରହଣ କରି ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ପୁସ୍ତିକାଟି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଛି । କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶାନୁସାରେ ଏହାକୁ ଯଥାସମ୍ଭବ ସରଳ ସାବଜାଲ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତତ୍ପରୀ ବା ଗବେଷଣାଧର୍ମୀ କରିନାହିଁ । ସାଧାରଣ ପାଠକଙ୍କର ଏହି ପୁସ୍ତିକା ଶ୍ରଦ୍ଧା ଅର୍ଜନ କରିପାରିଲେ ଓ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବ ସହିତ ଜିଅିତ ପରିଚିତ ଲାଭ କରିପାରିଲେ ମୁଁ ନିଜକୁ ଧନ୍ୟ ମନେ କରିବି ।

ମନୋରଞ୍ଜନ ପ୍ରଧାନ

ସୂଚୀପତ୍ର

ପ୍ରଥମ ପରିଚ୍ଛେଦ -

ଗୋଦାରାଶଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବ ବିକାଶ : ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ସତ୍ୟବାଦୀ [୭]

ଦ୍ୱିତୀୟ ପରିଚ୍ଛେଦ -

ଜୀବନ ଓ ସାଧନା : [୧୨] ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଜୀବନ [୧୪] ଶିକ୍ଷକ ଜୀବନ
[୧୮] ସମାଜସେବୀ ଜୀବନ [୨୦] ରାଜନୀତିକ ଜୀବନ [୨୨]
ପାରିବାରିକ ଜୀବନ [୨୬] ସାହିତ୍ୟ ସାଧନାର ପୃଷ୍ଠଭୂମି [୨୯]

ତୃତୀୟ ପରିଚ୍ଛେଦ -

ସାରସ୍ୱତ ପ୍ରତିଭାର ଆକଳନ : କବି ଗୋଦାବରୀଶ [୩୨] କବିତା
ବିଭାଗ : ଗୀତିକବିତା [୩୨] ଗାଥାକବିତା [୩୫] ସମୋଧଗୀତିକା
[୩୮] ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶପଦୀ କବିତା [୪୦] ଶୋକଗୀତିକା [୪୧]
କବିତାର ଉପାଦାନ: ମାନବ ବନ୍ଦନା [୪୩] ଜାତୀୟତା [୪୫]
ପ୍ରକୃତି ପ୍ରାଣତା [୪୭] ପ୍ରେମ ଭାବନା [୪୮] ଇତିହାସବୋଧ [୫୦]

ଚତୁର୍ଥ ପରିଚ୍ଛେଦ -

ନାଟ୍ୟକାର ଗୋଦାବରୀଶ [୫୨] ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ [୫୩]
ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ ନାଟକର ସ୍ବାତନ୍ତ୍ର୍ୟ [୫୬] ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବ [୫୭]
ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବ ନାଟକର ସ୍ବାତନ୍ତ୍ର୍ୟ [୫୭] ନାଟକର ରୂପବିଭବ :
ଜାତୀୟତାବୋଧ [୫୮] ମାନବତାବାଦ [୬୦] ମଞ୍ଚୋପଯୋଗିତା [୬୩]

ପଞ୍ଚମ ପରିଚ୍ଛେଦ -

ଗାନ୍ଧିକ ଗୋଦାବରୀଶ [୬୫] ସାମାଜିକ ସଂସ୍କାରମୂଳକ ଗଛ [୬୬]
ପାରିବାରିକ ସମସ୍ୟାଧର୍ମୀ ଗଛ [୬୯] ପ୍ରଣୟ ପ୍ରଧାନ ଗଛ [୭୧]
ରାଜନୀତିକ ଚେତନାଧର୍ମୀ ଗଛ [୭୨] ଚରିତ୍ର ପ୍ରଧାନ ଗଛ [୭୪]

ଷଷ୍ଠ ପରିଚ୍ଛେଦ -

ଔପନ୍ୟାସିକ ଗୋଦାବରୀଶ [୭୬] ଘଟାନ୍ତର [୭୭] ଅଭାଗିନୀ [୭୮]
ଅଠର ଶହ ସତର [୮୦] ନିର୍ବାସିତ [୮୨] ଆହରଣରେ ସମାଜରଣ
[୮୪] ଇତିହାସର ପଦଧ୍ବନି [୮୫] ଜାତୀୟତାବୋଧ [୮୬]

ସପ୍ତମ ପରିଚ୍ଛେଦ -

ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଗୋଦାବରୀଶ [୮୭] ଜାତୀୟ ରାଜନୀତିକ ସମସ୍ୟା ସଂବଳିତ
ପ୍ରବନ୍ଧ [୮୮] ଜୀବନୀ ମୂଳକ ପ୍ରବନ୍ଧ [୯୧] ବିଶ୍ଳେଷଣାତ୍ମକ ବା
ବର୍ଣ୍ଣନାଧର୍ମୀ ପ୍ରବନ୍ଧ [୯୪] ଲେଖକ ଜୀବନର ସ୍ମୃତି ଓ ଅନୁଭୂତି ମୂଳକ
ପ୍ରବନ୍ଧ [୯୫] ଓଡ଼ିଶା ସଂକ୍ରାନ୍ତୀୟ ବିବୃଦ୍ଧି ମୂଳକ ପ୍ରବନ୍ଧ [୯୮]
ଭାଷଣ ଓ ଅଭିଭାଷଣଧର୍ମୀ ପ୍ରବନ୍ଧ [୯୯] ସ୍ନେହ ଓ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଉପରେ
ଆଧାରିତ ପ୍ରବନ୍ଧ [୧୦୦] ଶିଶୁ ମନରେ ଆଦର୍ଶ, କୌତୂହଳ ଓ
ଜିଜ୍ଞାସା ଉଦ୍ରେକକାରୀ ପ୍ରବନ୍ଧ [୧୦୧] ଆତ୍ମଜୀବନୀ [୧୦୩]
ଉପସଂହାର [୧୦୮]

ପ୍ରଥମ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବର ବିକାଶ

ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ସତ୍ୟବାଦୀ

ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ରଙ୍କ (୧୮୮୬ - ୧୯୫୬) ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବର ବିକାଶ ସତ୍ୟବାଦୀ ବନବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ତହିଁର ନିର୍ମାତା ଶିକ୍ଷକ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସଂସର୍ଗ ଯୋଗୁଁ ଘଟିଥିଲା । ୧୯୦୯ ମସିହାରେ ଏହି ବିଦ୍ୟାଳୟର ଜନ୍ମ । ମାତ୍ର ଏହା ପୂର୍ବରୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଇଂଲଣ୍ଡର ଇଟନ୍, ଓ ହାରୋ ଏବଂ ୧୮୭୯ ମସିହାରେ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରର ସାତଜଣ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତ, ସ୍ବାଧୀନତାପ୍ରେମୀ ଯୁବଶକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଡେକାନ୍ ଏକୁବେଶନ ସୋସାଇଟି ସମ୍ପର୍କରେ ଅବସ୍ଥିତ ହୋଇଥିଲେ । ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳ କୃଷ୍ଣ ଗୋଖଲେଙ୍କ ଦ୍ବାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ପର୍ଶୁରାମ କଲେଜର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ‘ନ୍ୟୁ ଇଣ୍ଡିଆ ନାମକ’ ଇଂରାଜୀ ଖବର କାଗଜରୁ ପଢ଼ିଥିଲେ । ଏତେବେଳକୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାସ୍କୁଲର ଛାତ୍ର ଥିଲେହେଁ ପୁରୀର ପ୍ରଖ୍ୟାତ ଦେଶସେବୀ ମୁକ୍ତାର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାସଙ୍କ ପ୍ରେରଣାରେ ଭାରତୀୟ ଜାତୀୟ ଜୀବନର ଉନ୍ନତି କଳ୍ପେ ଓଡ଼ିଶାବାସୀଙ୍କୁ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରିବା ପାଇଁ ସେହିପରି ଗୋଟିଏ ଶିକ୍ଷା ସଂଗଠନ ଗଢ଼ିବାର ପରିକଳ୍ପନା କଲେ । ୧୯୦୩-୦୪ ବେଳକୁ ସେ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରୁ ବି.ଏ. ପାସ କରି କଲିକତାରେ ଓକିଲାତି ପଢ଼ିବାକୁ ଗଲେ । କଲିକତାରେ ପଢ଼ୁଥିବାବେଳେ ମଝିରେ ମଝିରେ ଯେବେ ଛୁଟି ହୁଏ, ସେ ଭୁବନେଶ୍ବର ଚାଲିଆସନ୍ତି । ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ପଣ୍ଡିତ ବାସୁଦେବ ରଥ, କାବ୍ୟତୀର୍ଥ ଭୁବନେଶ୍ବରଠାରେ ‘ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ ଟୋଲ’ ନାମକ ଏକ ସଂସ୍କୃତ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷକ ଥିଲେ । ସେ ଥିଲେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାସଙ୍କର ଅତି ଘନିଷ୍ଠ ବନ୍ଧୁ । ବାସୁଦେବଙ୍କ ମାଧ୍ୟମରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଆପଣାର ହୋଇ ତାଙ୍କ ସହିତ ମିଶି ସଂସ୍କୃତ ଟୋଲରେ ଛୁଟିଦିନମାନଙ୍କରେ ନାନା ଆଲୋଚନା କରୁଥିଲେ । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ସହିତ କେଦାରଗୌରୀ ପୁଷ୍କରିଣୀରେ ସ୍ନାନ କରିବା, ଲିଙ୍ଗରାଜ ଦେବଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବା ଇତ୍ୟାଦି ସଂସ୍କୃତ ଟୋଲରେ ବସି ଓଡ଼ିଶାରେ ଆଧୁନିକ ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରି ଯୁବଶକ୍ତିକୁ ଶିକ୍ଷିତ ଓ ସଜ୍ଜିତ କରିବାପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଇଂରାଜୀ ସ୍କୁଲ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା କଥା ବିଚାର କରୁଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ବଙ୍ଗଦେଶର

ବିପ୍ଳବୀ ଯୁବକମାନଙ୍କ ଉଠିତ ‘ଅନୁଶୀଳନ ସମିତି’ର ସଭ୍ୟ ଥିବା ଶଶିକୃଷ୍ଣ ରାୟ ଚୌଧୁରୀ ପୁରୀରେ ଆଦି ଅଜ୍ଞାତବାସ କରୁଥିଲେ । ସ୍ୱଦେଶୀ ଆନ୍ଦୋଳନ ଓ ସନ୍ତାପବାଦୀ ଯୁବଗୋଷ୍ଠୀର ସଭ୍ୟଥିବାରୁ ଏହାକୁ ପୋଲିସ୍ ତଳାସ କରୁଥିଲେ । ଘଟଣା ଚକ୍ରରେ ଏହାଙ୍କ ସହିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ପରିଚୟ ହେଲା ଓ ଭରସା ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ କିଛି ସମୟ କଟାଇଲେ । ଭୁବନେଶ୍ୱର ନିକଟସ୍ଥ ସୁନ୍ଦରପଡ଼ା ଗ୍ରାମର ପଣ୍ଡିତ ସୁଦର୍ଶନ ନନ୍ଦଙ୍କର ପଣ୍ଡିତ ବାସୁଦେବ ରଥଙ୍କ ସହିତ ବନ୍ଧୁତା ଥିଲା । ଏମାନେ ସଂସ୍କୃତ ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ ହେଁ ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷା ଓ ଶିକ୍ଷକତା ସମ୍ପର୍କରେ ବେଶ୍ ଅବଗତା ଥିଲେ । ଫଳରେ ଏ ଦୁହିଙ୍କ ପରାମର୍ଶ କ୍ରମେ ଗୋପବନ୍ଧୁ, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ଓ ଶଶିକୃଷ୍ଣ ରାୟ ଚୌଧୁରୀ ଭୁବନେଶ୍ୱରଠାରେ ‘ଏକାଗ୍ର ଏକାଡେମୀ’ ନାମରେ ଏକ ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ । ଶଶିକୃଷ୍ଣ ଏଥିରେ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟକଲେ, ମାତ୍ର କିଛି ଦିନ ପରେ ଛଦ୍ମବେଶୀ ବିପ୍ଳବୀ ଯୁବକ ଶଶିକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ସରକାରଙ୍କ ଗୋଚରୀ ପୋଲିସ୍ ଜାଣିପାରି ତାଙ୍କ ବିରୋଧରେ ଓ ବିଦ୍ୟାଳୟର କର୍ମକର୍ତ୍ତାଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଗୁପ୍ତ ରିପୋର୍ଟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ଜାଣି ଶଶିକୃଷ୍ଣ ଏଠାରୁ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହୋଇ ଚାଲିଗଲେ ।

ଏକାଗ୍ର ଏକାଡେମୀ ମୁରବା ଓ ସୁପରିଚାଳନା ଅଭାବରୁ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ସାମୟିକ ଭାବରେ ଶିକ୍ଷାନୁରାଗୀ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ିଲେ ମଧ୍ୟ ନିଷ୍ଠା ଓ ଆଗ୍ରହ ଫଳରେ ସେ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ, ହରିହର ଦାସ, ଅନନ୍ତ ମିଶ୍ର, ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପାତ୍ର ଏବଂ ପରେ କୃପାସିନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର ଓ ବ୍ରଜ ସୁନ୍ଦର ଦାସଙ୍କ ସହିତ ଆଲୋଚନା କରି ମହାରାଷ୍ଟ୍ରର ‘ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ସମିତି’ ଭଳି ଓଡ଼ିଶାରେ ‘ବିଶ୍ୱ ଶିକ୍ଷା ସମିତି’ ନାମରେ ଏକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଢିବାର ପରିକଳ୍ପନା କଲେ ଏବଂ ବଙ୍ଗବାରେ ଶ୍ରୀ ଅରବିନ୍ଦ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ସ୍ୱଦେଶୀ ଆନ୍ଦୋଳନ ଓ ବନ୍ଦେ ମାତରମ୍ ଆନ୍ଦୋଳନ ମାଧ୍ୟମରେ ଯୁବଶକ୍ତିକୁ ସଜ୍ଜିତ କରିବା ପାଇଁ ସଂକଳ୍ପ ନେଲେ । ଏମାନେ କଲେଜ ଛାତ୍ର ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସଂକଳ୍ପକୁ ବାସ୍ତବାୟିତ କରିବା ପାଇଁ ଅବସର ସମୟରେ ଦେଶରେ ସ୍ୱଦେଶୀ ଆନ୍ଦୋଳନ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ଓ ଯୁବକମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷାଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆଖଡ଼ାରେ ଶାରୀରିକ ବ୍ୟାୟାମ ଓ ଲାଠିଖେଳ ପ୍ରକୃତି ଶିଖାଇଲେ । ଏପରିକି ଗେରୁଆ ଲୁଗା ଓ କୁରୁତା ପିନ୍ଧି ମୁଣ୍ଡରେ ଗେରୁଆ ଠେକା ବାନ୍ଧି ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନ ବୁଲି ବୁଲି ଯୁବକମାନଙ୍କୁ ସଜ୍ଜିତ ଏବଂ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରାଇବାରେ ଲାଗିଲେ । ଏତିକିବେଳେ ଏମାନେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲେ ସତ୍ୟବାଦୀରେ ଗୋଟିଏ ଜାତୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବେ । ସେଠାରେ ଜାତୀୟ ପଦ୍ଧତିରେ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯିବ ଓ ଯୁବକମାନେ ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ଲାଭ କରିବେ । ଉତ୍କଳ ବି ମଧୁସୂଦନ ରାଓ ଏହାକୁ ସମର୍ଥନ ଜଣାଇଲେ । ୧୯୦୭ ମସିହାରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ କଲିକତାରୁ ଓକିଲାତି ପାଶ୍ କରି ମୟୂରଭଞ୍ଜ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ନୀଳଗିରି ରାଜ୍ୟରେ ତାଙ୍କ ‘ବିଶ୍ୱ ଶିକ୍ଷା ସମିତି’ ଆନୁକୁଲ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଚ ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା

କରିବା ପାଇଁ ନାବରିରି ରାଜ୍ୟର ସାହାଯ୍ୟ ପାଇଥିଲେ ଓ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେବାପରେ ସେ ଏହାର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ, ହରିହର ଓ ବାଲେଶ୍ଵରର ଉମାଚରଣ ଦାସ ଏହାର ସହଶିକ୍ଷକ ରହିଲେ । ମାତ୍ର ଚାରିମାସ ପରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଏହାକୁ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଚାଲିଆସିଲେ ଓ ଉମାଚରଣ ଦାସ ଏହାର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ହେଲେ । ୧୯୦୯ ମସିହାରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ, ହରିହର ଦାସ, ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ ଏବଂ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରପୁରର ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ବନ୍ଧୁ ଗୋପୀନାଥ ଦାସ ସତ୍ୟବାଦୀରେ ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଚ ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ପାଇଁ କଳ୍ପନା କଲେ ଓ ସେହିବର୍ଷ ଅଗଷ୍ଟ ମାସ ୧୨ ତାରିଖରେ ଏହା ସାକାର ରୂପ ଗ୍ରହଣ କଲା । ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ମୂଳରେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ନିଷ୍ଠା ଓ ତ୍ୟାଗ ଅସାମାନ୍ୟ । ପ୍ରଥମେ ଏ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ୧୯ଜଣ ଛାତ୍ର ନାମ ଲେଖାଇଲେ । ବର୍ଷା ଦିନେ ସାକ୍ଷୀଗୋପୀନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଚତୁରରେ ଓ ଅନ୍ୟଦିନମାନଙ୍କରେ ମନ୍ଦିରର ବଗିଚାରେ ଥିବା ଛୁରିଅନା ଓ ବଜ୍ର ଗଛମୂଳରେ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶ୍ରେଣୀ ଚାଲୁରହିଲା । ଏହା ପୂର୍ବରୁ ଗୋଦାବରୀର ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ସୁଭରେ ପଡ଼ିବାବେଳେ ଶଶିଦା'ଙ୍କ ପାଖରେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଦେଖିଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କୁ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ବକ୍ତୃତା ଶୁଣିବାର ସୁଯୋଗ ମିଳିଥିଲା । ବକ୍ତୃତାର ଶୈଳୀ ଓ ଯୁକ୍ତିବାଦିତା ତଥା ସ୍ଵଦେଶପ୍ରେମର ଉଦ୍‌ଘୋଷଣାରେ ଗୋଦାବରୀର ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ । ନିଜ ଭବିଷ୍ୟତ କର୍ମପଦ୍ଧା ସମ୍ପର୍କରେ ଜଣାଇ ସେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଚିଠି ଲେଖୁଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କ ଉତ୍ତରରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଭବିଷ୍ୟତ ସ୍ଥିର କରୁଥିଲେ ।

୧୯୧୩ ମସିହାରେ ଗୋଦାବରୀର ଅର୍ଥନୀତିରେ ଏମ୍.ଏ.ପାଠ କରିବାପରେ ସତ୍ୟବାଦୀ ବନ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷକଭାବରେ ଯୋଗ ଦିଅନ୍ତୁ ବୋଲି ଗୋପବନ୍ଧୁ ଚାହୁଁଥିଲେ । ଏହାକୁ ଏଡ଼ାଇ ନପାରି ଅନ୍ୟ ଚାକିରିର ମୋହ ତ୍ୟାଗକରି ଗୋଦାବରୀର ୧୯୧୩ ରେ ଏଥିରେ ଯୋଗଦେଲେ । ପୂର୍ବରୁ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ମନ୍ଦିର ଓ ନୀଳକଣ୍ଠ ପ୍ରମୁଖ ଏଥିରେ ଯୋଗଦେଇଥିଲେ । ଗୋଦାବରୀର ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶିକ୍ଷକଭାବରେ ଯୋଗଦେବାପରେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ତ୍ୟାଗ ଓ କଷ୍ଟକଥା ସବୁ ଜାଣିଲେ, ଦୁଃଖରେ ହତବାକ୍ ହେବା ସହିତ ଆନନ୍ଦରେ ଆମ୍ବରା ହେଲେ । ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ଵରେ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ ନିଜକୁ ସେହିପରି ହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକଲେ । ଯଥାର୍ଥରେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଜୀବନାଦର୍ଶ ଗୋଦାବରୀର ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ଜୀବନର ନିୟାମକ ହେଲା । ନିଜେ ଗରିବ, କପର୍ଦ୍ଦକ ଶୂନ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସହିତ ଥିବାବେଳେ ନିଜକୁ ସବୁଠାରୁ ଧନୀଶ୍ରେଣୀର ବୋଲି ସେ ମଣନ୍ତି । ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ଵର ଅମଦିନ ସର୍ବ ତାଙ୍କୁ ମହାନ କରିଥିବାରୁ ଗୋଦାବରୀର ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ନିବେଦନ କରି ଲେଖିଛନ୍ତି - 'ଗୋପବନ୍ଧୁ ଏ ଭବ ପାରାବାରରେ ମୋ କ୍ଷୁଦ୍ର ଜୀବନର କର୍ଣ୍ଣଧାର । ମୋ ପ୍ରାଣର ଉପାସ୍ୟ ଦେବତା । ଦୁର୍ବଳ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମାନଙ୍କରେ ଆଜି ସୁଦ୍ଧା ମୁଁ ତାଙ୍କରି ମୂର୍ତ୍ତି ଆଖି ଆଗରେ କଳ୍ପନାରେ ରଖି ସାହୁନା

ପାଏ । ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ପରି ସୁହୃଦ, ପଥ ପ୍ରଦର୍ଶକ ଓ ଦର୍ଶନ-ଗୁରୁ ନିତାନ୍ତ ବିରଳ ।’ ‘ଅର୍ବ ଶତାବ୍ଦୀର ଓଡ଼ିଶା ଓ ତହିଁରେ ମୋ ସ୍ଥାନ’ରେ ପରିଣତ ବୟସର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଭାବରେ ଗୋଦାବରୀଶ ଗର୍ବର ସହିତ ଲେଖିଛନ୍ତି ‘ମଣିଷ ଜୀବନ ସର୍ବସ୍ବ ହରାଇ, ଦାଣ୍ଡର ଭିକାରୀ ହେବ ତ, ହେବ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ପରି ପୁରୁଷଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ପଡ଼ି ।’ ସତ୍ୟବାଦୀ ବନ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା ଅତ୍ୟନ୍ତ ମହାନ । ପ୍ରାଚ୍ୟ ସଭ୍ୟତା ଓ ସଂସ୍କୃତିର ଗିରି ଉପରେ, ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷା ମାଧ୍ୟମରେ ଦେଶର ଯୁବକ ଓ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନେ କିପରି ସୁଶିକ୍ଷିତ, ସୁସଂଗଠିତ, ଶୃଙ୍ଖଳିତ ଅଥଚ ନିଃସ୍ବାର୍ଥପର, ସ୍ବଦେଶପ୍ରେମୀ, ସେବାପରାୟଣ ତଥା ସୁସ୍ଥସବଳ, କର୍ମଠ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟପରାୟଣ ହେବେ ଓ କବା କୌଶଳ, କାରିଗରୀ ଶିଳ୍ପ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାଲିମପ୍ରାପ୍ତ, ଚରିତ୍ରବାନ ସୁନାଗରିକ ରୂପେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଓ ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ଜୀବନରେ ପ୍ରତିଭାର ବିକାଶ କରିପାରିବେ, ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହି ବିଦ୍ୟାଳୟର ପାଠ୍ୟକ୍ରମ, ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାର ଅନୁକୂଳ ଥିଲା । ମଣିଷ ମନରୁ କୁସଂସ୍କାର ଦୂରକରି ଏକତା ଓ ମାନବିକତାର ବିକାଶ ପାଇଁ ତରୁଣ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର କିପରି ଆଗ୍ରହ ସୃଷ୍ଟିହେବ ସେଥିପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଥିଲା । ସେହି ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶିକ୍ଷକ ଓ ଛାତ୍ର ଜାତି, ଧର୍ମ, ବର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ବିଶେଷରେ ଏକତ୍ର ଲୋକନ, ଏକତ୍ର ବସବାସ ଓ ଏକତ୍ର କୃଷି ଏବଂ ଶିଳ୍ପକ୍ଷେତ୍ରରେ ଶ୍ରମଦାନ ଦ୍ବାରା ନିଜକୁ ଓ ଦେଶକୁ ଉପକୃତ କଢାଳବାର ପଣ କରୁଥିଲେ । ଏଣୁ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଆଦର୍ଶରୁ ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ ଯେ, ଏହା ଥିଲା ମଣିଷ ଚିଆରି ଏକ କାରଖାନା । ଯୁବକ ଗୋଦାବରୀଶ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ବନବିଦ୍ୟାଳୟର ଆଦର୍ଶରୁ ପୁଞ୍ଜି କରି ସମଗ୍ର ଜୀବନ ବିତାଇଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ଏଣୁ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ମହତ୍ ଆକାଂକ୍ଷା ଅଚିରେ ପୂରଣ ହୋଇ ପାରିଛି । ସତ୍ୟବାଦୀ ବନବିଦ୍ୟାଳୟକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଗଢ଼ି ଉଠିଥିବା ଆଭିମୁଖ୍ୟ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଏକ ଯୁଗାଦର୍ଶ ଭାବରେ ବିବେଚିତ । ଏହାର ଭାରତୀୟତାବୋଧ, ଋତିହାସ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ, ସାମାଜିକ ଆବେଦନ, ସାଂସ୍କୃତିକ ଚେତନା, ମାନବତାବାଦ, ଜାତୀୟତାବାଦ ଆଦି ଥିଲା ଏଠା ସାଧକଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ପାଦରେ ବଳିମନ୍ତ୍ରଣ ‘ବନ୍ଧେ ମାତରମ୍’ ଥିଲା ମହାଭାରତୀୟ ଜାତୀୟତାବୋଧର ବାଜମନ୍ତ୍ର । ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଥିଲେ ଏହି ଚେତନାର ଅଗ୍ରଦୂତ । ଉତ୍କଳ ଜନନୀର ସେବାକୁ ମହାମନ୍ତ୍ର ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ମହାଭାରତୀୟ ଭାବରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହେବାପାଇଁ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଆହ୍ୱାନରେ ଅନ୍ୟ ଯେଉଁ ଚାରିଜଣ ରଥୀ ଆଗେଇ ଆସିଥିଲେ ସେମାନେ ହେଲେ ନୀଳକଣ୍ଠ, ଗୋଦାବରୀଶ, କୃପାସିନ୍ଧୁ ଓ ହରିହର ପ୍ରମୁଖ । ଏମାନଙ୍କ ଉତ୍କଳ ପ୍ରୀତି ମହାଭାରତୀୟ ଭାବଧାରାରୁ ଭିନ୍ନ ନଥିଲା । ଉତ୍କଳର ଭାଷା, ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି ଲାଗି ବିହିତ ପଦକ୍ଷେପ ସହିତ ଜାତି ଗଠନ ପାଇଁ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ଯେଉଁ ଭୂମିକା ପାଳନ କରିଥିଲା ‘ସତ୍ୟବାଦୀ’ ପତ୍ରିକା ଥିଲା ତାର ଆହ୍ୱାନ । ଋତିହାସ ପ୍ରତି ଥିବା ନିରପେକ୍ଷ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ସତ୍ୟବାଦୀ

ସାଧକଙ୍କର ଅନ୍ୟତମ ସୁବିଚାର । ଏମାନେ ପ୍ରାଚୀନ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଓ ଇତିହାସକୁ ଅନୁସରଣ କରି
 ଛଡ଼ ଓ ସୁପ୍ତ କାଳକୁ ଦେଇଛନ୍ତି ବଞ୍ଚିବାର ପ୍ରେରଣା । ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ଜାଗ୍ରତ କରାଇଛନ୍ତି ଅତୀତର
 ବୀରପୁରୁଷଙ୍କ ଦେଶପ୍ରେମର ଉଦାହରଣ ଦେଇ । ଇତିହାସର ପୃଷ୍ଠଭୂମିରେ ଆଧାରିତ
 ଗୋଦାବରାଶଙ୍କ ‘ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ’ ଓ ‘ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବ’ ନାଟକ ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସର ଗୌରବମୟ
 ଘଟଣାର ମୂଳସାକ୍ଷୀ ସଦୃଶ । ନୀଳକଣ୍ଠ ‘କୋଣାର୍କ’ କାବ୍ୟ ଓ କୃପାସିନ୍ଧୁଙ୍କର ‘କୋଣାର୍କ’
 ଗଦ୍ୟ ଇତିହାସ ସମର୍ଥିତ । ସମାଜର ଉନ୍ନତିକଳ୍ପେ ସତ୍ୟବାଦୀ ପ୍ରତ୍ୟାଶାଙ୍କ ଅବଦାନ
 ଅନସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ । ଏହି ଚିନ୍ତାଧାରାରେ ଦେଶବାସୀଙ୍କ ପାଇଁ ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ସେବାକରିବା ଲାଗି ସତ୍ୟବାଦୀ
 ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଓ ଏହାର ଫଳସ୍ୱରୂପ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ମାନବ ସେବା ହୋଇଯାଇଥିଲା
 ସତ୍ୟବାଦୀ ଚେତନାର ଅନ୍ୟତମ ଆଦର୍ଶ । ଶିକ୍ଷା ଓ ସଂସ୍କୃତିଚେତା ସତ୍ୟବାଦୀର ସାଧକଗଣ
 ଦେଶ ମିଶ୍ରଣ ଆନ୍ଦୋଳନ ଜରିଆରେ ଆଞ୍ଚଳିକ ମନୋଭାବକୁ ଦୂର କରିବାକୁ ଆହ୍ୱାନ
 ଦେଉଥିଲେ । ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ନିବାରଣ, ସୂତା କାଟିବା, ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ଏକତା ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପ୍ରତି ସଚେତନ
 ରହି ସାଂସ୍କୃତିକ ଜାଗରଣ ପ୍ରତି ସଚେତନ ଥିଲେ ଏମାନେ । ସତ୍ୟବାଦୀ ବନବିଦ୍ୟାଳୟର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ
 ଥିଲା ବିଶ୍ୱଧର୍ମର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଓ ସ୍ୱଦେଶ ସଂସ୍କୃତି ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ନିବେଦନ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର
 ‘ଧର୍ମପଦ’ ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତି ଆଧାରିତ ଏକ କାବ୍ୟ । ବାଳକ ଧର୍ମପଦର ଜୀବନୋଦ୍ଦର୍ଶ ଓ
 ମନ୍ଦିରର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଚିନ୍ତାଧାରା ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତିର ପରମ୍ପରାକୁ ଚେତାଇ ଦିଏ । ନୀଳକଣ୍ଠ
 ଓ ଗୋଦାବରାଶଙ୍କ ସାଂସ୍କୃତିକ ଚେତନା ମଧ୍ୟରେ ସହାନୁଭୂତି ଓ ସମ୍ବେଦନା ନେଇଛି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ
 ଭୂମିକା । ଦୟା, ପ୍ରେମ, କ୍ଷମା ପ୍ରଦର୍ଶନରେ ସତ୍ୟବାଦୀ ପ୍ରତ୍ୟାଶା ଥିଲେ ଅନନ୍ୟ । ଅନ୍ୟଭାବରେ,
 ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନରେ ମାନବିକତା ସୁଲଭ ପ୍ରେମ ପ୍ରୀତିର ସୁବାସ ପରିହୃତନ ପାଇଁ ଏମାନେ ଥିଲେ
 ବ୍ରତୀ । ଗୋପବନ୍ଧୁ ଗୃହବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ଓଡ଼ିଶାର କୋଟି କୋଟି ନିର୍ଯ୍ୟାତିତ ଓ ଦୁଃଖୀମାନଙ୍କର
 ସେବାରେ ନିଜକୁ ଉଦ୍ଦର୍ଶ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ମତରେ- ‘ଜନସେବା ହିଁ ଇଶ୍ୱର ସେବା । ଜୀବେ
 ଦୟା ହିଁ ବିଧାତାଙ୍କର ପୂଜ୍ୟ ।’ ମାନବିକ ମହତ୍ତ୍ୱର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଗୋଦାବରାଶଙ୍କ କାବ୍ୟକବିତାରେ
 ପ୍ରତୁଳ । କେତେବେଳେ ତାଙ୍କ କବିତା ବ୍ୟକ୍ତିମୁଖୀ ମାନବିକତାର ଆଦର୍ଶରେ ମହାତ୍ମାନ ତ
 କେତେବେଳେ ପୁଣି ମାନବିକତାର ମହାବିସ୍ମାରରେ ବିଶ୍ୱ ପ୍ରୀତିର ଭାବରେ ସମୁଦ୍ଧଳ ।

...O...

ପାଏ । ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ପରି ସୁହୃଦ, ପଥ ପ୍ରଦର୍ଶକ ଓ ଦର୍ଶନ-ଗୁରୁ ନିତାନ୍ତ ବିରଳ ।’ ‘ଅର୍ବ ଶତାବ୍ଦୀର ଓଡ଼ିଶା ଓ ତହିଁରେ ମୋ ସ୍ଥାନ’ରେ ପରିଣତ ବୟସର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଭାବରେ ଗୋଦାବରୀଶ ଚର୍ଚ୍ଚର ସହିତ ଲେଖିଛନ୍ତି ‘ମଣିଷ ଜୀବନ ସର୍ବସ୍ୱ ହରାଇ, ଦାଣ୍ଡର ଭିକାରୀ ହେବ ତ, ହେବ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ପରି ପୁରୁଷଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ପଡ଼ି ।’ ସତ୍ୟବାଦୀ ବନ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା ଅତ୍ୟନ୍ତ ମହାନ । ପ୍ରାଚ୍ୟ ଭବ୍ୟତା ଓ ସଂସ୍କୃତିର ଭିତ୍ତି ଉପରେ, ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷା ମାଧ୍ୟମରେ ଦେଶର ଯୁବକ ଓ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନେ କିପରି ସୁଶିକ୍ଷିତ, ସୁସଂଗଠିତ, ଶୃଙ୍ଖଳିତ ଅଥଚ ନିଃସ୍ୱାର୍ଥପର, ସ୍ୱଦେଶପ୍ରେମୀ, ସେବାପରାୟଣ ତଥା ସୁସ୍ଥସବଳ, କର୍ମଠ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟପରାୟଣ ହେବେ ଓ କବା କୌଶଳ, କାରିଗରୀ ଶିଳ୍ପ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାଲିମପ୍ରାପ୍ତ, ଚରିତ୍ରବାନ ସୁନାଗରିକ ରୂପେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଓ ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ଜୀବନରେ ପ୍ରତିଭାର ବିକାଶ କରିପାରିବେ, ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହି ବିଦ୍ୟାଳୟର ପାଠ୍ୟକ୍ରମ, ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାର ଅନୁକୂଳ ଥିଲା । ମଣିଷ ମନରୁ କୁସଂସ୍କାର ଦୂରକରି ଏକତା ଓ ମାନବିକତାର ବିକାଶ ପାଇଁ ତରୁଣ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର କିପରି ଆଗ୍ରହ ସୃଷ୍ଟିହେବ ସେଥିପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଥିଲା । ସେହି ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶିକ୍ଷକ ଓ ଛାତ୍ର ଜାତି, ଧର୍ମ, ବର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ବିଶେଷରେ ଏକତ୍ର ଲୋକନ, ଏକତ୍ର ବସବାସ ଓ ଏକତ୍ର କୃଷି ଏବଂ ଶିଳ୍ପକ୍ଷେତ୍ରରେ ଶ୍ରମଦାନ ଦ୍ୱାରା ନିଜକୁ ଓ ଦେଶକୁ ଉପକୃତ କଲାବେଳେ ପଣ କରୁଥିଲେ । ଏଣୁ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଆଦର୍ଶରୁ ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ ଯେ, ଏହା ଥିଲା ମଣିଷ ଚିନ୍ତାଧାରୀ ଏକ କାରଖାନା । ଯୁବକ ଗୋଦାବରୀଶ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ବନବିଦ୍ୟାଳୟର ଆଦର୍ଶରୁ ପୁଞ୍ଜି କରି ସମଗ୍ର ଜୀବନ ବିତାଇଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ଏଣୁ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ମହତ୍ୱ ଆକାଂକ୍ଷା ଅଚିରେ ପୂରଣ ହୋଇ ପାରିନି । ସତ୍ୟବାଦୀ ବନବିଦ୍ୟାଳୟକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଗଢ଼ି ଉଠିଥିବା ଆଭିମୁଖ୍ୟ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଏକ ଯୁଗାଦର୍ଶ ଭାବରେ ବିବେଚିତ । ଏହାର ଭାରତୀୟତାବୋଧ, ଇତିହାସ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ, ସାମାଜିକ ଆବେଦନ, ସାଂସ୍କୃତିକ ଚେତନା, ମାନବତାବାଦ, ଜାତୀୟତାବାଦ ଆଦି ଥିଲା ଏଠା ସାଧକଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

ଭନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ପାଦରେ ବଙ୍ଗିମନ୍ତ୍ରଣ ‘ବନ୍ଦେ ମାତରମ୍’ ଥିଲା ମହାଭାରତୀୟ ଜାତୀୟତାବୋଧର ବାଜମନ୍ତ୍ର । ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଥିଲେ ଏହି ଚେତନାର ଅଗ୍ରଦୂତ । ଉତ୍କଳ ଜନନୀର ସେବାକୁ ମହାମନ୍ତ୍ର ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ମହାଭାରତୀୟ ଭାବରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହେବାପାଇଁ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଆହ୍ୱାନରେ ଅନ୍ୟ ଯେଉଁ ଚାରିଜଣ ରଥୀ ଆଗେଇ ଆସିଥିଲେ ସେମାନେ ହେଲେ ନୀଳକଣ୍ଠ, ଗୋଦାବରୀଶ, କୃପାସିନ୍ଧୁ ଓ ହରିହର ପ୍ରମୁଖ । ଏମାନଙ୍କ ଉତ୍କଳ ପ୍ରୀତି ମହାଭାରତୀୟ ଭାବଧାରାରୁ ଭିନ୍ନ ନଥିଲା । ଉତ୍କଳର ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟତା, ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି ଲାଗି ବିହିତ ପଦକ୍ଷେପ ସହିତ ଜାତି ଗଠନ ପାଇଁ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ଯେଉଁ ଭୂମିକା ପାଳନ କରିଥିଲା ‘ସତ୍ୟବାଦୀ’ ପତ୍ରିକା ଥିଲା ତାର ଆହ୍ୱାନ । ଇତିହାସ ପ୍ରତି ଥିବା ନିରପେକ୍ଷ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ସତ୍ୟବାଦୀ

ସାଧକଙ୍କର ଅନ୍ୟତମ ସୁବିଚାର । ଏମାନେ ପ୍ରାଚୀନ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଓ ଇତିହାସକୁ ଅନୁସରଣ କରି
 ଜଡ଼ ଓ ସୁସ୍ଥ କାତିକୁ ଦେଇଛନ୍ତି ବଞ୍ଚିବାର ପ୍ରେରଣା । ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ କାଗ୍ରତ କରାଇଛନ୍ତି ଅତୀତର
 ବୀରପୁରୁଷଙ୍କ ଦେଶପ୍ରେମର ଉଦାହରଣ ଦେଇ । ଇତିହାସର ପୃଷ୍ଠଭୂମିରେ ଆଧାରିତ
 ଗୋଦାବରାକ୍ଷକ ‘ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ’ ଓ ‘ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବ’ ନାଟକ ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସର ଗୌରବମୟ
 ଘଟଣାର ମୂଳସାକ୍ଷୀ ସଦୃଶ । ନୀଳକଣ୍ଠ ‘କୋଣାର୍କ’ କାବ୍ୟ ଓ କୃପାସିନ୍ଧୁଙ୍କର ‘କୋଣାର୍କ’
 ଗଦ୍ୟ ଇତିହାସ ସମର୍ଥିତ । ସମାଜର ଉନ୍ନତିକଳ୍ପେ ସତ୍ୟବାଦୀ ପ୍ରତ୍ନାବଶ୍ୟକ ଅବଦାନ
 ଅନୁସାଧାର୍ଯ୍ୟ । ଏହି ଚିନ୍ତାଧାରାରେ ଦେଶବାସୀଙ୍କ ପାଇଁ ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ସେବାକରିବା ଲାଗି ସତ୍ୟବାଦୀ
 ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଓ ଏହାର ଫଳସ୍ୱରୂପ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ମାନବ ସେବା ହୋଇଯାଇଥିଲା
 ସତ୍ୟବାଦୀ ଚେତନାର ଅନ୍ୟତମ ଆଦର୍ଶ । ଶିକ୍ଷା ଓ ସଂସ୍କୃତିଚେତା ସତ୍ୟବାଦୀର ସାଧକଗଣ
 ଦେଶ ମିଶ୍ରଣ ଆନ୍ଦୋଳନ କରିଆରେ ଆଞ୍ଚଳିକ ମନୋଭାବକୁ ଦୂର କରିବାକୁ ଆହ୍ୱାନ
 ଦେଉଥିଲେ । ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ନିବାରଣ, ସୂତା କାଟିବା, ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ଏକତା ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପ୍ରତି ସଚେତନ
 ରହି ସାଂସ୍କୃତିକ ଜାଗରଣ ପ୍ରତି ସଚେତନ ଥିଲେ ଏମାନେ । ସତ୍ୟବାଦୀ ବନବିଦ୍ୟାଳୟର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ
 ଥିଲା ବିଶ୍ୱଧର୍ମର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଓ ସ୍ୱଦେଶ ସଂସ୍କୃତି ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ନିବେଦନ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର
 ‘ଧର୍ମପଦ’ ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତି ଆଧାରିତ ଏକ କାବ୍ୟ । ବାଳକ ଧର୍ମପଦର ଜୀବନୋପର୍ଣ୍ଣ ଓ
 ମନ୍ଦିରର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଚିନ୍ତାଧାରା ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତିର ପରମ୍ପରାକୁ ଚେତାଇ ଦିଏ । ନୀଳକଣ୍ଠ
 ଓ ଗୋଦାବରାକ୍ଷକ ସାଂସ୍କୃତିକ ଚେତନା ମଧ୍ୟରେ ସହାନୁଭୂତି ଓ ସମ୍ବେଦନା ନେଇଛି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ
 ଭୂମିକା । ଦୟା, ପ୍ରେମ, କ୍ଷମା ପ୍ରଦର୍ଶନରେ ସତ୍ୟବାଦୀ ପ୍ରତ୍ନାବଶ୍ୟକ ଥିଲେ ଅନନ୍ୟ । ଅନ୍ୟଭାବରେ,
 ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନରେ ମାନବିକତା ସୁଲଭ ପ୍ରେମ ପ୍ରୀତିର ସୁବାସ ପରିଭ୍ରମେ ପାଇଁ ଏମାନେ ଥିଲେ
 ବ୍ରତୀ । ଗୋପବନ୍ଧୁ ଗୃହବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ଓଡ଼ିଶାର କୋଟି କୋଟି ନିର୍ଯ୍ୟାତିତ ଓ ଦୁଃଖୀମାନଙ୍କର
 ସେବାରେ ନିଜକୁ ଉପର୍ଣ୍ଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ମତରେ- ‘ଜନସେବା ହିଁ ଇଶ୍ୱର ସେବା । ଜୀବେ
 ଦୟା ହିଁ ବିଧାତାଙ୍କର ପୂଜ୍ୟ ।’ ମାନବିକ ମହତ୍ତ୍ୱର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଗୋଦାବରାକ୍ଷକ କାବ୍ୟକବିତାରେ
 ପ୍ରତୁଳ । କେତେବେଳେ ତାଙ୍କ କବିତା ବ୍ୟକ୍ତିମୁଖୀ ମାନବିକତାର ଆଦର୍ଶରେ ମହାୟାନ ତ
 କେତେବେଳେ ପୁଣି ମାନବିକତାର ମହାବିସ୍ମାରରେ ବିଶ୍ୱ ପ୍ରୀତିର ଗାବରେ ସମୁଦ୍ଧନ ।

...O...

ଦ୍ଵିତୀୟ ପରିଚ୍ଛେଦ ଜୀବନ ଓ ସାଧନା

୧୮୮୬ ମସିହା ଅକ୍ଟୋବର ମାସ ୨୬ ତାରିଖରେ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ବାଣପୁର ଥାନା ଶ୍ରୀନିବାସପୁର ଆସନର ଗୋଟିଏ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପରିବାରରେ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ରଙ୍କର ଜନ୍ମ । ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ ଲକ୍ଷ୍ମୀରାଜ ମିଶ୍ର ଓ ମାତାଙ୍କ ନାମ ଅପ୍ପସରା ଦେବୀ । ଗୋଦାବରୀ ଯୁାନ ଯୋଗବେଳେ ତାଙ୍କ ପିତା ମାତା ସେଠାରେ ଗୁନଜରି ପ୍ରତ୍ତିଷ୍ଠିତ ପାଇଁ ମାନସିକ କରିଆସିଥିଲେ । ଏହା ପରେ ପରେ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ଜନ୍ମ । ୧୮୮୫ ମସିହାରେ ଏହି ସ୍ଥାନଯୋଗ ପଡ଼ିଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ଜନ୍ମ ମସିହାକୁ ୧୮୮୬ ବୋଲି ଧରାଯାଇଥାଏ । ଜାତକ ଗଣନାରୁ ଏହା ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ନୁହେଁ । କାରଣ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କୁ ୧୮ ବର୍ଷ ବୟସବେଳେ ସେ ଜାତକ ଚିନ୍ତି ପିଞ୍ଜି ଦେଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ପିଲାଦିନର ନାମ ଥିଲା ଗୋଦାବରୀ । ପରେ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ପରିଦର୍ଶକ ମଧୁସୂଦନ ରାଓଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ୍ରମେ ଏହି ବାରିକା ନାମ ‘ଗୋଦାବରୀ’ ଶେଷରେ ‘ଶ’ ଯୋଗ କରିଦିଆଯିବାରୁ ସେ ହେଲେ ଗୋଦାବରୀଶ । ପିଲାଦିନେ ଗୋଦାବରୀଶ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୟାବୁ ଥିଲେ । ଅନ୍ଧାରକୁ ସେ ଭୟ କରନ୍ତି । ସାମାନ୍ୟ ଅନ୍ଧାରୁଆ ରାସ୍ତାରେ ମଧ୍ୟ ସେ ଯାଇପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ସବୁବେଳେ ଲୋକଙ୍କ ଦେହ ଯନ୍ତ୍ରିତ ନିଜ ଦେହକୁ ଲଲାଇ ବସନ୍ତି । ଚତୁର୍ଦିଗରେ କୁତର ଛାୟାମୁଣ୍ଡି ଦେଖିବାପରି ଅନୁଭବ କରନ୍ତି । ଏମିତିକି ପ୍ରାୟ ବୟସରେ ମଧ୍ୟ ସେ ଡେହାକରି ଶ୍ଵଶାନ ରାସ୍ତାରେ ଯାଇପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ତର ସହିତ ଲାଜ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ସହଚର ଥିଲା । ଚଉଷଠି ବର୍ଷ ବୟସରେ ମଧ୍ୟ ଏହାକୁ ଛାଡ଼ିପାରିନଥିଲେ । ଜନ୍ମରୁ ଦରିଦ୍ର ଗୋଦାବରୀଶ ବହୁ ସମୟରେ ଲୋକ ଉପାସରେ ରହି ମଧ୍ୟ ଲଜ୍ୟାଯୋଗୁଁ କାହାରିଠୁ ଖାଇବା ପାଇଁ ସାହାଯ୍ୟ ମାଗି ପାରୁନଥିଲେ । ଅନେକ ସମୟରେ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କର କୃପା ପାତ୍ର ହେଉଥିବାରୁ ସେ ଧୂଆଁ ପରି ଭିତରେ ଭିତରେ କୁହୁକୁ ଥିଲେ ।

ଜୀବନ ସ୍ମୃତି ଲେଖିବାକୁ ଯାଇ ଗୋଦାବରୀଶ ତାଙ୍କ ‘ଅର୍ଦ୍ଧଶତାବ୍ଦୀ ଓଡ଼ିଶା ଓ ତହିଁରେ ମୋ ସ୍ଥାନ’ ବହିଟିରେ କେତୋଟି ଗୁରୁତ୍ଵପୂର୍ଣ୍ଣ ଘଟଣାକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ଭାଗ୍ୟବଳରେ ବଞ୍ଚିଯାଇଥିବା ତିନି ଚାରୋଟି ଘଟଣା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ମରଣୀୟ । ପ୍ରଥମଟି ତାଙ୍କ ଦୁଇବର୍ଷ କାଳର ଘଟଣା । ଥରେ ଶୀତରାତିରେ ମାଆ ଅପ୍ପସରା ଦେବୀ କୋଳରେ ଧରି ନିଆଁ ପୋଉଥିଲେ । କେତେବେଳେ ନିଦ ଲାଗିଯାଇଛି ସେ ଜାଣିପାରି ନାହାନ୍ତି । ହଠାତ୍ ନିଦ ରାଜିଗଲା ଦେହକୁ ଶିଶୁ ଗୋଦାବରୀଶ କୋଳରୁ ଯାଇ ଚୁଲିରେ ପଡ଼ିବାରୁ ପାଉଥିବାର ସେ ଦେଖିଲେ । ଏହାକୁ ମନେ ପକାଇ ଗୋଦାବରୀଶ ସରସ ଗଙ୍ଗାରେ ଲେଖିଛନ୍ତି ‘ଏବେ ବେଳେବେଳେ ମୋର ମନେହୁଏ’ ସେଦିନ ପ୍ରକୃତରେ ଖସି ପଡ଼ିଥିଲେ ବୋଧହୁଏ ଭଲ ହୋଇଥାଆନ୍ତା । ଅନେକ କହିଥାନ୍ତେ, ସୁନା ମୁଣ୍ଡାଏ ନିଆଁରେ ପଡ଼ିଗଲା । ଏବେ ଦିନେ ନା ଦିନେ ନିଆଁରେ ପଡ଼ିବାରୁ ହେବ । ସେତେବେଳେ ମୁଁ ନିଜେ ପଡ଼ିବି ନାହିଁ, ଆଉ ଲୋକେ ମୋତେ ନେଇ ଅନ୍ଧ୍ୟାରେ ଗୋବର ଘଷି ପକାଇଲା ପରି

ହୁଏତ ପିଙ୍ଗିଦେବେ ।' ପୁରୀ-ସମୁଦ୍ର ସ୍ନାନର ଘଟଣାଟି ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ । ବି.ଏ. ପାଖ ପରେ କେତେଦିନ ପାଇଁ ସେ ସମୁଦ୍ରକୂଳ କଡ଼ାର ଆଶ୍ରମରେ ରହିଥିଲେ । ଜଣେ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ପ୍ରତିଦିନ ସମୁଦ୍ରକୁ ଗାଧୋଇବାକୁ ଯାଉଥିଲେ । ଯେଉଁଦିନ ସେ ପୁରୀରୁ ଚାଲିଯିବା କଥା ସେଇଦିନ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ପୁରୀରେ ରହିଲେ ଓ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ଆରଦିନ ସମୁଦ୍ରକୁ ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ଗଲେ । ଅଣ୍ୟ ପାଣିରେ ସ୍ନାନ କରୁଥିବାବେଳେ ହଠାତ୍ ସେ ଅନୁଭବ କଲେ ତାଙ୍କ ପାଦତଳୁ ବାଲି ସରିଯାଉଛି ଓ ସେ ପ୍ରୋତରେ କୂଳକୁ ନ ଆସି ସମୁଦ୍ର ଭିତରକୁ ଚାଲି ଯାଉଛନ୍ତି । ବନ୍ଧୁଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ଆହୁରି ବିପଦପୂର୍ଣ୍ଣ । ପ୍ରୋତର ପ୍ରତିକୂଳରେ ଗୋଦାବରୀର ପହଁରି କୂଳକୁ କେମିତି ଆସିଲେ ସେ ଜାଣି ନାହାନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଦେଖି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନିଜ ଲୁଗାପେର ପକାଇ ସେ ଉତ୍ତରୁ ଅବସ୍ଥାରୁ କୌଣସି ମତେ ଉଦ୍ଧାରିଲେ ଓ ଦୁହେଁ କୂଳରେ ଯାଇ ମୁହଁର ପରି ପଡ଼ିଗଲେ । ଅନ୍ୟ ଘଟଣାଟି ତାଙ୍କ କଲିକତାରେ ପଚାବେଳର । ମେସରେ ରହିଥାନ୍ତି । ପ୍ରତିଦିନ ପ୍ରାୟ ଅନ୍ଧାରରେ ପାଇଖାନା ଯାଆନ୍ତି । ଦିନେ ବନ୍ଧୁ ବାଧ୍ୟ କଲାରୁ ଲଣ୍ଡନ ସଂଗରେ ନେଇ ଯାଇ ଦେଖିଲେ ପାଇଖାନା ପାଦ ରଖିବା ଯାଗାରେ ନାଗ ସାପଟିଏ ଚେକା ବାନ୍ଧି ରହିଥିଲା । ଏହା ଦେଖି ରୟରେ ତାଙ୍କ ହାତରୁ ଲଣ୍ଡନଟା ଖସିପଡ଼ିଲା । ଚତୁର୍ଥ ଘଟଣାଟି ଘଟିଥିଲା ସତ୍ୟବାଦୀର ଶିକ୍ଷକ ଗୋଦାବରୀକୂଳର ଲାଗ୍ୟରେ । ସେ ରକ୍ତ ଆମାଶୟ ରୋଗୁଥାନ୍ତି । ଜନୈକ ଛାତ୍ରଠାରୁ ଅପିମ ମିଶ୍ର କବିରାଜି ଔଷଧଖାଇ ମୃତପ୍ରାୟ ହୋଇଗଲେ । ନିରୁପାୟ ହୋଇ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଅତି ଆକ୍ରମ ଚିତ୍ତରେ ହୋମିଓପାଥି ଆର୍ସେନିକ ତାଙ୍କ ଡାକ୍ତରୀରେ ଭାରିଦେଲେ । ବିଷକୁ ବିଷ କାଟିଦେବାରୁ ସେ ବଞ୍ଚିଗଲେ । ଏଣୁ କୁହାଯାଇପାରେ, ଲଗ୍‌ବାନଙ୍କ ଶୁଭେଚ୍ଛା ତାଙ୍କୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିଥିଲା କେତେକ ମହତ୍ତର କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ।

ଗୋଦାବରୀର ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟରେ ବଢ଼ିଥିଲେ । ପିତା ଲିଙ୍ଗରାଜ ମିଶ୍ର ଜଣେ ପଣ୍ଡିତ ନଥିଲେ, ତାଙ୍କର ବୁ ବୁଦ୍ଧି ମଧ୍ୟ ବିଶେଷ ନଥିଲା । ଦେବ-ଦେବୀ ପୂଜାରୁ ଦୈନନ୍ଦିନ ମିଳୁଥିବା ଦକ୍ଷିଣ ମାତ୍ରକୁ ସମ୍ବଳକରି ସେ କୁଟୁମ୍ବ ପ୍ରତିପୋଷଣ କରୁଥିଲେ । ନିଜ ଗୁଣର ପ୍ରସାର ଯୋଗୁଁ ସାମାନ୍ୟ ଯାହା ପାଉଥିଲେ ସେଥିରେ ବହୁକଷ୍ଟରେ ଗୁଜୁରୀ ମେଣ୍ଟାଉଥିଲେ । ପରଦିନ ପାଇଁ ସଂଚୟ ମନୋବୃଦ୍ଧି ନଥିଲା । ଏତେବେଳେ ସେ ଥିଲେ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ, ମାତ୍ର ଗୃହୀ । ଅଗାଧା ଗୃହୀଟିର ମୁଣ୍ଡରେ ଦେହରେ ତେଜ ଚିକିଏ ବାଜୁନଥିଲା । ମୁଣ୍ଡବାଳ ସବୁ ଜଟାଥିଲା । ମୁହଁର ହନୁହାଡ଼ ବାହାରି ପଡ଼ିଥିଲା । ପରିଧେୟ ଥିଲା ସାମାନ୍ୟ ଖଣ୍ଡେ ଗେରୁଆ ଗାମୁଛା ମାତ୍ର । ଠାକୁର ପୂଜା ସହିତ ଅନ୍ୟ କର୍ମଟି ଥିଲା ବଗଳାମୁଖୀ ମନ୍ତ୍ରରେ କୁର, ବାନ୍ତି ଗତ୍ୟାଦି ଝାଡ଼ି ଭଲ କରିବା । ଗୋଦାବରୀକୂଳ ଗୋସାଇଁ ମାଆ ମଧ୍ୟ ଲୁଣ ମନ୍ତ୍ରରାଜ ପେଟବ୍ୟଥା ଦୂର କରିପାରୁଥିଲେ । ଏସବୁର ପ୍ରଭାବରେ ସେ ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତର ଦାୟାଦ ତାଙ୍କରେ ଯୌବନରେ କିଛି କିଛି ଚିକିତ୍ସା କରୁଥିଲେ । ବାଣପୁରର ଦରିଦ୍ର ପରିବାରରେ ତାଙ୍କର ଜନ୍ମ । ବାଲ୍ୟ ଓ କୈଶୋର ଜୀବନ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଭିତରେ ଗତିଶୀଳ । ତଥାପି ପରିଶତ ବୟସରେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟକୁ ସେ ଭୁଲେପ

କରିନଥିଲେ । ଦ୍ଵରାବତଃ ଲକ୍ଷ୍ମୀଶୀବ ଥିଲେ ହେଁ ତାରୁ ନଥିଲେ । ବରଂ ଏଇ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ତାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ଵର ଫୋରଥିଲା ବିକଟ ବିକାଶ । ବାଣପୁର ଓ ଚିଲିକା ଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରାକୃତିକ ପରିବେଶ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କ ଜୀବନ ଧୀରେ ଧୀରେ ବିକାଶଲାଭ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ବିଦ୍ୟା ପ୍ରତି ମମତାବୋଧ ଓ ଅଧ୍ୟୟନର ଆକର୍ଷକତାରେ ଏହି ଜୀବନର ହେଲା ମହିମାମୟ ଦୀପ୍ତିର ପ୍ରକାଶ । ପାରିବାରିକ ଅସୁବିଧାତା ମଧ୍ୟରେ ସେ ଲାଭ କରୁଥିଲେ ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ମମତା । ତାହାହିଁ ତାଙ୍କୁ ମଣିଷ ପରି ମଣିଷ ହେବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲା ।

ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଜୀବନ :-

ଗାଁ ଚାଟଶାଳାର ଅବଧାନ ଗିରିଧର ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ଶିକ୍ଷା । ପ୍ରାଥମିକ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ସେ ଗଲା ପଢ଼ାପଢ଼ି କରୁନଥିଲେ । ତେଣୁ ଅବଧାନଙ୍କ ବେତ ମାତ୍ର ସହ ତାଙ୍କର ବେଶ ପରିଚୟ ଥିଲା । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଖରାପ ପିଲାଙ୍କ ଦୁର୍ବଳତାରେ ସେ ଅଧିକ ମାତ୍ର ଖାଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା କେବେ ପ୍ରତିବାଦ ବା ହିଂସା ମନୋଭାବ ପୋଷଣ କରୁନଥିଲେ । ସେ ବହି ଅପେକ୍ଷା ଅବଧାନଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଶୁଣି ଶୁଣି ବେଶି ମନେ ରଖୁଥିଲେ । ଗୋଦାବରୀଶ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାରେ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଥମିକ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ପ୍ରଥମ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରି ବୃତ୍ତି ପାଇଥିଲେ ହେଁ ଉଚ୍ଚତର ଶିକ୍ଷା ପାଇବା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସ୍ଵପ୍ନର ବିଷୟ ହୋଇଥିଲା । ଏହାର ଦେହବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ବାଲ୍ୟ ବିବାହ ପ୍ରଥା ଅନୁସାରେ ତାଙ୍କର ବିବାହ ହୋଇସାରିଥିଲା । ଏଣୁ ପୋଥିରେ ଡୋରି ବନ୍ଧାହେଲା ଚାଟି ସେ ବାଣପୁରର ମଧ୍ୟଓଡ଼ିଆ ବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇସାରିବା ପରେ ଅନ୍ୟ କିଛି ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଉ ନ ପାରିବାରୁ ସମୟ ଅତିବାହିତ କରିବା ପାଇଁ ସେହି ସ୍କୁଲରେ ଯାଇ ବସୁଥିଲେ । ବାପାଙ୍କ ଉଚ୍ଛ୍ଵାସ ମୁତାବକ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ପରୀକ୍ଷାଫଳ ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ସେ ଇଂରାଜୀ ନ ପଢ଼ାଉବା ପାଇଁ ସ୍ଥିର କରି ସଂସ୍କୃତ ପ୍ରତି ଆଗ୍ରହୀ ହେଲେ ଓ ଚଣ୍ଡୀପୂଜା, ରଙ୍ଗାଷ୍ଟକ ଆଦି ପଢ଼ି ଗୋଦାବରୀଶ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଆଡ଼େ ନଯାଉ ବୋଲି ସେ ଚାହିଁଲେ । ଗୋଦାବରୀଶ ନିଜ୍ଵରରେ ସେ ସବୁ ଆୟତ୍ତ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେଥିପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଆକର୍ଷକତା ବା ନିଷ୍ଠା ନଥିଲା ।

ସେ ସମୟରେ ଏନ୍‌ଡ୍ରାନ୍‌ସ୍ ପରୀକ୍ଷା ଥିଲା ବର୍ତ୍ତମାନର ମେଟ୍ରିକୁଲେସନ୍ ସଙ୍ଗେ ସମାନ ଓ ଏନ୍‌ଡ୍ରାନ୍‌ସ୍ ପାଶ୍ କଲେ ସମାଜରେ ଶିକ୍ଷିତ ବୋଲି ଗଣା ଯାଉଥିଲେ । ବାଣପୁରରେ ଏତେବେଳେ ଯାଏ ଜଣେ ମାତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତି ଏନ୍‌ଡ୍ରାନ୍‌ସ୍ ପାଶ୍ କରିଥିଲେ । ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ଆଖିରେ ଏହା କଟନାର ଇଂର ବୋକୁଥିଲା ସତ, ମାତ୍ର ବାସ୍ତବ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାହା ଥିଲା ବାମନ ହୋଇ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ହାତ ବଢାଇବା ନ୍ୟାୟ । ତଥାପି ଲୋକମାନେ ଉଚ୍ଚିଷ୍ଟତ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ତାଙ୍କ ଘରେ କହନ୍ତି, ‘ଟିକେ ଦୟା ରଖିଥିବଟି ।’ ଅଭାବ ଅସୁବିଧା ହେତୁ ଗୋଦାବରୀଶ ଆଉ ପାଠ ନପଢି

ପାରିବାର ସଂଭାବନା ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖିପାରୁ ଥିବାବେଳେ, ଖୋରଧା ତହସିଲଦାର ସ୍କୁଲ ପରିଦର୍ଶନରେ ଆସି ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଠାରୁ ସବୁ ଶୁଣି ପୁରୀର ରାମକୃଷ୍ଣ ବୋଷଙ୍କ ନିକଟକୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଚିଠି ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ହାତରେ ଦେଇ ତାଙ୍କୁ ଭେଟିବା ପାଇଁ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ । ରାମକୃଷ୍ଣ ବୋଷ ଚିଠିଟି ପଢିସାରି ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ହାତରେ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ଦେଇ କହିଲେ ଆଉ ଭବିଷ୍ୟତରେ ମୋ ପାଖକୁ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇଁ ଆସିବନି । ଗୋଦାବରୀଶ ଦୁଃଖିତ ହେଲେ, ମାତ୍ର କୌଣସି ମତେ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲରେ ନାମ ଲେଖାଇଲେ । ବାପା ନିଜ ପୈତୃକ ଜମିରୁ କିଛି ବିକ୍ରିକରି ଅଷ୍ଟମ ଓ ନବମ ଶ୍ରେଣୀ ଟଙ୍କାଲେ । ବାର୍ଷିକ ପରୀକ୍ଷାରେ ସେ ଦ୍ଵିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀ ଲାଭ କଲାରୁ କିଛି ପୁରସ୍କାର ପାଇଲେ । ରାମକୃଷ୍ଣ ବୋଷ ପୁରସ୍କାର ସଭାରେ ଉପସ୍ଥିତ ରହି ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କୁ ପଦାଧିଷ୍ଠ ବାବଦରେ ମାସିକ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ସାହାଯ୍ୟ ଦେବାପାଇଁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେବାରୁ ତାଙ୍କ ପାଠପଢା ଚାଲୁ ରହିଲା ।

ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲରେ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଥିବା ସୁସାହିତ୍ୟିକ, ସୁନାମଧନ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନ ମହାରଣାଙ୍କ ଶୁଭେଚ୍ଛାରୁ ସେ କଟକରେ କଲେଜ ଶିକ୍ଷା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ପ୍ରବେଶିକା ପରୀକ୍ଷାରେ ଦ୍ଵିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀ ମିଳିଥିବାରୁ ସେ ମଧ୍ୟ ମାସିକ ଦଶ ଟଙ୍କା ବୃତ୍ତିପାଇଲେ ଏଇ ବର୍ଷ ତାଙ୍କର ଦୂର୍ବାକ୍ଷତ ହୋଇଥିବାରୁ ସ୍ତ୍ରୀ ପୈତୃକ ଘରେ ରହିଲେ ମାତ୍ର ଘରର ଅନ୍ୟ ତିନିଜଣଙ୍କୁ ଟଙ୍କାରୁ ନିଜେ ପାଠ ପଢିବା ଅସମ୍ଭବ ଥିବାରୁ ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନ ମହାରଣାଙ୍କ ପୁଅର ରୁହ ଶିକ୍ଷକ ରହି ଖାଇବା ଓ ରହିବାତିକୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥିଲେ । ୧୯୧୮ରେ ଗୋଦାବରୀଶ ଏଫ.ଏ ପରୀକ୍ଷାରେ ମଧ୍ୟ ଦ୍ଵିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ୧୦ ଟଙ୍କା ବୃତ୍ତି ପାଇଲେ ଓ ଏକା କୋଠରୀରେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ସହ ରହି ସମାଜ ସେବା କଲେ, ବନ୍ୟାଞ୍ଚକକୁ ଯାଇ ଦୁର୍ଗତମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ ବାଣ୍ଟିଲେ, ହଇଜା ରୋଗୀଙ୍କ ସେବାକଲେ ଓ ରାଜନୈତିକ ଚର୍ଚ୍ଚାରେ ଯୋଗଦେଲେ । ଏହା ପୂର୍ବରୁ ସନ୍ତାପସବାଦୀ ଆନ୍ଦୋଳନର ସ୍ଵଦେଶୀ ନେତା ଶଶିକୃଷ୍ଣଣ ରାୟଚୌଧୁରୀଙ୍କ ସହ ତାଙ୍କର ପରିଚୟ ହୋଇଥିଲା । ଶଶିକୃଷ୍ଣଣ ଶଶିଦା' ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ଥିଲେ । ଦେଶପ୍ରେମୀ ତଥା ଇଂରେଜ ବିରୋଧୀ ସନ୍ତାପସବାଦୀ ଦଳର ସେ ଥିଲେ ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରମୁଖ ପରିଚାଳକ । ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକମାନଙ୍କ ମନରେ ସେବା ମନୋଭାବ ସହ ଉଗ୍ର ଦେଶପ୍ରେମ ପ୍ରତି ପ୍ରେରଣା ଜଡ଼ାଇବା ତାଙ୍କର ଥିଲା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ଆଦର୍ଶ । ଗୋଦାବରୀଶ ଓ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଚରିତ୍ର ଓ ଗୁଣବତ୍ତାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତ ମନେକରି ସେମାନଙ୍କର ଉପଦେଷ୍ଟା ଭାବରେ ଗଣ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ ସେ । ଶଶିଦା'ଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ଵ ଓ ଉନ୍ନତ ଆଚରଣରେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ନୀଳକଣ୍ଠ ଓ ଗୋଦାବରୀଶ ସମସ୍ତ ବାଧାବନ୍ଧନକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ଦେଶସେବାରୁ ନିଜର ବ୍ରତ ଭାବରେ ଆଦରି ନେଇଥିଲେ । କଲେଜରେ ପଢିବା ବେଳେ ଗୋଦାବରୀଶ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ଲାଭକଲେ । ତାଙ୍କଠାରୁ ପରାସୀ ରାଷ୍ଟ୍ରବିପ୍ଳବ ଓ ଇତାଳୀୟ ସ୍ଵାଧୀନତାର କାହାଣୀ ସବୁ ଶୁଣିଲେ । ନିଶାନ୍ଧରେ ତରୁଣ ଆଗ୍ରହୀ ଛାତ୍ର 'ୟହ ଉତ୍କଳ ଆସୋସିଏସନ୍' ବା ଡ଼ରୁଣ ଉତ୍କଳ ସଂଘର ସଦସ୍ୟ ରାଜ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ବସାଘରେ ଭେଟି

ତାଙ୍କ ବକ୍ତୃତା ଶୁଣୁଥିଲେ । ସେହି ସ୍ମରଣୀୟ ଘଟଣା ସବୁକୁ ମନେପକାଇ ଗୋଦାବରୀ ଲେଖିଛନ୍ତି, ରାତିସାରା ପ୍ରାଣ ଛତପଟ ହୁଏ, ହୃଦୟ ମନ୍ତ୍ର ହୋଇଯାଏ । ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁଙ୍କ ମୁହଁର ଲାବଣ୍ୟ, କଥାର ମାଧୁରୀ, ହସର ସାରଳ୍ୟ, ଆଖିର ଜ୍ୟୋତି, କପାଳର ତେଜ ଓ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଗାରିମା ସରଳ, ତେଜାନ୍ୟ ତରୁଣ ପ୍ରାଣକୁ ବୁଲାଇ ଥାନ୍ତି ଚାଣିନିଏ । ସେହିଦିନରୁ ସେ ଦେଖ ସେବା ପାଇଁ ସଂଗ୍ରାମ କରିବାକୁ ଶପଥ ନିଅନ୍ତି ।

ବି.ଏ ପାଠ ପରେ ଗୋଦାବରୀ ଏମ୍.ଏ ଓ ଓକିଲାତି ଏକ ସଂଗେ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ କଲିକତାରେ ରହିଲେ । ଏତେବେଳକୁ ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାବିହାର ମୂଳତଃ ପାଇଁ ଯୋଜନା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇସାରିଥିଲା । ଏହି ଯୋଜନା ଅନୁଯାୟୀ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦର୍ଶନରେ, କୃପାସିନ୍ଧୁ ଉଦିତାସରେ ଓ ଗୋଦାବରୀ ଅର୍ଥନୀତିରେ ଏମ୍.ଏ ପଢ଼ିଲେ । ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ରାଜ ସରକାରଙ୍କର ଓକିଲ ଭାବେ ନିଯୁକ୍ତି ପାଇ ବାରିପଦାରେ ରହୁଥିଲେ ହେଁ ଏ ସମସ୍ତ କର୍ମଯୋଜନାର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ରହିଥିଲେ ।

କଲିକତାରେ ଏମ୍.ଏ ପଢ଼ିବା ସମୟରେ ଗୋଦାବରୀଙ୍କ ଓଡ଼ିଆ ସ୍ୱାମିନୀ ବେଞ୍ଚ ଛାତ୍ରତ ହୋଇଥିଲା । ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶରୁ ଓଡ଼ିଶା ଓ ବିହାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ହେବା ପୂର୍ବରୁ ବଙ୍ଗାଳୀମାନେ ଓଡ଼ିଆକୁ ହାନ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖି ତାହାଙ୍କୁ ବ୍ୟକ୍ତ 'ଉଡ଼େ' ଶବ୍ଦରେ ଡାକୁଥିଲେ । କଲିକତା ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ଓଡ଼ିଆ ଚାକରଙ୍କୁ ନେଇ ହାସ୍ୟକର ଅଭିନୟ ପରିବେଷଣ କରୁଥିଲେ । ଏସବୁକୁ ଦେଖି ନୀଳକଣ୍ଠ ଓ ଗୋଦାବରୀ ରହୁଥିବା ପଞ୍ଚାନନ ଘୋଷ, ୯ ନମ୍ବର ଗଡ଼ିର ଘରଟିରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଗରଣ କେନ୍ଦ୍ରଟିଏ ଗଢ଼ିଲେ । ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ନେତୃତ୍ୱରେ ବହୁ ଓଡ଼ିଆ ଯୁବକ ଶପଥନେଇ ସ୍ୱାମିନୀର ଅଭ୍ୟୁଦୟ ପାଇଁ ଲାଗିପଡ଼ିଲେ ।

ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା ଗୋଟିଏ ପ୍ରଦେଶରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ସମ୍ମାନ ବୃଦ୍ଧିରେ ସାହାଯ୍ୟ କଲା । ଠିକ୍ ଏତିକିବେଳେ ପ୍ରଗତି ପ୍ରତିଭାର ଅଧିକାରୀ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ମହାରାଜ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଇଂଜ ପୃଥିବୀ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣରୁ ଫେରି ଆସିଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଜଣାଇବା ପାଇଁ ମଧୁସୂଦନ ଦାସ କଲିକତାରେ ଏକ ସଭାର ଆୟୋଜନ କରାଇଲେ ଓ ଗୋଦାବରୀ ଏଥିପାଇଁ କଠିନ ପରିଶ୍ରମ କରିଥିଲେ । ବଙ୍ଗଳା ରାଜ୍ୟର ବହୁ ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି ଏ ସଭାକୁ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇ ଆସିଥିଲେ । ଗୋଦାବରୀ ଏଥିରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଏକ ଦୀର୍ଘ, ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ ଭାଷଣ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଏହାପରେ ବଙ୍ଗାଳୀମାନଙ୍କର ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଥିବା ହାନ ମନୋଭାବ ଦୂର ହୋଇଥିଲା ।

କଲିକତାରେ ଏମ୍.ଏ ପଢ଼ୁଥିବା ସମୟରେ ଗୋଦାବରୀ ସ୍ୱଦେଶୀ ଆନ୍ଦୋଳନ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସଂସ୍କୃତିର ମହତ୍ତ୍ୱ ଆଦି ବିଭିନ୍ନ ଉନ୍ନତି ମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟସ୍ତ ରହିଲେ । ଫଳରେ

ଏମ୍.ଏ ପରୀକ୍ଷା ଫଳ ତାଙ୍କୁ ନିରାଶକଲା । ଆଶାନ୍ୱରୁପ ନମ୍ବର ନରଖିପାରିଥିବାରୁ ସେ ଦୁଃଖକଲେ । ନାଳକଂଷ ଏମ୍.ଏ ପଡ଼ିସାରି ଆସି ସତ୍ୟବାଦୀରେ ଯୋଗଦେଲେ, ମାତ୍ର ସରକାରଙ୍କ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ଗୋଦାବରୀ ଓକିଲାତିର ଛାତ୍ରଭାବରେ ସେଠାରେ ଆଉ ବର୍ଷେ ଅଧିକ ରହିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ତାଙ୍କୁ ଡିରିକ୍ସି ଟଙ୍କା ବୃଦ୍ଧି ସହ ଦୁଇଜଣ ବି.ଏ ପରିକ୍ଷାଥୀଙ୍କୁ ଚିତ୍ତସନ୍ ବାବଦରେ ମାସକୁ ନବେ ଟଙ୍କା ମିଳୁଥିଲା । ଆର୍ଥିକ ଉନ୍ନତି ସହ ମୂଳ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ପଦପାଇଁ ସେ ନିଯୁକ୍ତିର ସୁଯୋଗ ପାଇଲେ । ସେହିବର୍ଷ ତାଙ୍କୁ କୃଷି ଟ୍ରେନିଂ ପାଇଁ ବିଲାତ ପଠାଗବାକୁ ସ୍ଥିର ହେଲା । ଏହା ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଏକ ଅପୂର୍ବ ସୁଯୋଗ ବୋଲି ସେ ମନେକଲେ ସତ, ମାତ୍ର ତାଙ୍କର କେତେକ ହିତୈଷାକ ପରାମର୍ଶରେ ସେ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଅନୁମତି ପାଇଁ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଚିଠି ଲେଖିଲେ । କିନ୍ତୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ କଲିକତାରେ ମୂଳ-ବଧିର ସ୍କୁଲରେ ଶିକ୍ଷକ ନରହି ଓଡ଼ିଶାର ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ମୂଳ-ବଧିର ଜନତାର ସେବା କରିବାକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଇ ତାଙ୍କୁ ଚିଠିର ଉତ୍ତର ଦେଲେ । ଫଳରେ ମୂଳ-ବଧିର ବିଦ୍ୟାଳୟର ନିଯୁକ୍ତି ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରି ଗୋଦାବରୀ ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଯୋଗଦେବାକୁ ସ୍ଥିର କଲେ । ଏମ୍.ଏ ଓ ଆଇନ ପାଠ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ଶେଷ ହେଲା ଓ ସେ ୧୯୧୩ ମସିହା ଏପ୍ରିଲ ମାସ ଶେଷ ସପ୍ତାହରେ କଲିକତା ଛାଡ଼ି ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଯୋଗଦେବାକୁ ହାଉଡ଼ା ଷ୍ଟେସନରେ ପୁରୀ ଏକ୍ସପ୍ରେସ ଗାଡ଼ି ଧରିଲେ । ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳ ଷ୍ଟେସନରୁ ତାଙ୍କୁ ପାଛୋଟି ନେବା ପାଇଁ ପ୍ରାୟ ପଚାଶ ଜଣ ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ଧରି ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ ନାଳକଂଷ ଦାସ ଓ ହରିହର ଦାସ । ଏମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସଂପର୍କରେ ଅବହିତ ନଥିବା ଗୋଦାବରୀ ପ୍ରଶ୍ନ କରିଥିଲେ, ‘କଣ କେଉଁ ଆଡେ ଯିବାପାଇଁ ଆସିଛନ୍ତି’ ? ନାଳକଂଷ ପ୍ରମୁଖ ହାସ୍ୟଜ୍ଞକରେ କହିଥିଲେ-‘ଆପଣ ଯେଉଁଆଡ଼େ ଯିବେ ଆମେ ସେଇଆଡ଼େ ଯିବୁ ।’ ଏ ପ୍ରକାର ଅତ୍ୟର୍ଥନାରେ ଅଭିରୁଚି ହୋଇଥିଲେ ଗୋଦାବରୀ ।

ବାଣପୁର ପ୍ରାଥମିକ ସ୍କୁଲରୁ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାସ୍କୁଲ ଏବଂ ସେଠାରୁ କଟକ କଲେଜ ଦେଇ ଅବଶେଷରେ କଲିକତାରେ ଏମ୍.ଏ ଓ ଓକିଲାତି ପଡ଼ି ଗୋଦାବରୀ ପୁଣି ନିଜର ଜନ୍ମ ମାଟିକୁ ଫେରି ଆସିଛନ୍ତି । ଏହି ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ବହୁ ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସି ଲୋକ ଚରିତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନ କରିବା ସହିତ ନିଜ ଅଧ୍ୟୟନ ପ୍ରତି ନିଷ୍ଠା ଦେଖାଇଛନ୍ତି ସେ । ନିଷ୍ଠା ଓ ସତତା ଯୋଗୁଁ ସେ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିଛନ୍ତି, ବିଦେଶ ଯିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି ଦେଶପ୍ରାଣ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସାଗ୍ରହ ଅନୁରୋଧକୁ । ସବୁକିଛି ପ୍ରଲୋଭନର ଦ୍ୱାର ବନ୍ଦ କରିଦେଇ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବନବିଦ୍ୟାଳୟରେ ସେ ଶିକ୍ଷକତା କରିଛନ୍ତି ମାତ୍ର ସାମାନ୍ୟ କେତୋଟି ଟଙ୍କାର ଦରମାରେ । ତଥାପି ମନରେ କୌଣସି ଗ୍ଲାନ୍ତି ନ ରଖି ଦେଶ ମାତୃକାର ସେବା ପାଇଁ ତ୍ୟାଗମତ୍ସରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହେଲେ । ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନାର୍ଜନ କରିଥିଲେ ତାହା ତାଙ୍କୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଜୀବନରେ ଦେଇଛି ପ୍ରଚୁର ଖ୍ୟାତି । ସେ ପରିଣତ ହୋଇଛନ୍ତି ଆଦର୍ଶବାଦୀ, ଜାତିପ୍ରାଣ ସାହିତ୍ୟିକରେ । ଛାତ୍ର

ଜୀବନର ଅନୁକୃତି ହିଁ ତାଙ୍କୁ ବରୋଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷକରେ ପରିଣତ କରିଛି । ଗୋପବନ୍ଧୁ, ନୀଳକଣ୍ଠ, ଶଶିତା', ଚନ୍ଦ୍ର ମୋହନ ମହାରଣା ଓ ତାଙ୍କ କଲେଜ ଜୀବନର ଅଧ୍ୟାପକଗଣ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ପ୍ରସ୍ତୁତି ପର୍ବରେ ଯେଉଁ ପ୍ରକାର ପକାଇଥିଲେ ସେ ସବୁ ମିଶି ତାଙ୍କୁ ଏକ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବରେ ପରିଣତ କରିଦେଲା । ସେ ଛାତ୍ରରୁ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷକରୁ ହେଲେ ସମାଜସେବୀ ।

ପରିଣତ ଜୀବନରେ ଜାତୀୟ କଂଗ୍ରେସର ବରିଷ୍ଠ ସଦସ୍ୟ, ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ଗଣତନ୍ତ୍ର ପରିଷଦର ସୂତ୍ରଧର ଆସନରେ ଆସାନ ହୋଇଥିବା ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ଜୀବନରେ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଆସିଥିଲା ନାନା ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା । ଏକାଦଶ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢୁଥିବା ବର୍ଷ ରଥଯାତ୍ରାରେ ପୁରୀରେ ପ୍ରବଳ ଲୋକଭିଡ଼ ହେବା ସାଙ୍ଗକୁ ମାଡ଼ି ଆସିଲା ହଇଜା । ଯାତ୍ରୀମାନେ ମରି ରାସ୍ତାକଡ଼ରେ ଶୋଇଗଲେ । ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ସହ ମିଶି ଗୋଦାବରୀଶ ହଇଜା ରୋଗୀଙ୍କ ସେବାରେ ଲାଗିପଡ଼ିଥିଲେ । ଏହା ଜାଣି ତାଙ୍କ ବାପା ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ରକୁ ସେଥିରୁ ନିବର୍ତ୍ତାଇବା ପାଇଁ ସେଠାକୁ ଧାଇଁ ଆସିଲେ । ମାତ୍ର ପୁଅ ଏହା ନମାନିବାରୁ ବାପା ମନଦୁଃଖରେ ବାଣପୁର ପେରିଗଲେ । ଏହାର ତିନିଦିନ ପରେ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଖବର ଆସିଲା, ସେ ଆଉ ନାହାନ୍ତି । ଘରେ ପହଞ୍ଚିବା ପରେ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କୁ ଥରୁଟିଏ ମାତ୍ର ଚାହିଁଦେଇ ତାଙ୍କ ମାଆ ଅପ୍ସରା ଦେବୀ ସବୁଦିନ ପାଇଁ ସଂସାରରୁ ବିଦାୟ ନେଇଗଲେ । ଅଳ୍ପବୟସ୍କ ସାନ ଉତ୍ତରୀଟି ହଇଜା କବଳରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଯାଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ରୁଗ୍‌ଣ ହୋଇ ରହିଲା । ଏଣିକି ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ଏକାନ୍ତ ଆପଣାର ହୋଇ ରହିଲେ ତିନୋଟି ଅସହାୟ ପ୍ରାଣୀ ଯଥାକ୍ରମେ ; ଅନ୍ଧଣା ବୃତ୍ତୀମା, ରୁଗ୍‌ଣା ସାନଉତ୍ତରୀ ଓ ଦଶବର୍ଷ ତଳୁ ବାହା ହୋଇଥିବା ଅଥଚ ଶାଶୁ ଘରକୁ ଆସି ନଥିବା ତାଙ୍କ ପତ୍ନୀ, ପଡ଼ିଶାଘରର ଝିଅ ଶ୍ରୀମତୀ ଅମ୍ବିକା ଦେବୀ । ଏମାନଙ୍କ ପ୍ରତିପୋଷଣ ପାଇଁ ସମସ୍ୟା ହୋଇ ଉଠିବାରୁ ଗୋଦାବରୀଶ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହେଲେବି ପଥବ୍ୟୁତ ହେଲେ ନାହିଁ । ମାଆ ବାପାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁର ଦୁଇବର୍ଷ ପରେ ଉପଯୁକ୍ତ ଚିକିତ୍ସା ଅଭାବରୁ ରୁଗ୍‌ଣା ସାନ ଉତ୍ତରୀଟି ମୃତ୍ୟୁ ବରଣକଲା । ବାରମ୍ବାର ମୃତ୍ୟୁକୁ ନିକଟରୁ ଦେଖିଥିବା ଗୋଦାବରୀଶ ଅଭିକ୍ଷ ବ୍ୟକ୍ତିରେ ପରିଣତ ହେଲେ ଓ ଜୀବନର ସକଳ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା, ସଂକଟ, ସଂଘର୍ଷକୁ ମୁକାବିଲା କରିବା ପାଇଁ ଶକ୍ତି ଓ ସାହସ ଅର୍ଜନ କଲେ ।

ଶିକ୍ଷକ ଜୀବନ :-

ସତ୍ୟବାଦୀ ବନ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଯୋଗଦେବାପରେ ବନ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଉନ୍ନତିକ୍ଷେତ୍ର ଗୋଦାବରୀଶ ଖୁବ୍ ଉତ୍ସାହର ସହ ମାଡ଼ି ଯାଇଥିଲେ । ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ନେତୃତ୍ବରେ ଓ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ସମଗ୍ର ବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିସର କର୍ମମୁଖର ହେବା ସହିତ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ବିଦ୍ୟାରାସ, ଚରିତ୍ରଗଠନ ପ୍ରତି ସଚେତନ ରହିଲେ ଗୋଦାବରୀଶ । ଅଧ୍ୟାପନା କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ପରିଶ୍ରମ କାରି ରଖିବାକୁ ହେଉଥିଲା । ଏଇ ସତ୍ୟବାଦୀରେ ଥିବାବେଳେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ପ୍ରଚେଷ୍ଟାରୁ

ପ୍ରକାଶିତ 'ସତ୍ୟବାଦୀ' ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକାର ଉନ୍ନତି ନିମନ୍ତେ ଗୋଦାବରୀର ଶେଷା କରିବା ସହିତ 'ସମାଜ' ସଂବାଦ ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ସେ ଶ୍ରମ ଓ ସାଧନା କରିଥିଲେ ।

ଶିକ୍ଷାଦାନରେ ଶିକ୍ଷକ ଗୋଦାବରୀର ଏକାଗ୍ରତା, ଛାତ୍ର ଗୋଦାବରୀର ଠାରୁ ଥିଲା ଅଧିକ । ଜୀବନର ବହୁ ଲୋଭନୀୟ ପ୍ରଲୋଭନକୁ ସେ ତ୍ୟାଗକରି ଶିକ୍ଷକତାକୁ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏହା ଥିଲା ତାଙ୍କର ଏକ ବୈପ୍ଳବିକ ପଦକ୍ଷେପ । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଦେଶ ସେବାରେ ବ୍ରତୀ ହେବାପାଇଁ ନାନା ଉଦ୍‌ବୋଧନ ମୂଳକ ବହୁତା ଦେବା ସହ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ 'କୁଳ ସମ୍ମିଳନୀ' ର ଆୟୋଜନ ସେ କରାଉଥିଲେ । ଏଥିରେ 'ଗୁରୁଶିଷ୍ୟ', 'ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷକ', 'ମାନବ ସେବା', 'ଶିକ୍ଷା', ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଉଥିଲା । ଶିକ୍ଷକ କବି ଗୋଦାବରୀର କୁଳ ସମ୍ମିଳନୀରେ ବହୁ ଆଦର୍ଶ କଥା କହି ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ମନ ପ୍ରାଣକୁ ସହିତ କରିଦେଉଥିଲେ । କେବଳ ଯେ ଗୋଦାବରୀର ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷା ଦାନ କରୁଥିଲେ ତାହାନ୍ତୁହେଁ, ବରଂ ଅଭିଭାବକର ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କରିବା ସଂରେ ସଂରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ମାଆର ମମତା ଓ କଠୋରତା ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲେ । ଏସବୁ ଥିଲା ବାଲ୍ୟ ଜୀବନର ପ୍ରଭାବ । ତାଙ୍କରି କଥାରେ 'ମୋ ଅବଧାନ ପାଠଶାଳାରେ ମୋତେ ମାରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ନଦୀରେ ପାଣି ବେଶି ହେଲେ, ମୋତେ କାନ୍ଧରେ ବସାଇ ପାରି କରାଇ ଦିଅନ୍ତି । ଖରାଦିନେ ଦି'ପହରରେ ବାଟରେ ଡାଟିଲା ବାଲିରେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ପିଠିରେ ଲାଉହୋଇ ପାରିହୁଏ ।'

ଛାତ୍ରଟି ମଣିଷ ପରି ମଣିଷ ହୋଇ ମଣିଷକୁ ଚିହ୍ନି, ସମ୍ବେଦନଶୀଳତା ପ୍ରକାଶ କରୁ ଏହା ଥିଲା ତାଙ୍କ ଶିକ୍ଷାର ମହତ୍ତ୍ୱ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଥରେ ଗ୍ରୀଷ୍ମଦିନେ ସତ୍ୟବାଦୀ ନିକଟସ୍ଥ ଏକ ଗ୍ରାମରେ ନିଆଁଲାଗି ଯାଇଥିଲା । ଗୋଦାବରୀର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ନେଇ ନିଆଁ ଲିଭାଇବାର କୌଶଳ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ସହିତ ବିପଦବେଳେ ଅସହାୟକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାପାଇଁ ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେଉଥିଲେ । ଗୋଦାବରୀର ଓ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ପ୍ରାଣମୁକ୍ତ ହେବା ପରେ ନିଆଁ ଲିଭିଯାଇଥିଲା । ସତ୍ୟବାଦୀର ମନୋରମ ଦୃଶ୍ୟ, ପ୍ରାଣ ପ୍ରତିମ ଛାତ୍ରଙ୍କ ପ୍ରତି ଥିବା ମମତାବୋଧ ଯୋଗୁଁ ତାଙ୍କ ଶିକ୍ଷାଦାନ ପ୍ରଣାଳୀ ନବୀନ ରୂପରେ ବିକଶିତ ହେଉଥିଲା । ଶିକ୍ଷକତାର ୩ ବର୍ଷ ପରେ ଗୋଦାବରୀର ଦଶମାସ ପାଇଁ ବି.ଟି ଟ୍ରେନିଂ ପାଇଁ ଗଲେ । ସେଠାରେ ଯିବା ସମୟତକ ସେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ନାନା ଉପଦେଶଦେଇ ପତ୍ର ଲେଖୁଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପତ୍ରରେ ଥାଏ ପରମୁଖାପେକ୍ଷାତାର ଅପକାରିତା ବିଷୟରେ ଉପଦେଶ । ନୈତିକତା ତଥା ଆତ୍ମନିର୍ଭରଶୀଳତା ଉପରେ ଥାଏ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ । ତାଙ୍କ ପତ୍ରଗୁଡ଼ିକର ଉନ୍ନତ ଉପଦେଶ ହେତୁ ଆଦର୍ଶଛାତ୍ର ପାଇଁ ଥିଲା ଏକାନ୍ତ ପ୍ରେରଣାପ୍ରଦ । ଶ୍ରେଣୀର ମନିଚର ସେ ଚିଠି ଗୁଡ଼ିକୁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ପଢ଼ି ଶୁଣାଇ ଦିଅନ୍ତି । ସତ୍ୟବାଦୀରେ ଛଅ ବର୍ଷ ଶିକ୍ଷକତା କରିବା ପରେ ଗୋଦାବରୀଙ୍କୁ ସିନ୍ଧୁଭୂମିର ଚକ୍ରଧରପୁରକୁ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଇଚ୍ଛାମତେ ପଠାଗଲା । ଏଠାରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା, ମାରିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତିର

ପ୍ରସାର କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜାତୀୟତାର ଜାଗରଣ ଆଣିବା ଥିଲା ତାଙ୍କର ସର୍ବପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ସେ ଓଡ଼ିଆ ହାଇସ୍କୁଲରେ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଭାବରେ ଯୋଗ ଦେବା ସହିତ ଓଡ଼ିଆ ଜାଗରଣ ନିମନ୍ତେ ଲାଗିପଡ଼ିଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ପ୍ରିୟ ସତ୍ୟବାଦୀ ଓ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଭୁଲି ପାରିନଥିଲେ ।

ଗୋଦାବରୀକ୍ଷକ ଶିକ୍ଷକ ଜୀବନ ତ୍ୟାଗ ଓ ଆଦର୍ଶର ଜୀବନ । ନିଜେ ଜଣେ ଦରିଦ୍ର ଛାତ୍ର ଭାବରେ ଯେଉଁ ଅନୁଭୂତି ଲାଭ କରିଥିଲେ ତାହାକୁ ସେ ଶିକ୍ଷକ ଜୀବନରେ ଭୁଲିନଥିଲେ । ତେଣୁ ସେ ଛାତ୍ରର ଅଧିକାଂଶ ଦାୟିତ୍ବ ନିଜେ ବହନ କରି ନେଉଥିଲେ । ଛାତ୍ରର ସୁଖ ଦୁଃଖରେ ସେ ଆନନ୍ଦ ଓ ଦୁଃଖ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ । ଭୁରୁଣ, ଶଯ୍ୟାଶାୟୀ ଛାତ୍ର ନିକଟରେ ବସି ରହୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଆଦର୍ଶ ଥିଲା, ଛାତ୍ରର ଚରିତ୍ରଗଠନ ଓ ଭବିଷ୍ୟତ ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା । ଏହି ଆଦର୍ଶ ତାଙ୍କୁ ମହାନ କରିଛି । ଶିକ୍ଷକର ଅନୁଭୂତି ହିଁ ତାଙ୍କୁ ଦରଦୀ କରି ଓ ଲେଖକରେ ପରିଣତ କରିଦେଇଛି ।

ସମାଜସେବୀ ଜୀବନ :-

ସତ୍ୟବାଦୀ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରକୃତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା ସେବା । ସମାଜ ସେବା ଗୋପବନ୍ଧୁ, ନାଳକଣ୍ଠ, ଗୋଦାବରୀକ୍ଷକ ଆଦର୍ଶ । ଶିବ ଜ୍ଞାନରେ ଜୀବ ସେବା, ନିରନ୍ତର ଜନତା ମୁଖରେ ଅନୁଦାନ, ରୋଗୀ ସେବା, ନିରାଶ୍ରୟଙ୍କୁ ଆଶ୍ରୟଦାନ, ଅନ୍ୟର ଦୁଃଖ କଷ୍ଟଦେଖି ତା ପ୍ରତି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ, ଦୟାର ସମ୍ପାଦନାମନ୍ତ ଉଦ୍ଧାରଣ ଦ୍ବାରା ପ୍ରକୃତ ସେବା ପ୍ରକାଶ ପାଇଥାଏ । ଉତ୍କଳମଣି ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଆଦର୍ଶରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ଜଣେ ସମାଜସେବୀ ଭାବରେ ନିଜକୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ‘ସେବା’ ଥିଲା ତାଙ୍କର ବଂଶଗତ ଗୁଣ । ତାଙ୍କ ପିଲାଦିନେ ସେ ଦେଖିଥିଲେ ତାଙ୍କ ବାପା ବଗଳାମୁଖୀ ମନ୍ତ୍ରରେ ଝାଡ଼ି କେମିତି କୁର, ବସନ୍ତ ଆଦି ରୋଗ ଭଲ କରି ଅନେକଙ୍କର ଉପକାର କରିଥିଲେ । ‘ବୁଢ଼ାମା’ କେମିତି ଲୁଣ ମନ୍ତ୍ରରାରି ବହୁ ଲୋକଙ୍କର ପେଟବଥା ଦୂର କରୁଥିଲେ । ସୁତରାଂ ପୂର୍ବ ପୁରୁଷଙ୍କ ବଂଶାନୁଗତ ପ୍ରଭାବରୁ ଗୋଦାବରୀକ୍ଷକ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ସେବା ଗୁଣ ବିକଶି ଉଠିଥିଲା । ଏଣୁ ନିଜେ ମେସମରିଜିମ ଶିଖି ରୋଗୀ ସେବା କରୁଥିଲେ । ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲର ଛାତ୍ର ଥିବାବେଳେ ଗୋଦାବରୀକ୍ଷକ ଆତ୍ମବିକାଶର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତା ଆସିଥିଲା ଶଶୀଦା’ ଓ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସଂସର୍ଗ ହେତୁ । ସେବା ଓ ତ୍ୟାଗର ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ପ୍ରତୀକ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ପ୍ରେରଣାରେ ସେ ଆଠ ଦିନଧରି ମରଣମୁଖୀ ହଇଜା ରୋଗୀଙ୍କ ସେବା କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପିତା ଏଥିରୁ ନିବର୍ତ୍ତାଇ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ମାନି ନଥିଲେ । ୧୯୦୭ ରେ ବନ୍ୟାର ପ୍ରକୟଙ୍କରୀ ତାଣ୍ଡବନୃତ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ସମଗ୍ର ଉପକୂଳ ଅଞ୍ଚଳ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ମହାନଦୀ, ବ୍ରାହ୍ମଣୀ, ବୈତରଣୀ ଓ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖାରେ ଏକ ସଙ୍ଗରେ ବନ୍ୟାର ପ୍ରକୋପ ଥିଲା ପ୍ରବଳ । ବିଳାତର ଜଣେ

ସାମାଜିକ ଭାରତ ଦର୍ଶନରେ ଆସି ଓଡ଼ିଶାର ବନ୍ୟା ଅଞ୍ଚଳ ଦେଖି ସ୍ତମ୍ଭିତ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ମଧୁସୂଦନ, ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ଗୋଦାବରାଶଙ୍କ ସେବାକୁ ଦେଖି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ ଓ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଙ୍କ ଅନ୍ତରରୁ ମୁଗ୍ଧ ଅଭିନନ୍ଦନ ଝରି ପଡ଼ିଥିଲା ।

ସତ୍ୟବାଦୀର ଶିକ୍ଷକତା ହିଁ ତାଙ୍କୁ ପରିଣତ କରିଦେଲା ଜଣେ ଆଦର୍ଶ ସେବକରେ । ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ସେବା କରିବାରେ ସେ ଥିଲେ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ଶିକ୍ଷକ । ସୁଦୂର ତେଲାନାଳାରୁ ସତ୍ୟବାଦୀରେ ଆସି ପଢୁଥିବା ଛାତ୍ର ବଂଶୀ, ବିପ୍ଳବିକା ରୋଗରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ କଷ୍ଟ ପାଇଥିବା ସମୟରେ ଶିକ୍ଷକ ଗୋଦାବରାଶ ତା ନିକଟରେ ବସି ଶୁଣୁଷା କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଦୈବର କ୍ରୁର ନିୟମରେ ଛାତ୍ରଟି ବିକଶିତ ହେବା ଆଗରୁ ଅକାଳରେ ଝଡ଼ିପଡ଼ିଲା । ପ୍ରିୟ ଛାତ୍ର ବଂଶୀର ଶବକୁ ନିଜ କାନ୍ଧରେ ବୋହିନେଇ ଶୁଖାନରେ ନିଜ ହାତରେ ଚିତା ଜଳାଇଥିଲେ ସେ । ଦୁଃଖରେ ମର୍ମାହତ କରି, ଶୂନ୍ୟହାତ ଓ ଶୂନ୍ୟମନରେ ଛାତ୍ରାବାସକୁ ଫେରିଲେ । ଅସ୍ଥିର ମନରେ କାଳାତିପାତ କରୁଥିବା ସମୟରେ ବଂଶୀ ପ୍ରତି ଅନ୍ତରର ଶ୍ରଦ୍ଧା ନିବେଦନ କରି ଲେଖିଲେ କବିତା ‘ନିମିଷକ ଦେଖା’ । ପରେ ପରେ ଆଉ ଦୁଇଟି କବିତା ‘ହୋଇଥାନ୍ତ ଯେବେ’ ଓ ‘ଆଅ ବାବୁ’ ମଧ୍ୟ ଲେଖିଥିଲେ । ସତ୍ୟବାଦୀରେ ମତାନ୍ତର ହେତୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଗୋଦାବରାଶଙ୍କୁ ସିଂହଭୂମି ଯିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଛାଡ଼ିବାପରେ ଗୋଦାବରାଶ ସିଂହଭୂମିର ବିଜ୍ଞାନ ଅଞ୍ଚଳରେ ରହି ନାନା ସେବାମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଜକୁ ନିଯୋଜିତ କରିଥିଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ସେ ଓଡ଼ିଶାର ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ହୋଇଛନ୍ତି । ମନ୍ତ୍ରୀତ୍ବକୁ ରାଜରୋଗର ମାଧ୍ୟମ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ ନ କରି ଦେଶ ସେବାକୁ ମାଧ୍ୟମ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ଏକଥା ସେ ତାଙ୍କ ଆତ୍ମକାବନାରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରି କହିଛନ୍ତି- ‘ଏହି ସବୁ ଭିତରେ ମୁଁ ସେବାର ବାବନ ଗଢ଼ିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛି । ଯେତେବେଳେ ଯାହା ମୋ ବିବେକକୁ ଠିକ୍ ବୋଲି ଦିଶିଛି, ମୁଁ ତହିଁରୁ ଆଙ୍ଗୁଳି ଚଳି ନାହିଁ ବୋଲି ସାହସରେ କହିପାରେ । ଅବଶ୍ୟ ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ କୌଣସି ଦଳ ଭିତରେ ଥିବାବେଳେ ଦଳର ସମୂହ ସୁବିଧା ଲାଗି କେତେକ ପ୍ରଣାଳୀରେ ମୋତେ ଆଦେଶ ଦେବାକୁ ହୋଇଛି । ସେପରି ନ କଲେ ରାଜନୀତି ହୁଏ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ଆଗରେ ଯୁସ୍ତିକର ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ମୃତ ସମ୍ଭାଦ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ରହିଛି । ସମୂହ ହିତ ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ମିଥ୍ୟା ବା ଅନ୍ୟାୟର ଆଶ୍ରୟ ନିଆଯାଏ, ତାର ନାମ ରାଜନୀତିକ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ମିଥ୍ୟା ବା ଅନ୍ୟାୟ ନୁହେଁ, ତାହା ଚାଣକ୍ୟ ନୀତି । ଦେଶ ଓ ଜାତିର ସେବା କରିବାକୁ ବାହାରି ମୁଁ ଅନୁରୋଧ ବା ଉପରୋଧ କିମ୍ବା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଲାଭ ନିମନ୍ତେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରୁ ଚଳିଛି କିମ୍ବା ?’

ଗୋଦାବରାଶ ଥିଲେ ଜଣେ ଯଥାର୍ଥ ଜନସେବୀ, ସମାଜ ସେବୀ ଓ ଦେଶସେବୀ । ମାନବ ସେବା ହିଁ ତାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା ସମ୍ବେଦନଶୀଳ ମାନବିକତା । ଏହି ମାନବିକ ସମ୍ବେଦନା ତାଙ୍କୁ ଜଣେ ଦରଦା କରିରେ କେବଳ ପରିଣତ କରିଦେଇ ନଥିଲା ବରଂ ଆଦର୍ଶ ସମାଜ ସେବକଭାବେ ପରିଚିତ କରାଇଥିଲା । ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ମାନବସେବାରେ ସେ

ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ ମଣିଷ ସେବାକୁ ଜୀବନର ବ୍ରତ କରିନେଇଥିଲେ । ମଣିଷ ସେବାରୁ ତାଙ୍କର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା ଦେଶ ସେବା । ତେଣୁ ଜୀବନର ସକଳ ପ୍ରଲୋଭନକୁ ଏଡ଼ାଇ ମଣିଷକୁ ଆପଣାର କରିନେଇଥିଲେ ସେ ।

ରାଜନୀତିକ ଜୀବନ :-

ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର ରାଜନୀତି-ନିୟମକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରି ଗୋଦାବରୀଶ ରାଜନୀତିରେ ଯୋଗଦେଇଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ମୂଳତଃ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ଶଶିଦା' ଥିଲେ ତାଙ୍କର ପ୍ରେରଣାଦାତା । ୧୯୨୦ ମସିହାରେ ଚକ୍ରଧରପୁରରେ ଥିବା ବେଳେ ସେଠାରେ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ଏକ ଅଧିବେଶନ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ସମ୍ମିଳନୀରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ର ଥିଲା ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କର ପ୍ରଥମ ରାଜନୀତିକ ରାଷ୍ଟ୍ର । ଏହି ସମୟରେ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧିଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ କଂଗ୍ରେସ ତରଫରୁ ଅସହଯୋଗର ଆହ୍ୱାନ ସମଗ୍ର ଭାରତରେ ଖେଳିଗଲା । ଗୋପବନ୍ଧୁ, ନୀଳକଣ୍ଠ ଓ ଗୋଦାବରୀଶ ଆଦିଙ୍କ ବହୁ ଶ୍ରମ ଓ ସ୍ନେହରେ ଗଢ଼ାଯାଇଥିବା ବିଦ୍ୟାଳୟ ସରକାରୀ ମଞ୍ଜୁରୀ ପାଇବାକୁ ଉଲ୍ଲାସେ ତାହାକୁ ଗ୍ରହଣ କରାଗଲା ନାହିଁ । ଭୋଳପୁର ଶାନ୍ତିନିକେତନ ବିଦ୍ୟାଳୟ ତାହାରେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେବାକୁ କୁହାଗଲା । ଏଥିରେ ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ କଷ୍ଟ ପାଇଥିଲେ ଗୋଦାବରୀଶ । ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ଏ କଷ୍ଟ ବେଶୀ ଦିନ ରହିନଥିଲା । ବିଦ୍ୟାଳୟଟି ଜାତୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଘୋଷିତ ହେବାପରେ ଗୋଦାବରୀଶ କଂଗ୍ରେସଦଳ ଓ ତାହାର ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ଯୋଗଦେଲେ । ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟାକରି ମଧ୍ୟ ସେ ପାରୁନଥିଲେ । ସରକାରୀ କଳ ଏହା ବିରୋଧରେ ସକ୍ରିୟ ହୋଇଉଠିଥିଲା । ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ ସଭାସମିତି କରିବା ଓ ସେଥିପାଇଁ ଚାନ୍ଦା ଆଦାୟ କରିବା କାର୍ଯ୍ୟ କିଛିଦିନ ଚାଲିଲା । ମାତ୍ର ବଡ଼ ବଡ଼ ଧନୀ ଲୋକମାନେ ସରକାରଙ୍କୁ ବିରୋଧ କରିବାର ଶକ୍ତି ହରାଇ ସଭାସମିତିରେ ଯୋଗଦେଲେ ନାହିଁ କି ଆର୍ଥିକ ସାହାଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ କଲେ ନାହିଁ । ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ଅତି ଆପଣାର ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ମଧ୍ୟ ଆଉ ଧରାକୁଆଁ ଦେଲେନାହିଁ । ତଥାପି ୧୯୨୧ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ସଭାକରି ସେ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱରାଜ ବାର୍ତ୍ତାରେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ କରାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପୁଲିସ୍ ଗୁପ୍ତ ରିପୋର୍ଟରେ ତାଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀକରିବା ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଥିଲେ ହେଁ ତାଙ୍କର ଲୋକପ୍ରିୟତାକୁ ଭୟକରି ତତ୍କାଳୀନ ଗୋରା କମିଶନର ତାଙ୍କ ବିରୋଧରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ସିଂହଭୂମି ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଗ୍ରାମରେ ସେ ବୁଲି ବୁଲି କଂଗ୍ରେସର ବାର୍ତ୍ତା ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ । ବେଳେ ବେଳେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଯାଇ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ସହିତ ମିଶି ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜାଗରଣ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଲାଗି ସେ ମେ' ମାସର ପ୍ରଚଣ୍ଡ

ଉତ୍ତରାଘରେ ମଧ୍ୟ ଚକ୍ରଧରପୁର ହାଇସ୍କୁଲର ଛାତ୍ର ଓ ତାଙ୍କର ସହକର୍ମୀ ଗତିକୃଷ୍ଣ ବାବୁଙ୍କୁ ଧରି ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ସଭାସମିତି କରୁଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କର ଏହି କର୍ମ ଦେଖି ଇଂରେଜ ସରକାର ସ୍କୁଲକୁ ଆଉ ଭରା ଦେଲେ ନାହିଁ । ଗୋଦାବରୀର ତାଙ୍କ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିର ଉପରେ ରେକର୍ଡ୍ ସେସନକୁ ଯାଇ ଯାତ୍ରାମାନଙ୍କଠାରୁ ପଇସା ମାଗି ଆଣୁଥିଲେ, ସେଥିରୁ ଯାହା ମିଳୁଥିଲା ତାହା କର୍ମୀମାନଙ୍କ ଓଡ଼ିଆ ଶାଳବାକୁ ହେଉ ନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ବଡ଼ ଉତ୍ସାହର ସହିତ କଂଗ୍ରେସର ପ୍ରଚାରରେ ମାତିଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଭାଷା ଭିତ୍ତିରେ ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ କରିବା ପାଇଁ କଂଗ୍ରେସ ସ୍ଥିରକଲା । ଜନସଂଖ୍ୟା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସିଂହଭୂମି ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବାଜଣା, କିନ୍ତୁ କଂଗ୍ରେସ ନେତାମାନେ ଏକମତ ନହେବାରୁ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ପୋଷ୍ଟକାର୍ଡ ମାଧ୍ୟମରେ ଲିଖିତ ମତ ନିଆଯାଇଥିଲା । ବିହାର ଓ ଓଡ଼ିଶାର ନେତାମାନଙ୍କ ମତକୁ ଗ୍ରହଣ କରି କମିଟି ସ୍ଥିର କଲା ସିଂହଭୂମି ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବ । ମାତ୍ର ତ. ରାଜେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦଙ୍କ ମତକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ମୋତିଲାଲ ନେହେରୁ ଅନୁମୋଦିତ କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନରେ ସିଂହଭୂମିକୁ ବିହାରରେ ମିଶାଇଥିବାରୁ ଗୋଦାବରୀର ଖୁବ୍ କଷ୍ଟ ପାଇଥିଲେ । ରାଜନୀତିକ ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ଚକ୍ରଧରପୁର ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଭିନ୍ନ ରୂପନେଲା । ଏହାର ପ୍ରତିକାର ପାଇଁ ଗୋଦାବରୀର, ମଧୁସୂଦନ, କନିକାରାଜା ଓ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସଙ୍କୁ ଚିଠି ଲେଖିଲେ ୧୯୨୨ ମସିହାରେ । କୌଣସି ଉତ୍ତର ନପାଇ ପଡ଼ି ଓ ପୁତ୍ରକନ୍ୟାଙ୍କ ସମେତ ନିରାଶ ହୋଇ ବାଣପୁରକୁ ଫେରିଆସିଲେ । ବାଣପୁରରେ ରହି ସେ ସରକାରଙ୍କ ସମବାୟ ବିଭାଗ ସହାୟତାରେ ଦଶ ଜଣ ସଦସ୍ୟଙ୍କୁ ନେଇ ‘କୃଷକ ସମବାୟ ସମିତି’ ଓ ଏକ ବସନ ସମିତି ଗଠିଲେ । ସୂତାକଟା ଓ ଲୁଗାବୁଣା ଆଦି କାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲିଲା । ଦୁଇଟି ସମବାୟ ସମିତି ଓ ଗୋଟିଏ ସମବାୟ ବ୍ୟାଙ୍କର କର୍ମକର୍ମୀ ହିସାବରେ ଗୋଦାବରୀର ସରାପତି ହେବାରୁ ସରକାରୀ ଅଫିସର ତଥା ପୁଲିସ୍ କର୍ମଚାରୀ ସନ୍ଦେହ କଲେ । କ୍ରମେ ଗୋଦାବରୀର ଏ ସବୁଠାରୁ ଓହରିଗଲେ । ମାତ୍ର ବିଧିର ବିଧାନ ଅନ୍ୟ ରକମର ଥିଲା । ଘଟଣାକ୍ରମେ ସେ ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା ବିଧାନ ସଭାକୁ ସଦସ୍ୟ ଭାବରେ ନିର୍ବାଚିତ ହେଲେ ୧୯୨୪ ମସିହାରେ । ତାଙ୍କର ବିଧି ଓ ବିଚାରବନ୍ତ ତଥା ଗଠନମୂଳକ ପରାମର୍ଶ ଯୋଗୁଁ ଅନେକ ସମସ୍ୟାର ସନ୍ତୋଷଜନକ ସମାଧାନ ଘଟିଥିଲା । ମାତ୍ର ୧୯୨୭ରେ ସେ ମଠ-ମନ୍ଦିର ଆଇନ୍ ପେସ୍ କରି ଅନେକଙ୍କର ଚକ୍ଷୁଶୂଳ ହୋଇଥିଲେ ।

୧୯୩୬ମସିହାରେ ଦୀର୍ଘ ଦିନର ଆନ୍ଧୋକଳମପରେ ଓଡ଼ିଶା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ହେଲା । ସ୍ୱାଧିନ ଜଣ ସଦସ୍ୟଙ୍କୁ ନେଇ ବିଧାନସଭାର ଏକ ବୈଠକ ରେଭେନ୍ସା ବ୍ଲେକ୍ ହଲରେ ବସିଲା । ପୁରୀରୁ ଗୋଦାବରୀର କଂଗ୍ରେସ ପକ୍ଷରୁ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ ବିଧାନସଭାକୁ ଆସିଥିଲେ । ଲାଟ୍ ସଭାରେ ତାଙ୍କ ଇଂରାଜୀ ବକ୍ତୃତା ଏତେ ଚମତ୍କାର ହେଲା ଯେ ଇଂରେଜ ଲୋକମାନେ ମଧ୍ୟ ମୁଣ୍ଡ ତଳକୁ କରିଦେଇଥିଲେ । କଂଗ୍ରେସର ପ୍ରାଦେଶିକ ସରାପତି ଭାବରେ ନାଜକଣ୍ଠ ଓ ସମ୍ପାଦକ ଭାବରେ ଗୋଦାବରୀରଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠାକୁ ସହ୍ୟ କରିନପାରି କେତେକ ଦଳ ଭିତରେ ବିଭେଦ ଆଣିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ଫଳରେ ଦଳରେ ବିପ୍ଳବ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା ।

୧୯୩୬ରେ ଓଡ଼ିଶା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ହେବାପରେ କିଛିଦିନ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଶାସନ ଚାଲିଲା ଓ ପରେ ଲାଟ୍ ଶାସନ ମଧ୍ୟ ଚାଲିଥିଲା ପ୍ରାୟ ଅଢ଼େଇବର୍ଷ । ପାରଳାର ଗଜପତି ମହାରାଜାଙ୍କୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ମନ୍ତ୍ରୀ ଶାସନ ଚାଲିଲା ୧୯୪୧ ନଭେମ୍ବରରୁ ୧୯୪୪ ଜୁନ୍ ୩୦ ତାରିଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ଗୋଦାବରୀର ହେଲେ ଅର୍ଥ ଓ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ । ଗୋଦାବରୀର ଓ ପାରଳାର ମହାରାଜାଙ୍କର ସପକ୍ଷ ଚେଷ୍ଟା ଓ କାମନାରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, ମେଡ଼ିକାଲ କଲେଜ ଓ ହାଇକୋର୍ଟ ପ୍ରତିଷ୍ଠାହେଲା । ଗୋଦାବରୀର ମନ୍ତ୍ରୀ ଭାବରେ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଅପେକ୍ଷା କାର୍ଯ୍ୟଦକ୍ଷତା ଉପରେ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଉଥିଲେ । ୧୯୪୭ରେ ଦେଶ ସ୍ୱାଧୀନ ହେବାପରେ ଓ ଷଡ଼େଇକଳା, ଖରସୁଆଁ ବିହାରକୁ ଚାଲିଯିବାରୁ ସେ ଦୁଃଖରେ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସଙ୍କ ସହ ମିଶି ସ୍ୱାଧୀନ ଜନସଂଘ ନାମରେ ଗୋଟିଏ ରାଜନୀତିକ ଦଳ ଗଠିଥିଲେ । ୧୯୫୨ ମସିହାରେ ପ୍ରଥମ ସାଧାରଣ ନିର୍ବାଚନ ହେଲା । ଭାରତ ଏକ ସାଧାରଣତନ୍ତ୍ର ରାଷ୍ଟ୍ର ଭାବରେ ନିଜର ସମ୍ବିଧାନ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିବାରୁ ପ୍ରାଦେଶିକ ବିଧାନସଭା ଓ ପରିଷଦ ଆଦିରେ ମଧ୍ୟ ନିର୍ବାଚନ ହେଲା । ଓଡ଼ିଶା ବିଧାନସଭା ପାଇଁ ଗୋଦାବରୀର ବାଣପୁରର କୃଷ୍ଣପ୍ରସାଦ ନିର୍ବାଚନ ମଣ୍ଡଳୀରୁ ନିର୍ବାଚିତ ହେଲେ । ଦୀର୍ଘ ବର୍ଷ ଧରି ଯେଉଁ କଂଗ୍ରେସର ଗୁଣଗାନ କରିଆସୁଥିଲେ ତାର ବିରୋଧୀ ଆସନରେ ବସିଲେ ସେ । ନିର୍ବାଚନରେ କଂଗ୍ରେସ ସଂଖ୍ୟା ଗରିଷ୍ଠ ହୋଇ ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଗଠନ କରିଥିଲା । ବିରୋଧୀ ଦଳରେ ଥିଲେ ନୀଳକଣ୍ଠ, ଗୋଦାବରୀର ଓ ଆଉ ଅଣତିରିଶ ଜଣ । ବିରୋଧୀଦଳରେ ଥିବାବେଳେ ଗୋଦାବରୀର ସରକାରଙ୍କର ଜନଶୃଙ୍ଖଳା ରକ୍ଷା ଆଇନ (୧୯୫୨), ଉପମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଦରମା ବିଲ୍ (୧୯୫୨), ଓଡ଼ିଆ ମାଧ୍ୟମିକ ଶିକ୍ଷା ବିଲ୍ (୧୯୫୪) ପ୍ରଭୃତି ଆଲୋଚିତ ହେବାବେଳେ ଯେଉଁ ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ଉପସ୍ଥାପନା କରୁଥିଲେ ସେ ସବୁ ସତ୍ୟ ଓ ତଥ୍ୟ ମୂଳକ ଥିଲା । ଭୁବନ ଖଜଣା ଛାଡ଼ି ସଂପର୍କରେ ଡାକ୍ତାର ଫସଲକୁ ସରକାର ଉପଯୁକ୍ତ ମୂଲ୍ୟଦେଇ କିଣିଲେ ତାହା ଅଧିକ ଫସଲ ଅମଳ ପାଇଁ ଇଚ୍ଛା ବଢ଼ାନ୍ତା ଓ ରାଜସ୍ୱରେ ରିହାତି ପାଇଲେ ସେ ମଧ୍ୟ କମ୍ ଦାମରେ ତାକୁ ଦେଉପାରନ୍ତା, ଆଦି ନାନା ଯୁକ୍ତି ଦେଇ ସରକାରଙ୍କୁ ବୁଝାଉଥିଲେ । ସରକାରୀ ଭାଷା ବିଲ୍ ସମ୍ପର୍କରେ ବିଧାନସଭାରେ ଦେଉଥିବା ବକ୍ତବ୍ୟ ଏବେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଶିଧାନର ବିଷୟ ହୋଇ ରହିଛି ।

ପ୍ରଦେଶଗୁଡ଼ିକର ସୀମା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବାପାଇଁ ଭାରତ ସରକାର ଏକ ଉଚ୍ଚ କମିଶନ ବସାଇଥିଲେ । ୧୯୫୫ ମସିହା ଶେଷରେ ରାଜ୍ୟ ପୁନର୍ଗଠନ କମିଟିର ରିପୋର୍ଟ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ଭାଷା ଭିତ୍ତିରେ ରାଜ୍ୟସବୁ ସ୍ୱୀକୃତି ଲାଭ କଲା । ଷଡ଼େଇକଳା ଓ ଖରସୁଆଁରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଅଧିକ ଥିବାରୁ ତାହା ଗୋଦାବରୀର ନେତୃତ୍ୱରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିଥିଲା । ସିଂହଭୂମିର ଦୁଃଖ ସେ ଭୁଲିଯାଇଥିଲେ । ମାତ୍ର ୧୯୫୫ ର ରିପୋର୍ଟ ଅନୁସାରେ ଷଡ଼େଇକଳା ଓ ଖରସୁଆଁ ବିହାରର ସୀମା ଭିତରକୁ ଚାଲିଗଲା । ଏହା ଗୋଦାବରୀର ଜୀବନର ଥିଲା ଅନ୍ୟତମ ଚରମ ଦୁଃଖ । ୧୯୫୬ ମସିହାରେ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ଓ ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ଉଭୟ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଭାଷୀ

ସବୁ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ନିଶାଭବା ଲାଗି ଯୁକ୍ତି ପ୍ରମାଣ ସହ ସରକାରକୁ ସ୍ମାରକ ପତ୍ର ଦେଲେ । ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ସୀମାକୁ ଯଥାର୍ଥ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଦେବାପାଇଁ ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶାରେ ଆନ୍ଦୋଳନ ଡେଇଁଉଠିଲା । ଗୋଦାବରୀଶ, ପାଟଣା ମହାରାଜା ଓ ସାରଙ୍ଗଧର ଦାସ କଟକରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନ କରି ଗିରଫ ହେଲେ । ବିଶେଷ କରି, ରାଜ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ଯେଉଁ ପ୍ରବଳ ଜନ-ଆନ୍ଦୋଳନ ଡେଇଁ ଉଠିଥିଲା, ତାହାର ନେତୃତ୍ୱ ନେଉଥିଲେ ଗୋଦାବରୀଶ । କମିଶନରଙ୍କ ରିପୋର୍ଟକୁ ବିରୋଧକରି, ସୀମା ନିର୍ଦ୍ଧାରଣକୁ ସ୍ୱୀକାର ନକରିବାପାଇଁ ସେ ରାଜ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ସଭା ସମିତିମାନ କରାଇଥିଲେ । ବିଧାନସଭାର ସଦସ୍ୟମାନେ ଏହାର ପ୍ରତିବାଦରେ ଇସ୍ତଫା ଦେବାକୁ ସେ ଆହ୍ୱାନଦେଲେ । ଛାତ୍ର ଓ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ସଭାରେ ତାଙ୍କ ଓଜସ୍ବିନୀ ଭାଷଣରେ ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନ ତୀବ୍ରତର ହେଲା । ପୁରୀ ରେଳ ଷ୍ଟେସନରେ ଛାତ୍ରମାନେ ଧାରଣା ଦେଇ ରେଳ ଚଳାଚଳ ବନ୍ଦ କରିଦେବାରୁ ପୁଲିସ୍ ଗୁଳିଚାଳନା କଲେ ଓ ତହିଁରେ ବେଙ୍ଗପାଣିଆର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା । କଟକ ଆକାଶବାଣୀ ଠାରେ ଆନ୍ଦୋଳନରତ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସୁନୀଲ ଦେ ମଧ୍ୟ ପୁଲିସ୍ ଗୁଳିରେ ଶହେ ହେଲେ, ଏବଂ ଅନ୍ୟ କେତେକ ବ୍ୟକ୍ତି ଆହତ ହୋଇଥିଲେ । ଗୋଦାବରୀଶ ଆଦି କେତେ ଜଣ ମୁଖ୍ୟ ସେହି ଆନ୍ଦୋଳନରେ ନେତୃତ୍ୱ ନେଇ ୧୯୫୬ ମସିହାରେ ଦୁଇ ତିନି ମାସ ପାଇଁ ଜେଲ୍ ଗୋଷିଲେ । ଜେଲ୍ରେ ଥିବା ସମୟରେ ଉଭୟ ମାନସିକ ଓ ଶାରୀରିକ ତାପରେ ତାଙ୍କର ସହୁରା ବର୍ଷର ସଂଗ୍ରାମୀ ଶରୀର ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ିଲା । ଜେଲରୁ ମୁକ୍ତିପାଇ ଫେରିବା ପରେ ସେ କିଛିଦିନ ପାଇଁ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଚିକିତ୍ସିତ ହେଲେ, ମାତ୍ର ସେଥିରୁ ଭଲ ହୋଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଏହାପରେ ତାଙ୍କର କ୍ଷୁରରୋଗ ଲାଗିରହିଲା । ପଛକୁ ବାହାରିଲା - ରକ୍ତତାପ, ପୁଣି ବହୁମୁତ୍ର ରୋଗ । ଶେଷରେ ସେ କଟକ ଶ୍ରୀରାମକୃଷ୍ଣ ଉଚ୍ଚ ମେଡିକାଲ ହାସପାତାଲକୁ ଯାଇ ନର୍ସିଂହୋମରେ ଭର୍ତ୍ତି ହେଲେ । ବହୁମୁତ୍ର ଚିକିତ୍ସା କମିଲେ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଦୁରୁଚି କମିଲା ନାହିଁ ଏବଂ ସେଥିରେ ସେ ୧୯୫୬ ମସିହା ଜୁଲାଇ ୨୬ତାରିଖ ଗୁରୁବାର ଦିନ ଶେଷ ନିଶ୍ୱାସ ତ୍ୟାଗ କଲେ । ମୃତ୍ୟୁ ବେଳକୁ ସେ ଓଡ଼ିଶା ବିଧାନସଭାର ସଦସ୍ୟଥିଲେ ଓ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରୁ ଅବସର ନେଇନଥିଲେ ।

ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁରେ ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶା ଓ ବିଚ୍ଛିନ୍ନାଞ୍ଚଳର ଓଡ଼ିଆ ଅଧିବାସୀମାନେ ଶୋକରେ ମର୍ମାହତ ହୋଇଥିଲେ । ଶେଷକୃତ୍ୟ ପାଇଁ ତାଙ୍କ ମରଶରୀରକୁ ସତ୍ୟବାଦୀ ନିଆ ଯାଇଥିଲା । ସେଠାରେ ବାଣପୁରବାସୀ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଶବକୁ ବାଣପୁର ନେବାପାଇଁ ଜିଦ୍ କରିଥିଲେ । ନାନା ଯୁକ୍ତିତର୍କପରେ ଶେଷରେ ତାଙ୍କର ଚିତାଭସ୍ତ୍ର ବାଣପୁର ପଠାଇବା ପାଇଁ ସ୍ଥିର ହେଲା । ମାତ୍ର ଶୋକାଳୁଳ ଜନତାଙ୍କ ନିଷ୍ପତ୍ତି ଅନୁସାରେ ଶେଷକୃତ୍ୟ ସତ୍ୟବାଦୀ ବକୁଳବନ ଶ୍ମଶାନରେ ହୋଇଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହା ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କ ସମାଧି ସହ ସତ୍ୟବାଦୀ ପୁଣ୍ୟଭୂମିରେ ପରିଣତ ।

ଗୋଦାବରୀକ୍ଷକ ନିଃସ୍ଵାର୍ଥ କର୍ମପ୍ରବଣତା, ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ସାଧନା, ଜାତୀୟ ଜୀବନର ଆହ୍ୱାନ, ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ପାଇଁ ସର୍ବଦା ପ୍ରେରଣା ହୋଇ ରହିବ ।

ପାରିବାରିକ ଜୀବନ :-

ପାରିବାରିକ ଜୀବନରେ ଗୋଦାବରୀକ୍ଷକ ବାପା ସଂସାରୀ ଥିଲେ ସତ, ମାତ୍ର ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ପରି ଜୀବନଯାପନ କରୁଥିଲେ । ଯେଉଁଦିନ ଯାହା ଉପାର୍ଜନ କରନ୍ତି ସେହିଦିନ ସେଥିରେ ଚଳନ୍ତି । ଆଗାମୀ କାଲି ପାଇଁ ସେ ସଂକଳ୍ପ କରିପାରୁନଥିଲେ କି ସେ ମନୋବୃତ୍ତି ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ନଥିଲା । ତେଣୁ ସେ ସର୍ବଦା ଦରିଦ୍ର ଜୀବନଯାପନ କରୁଥିଲେ । ଗୋଦାବରୀକ୍ଷକ ବାଲ୍ୟକାଳରେ ଅନେକ ସମୟ ତାଙ୍କ ଘରେ ଚୁଲି ଜଳେ ନାହିଁ । ପଡ଼ୋଶୀଘରେ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ କାହିଁକି ଚୁଲି ଜଳୁଛି ବୋଲି ଜାଣିବା ପାଇଁ ସେ ମାଆଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନ କରନ୍ତେ ମାଆ ନାନା ଉତ୍ତରରେ ତାଙ୍କୁ ଭୁଲେଇ ଦିଅନ୍ତି । ଗୋଦାବରୀକ୍ଷ ବାପା ମାଆଙ୍କର ଆକାଂକ୍ଷିତ ଏକମାତ୍ର ସନ୍ତାନ ଥିବାରୁ ଘରର ଭଲ ଖାଦ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ଦିଆଯାଏ । ବାପା ଗଣ୍ଡେ ଗଣ୍ଡେ ଭାତ ଖାଆନ୍ତି । ବୋଉ ଓ ବୁଢ଼ୀମା ଅନେକ ସମୟରେ ମାଓିଆ ଜାଉ ଓ ପେଜ ଖାଇଥାନ୍ତି । ପର୍ବପର୍ବାଣୀରେ ତାଙ୍କ ଘରେ ପାଟି ସୁଆଦିଆ ଯାହା ଚିଢ଼ିଏ ହୁଏ । ଅଭାବରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ତାଙ୍କ ବୋଉ ପଡ଼ିଶା ଘର ଗୃହିଣୀଙ୍କ ଠାରୁ ଚାଉଳ ଧାର ଆଣୁଥିଲେ । ସାତ ଆଠ ବର୍ଷରେ ଚାଉଳର ଧାର ଟଙ୍କା ଦୁଇଶହକୁ ଅଧିକ ହେବାରୁ ପରିଶୋଧର ଉପାୟ ଧନରେ ନୁହେଁ ଜନରେ ହେଲା । ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋଦାବରୀକ୍ଷକୁ ତାଙ୍କ ଝିଅକୁ ବିବାହ ଦିଆଗଲା । ସେତେବେଳେ ଗୋଦାବରୀକ୍ଷକ ବୟସ ଦଶବର୍ଷ ଓ କନ୍ୟାର ବୟସ ନଅବର୍ଷ ଛଅ ମାସ । ପିଲାଦିନେ ଧୂଳିଖେଳରେ ଏ ଦୁହେଁ ବରକନ୍ୟା ହୋଇ ଖେଳଖେଳୁଥିଲେ । ପିଲାଟି ଦିନରୁ ଅଭାବରେ ବଢ଼ିଥିବା ଗୋଦାବରୀକ୍ଷ ବାପାଙ୍କ ସହିତ କିଛିଦିନ ପାଇଁ ପୂଜାରୀ ସାଜିଥିଲେ । ବିଦ୍ୟାଳୟ ଶିକ୍ଷା ଆରମ୍ଭରେ ତାଙ୍କୁ ଅନେକ ସମୟ ଉପାସରେ ରହିବାକୁ ପଡ଼ୁଛି । ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲରେ ନାମ କେଖାଇ ତାଙ୍କୁ ମାସକୁ ଚାରିଟଙ୍କାରେ ଚଳିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ସବୁବେଳେ ଏତିକିରେ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏଣୁ ହଷ୍ଟେଲରେ ରୋଷେଇ ପାଇଁ ଚାଉଳ ପଡ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ ଅନ୍ୟତ୍ର ଖାଇବେ ବୋଲି କହି ଚାଲିଯାଇଛନ୍ତି । ସମୁଦ୍ରକୂଳର ପବନରେ ତାଙ୍କର କ୍ଷୁଧା ନିବାରଣ ହୁଏ । ଅର୍ଥାଭାବରୁ ପିଲାଦିନେ ସେ ମିଠା ଦୋକାନ ଆଡ଼କୁ ଚାହୁଁ ନଥିଲେ । ଥରେ ଗୋଟିଏ ପଇସା ନେଇ ସିଂହଦ୍ୱାର ନିକଟସ୍ଥ ମିଠା ଦୋକାନୀକୁ ମିଠା ଖାଇବା ପାଇଁ ମାଗିବାରୁ ସେ ପୁରି ଗୋଟିଏ ଦେଇଥିଲା । ଗୋଦାବରୀକ୍ଷ ମିଠା ଲାଗିବକି ନାହିଁ ପଡ଼ାରିବାରୁ ସେ ତହିଁରେ ସିରା ଚିକିଏ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇଥିଲା । ବହୁଦିନ ପରେ ସେ ବୁଝିଥିଲେ ସେତେବେଳେ ଯାହା ଖାଇଥିଲେ ତାହା ପୁରିଟିଏ ଥିଲା ଓ ତହିଁରେ ଭାଙ୍ଗି ଦିଆଯାଇଥିବା ଚରକ ପଦାର୍ଥ ଚିକକ ଥିଲା ରସରୋଲାର ରସ ।

ଷଷ୍ଠ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢୁଥିବା ସମୟରେ ଥରେ ଅଷ୍ଟମ ଶ୍ରେଣୀର ଛାତ୍ର ଉଦୟନାଥର ଗୋଟିଏ ଅଧିକ ଖସି ପଡ଼ିଥିଲା ଓ ତାକୁ ଗୋଦାବରୀର ନେଇ ଯାଇଥିଲେ । ଯେତେବେଳେ ଉଦୟନାଥଙ୍କ ସହିତ କଟକ କଲେଜରେ ତାଙ୍କର ଦେଖାହେଲା ସେ ତାଙ୍କୁ ଅଧିକିତ ଫେରସ୍ତ ଦେଇ କ୍ଷମା ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା ସହିତ କାନ୍ଦିଥିଲେ । ଅଭାବ ଯୋଗୁଁ କିଛି ସମୟପାଇଁ ତାଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ ନଷ୍ଟ ହେଇଥିଲା ସତ, ମାତ୍ର ଗୋଦାବରୀର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ ତାଙ୍କୁ ମହାନ କରିଥିଲା । ପ୍ରଭାବ ଚନ୍ଦ୍ର ନାମକ ବନ୍ଧୁର ଦୁଇଖଣ୍ଡ ବହିକୁ ଚୋରେଇ ତହିଁରୁ ତା ନାମକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଲିଭେଇ ଦେଇ ମିଳର କରିଦେଇଥିବା ଗୋଦାବରୀର ପରେ ପ୍ରଭାବ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ବହି ଫେରେଇବା ବେଳେ ଅଭାବ ଅସୁବିଧା କଥା କହିବାରୁ ସେ ତାଙ୍କୁ କ୍ଷମା କରିଦେଇଥିଲେ । ନବମ ଶ୍ରେଣୀ, ଗୋଦାବରୀର ଜୀବନର ଏକ ସଙ୍କଟାବସ୍ଥା ସମୟ ଥିଲା । ଛାତ୍ରାବାସରେ ଧନୀ ପିଲାମାନେ ଲକ୍ଷନ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ, ଗରିବ ପିଲାମାନେ ଡିବିଡି ଜାକୁଥିଲେ । ଗୋଦାବରୀର ରାଗ୍ୟରେ ପଡ଼ିଥିଲା ଡିବିଡି । ମାତ୍ର ସେଥିରେ ସେ ଭଲ ପଡ଼ିପାରୁନଥିଲେ । ସଂଧ୍ୟାରୁ ନିଦରେ ଶୋଇ ଯାଉଥିଲେ । ବେଳେବେଳେ କେତେକଣ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଲୁଗାରେ ପଡ଼ି ଅନେକ ସମୟ ଯାଇ ସମୁଦ୍ର କୂଳରେ ବୁଲି ବୁଲି ଆସି ଶୋଇଯାଆନ୍ତି । ପରଦିନ ସକାଳୁ ଉଠି ତାଙ୍କ ଖେଳଟି । ଏସବୁ ଦୂର୍ଗୁଣ ସତ୍ତ୍ୱେ ଶିକ୍ଷକ ମାନଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଶୁଣି ଯାହା ମନେ ରଖନ୍ତି ତହିଁରେ ପାର୍ଶ୍ୱ କରନ୍ତି । ଶଶିଦା' ତାଙ୍କୁ ଏହି କ୍ରୟଙ୍ଗରୁ ନିବୃତ୍ତ କରାଇ ସୁପଥର ମାର୍ଗ ଦର୍ଶାଇଥିଲେ । ଅଭାବୀ ଗୋଦାବରୀର ଖଣ୍ଡିଏ ଲୁଗାରୁ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ପିନ୍ଧିବାକୁ ପାଇନାହାନ୍ତି । ଗାମୁଛା ଖଣ୍ଡେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ନଥିଲା । ଗାମୁଛାକୁ ପ୍ରତିଦିନ ଧୋଇବାକୁ ପଡ଼ିବ ବୋଲି ସେ ପ୍ରତିଦିନ ଗାଧୋଇ ନଥିଲେ । ରବିବାର ଦିନ ସକାଳେ ସମୁଦ୍ରରେ ଗାଧୋଇ ଲୁଗାର ଗୋଟିଏ କାନି ପିନ୍ଧନ୍ତି ଏବି ଅନ୍ୟ କାନିଟି ପବନରେ ଶୁଖାଇ ଛାତ୍ରାବାସକୁ ଫେରନ୍ତି । ସବୁଦିନ ନ ଗାଧୋଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ଦେହରୁ ଗନ୍ଧ ବାହାରେ ଓ ଆତ୍ମଗ୍ଳାନି ଯୋଗୁଁ ସେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତ ମିଶିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ତା ସହିତ ଅପରିଷ୍କାର ଯୋଗୁଁ କାନ୍ଦୁ, କୁଣ୍ଡିଆ ଆଦି ଚର୍ମରୋଗ ହୁଏ । ସାଙ୍ଗ ପିଲାମାନେ ତାଙ୍କଠାରୁ ଦୂରେଇ ରହୁଥିଲେ ।

ପାରିବାରିକ ଜୀବନରେ ଅଭାବର ଘନଘଟା ସହିତ ଦୁଃଖ ପ୍ରାୟ ତାଙ୍କୁ ଗୋଟିବାକୁ ପଡ଼ିଛି । ଏକାଦଶ ଶ୍ରେଣୀରେ ବାପା ଓ ମାଆଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ତାଙ୍କୁ ଅଧିକ ଅଭାବୀ କରିଥିଲା ସତ, କିନ୍ତୁ ଅରିକ୍ଷ ମଧ୍ୟ କରିଥିଲା । ଗୋଦାବରୀର ପାଇଁ ତାଙ୍କ ବୁଢ଼ାମା'ଙ୍କର ଥିବା ତ୍ୟାଗ ଅପରିସୀମ । ସ୍ୱେଦ ଓ ଆଦର ହେତୁ ସେ କୌଣସି ଭଲ ଜିନିଷ ନଖାଇ ନାତିକୁ ଦେଇଦିଅନ୍ତି । ଦିନେ ଗୋଦାବରୀର ବାପା ଦୁଇଟି କଦଳୀ ଆଣି ମାଆଙ୍କୁ ଦିଅନ୍ତେ ସେ ଦୁଇଟି ଯାକ କଦଳୀ ଛଡ଼େଇଦେଇ ନାତି ହାତକୁ ବଢ଼େଇ ଦେଲେ ଓ ଚୋପା ଦୁଇଟିକୁ ପାକୁଆ ପାତିରେ ପାକୁକି କରି ଖାଇଦେଲେ । ଗୋଦାବରୀର ରାଷ୍ଟ୍ରରେ 'ଏହା ହେଉଛି ଦୁଃଖୀ ଘରର କରୁଣ କାହାଣୀ ।' ବାପା ମାଆଙ୍କୁ ହରାଇ ସେ ପୁରୀ ଫେରି ଆସିଲେ । ଦେଲେ ଚଳିବେ କିପରି ? ରାମକୃଷ୍ଣ ବାବୁଙ୍କ କୃପାରୁ ମିଳୁଥିବା ପାଞ୍ଚଟଙ୍କାରୁ ସେ ୧ଟଙ୍କା ଘରକୁ ପଠାଇଲେ

ଦୁଇଜଣ ଚଳିବା ପାଇଁ ଓ ନିଜେ ଧଟକାରେ ଚଳିଲେ । ରବିବାର ଦିନ ସକାଳେ ଘର ଦୁଆର ବନ୍ଦକରି ଝରକାବାଟେ ଧୋବାକୁ ଲୁଗା ଦିଅନ୍ତି ଓ ଧୋବାଠାରୁ ସଜ ଲୁଗା ଓପରଓକିକୁ ମିଳିବା ପରେ ସଂଜବେଳକୁ ଘରୁ ବାହାରନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଖଣ୍ଡିଏ ମୋଟା ଲୁଗାରୁ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ନଥିଲା । ମେସ୍ ଖର୍ଚ୍ଚ ଦେଇ ନପାରି ଛାତ୍ରାବାସର କୋଠରୀ ଛାଡ଼ି ଅଦରକାରୀ ରୋଷେଇ ଘରେ ଖାଲି ପଟାରେ ମୁଣ୍ଡତଳେ ଭଟା ଦେଇ ଶୋଇଲେ । ଏହା ଶୁଣି ଦ୍ଵିତୀୟ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ମାଖନଲାଲ ଗାଙ୍ଗୁଲି ଦେଖିବାକୁ ଯିବାରୁ ଗୋଦାବରୀର ଅନ୍ଧଧାରେ ତାଙ୍କୁ ବ୍ୟସ୍ତ ନ କରିବାପାଇଁ ଅନ୍ୟଠାରୁ ସତରଞ୍ଜି ଓ ମାଣ୍ଡି ଆଣି ଦେଖାଇଥିଲେ । ପରେ ଅବଶ୍ୟ ମାଖନ ଲାଲ ବାବୁ ଏସବୁ ଜାଣିପାରି ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନ ବାବୁଙ୍କ ଘରେ ତାଙ୍କ ପୁଅକୁ ଟିଉସନ୍ କଲେ । ଏ ବାବଦରେ ଖାଇବା ରହିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନ ବାବୁ କରିଦେବା ଜାଣି ସେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଅବସ୍ଥା ଚକ୍ରରେ ତାଙ୍କୁ ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନ ବାବୁଙ୍କ ଘରେ ଅନେକ ସମୟ ରୋଷେୟାର କାମ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ହାତରେ ହଳଦୀ ରଂଗ ଲାଗିଥିବାର ଦେଖି ସାଙ୍ଗମାନେ ଚିତ୍ତେଇଲେ, ଏଥି ସହିତ ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନ ବାବୁଙ୍କ ପୁଅ ଉଚ୍ଚନୀ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ରୋଷେୟା ଗୋଦାବରୀର ତାଳିବାରୁ ସେ ଦୁଃଖ ପାଇଲେ । କିନ୍ତୁ ଛାଡ଼ି ଆସିପାରିବାର ଉପାୟ ନଥାଏ । ଲୋଭରେ ପଡ଼ି ଦିନେ ତାଙ୍କ ଘରେ ଘଡ଼ିରୁ ମେହାଏ ଘିଅ ଖାଇ ଦେବାବେଳେ ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନ ବାବୁଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଧରାପଡ଼ିଥିବା ଘଟଣା ତାଙ୍କୁ ଅନୁଚିନ୍ତା ଦେଇଥିଲା । ଅବଶ୍ୟ ଶଶିଦା'ଙ୍କୁ ସେ ଏ କଥା ଜଣାଇଥିଲେ । ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନ ବାବୁଙ୍କ ଘରେ ବିନା ମଣ୍ଡାରୀରେ ଶୋଉଥିବାର ଦେଖି ମହାରଣା ବାବୁଙ୍କ ବନ୍ଧୁ ଭଣାନ ବାବୁ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଖଣ୍ଡିଏ ମଣ୍ଡାରୀ କିଣି ଆଣିଥିଲେ । ଏହି ଅଭାବ ସମୟରେ ସେ ବନ୍ୟା ପ୍ରପାତିତ ଲୋକଙ୍କ ସେବା କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲେ । ହଇଜା ଜବଳରୁ ରକ୍ଷା ପାଇ ରୋଗିଣୀ ହୋଇ ବଞ୍ଚିଥିବା ତାଙ୍କ ଭଉଣୀଟି ପୁଣି ରୋଗବ୍ୟାଧିରେ ପଡ଼ିଲା । ଅଭାବ ଅନଟନ ଯୋଗୁଁ ଗୋଦାବରୀର ତାର ଯତ୍ନ ଠିକ୍ ଭାବରେ ନେଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ସାମାନ୍ୟ ସମ୍ବଳ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ଆଣି ଆସିବାବେଳକୁ ସେ ରହ ସଂସାରରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ସାରିଥିଲା । ବାକି ରହିଲେ ଅନ୍ତୁଣୀ ବୁଢ଼ୀମା ଓ ସ୍ତ୍ରୀ । ଜଟକରେ ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନ ବାବୁଙ୍କ ବସାରେ ରହି ଗୋଦାବରୀର ଦଶଟଙ୍କା ବୃତ୍ତିରୁ କଲେଜ ବେତନ ଚାରିଟଙ୍କା ଦେଇ ହାତଖର୍ଚ୍ଚ ପାଇଁ ଟଙ୍କାଏ ରଖି ବାକି ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ଘରକୁ ମନିଅର୍ତ୍ତର କରୁଥିଲେ । ଏପ.ଏ. ପାଖ୍ କଲାପରେ ବି.ଏ. ପଡ଼ିବା ବେଳେ ଅର୍ଥାଭାବରୁ ସେ ଠିକ୍ ସମୟରେ ପରିବାର ପାଖକୁ ଟଙ୍କା ପଠାଇ ପାରୁନଥିଲେ । ଏଣୁ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଦିନେ ଖାଇ ଅନ୍ୟଦିନକ ଉପାସରେ ରହିବା ଅଭ୍ୟାସ କରିଦେଇଥିଲେ । ଅଭାବକୁ ଭୁଲିଯିବା ଭଳି କେତୋଟି ସୁଦିନ ଆସିଥିଲା ଗୋଦାବରୀର ଏମ୍.ଏ.ପଡ଼ିବାବେଳେ । ଏକକାଳୀନ ଡାରିମାସର ବୃତ୍ତି ଖଣ୍ଡିଏ ଶହେ ଟଙ୍କା ସେ ପ୍ରଥମେ ଜୀବନରେ ଦେଖିଲେ । ସେଥିରେ କୋଇଲା ଗୁଣ୍ଡଧରି ସେ ଦାନ୍ତ ଘଷିଲେ । ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ବିଦାୟବେଳେ ଜଣେ ରାଜା ଦେଇଥିବା ଦୁଇଖଣ୍ଡ ପାଟକୁ ସେ ଅନ୍ୟବେଳେ ନ ପିନ୍ଧି ପାଇଖାନାକୁ ଗଲାବେଳେ ପିନ୍ଧିଲେ । କେହି ଅଭାବରେ ପଡ଼ି ଟଙ୍କା ଧାର ମାଗିଲେ ସେ ଅନ୍ୟଠାରୁ କରଜ ଆଣି ଦେଉଥିଲେ । ଖାଇବାକୁ ମାଗିଲେ ନିଜ ଖାଦ୍ୟରୁ ଦେଉଥିଲେ । ଉଦାର

ପ୍ରକୃତିର ବିକାଶରେ ତାଙ୍କ ଜୀବନ ଧନ୍ୟ ହେଲା ବୋଲି ଭାବିଲେ । ବାସ୍ତବିକ ଏସବୁ ଗୁଣକୁ ସେ ବାପାଙ୍କଠାରୁ ଉତ୍ତରାଧିକାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରରେ ପାଇଥିଲେ ।

ଏମ୍.ଏ. ପଢ଼ିବାପରେ ତାଙ୍କ ଅଭାବ ଲାଘବ ହେବ ବୋଲି ସେ ମନେକଲେ ଯେତେବେଳେ ମୂଳ ବସ୍ତିର ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶିକ୍ଷକ ହେବାର ସୁଯୋଗ ଲାଭକଲେ । ମାତ୍ର ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଅନୁରୋଧକୁ ଏଡ଼ାଇ ନପାରି ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥାରେ ସ୍ୱଳ୍ପଜୀବୀ ଆଣିବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ଅଧିକ ତ୍ୟାଗ କରି ବିନା ମୂଲ୍ୟରେ ସତ୍ୟବାଦୀର ଶିକ୍ଷକତାକୁ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଛଅ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଅଭାବ ଓ ଅଭିଷେଦକୁ ପୁନଃ ସହଚର କରି ଗୋଦାବରୀର ସିଂହଭୂମିର ଚକ୍ରଧରପୁରକୁ ଗଲେ । ଏଠାରେ ଶିକ୍ଷକତା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ରାଜନୀତିର କ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲେ ଓ ତହିଁରେ ସକ୍ରିୟ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରି ସରକାର ବିରୋଧୀ ହେଲେ । ସରକାର ସ୍କୁଲକୁ ଆର୍ଥିକ ଅନୁଦାନ ବନ୍ଦ କରିଦେବାରୁ ତିନିଥରରୁ ଅଧିକ ଖାଇବାକୁ ପାଇଲେ । ତଥାପି ବିଚ୍ଛନ୍ନାଞ୍ଚଳକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶାଇବା ପାଇଁ କରିଥିବା ପଣରୁ ସେ ଓହରି ଯାଇନଥିଲେ ସତ, କିନ୍ତୁ କୌଣସି ଆତ୍ମ ସାହାଯ୍ୟ ନ ପାଇ ସେ ଶେଷରେ ବାଧ୍ୟହୋଇ ଟେକୁଲ୍, ଚୌକି, ଗାଇ, ବାଛୁରୀ, ଏପରିକି ଶେଷରେ କେତେକ ଅଦରକାରୀ ଲୁଗାପଟା ଓ କମ୍ବଳ ବିକ୍ରିକରି ଅନନ୍ୟୋପାୟ ହୋଇ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପିଲାଙ୍କୁ ଧରି ବାଣପୁରକୁ ଫେରିଗଲେ । ବାଣପୁରରେ ମଧ୍ୟ ଏକା ପ୍ରକାରର ଅବସ୍ଥା ଭୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ମାଆଙ୍କ ଶ୍ରାବରେ ଚାଉଳ ମାଣେ ଦେଇନପାରି ସେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା ହୋଇଛନ୍ତି । ଏହାପରେ ସେ ଦୈନିକ ‘ଆଶା’ ର ସମ୍ପାଦକ ଶଶୀଭୂଷଣ ରଥଙ୍କ ସାହଚର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ରହ୍ମପୁର ଆସି ଗଞ୍ଜାମ ସୋରରେ ବହି ପ୍ରକାଶ କଲେ । ପ୍ରତି ପୃଷ୍ଠାକୁ ଦୁଇଟଙ୍କା ବାବଦରେ ଗୋଦାବରୀର ଦୁଇହଜାର ଟଙ୍କା ପାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଅଭାବ ଦୂର ହୋଇନଥିଲା । ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟିକ ଜୀବନରେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ଅଗ୍ନି ପରୀକ୍ଷା ଏହିଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଅଭାବରେ ରହି ମଧ୍ୟ କୃପାସିନ୍ଧୁଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ଚାଳିଶଟଙ୍କା ଦରମାରେ ପୁନରାୟ ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷକତା ପାଇଁ ସେ ରାଜି ହୋଇନଥିଲେ । ଘୋର ଅଭାବ ଅସୁବିଧା ମଧ୍ୟରେ ଗୋଦାବରୀର ଆପଣାର ପରିବାର ବୃତ୍ତିରୁ ସାଧନାପଥକୁ ଗତିକରି ଚାଳିଷ୍ୟତ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ଲାଭକରି ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଗଠନ କରିଛନ୍ତି । ଜନତାକୁ ଭଲ ପାଇ ଜନନାୟକ ହୋଇଛନ୍ତି । ମଣିଷ ପ୍ରତି ଥିବା ତାଙ୍କ ସମ୍ବେଦନଶୀଳ ପ୍ରକୃତି ତାଙ୍କୁ ଦରଦୀ କରି ଓ ସୁସାହିତ୍ୟିକର ଆସନ ପ୍ରଦାନ କରିଛି ।

ସାହିତ୍ୟ ସାଧନାର ପୃଷ୍ଠଭୂମି :-

ଲେଖକ ବା ସାହିତ୍ୟିକଙ୍କର ଦୁଇଟି ଦୃଷ୍ଟି ଥାଏ । ଗୋଟିଏ ତୈଜସ୍ୱଦୃଷ୍ଟି, ଓ ଅନ୍ୟଟି ବୈଶ୍ୱାନର ଦୃଷ୍ଟି । ସ୍କୂଲଦୃଷ୍ଟିରେ ସେ ଯାହାକୁ ଦେଖନ୍ତି ବିଦ୍ୟାଦୃଷ୍ଟିରେ ତାହାକୁ ଗଭୀର ଭାବରେ ନିରୀକ୍ଷଣ କରନ୍ତି । ଏହି ଦୁଇ ଦୃଷ୍ଟିର ସମନ୍ୱୟରେ ଲେଖକଙ୍କ ଭାବସରାରେ ତୃତୀୟ ଚକ୍ଷୁର ହୁଏ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ବାହାରର ବସ୍ତୁରୂପ ଲେଖକଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଭାବ ରୂପରେ ପରିଣତ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ

ସେହି ରାବ ରୂପ ନୁଏ ସାନ୍ତିତ୍ୟର ପ୍ରାଣ ପ୍ରବାହ । ଅବଶ୍ୟ ଏଥିପାଇଁ ସେ ବହୁ ଅଧ୍ୟୟନ ଆବଶ୍ୟକ ତାରା ନୁହେଁ, କିନ୍ତୁ ବହୁ ଅଧ୍ୟୟନ ଦ୍ଵାରା ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ନୁଏ ବାସ୍ତବ ଓ ବ୍ୟାପକ । ବିଶ୍ଵ ସାହିତ୍ୟରେ ବହୁ ସାହିତ୍ୟିକ ଅଛନ୍ତି ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷାଦାକ୍ଷା ଅତ୍ୟନ୍ତ କମ୍ । କିନ୍ତୁ ଶଶ୍ଵରତର ପ୍ରତିଭା ବଳରେ ସେମାନେ ଲକ୍ଷକୋଟିର ହୋଇପାରିଛନ୍ତି । କେତେକ ସାହିତ୍ୟିକ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ଓ ଜ୍ଞାନ ଲାଭକରି ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିବା ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ।

ଗୋଦାବରୀର ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତ । ଅର୍ଥନୀତିରେ ଏମ୍.ଏ. ପାଠ କରିଥିଲେହେଁ କବିତ୍ଵ ଥିଲା ତାଙ୍କର ସହଜାତ । ଏହି ସହଜାତ ପ୍ରତିଭା ବଳରେ ସେ ଅନେକ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରିଛନ୍ତି । ସେ ବାଣପୁରର ଏକ ଦରିଦ୍ର ପରିବାରରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ବାଲ୍ୟ ଜୀବନରେ ସେ ବାପା, ମାଆ, ବୁଢ଼ାମା' ତଥା ଗ୍ରାମର ଅନ୍ୟ ଗୁରୁଜନମାନଙ୍କ ସ୍ଵେଦ ରାଜନ ହୋଇପାରିଥିଲେ ନିଜର ସୁଗୁଣ ଯୋଗୁଁ । ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜୀବନ, ଗ୍ରାମ୍ୟ ପରିବେଶ, ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟବଳୀ, ଯଥା, ଘଣ୍ଟିଶିଳା ଓ କାଳିକା ପ୍ରାୟାସ, ଚିଲିକା ହ୍ରଦର ରମଣୀୟ ପରିବେଶ ଆଦି ତାଙ୍କର କିଶୋର ପ୍ରାଣର କଟନା ଶକ୍ତିକୁ ପ୍ରସ୍ତର କରିଥିଲା । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ତାଙ୍କର ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ପାତ୍ରିତ ପାରିବାରିକ ଜୀବନ ତାଙ୍କ ମନରେ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା ମାନବିକ ସମ୍ବେଦନାବୋଧ । ଅଙ୍ଗେ ଲିଭାଇଥିବା ଦୁଃଖ - ଦୈନିକ ତାଙ୍କ ଭିତରେ ଆତ୍ମ ପ୍ରକାଶ ପାଇଁ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା ମାନବିକ ସମ୍ବେଦନାବୋଧ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା ଦୁର୍ବାର ପ୍ରେରଣା । ନିବିଡ଼ ବେଦନାବୋଧରୁ କବିତ୍ଵର ଘଟିଥିଲା ସୁରଣ । ସତ୍ୟବାଦୀର ଶିକ୍ଷକ ଥିଲାବେଳେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସଂସର୍ଗରେ ଆସି ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କର ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ଵର ପରୀକ୍ଷା ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା ତାହାରି ବଳରେ ସେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଆତ୍ମିକ ସ୍ଵେଦ ଶ୍ରବଣେ ବାନ୍ଧି ରଖିଥିଲେ । ଛାତ୍ରର ସୁଖରେ ସୁଖୀ ଓ ଦୁଃଖରେ ଦୁଃଖୀ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କର ସ୍ଵେଦଭାଜନ ହେଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ଅନାବିକ ଭାବରେ ଭଲ ପାଇବାହିଁ ତାଙ୍କୁ ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷକରେ ପରିଣତ କରିଦେଲା । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଦୁଃଖ, ରୋଗ ଓ ଅସହାୟତା ତାଙ୍କ ଦରଦା ପ୍ରାଣକୁ ବ୍ୟଥିତ କଲା । ଛାତ୍ରର ମୃତ୍ୟୁରେ ଅସ୍ତ୍ର ବିସର୍ଜନ କଲେ । ଗୋଦାବରୀର ସିଂହଭୂମିରେ ବାସକରିବା ସମୟରେ ବିଖଣ୍ଡିତ ଉତ୍କଳ ଜନନୀ ପ୍ରତି ଆସକ୍ତ ହେଲେ । ଦେଶର ସେବାପାଇଁ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ନାନା ସମାଜସେବାମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅଗ୍ରଣୀ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଅତୀତ ଉତ୍କଳର କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଓ ଇତିହାସକୁ ସେ ଅନୁଶୀଳନ କଲେ । ଉତ୍କଳର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାକୁ ଉପଲବ୍ଧି କରି ଉତ୍କଳୀୟ ଜାତୀୟତାରେ ଝାସଦେଲେ । ଅତଏବ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ-ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରେରଣାର ଉପଜାତ ପ୍ରାକୃତିକ ପରିବେଶ, ପାରିବାରିକ ଜୀବନର ଅଶୁଦ୍ଧ କାହାଣୀ, ଉତ୍କଳୀୟ ଜନ ଜୀବନର ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଓ ଲାଜ୍ଞନା, ଶିକ୍ଷକ ଓ ଛାତ୍ରର ସ୍ଵେଦ ସମ୍ପର୍କ, ମାନବିକ ସମ୍ବେଦନାବୋଧକୁ ଗ୍ରହଣ କରା ଯାଇପାରେ । ଏସବୁ ବ୍ୟତୀତ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ବିଭିନ୍ନପ୍ରେମ ମଧ୍ୟ ଅନେକ କବିତାକୁ ଅମରତ୍ଵ ପ୍ରଦାନ କରେ । ବହୁ ଝଡ଼ଝଝା ମଧ୍ୟଦେଇ ଅତିବାହିତ ହୋଇଥିବା ତାଙ୍କ ଜୀବନ ତାଙ୍କୁ କେବଳ ସାହିତ୍ୟ ରଚନା ପାଇଁ ଉଦ୍ବୁଦ୍ଧ କରିନଥିଲା, ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣସତ୍ତାର ମଧ୍ୟ ସେହି ସାହିତ୍ୟ ହୋଇଯାଇଥିଲା

ମାର୍ମିକ ଆଲୋଚ୍ୟ । ଏଣୁ ସେ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ଭାବରେ କବିତା, ନାଟକ, ଗଳ୍ପ, ଉପନ୍ୟାସ ଓ ପ୍ରବନ୍ଧାଦି ରଚନାକରି ଜଣେ ସଫଳ ସାହିତ୍ୟିକ ହୋଇପାରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ଓ ତାଙ୍କ ଜୀବନ ଯେପରି ହୋଇଯାଇଛି ଏକ ଏବଂ ଅଭିନ । ପ୍ରାୟ ଅଧିକାଂଶ ଗଳ୍ପ, କବିତା, ଉପନ୍ୟାସ ଓ ନାଟକ ଭିତରେ ତାଙ୍କର ଚାତାୟ ଜୀବନ ପ୍ରତି ଥିବା ମମତା ସତେଯେପରି ଭାସ୍ବର ହୋଇ ଉଠିଛି । ମାଟି ଓ ମଣିଷକୁ ଭଲପାଇବା, ଜାତିର ଇତିହାସ ଓ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ନିବେଦନ କରି ତା'ଭିତରୁ ଜାତୀୟ ପ୍ରାଣ ସରାକୁ ଆବିଷ୍କାର କରିବା, ଜାତିର ଅନ୍ତର ଭିତରେ ସ୍ବାଭିମାନକୁ ଉଦ୍‌ଘାତ କରିବା, ଜାତିର କଳ୍ୟାଣ ପାଇଁ ସ୍ବାର୍ଥ ତ୍ୟାଗ କରିବା ଇତ୍ୟାଦି ନାନା ଭାବ ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟର ହୋଇଗଲା ମର୍ମବାଣୀ ।

...O...

ତୃତୀୟ ପରିଚ୍ଛେଦ

ସାରସ୍ୱତ ପ୍ରତିଭାର ଆକଳନ

କବି ଗୋଦାବରୀଶ

ପୂର୍ବରୁ କହିଛି, ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ କବି ପ୍ରତିଭାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପ୍ରକୃତି ପ୍ରୀତି, ପାରିବାରିକ ଜୀବନଦୂର୍ଦ୍ଦଶା, ସମ୍ବେଦନଶୀଳ ମାନବପ୍ରୀତି, ଛାତ୍ର ସମାଜ ପ୍ରତି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିବା ମନଦୃବୋଧ, ଉତ୍କଳର ଇତିହାସ ଓ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତି ଛିନ୍ନମତ୍ତା ଉତ୍କଳର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ଘଟି ଥିଲା । ଏହାହିଁ ତାଙ୍କ ସାରସ୍ୱତ ପ୍ରତିଭାକୁ କଳା ବ୍ୟାପ୍ତ ଓ ସୁଦୂରପ୍ରସାରୀ ।

ପ୍ରକୃତିର ମଧୁର ମୂର୍ଚ୍ଛନାରେ ବିହ୍ୱଳ ହୋଇ କବି ବାଣପୁରର ପାହାଡ଼ ଛାଡ଼ି, ଚିଲିକାର ଅପୂର୍ବ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ଇତ୍ୟାଦି ଦର୍ଶନ କରି ବାଲ୍ୟ ଜୀବନର ଦୁଃଖକୁ ଭୁଲି ଯାଇଥିଲେ । ପୁରୀରେ ପଡ଼ୁଥିବା ବେଳେ ଯମୁଦ୍ରର କଳରବ, ଦେଉର ଉତ୍ତାଳ ତରଙ୍ଗ ଓ କଳିକତା ରହଣି କାଳରେ ନଅ ନମ୍ବର ପଞ୍ଚାନନ ଘୋଷ ଗଳି, ଛୋଟ ଅପନ୍ତରା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ଅଗ୍ରୀମ ପୁଲ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ କବି ଜୀବନର ଆଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତି କେନ୍ଦ୍ର ବୋଲି ସେ ନିଜେ ସ୍ୱୀକାର କରି ‘ଅର୍ବ ଶତାଦାର ଓଡ଼ିଶା ଓ ତତ୍ତ୍ୱରେ ମୋ ସ୍ଥାନ’ରେ କହିଛନ୍ତି, ‘ମୋର ମନେହୁଏ ମୋ କଳିକା ଓ କିଶକନ୍ଦ ସେହି ତରୁବରର ଝଡ଼ା ଶୁଖିଲା ସମ୍ପାଦରୁ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଥିବ ।’ ସତ୍ୟବାଦୀ ବନ ବିଦ୍ୟାଳୟର ରହଣି (୧୯୧୩, ଏପ୍ରିଲ ୨୯ - ୧୯୧୯, ଫେବୃଆରୀ ୦୭) ତାଙ୍କ ସାଧନା ଓ ସୁସ୍ଥ ପ୍ରାଣର ଶ୍ରେଷ୍ଠ କ୍ଷେତ୍ର । ସତ୍ୟବାଦୀର ପ୍ରାକୃତିକ ଶୋଭାପୂର୍ଣ୍ଣ ମଧୁର ଆବେଷନୀ, ଆୟ, ନଡ଼ିଆ, ବକୁଳ, ଛୁରାଅନା, ଗ୍ରମର, କୋଇଲି ଆଦିଙ୍କ ଅପୂର୍ବ ଶୋଭା ଏବଂ ସହୃଦୟ ସହକର୍ମୀ ଓ ଅନ୍ତେବାସୀ ଛାତ୍ରଗଣ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ହୃଦୟରେ କବିତ୍ୱର ଭ୍ରମଣ ପଟାଳବାରେ ସହାୟକ ହୋଇଥିଲେ । ପଲରେ ଏସବୁ ସ୍ମୃତି, ଅନୁଭୂତି, ଦୃଶ୍ୟ ତାଙ୍କ ହୃଦୟର ଆବେଗରେ ରସାଣିତ ହୋଇ କାବ୍ୟ କବିତା, ଗଳ୍ପ ଉପନ୍ୟାସ ଆଦିରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇ ପାଠକୀୟ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଅର୍ଜନ କଲା ।

କବିତାର ବିଭାଗ : ଗୀତିକବିତା

ଗୋଦାବରୀଶ ମୁଖ୍ୟତଃ ଗୀତିକବି । ଗୀତହିଁ ତାଙ୍କ କବିତାର ପ୍ରାଣ । ମରୁତତା ଓ ଗୀତିମୟତା ସହିତ ଅନୁଭୂତିର ଅପୂର୍ବ ସମାବେଶ ସଂଘଟିତ ହୋଇଛି ତାଙ୍କ କବିତାରେ । କବିପ୍ରାଣର ଆବେଗ ଓ ଉତ୍ସାହ, ସହଜ, ସୁନ୍ଦର, ସାବଲୀଳ, ନିରାତମ୍ବର ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି ‘କଳିକା’ ଓ ‘କିଶକନ୍ଦ’ରେ । ପ୍ରାଣର ଆଶା-ନିରାଶା, ସ୍ନେହ-ସହାନୁଭୂତି, ଦୁଃଖ-ସୁଖର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଚିତ୍ର ଏହି ଗୀତିକବିତାମାନଙ୍କୁ ସାରସ୍ୱତ ସଂପଦରେ ପରିଣତ କରିଛି । ନାନା ଅଭାବ ଅସୁବିଧା ମଧ୍ୟରେ

ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ କବି ମନର 'ଗିରିଜାଲ୍' ଦିଗଟି କେବେହେଲେ ମଉଳି ଯାଇନଥିଲା । ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଯୋଗୁଁ ଛାତ୍ର ଅବସ୍ଥାରେ ସେ ସମବୟସ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ସହିତ ମିଶିନପାରି କଲେଜ ବଗିଚାର ସବୁଜ ସାଥରେ ଶୋଇଯାଆନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ତାଙ୍କ ବନ୍ଧୁମାନେ ଅଙ୍ଗାରେ ତାଙ୍କୁ ସ୍ବାତ୍ୱସ୍ବାର୍ଥ କହନ୍ତି । ଗଗନବାନଙ୍କ ଆଶାବାଦରୁ ଏହି ଅଙ୍ଗା ତାଙ୍କୁ ଦିନେ ବାସ୍ତବରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ କବି ଭାବରେ ପରିଚିତ କରାଇଥିଲା । ଆନ୍ତରିକତା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନୁଭୂତି ଗୀତିକବିତାର ପ୍ରାଣ । ମଣିଷର ଦୁଃଖ, ଯାତନା, ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ଗୋଦାବରାକ୍ଷଙ୍କ ବ୍ୟଥିତ କରୁଥିଲା । ଏହି ଆବେଗରେ ପତିତ ହୋଇ ସେ ତାଙ୍କ ଅନୁଭୂତିକୁ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ନାନା କବିତା, ଗଳ୍ପ, ଉପନ୍ୟାସ ଇତ୍ୟାଦିରେ ଯାହା ବ୍ୟକ୍ତିସ୍ବାତନ୍ତ୍ର୍ୟର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ବହନ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମାନବିକତାର ଭାବଧାରାରେ ଭାସୁର । ଗୋଦାବରାକ୍ଷଙ୍କ ଗୀତିକବିତାକୁ ତିନିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରି ଡ.ଜାନକୀବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଗାଥାମୂଳକ, ଆତ୍ମାନୁଭୂତିମୂଳକ ଓ ବିଦେଶୀ ଭାବାନୁକରଣାତ୍ମକ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଯଥାର୍ଥରେ ଆତ୍ମାନୁଭୂତିମୂଳକ କବିତା ଗୁଡ଼ିକର ଗୀତିଧର୍ମତା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ଥାନ ଗ୍ରହଣ କରିଛି । ଗାଥା, ଚତୁର୍ଦ୍ଧସପଦା କବିତା ଓ ସମୋଧ୍ୟଗୀତିରେ କବିଙ୍କ ପ୍ରାଣର ଉଜ୍ଜ୍ୱାସ ଅବଶ୍ୟ ରହିଛି, କିନ୍ତୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ବିଭାଗାନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇଥିବାରୁ ଭିନ୍ନ ଭାବରେ ଆଲୋଚନାର ଅପେକ୍ଷା ରଖେ । ସତ୍ୟବାଦୀର ସାଧକ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସେବା ଓ ମାନବିକତା, ଦେଶପ୍ରାଣତା ଓ ଜାତୀୟତା, ପ୍ରକୃତି ଓ ଈଶ୍ବରାନୁଭବ ହେଉଛି ଗୋଦାବରାକ୍ଷଙ୍କ ଗୀତିକବିତାର ଆଦର୍ଶ, ମାତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅନୁଭୂତିର କମଳାୟତାରେ ଏଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିବାରୁ, ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟ । ବାଲ୍ୟ, ଚରୁଣ ଓ ପ୍ରୌଢ଼ ଜୀବନର ସ୍ମୃତିଚାରଣ କରି ଗୋଦାବରାକ୍ଷ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅନୁଭୂତିର ସ୍ପର୍ଶରେ ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଗୀତିକବିତାକୁ ରୂପାୟନ କରିଛନ୍ତି । କିଶକନ୍ଦ, କଳିକା, ଚମୁନିକା, କୁସୁମ, କବିତାୟନ, ଗୀତାୟନ, ଗୀତିଗୁଚ୍ଛ ଇତ୍ୟାଦି କବିତାପୁସ୍ତକ ଗୁଡ଼ିକରେ ସଙ୍କଳିତ ଗୀତିକବିତା ଗୁଡ଼ିକ ଗୋଦାବରାକ୍ଷଙ୍କ ଜଣେ ସପକ୍ଷ ଗୀତିକବି ଭାବରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଦିଏ ।

ଗୋଦାବରାକ୍ଷଙ୍କ ଆତ୍ମନିଷ୍ଠ କବିତା ଗୁଡ଼ିକରେ ତାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନର କରୁଣ ଓ ଦୁଃଖାବହ ଅନୁଭୂତିର ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ କାହାଣୀ ଜୀବନ୍ତ ଭାବେ ଚିତ୍ରିତ । ନିଜ ବାପା, ମାଆ, ଭଉଣୀ ଓ ବୃଦ୍ଧାମାଆଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଓ ତାହାର ତିକ୍ତ ସ୍ମୃତିଚାରଣରେ ଅନେକ ଗୀତିକବିତା ସାର୍ଥକ । 'କବିତାୟନ' ପିଣ୍ଡଦାନ କବିତାଟିରେ କବି ତାଙ୍କ ମାଆଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପିଣ୍ଡଦାନ ପାଇଁ ଯାହା ଭାବିଛନ୍ତି ତାହାର ମାର୍ମିକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଏଥିରେ ପ୍ରକାଶିତ । ଗରିବ ଗୋଦାବରାକ୍ଷ ଅନେକ ସମୟରେ ଖାଇବାକୁ ପାଇ ନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଜାଉ ଖାଇ ଜୀବନ ବିତାଇଛନ୍ତି । ମାଆଙ୍କ ଶ୍ରାବ୍ଧଦିନରେ ସାମାନ୍ୟ ଚଣ୍ଡୁଳ ସେ ସଂଗ୍ରହ କରି ନପାରି ଅଳ୍ପବ ବାଙ୍କକ ଠାରୁ ପୋଡ଼ା ତାଜ ଆଣି ପିଣ୍ଡଦାନ କରିଛନ୍ତି । କବିତାଟିର ଗୀତିଧର୍ମତା ଯେକୌଣସି ପାଠକ ପ୍ରାଣକୁ ଗଭୀର ଭାବରେ ସହିତ କରେ । ଏକ ଭିକାରୁଣୀ ବୁଢ଼ୀକୁ ଦେଖି କବି ଆପଣାର ବୃଦ୍ଧା ମାତାମହାଙ୍କୁ ସ୍ମରଣକରି ଅନୁଶୋକନା ପୂର୍ବକ ଲେଖିଛନ୍ତି :-

‘କୁଟୀର କୋଣକୁ ତାର କେଥିଲା ମୋ ବିନେ ?

କେତେ ନିର୍ଯ୍ୟାତନା ମୁହଁ ଦେଇନି ଜୀବନେ ।

କାନେ ନାହିଁ ଶୁଣାଇଛି ‘ହୁତାମାଆ’ ଡାକ
 ନାତି ହୋଇ ଦିନେ ତାର ମାଡ଼ି ନାହିଁ ପାଖ ।
 ତା ଶୂନ୍ୟ କୋଳଟି ଦିନେ ନାହିଁ ମୁଁ ପୁରାଇ
 କିଶୋର ବୟସ ସାରା ପ୍ରବାସେ କଟାଇ ।’

(ବୈତରଣୀ ତୀରେ, ପୃଷ୍ଠା- ୨୩୪)

ସତ୍ୟବାଦୀ ବନବିଦ୍ୟାଳୟର ମୁକ୍ତ ପରିବେଶ ଓ ତହିଁରେ ସରଳମନା ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଗୋଡ଼ାବରାଣ୍ଡ ଆନନ୍ଦରେ ବିହ୍ୱଳ ହୋଇପଡ଼ନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ସୁଖ ଦୁଃଖରେ କବି ଅନେକ କବିତା ରଚନା କରି ସେମାନଙ୍କୁ ଶୁଣାଇବା ସହିତ ଆତ୍ମତୃପ୍ତି ଲାଭନ୍ତି । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଗହଣରେ ସବୁବେଳେ ରହି ରହି ସେ ଯେଉଁ ଆନନ୍ଦ ପାଆନ୍ତି ତାହା ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଅତିରମ୍ୟ । କବିଙ୍କ ମନରେ ଅଶାନ୍ତି ଦେଖାଦିଏ ଯେତେବେଳେ ଛାତ୍ରମାନେ ଅବକାଶ ସମୟରେ ନିଜ ନିଜର ଘରକୁ ବାସ୍ତବିକ ପାଇଁ ଚାଲିଯାଆନ୍ତି । ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଅନୁମେୟ, ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ସମ୍ପର୍କ ଥିଲା ମଧୁମୟ । ଏହି ସବୁ ଅନୁଭୂତିର ଚିତ୍ର ମଧ୍ୟ କବିଙ୍କ ବହୁ କବିତାରେ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଲାଭ କରିଛି । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଜନସେବା, ପରିବ୍ରାଜଣ, ପୂଜା ଓ ଉପବିପାଳନ, ଅସୁସ୍ଥତା ଅଥବା କେଉଁ ଛାତ୍ରର ଅପମୃତ୍ୟୁ କବିଙ୍କ ସ୍ନେହାତୁର ହୃଦୟ କିପରି ବେତନା-ବିଧୂର କରି ତୋଳିଛି ତାହା ମଧ୍ୟ ବହୁ କବିତାରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଅବକାଶ ସମୟରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ବନବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିସରରେ ନଦେଖି କବି ଅନ୍ତରର ଭାବକୁ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଛନ୍ତି-

କାହିଁଗଲ ବାବୁ,

ଆଜି ତେଜି ଏ ସକଳ

କେବେ ପୁଣି ତୁମେ ସଂଗେ ଭେଟିବାର ମୋର ?

(କେବେ ପୁଣି, ପୃଷ୍ଠା - ୧୬୪)

ଅବକାଶ ପରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଆଗମନରେ କବି ଉଲ୍ଲାସି ଉଠନ୍ତି ଓ ଆବେଗୋଜ୍ଜ୍ୱଳ ହୃଦୟରେ କବିତା ଲେଖନ୍ତି । ଗୋଡ଼ାବରାଣ୍ଡଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଓଡ଼ିଆ କବିଙ୍କ ରଚନାରେ ଏଭଳି ଛାତ୍ର ବସନ୍ତତା ଓ ତରୁଣିତ ମାର୍ମିକ ଅନୁଭବର ଚିତ୍ର ବିରଳ । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ, ଅସହାୟ ଭିକାରୀ, ପ୍ରତିବେଶୀ, ପଞ୍ଜା ଚାଣୁଥିବା କିଶୋର ବାଳକ, ଆତିବାସୀ ଓ ହରିଜନ ମହିଳା ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ପ୍ରତି ଗୋଡ଼ାବରାଣ୍ଡଙ୍କର ସ୍ନେହାନୁବନ୍ଧ ଓ ସଂବେଦନଶୀଳ ଦୃଷ୍ଟି ବହୁ କବିତାରେ ରୂପାୟିତ । ‘ଭିକାରୀ’ କବିତାରେ କବିଙ୍କର ଅନ୍ତତୃଷ୍ଣି ଅତ୍ୟନ୍ତ ମାର୍ମିକ ଭାବେ ସ୍ଥାନିତ । କବି

ବିଲୟର ଅକ୍ଷୟ ଚିତ୍ର । କବି କେବଳ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାଚୀନ କୀର୍ତ୍ତି କିମ୍ବା ପ୍ରାକୃତିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ବିମୋହିତ ହେଉନଥିଲେ, ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧୂଳିକଣା, ଅଶୁ ପରମାଣୁ ଓ ସ୍ବାଧୀନତା ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଜୀବନ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଥିବା ବୀରଙ୍କ ପ୍ରତି ନତମଣ୍ଡଳ ହୋଇଛନ୍ତି । ଅଭିରାମ ସିଂହ, ଅର୍ଜୁନ ସିଂହ, ବିକ୍ରମ ସିଂହ ଓ ଧରଣୀଧର ପ୍ରମୁଖଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବ, ସେମାନଙ୍କର ଶୈର୍ଯ୍ୟ, ବୀର୍ଯ୍ୟ, ବୀରତ୍ବ ସାହସିକତା, ସ୍ବଦେଶପ୍ରେମ ଓ ବଂଶାଭିମାନ ଆଗାମୀ ବଂଶଧରମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଉତ୍ସାହ ଓ ଉଦ୍ଦୀପନାର ଉତ୍ସ ହୋଇରହିଛି । ‘କାଳିକାର’ ଓ ‘ମୁଁ ଚଷ୍ମାପୁଅ’ ଦୁଇଟି ପାରିବାରିକ ଗାଥାକବିତା । କାଳିକାରର ସଲିଳ ସମାଧି ପାଠକକୁ କାରୁଣ୍ୟର ଦାବାନଳ ଭିତରକୁ ଠେଲି ଦେବାବେଳେ ‘ଚଷ୍ମାପୁଅ’ର ମୃତ୍ୟୁ ରୂପକଥାକୁ ମନେ ପକାଇଥାଏ । କାଳ୍ପନିକ ଭିତ୍ତିପରେ ନିର୍ମିତ ଦୁଇଟି ଗାଥାର ସାମ୍ୟ ପାଠକ ମନକୁ କରୁଣ ରସାୟୁତ କରିବାରେ ସକ୍ଷମ ହୋଇପାରିଛି । ପବନ ଓ ବର୍ଷାପରେ କାଳିକାରର ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ଡ଼ିଲିକାର ଦୃଶ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ସହିତ ନାଉରୀର ମନସ୍ତତ୍ତ୍ବକୁ ଅତୀବ ଚମତ୍କାର ଭାବେ କବି ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଲେଖିଛନ୍ତି :-

‘ମେଘ ଚାଲିଗଲା ମେଘର ବାଟେ ରେ
 ଚଟାସି ହୋଇଲା ଥିର,
 ପଡ଼ିଗଲା ଖରା ନିର୍ମଳ ହୋଇ ଲୋ
 ପାଣି ହୁଏ କଳ କଳ ।
 ବାପା ପଢ଼ାଉଛି ଖୋଜି ନାଉରିରେ
 ‘ଝିଅ ମୋର ଗଲା କାହିଁ ?’
 ବୁଜି ଆଖି ଠିଆ ନାଉରି ନିଜେ ଲୋ
 ତୁମ୍ଭ ତା ପିଟଇ ନାହିଁ ।
 ଡିଲିକା ପାଣିରେ ଦୋହୁଛି ଲହରୀ
 ବୋହୁଛି ଶୀତଳ ବାଆ,
 ସୋରି ସୋରି ଖରା ଢଳିଯାଉଛି ଲୋ
 ଖେଳୁଛି ସହସ୍ର ନାଆ ।
 ପାହାଡ଼ ଚଢ଼େଇ ଉଡୁଅଛି ରାତି
 ମନେ କି ଅଛି ତା ଧୋକା ?
 ପାଣି ତଳେ ଛାଇ ବୁଲି ଯାଉଛି ଲୋ,
 କାଉଟି ନାହିଁଛି ଏକା ।’

(କାଳିକାର, ପୃଷ୍ଠା - ୨୭୦)

ଜୀବନ, ପ୍ରାତିତ୍ୟାଗ, କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ପ୍ରଭୃତି କବିତାରେ ନିଃସର୍ଗ ଜଗତର ପ୍ରେମ ଭିତରେ ବିଶ୍ୱପ୍ରାଣର ଉଦବୋଧନ ଘଟିଛି । ପୂଜ୍ୟ ପୂଜାର ଉପଡ଼ାର ପାଇଛନ୍ତି ଚୈତନ୍ୟ, ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ, ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର, ମଧୁସୂଦନ, ଗୋପବନ୍ଧୁ, ନୀଳକଣ୍ଠ ପ୍ରମୁଖ ମହାନ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ।

ସମୋଧଗୀତିକା:-

ସମୋଧଗୀତିକା ଗାବପ୍ରଧାନ । ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ କୋଇଲି କବିତା ସମୋଧନ ମୂଳକ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ଏଥିରେ କବିର ଆତ୍ମିକ ଅନୁଭୂତି ନାହିଁ । ‘କୋଇଲି’ ଚରିତ୍ର ମୁହଁରେ କବି ତାଙ୍କ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସମୋଧନ ଗୀତିରେ କବି ତାଙ୍କ ନିଜ ମନୋଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ରାଧାନାଥଜୀଠାରୁ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ଚିନ୍ତାଧାରା ପ୍ରକାଶିତ । ଏମାନଙ୍କ ସମୋଧଗୀତି ପ୍ରାଚୀନ କୋଇଲିର ଅନୁବର୍ତ୍ତନ ନୁହେଁ, ବରଂ ଏକ ସ୍ୱୟଂ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଚାର । ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ସତ୍ୟବାଦୀର ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଏହି ଧାରାର ବ୍ୟତିକ୍ରମ ନାହିଁ । ଶ୍ରେୟ, ପ୍ରକୃତି, ଦେଶ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱାବନା ଏମାନଙ୍କ ସମୋଧଗୀତିରେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଛି, ମାତ୍ର ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ସମୋଧଗୀତି ନିଜସ୍ୱ ଅନୁଭୂତିକୁ ନେଇ ନିର୍ମିତ, ଏଥିପାଇଁ ବୈଚିତ୍ର୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟ ।

ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ନଦୀ ପ୍ରୀତି ବା ନଦୀ କଳ୍ପନା ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ । ଶୈଶବ ସ୍ମୃତିକୁ ରୋମାଞ୍ଚନ କରି ‘ଶାଳିଆ ପ୍ରୀତି’ କବିତାରେ କବି ବେଶ୍ ଗାବପ୍ରବଣ ହୋଇଛନ୍ତି । ବୈତରଣୀ, ରକ୍ଷିକୁଲ୍ୟା, ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ଆଦି ନଦୀ ତଟରେ ତାଙ୍କର ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଅତିବାହିତ କରିବା ପାଇଁ ଗାବିଛନ୍ତି । ଶାଳିଆ କୂଳରେ ବିତାଇଥିବା ପିଲାଦିନ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ନଦୀ ପ୍ରୀତି ଆକର୍ଷଣ କରିଛି । ‘ପିଲାଟି, ବନ୍ଦାର ଆତ୍ମବାଣୀ’, ଓ ‘ଜରୁକୁମି’ କବିତା ଗୁଡ଼ିକ ତାଙ୍କର ଜରୁମାଟି ପ୍ରୀତି ଅଖଣ୍ଡ ମମତାବୋଧର ଆତ୍ମିକ ପ୍ରତିଲିପି । ଆଦର୍ଶର ଉଦ୍ଘାଟନାରେ କବି ନିଜକୁ ଦେଶବାସୀଙ୍କ ସହିତ ଓ ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ନିଜ ସହିତ ଏକାତ୍ମ କରିଛନ୍ତି । କୋକିଳ-ସମୋଧନ ଗୀତିକା ଗୁଡ଼ିକରେ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କର ପ୍ରାଣସରାର ପୁଲ୍ଲକିତ ଭାବ ପ୍ରକାଶିତ । କୋକିଳ ସ୍ୱରକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମ୍ପଦଭାବରେ ବିବେଚନାକରି କବି ଆଶା କରିଛନ୍ତି ଏହାର ମଧୁସ୍ୱର ସର୍ବତ୍ର ପ୍ରସରିଯାଇ ଓ ସେ ଏହାର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଜହରାତିରେ, ନଈର ସୁଅରେ, ପୁଷ୍ପ ମାସର ଶଯ୍ୟାକ୍ଷେତ୍ରରେ ଓ ଚଷ୍ମାପୁଅର ଆନନ୍ଦରେ ଶୁଣିବାକୁ ପାଆନ୍ତୁ । ତାଙ୍କ ମତରେ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ, ବଣ ଜଙ୍ଗଲର ପ୍ରାକୃତିକ ଶୋଭା, ପୂର୍ଣ୍ଣମା ରାତିଠାରୁ କୋକିଳର ସ୍ୱର ଆଦୌ ନ୍ୟୁନ ନୁହେଁ । ଏଣୁ ପ୍ରବାସରେ ରହି ସେ କୋଇଲିକୁ ପ୍ରଶ୍ନ କରିଛନ୍ତି କେମିତି ତାଙ୍କ ଜୀବନ ବୃକ୍ଷରେ ପୁଷ୍ପ ପୁଟିଉଠିବ ଓ ସେ ପୁଷ୍ପ ନିକଟରେ ପ୍ରାଣର କୋଇଲି କେବେ ଆସି ବିହାର କରିବ ? ନଚେତ୍ ଏ ଜୀବନ ଶ୍ୱଶାନରେ ପରିଣତ ହୋଇଯିବ । ‘ପିକ’ କବିତାରେ କବି ଲେଖିଛନ୍ତି:-

‘କହରେ, ବସନ୍ତ ହୃତ, କହ ତୁ ବୁଝାଇ-

ତୋ ପରି ଏ ବିଶ୍ୱେ ଆଉ ଅଛି କି କେ ନାହିଁ ?

ମୋ ପରାଣ କୋଇଲିଟି ଯାଇଛି ଯେ ଉଡ଼ି,

କେତେ ପତ୍ର କେତେ ପୁଲ ପଡ଼ିଛି ମଉଳି ।

ବସି ମୁଁ ଅଛଇ, ପଥ ଡାହାଁ ନିରନ୍ତର-

ଆସି ଦେଇଯିବ ଦେଖା ନିମିଷ ମାତର ।’

(ପିକ, ପୃଷ୍ଠା - ୪୨୩)

ସମୋଧଗୀତି ମୂଳକ କବିତାରୁଡ଼ିକ ବିଷୟାତ ଇଂରାଜୀ କବିଙ୍କ କବିତାର ଭାବାନୁସରଣରେ ରଚିତ । ମାତ୍ର ଇଂରାଜୀ କବିତାରେ Nightingale, Cuckoo ଆଦି ଏକ ଏକ ପ୍ରତୀକ । ପାର୍ଥବରୁ ଅପାର୍ଥବତାକୁ ସଂଯୋଗର ସେତୁ । କିନ୍ତୁ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ କୋଇଲି ମାଟି-ପୃଥିବୀର ଏକାନ୍ତ ନିକଟ, ଅଧିକ ବାସ୍ତବ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗ୍ରାହ୍ୟ । ସେ ପ୍ରତୀକ ନୁହେଁ, ରୂପକ ବି ନୁହେଁ, ବରଂ ତାର ପ୍ରୟୋଗ ରୂପକାତ୍ମକ । ଏଠାରେ ପକ୍ଷୀ ମଣିଷ ପରି ବଞ୍ଚିଛି । ଶାରୀ କବିତାଟି ସେହିପରି ସ୍ୱାଧୀନତା ଓ ମୁକ୍ତିର କବିତା ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗ୍ରାହ୍ୟ । ବୃକ୍ଷକୁ ମଧ୍ୟ କବି ନିଜ ଜୀବନର ଅକାଳତା ସମ୍ପର୍କରେ ପ୍ରଶ୍ନ ପଡ଼ାଉଛନ୍ତି । ସେ କହିଛନ୍ତି-‘ତୋରି ନିକଟରେ କୋଇଲି ତାର ପାରତି ରାଆ ଶୁଣାଉଛି, ଶରତିଆ ମଧୁର ସ୍ୱରରେ ଗୀତ ଗାଇଗାର ଯାଉଛି, ଶିଶୁମାରୀ ଶେକିବୁଲି ସରାଗରେ ନିଜ ଘରକୁ ଫେରୁଛନ୍ତି କିନ୍ତୁ ମୁଁ କେତେଦିନ ମଉଜରେ ତୋ ନିକଟରେ ବସି ମୋର ଗୁପ୍ତ ପ୍ରଶ୍ନ ଗୁଡ଼ିକୁ ପଡ଼ାରି ଡାଲିଥିବି ? ତୁ କିନ୍ତୁ ବସନ୍ତ ପବନର ସୁଖରେ ନାରୁଛୁ । କହ, ପୁଣି ମୁଁ କେବେ ଆସିବି ? ନଡ଼େଡ଼ ତୁ ଯଦି କହିଦେବୁ ମୋର ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ତୁ ମୋ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚିବୁ ତାହେଲେ ସେଇ ଭରସାରେ ମୁଁ ଆପାତତଃ କ୍ଷୀନ୍ତ ହେବି ।’ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ଜଗତରେ କିଛି ଅପାଂତ୍ରୟ ବା ମୂଲ୍ୟହୀନ ନୁହେଁ । ଏଣୁ ମଣିଷର ଚିର ଶତ୍ରୁ ମଶା ମଧ୍ୟ ତାକୁ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରିଛି । ‘ମଶା’ କବିତାରେ କବିଙ୍କ ଦାର୍ଶନିକ ଭାବାପନ, ସମ୍ବେଦନଶୀଳ ହୃଦୟର ପରିଚୟ ମିଳେ । ମଶା କବିତାଟିରେ ଦୁଃଖ ଚରିତ୍ର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାର ଦୁଃଖାତ୍ମକ କବି ଯଥାର୍ଥ କାବ୍ୟିକ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରଦାନ କରି ଲେଖିଛନ୍ତି-

‘ଗୁଣୁ ଗୁଣୁ ହେଉ ମଶା ବୁଝିପାଶେ ମୋ ଉଡ଼ି

ହାତେ ମୁହେଁ ବସି, ଶୋଷି ନେଉ ଶୋଣିତ ହରି ।

ଶୁଅନ୍ତି ନିଦେ ଯେ ମୁହଁ ଦିବା କରମ ଶେଷେ,

ବିଶ୍ରାନ୍ତ ନୟନ ବେନି ମୁଦି ଶ୍ରମ ଆୟାସେ ।

ଅତୀତ ସମ୍ପଦ ସୁଖ ସ୍ୱପ୍ନ ମୋହନ ଡାଳେ

ଲାଗି, ଭାସନ୍ତି ତି ହସି ଚିର ଚଳନ୍ତିଭରେ ।

ମାତ

ଦେଖନ୍ତି ସୁଦୂର ଗିରି ବନ ଚଟିନୀ ପଦା,

ଦିନେ ଯହିଁ ବାଜିଛି ମୋ ସ୍ନେହ କ୍ରୀଡ଼ନ ପଦା ।’

(ମଣା, ପୃଷ୍ଠା - ୨୩୫)

ସମ୍ବୋଧନାତି ରଚନାରେ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ଅଭିନବ । ମାନବିକ ସ୍ନେହ, ମମତା, ପ୍ରକୃତିପ୍ରୀତି ଓ ବିରୁଦ୍ଧୋପ ଏ ଗୁଡ଼ିକରେ ରୂପାୟିତ । ବିଶେଷକରି ସେ ନଦୀଗୁଡ଼ିକୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି ନିଜର ମନୋଭାବକୁ ଯେପରି ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି, ତାହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ । ଏଣୁ କୁହାଯାଇପାରେ, ତାଙ୍କ ସଂବୋଧନାତିକା ଗୁଡ଼ିକରେ ପ୍ରକୃତି ଓ ମଣିଷ ସର୍ବଦା ଏକ ଓ ଅଭିନ୍ନ ଭାବେ ଦୃଶ୍ୟମାନ ।

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶପଦୀ କବିତା :-

ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ବହୁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶପଦୀ କବିତାର ଗୀତିଧର୍ମିତା ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ମଣ୍ଡିତ । ‘କିଶକନ୍ୟା’ କବିତା ଗ୍ରନ୍ଥର ‘ପ୍ରତିବାସୀ’ କବିତାଟି ପେପ୍ରାକ୍ ଓ ସେକ୍ସପିଅରିଆନ୍ ଶୈଳୀର ଏକ ମିଶ୍ରରାଗ । ଏହାର ମେଳ ନିୟମ କଖଖକ / ଗଘଘଘ / ଡଡ଼ଡ଼ ଇତ୍ୟାଦି । କବିତାଟି ଚଉଦଟି ପାଦ ଓ ପ୍ରତି ପାଦରେ ଚଉଦଟି ଲେଖାଏଁ ଅକ୍ଷର ରହିଛି । ଏଥିରେ ତିନୋଟି ଚତୁଷ୍ପଦୀ ଓ ଗୋଟିଏ ଯୁଗ୍ମପଦ ବ୍ୟବହୃତ । ଏହି ଯୁଗ୍ମପଦଟିରେ କବିତାର ସକଳ ଭାବନିର୍ଯ୍ୟାସ ଏକତ୍ରିତ । କବିତାଟିରେ ପ୍ରତିବାସୀ ପ୍ରତି କବିଙ୍କର ସ୍ନେହ ମମତା ପ୍ରକାଶିତ । କବି ରଜତାବରେ ଜାଣିଛି ପ୍ରତିବାସୀ ଜଣକ ତାଙ୍କ ପିତାମହ କି ପିତାଙ୍କ ରକ୍ତରେ ଗଢ଼ା ନୁହଁନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଥିବା କବିଙ୍କର ମମତାବୋଧରୁ ବିଶ୍ୱର ଭାତୁବୋଧ ଓ ମୈତ୍ରୀଭାବ ପରିସ୍ପଷ୍ଟ ହୁଏ । ଏହିପରି ‘ଗଛଫୁଲ’ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶପଦୀଟିର କାବ୍ୟିକ ଆବେଦନ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ପ୍ରତିଯୋଗିତା ମୂଳକ ଆଲୋଚନାରେ କବି ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି ଫୁଲ ଯେପରି ସୌରଭ ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ଜଗତକୁ ବିମୋହିତ କରେ, ଦେବତାଙ୍କ ପୂଜା ପାଇଁ ଦରକାରୀ ହୁଏ, ସେହିପରି ସଂସାର ପାଇଁ ବୃକ୍ଷ ମଧ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜରୁରୀ । ନିଜେ କବି ଏ ପ୍ରତିଯୋଗିତାର ସମାଧାନ କରି କହିଛନ୍ତି, ମାନବର ହିତପାଇଁ ଗଛ, ଫୁଲ ଓ ଡାଳ ପ୍ରତ୍ୟେକର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ । ‘ସାକ୍ଷ୍ୟତାରା’ କବିତାଟିରେ କବିଙ୍କ ଆଶାବାଦୀ ପ୍ରାଣର ପୂଜକ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦିଗରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତ ଯାଆନ୍ତେ ସନ୍ଧ୍ୟାର ଆଗମନରେ ତାରାଟି ରାତ୍ରିଦେବାଙ୍କର ସାମନ୍ତିନୀ ଟାକା ସଦୃଶ ନୁହେଁ ବରଂ ଆଲୋକ ଓ ଅକ୍ଷରର ମିଳନ ବେଦୀ ପାଖରେ ଏକ ତ୍ରିବିଦ୍ୟ ଦୀପ ସ୍ୱରୂପ । ଦାନର ଜୀବନ ଦୀପ ଲିଳି ଆସୁଥିବା ବେଳେ ସମସ୍ତ ସନ୍ତାପକୁ ହରଣ କରି ସାକ୍ଷ୍ୟତାରା ତାର କିରଣରେ ପ୍ଲାବିତ କରିଦେବ ତାଙ୍କର ହୃଦୟକୁ । କବି ଲେଖିଛନ୍ତି :-

‘ଜୀବନ୍ତ ଲିଳିବ ଯେବେ ମୋ ସୁଖ ଆଲୋକ,
ବ୍ୟଥିତେ ଚାହିଁବି ଶୂନ୍ୟ ବହି ହୃଦେ ଶୋକ

ତେବେ ଆୟୁ ଶେଷକ୍ଷଣେ

ହୁଏ, ସାକ୍ଷ୍ୟତାରା, ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଘାବିବୁ କିରଣେ ।’

(ସାକ୍ଷ୍ୟତାରା, ପୃଷ୍ଠା - ୪୬୦)

‘ଟିକିଟିକି’ କବିତାଟି ପିଲାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଏକ ଉପଦେଶାତ୍ମକ ରଚନା । ଛୋଟ କଡ଼ଟି ଯେପରି ପରେ ଅପୂର୍ବ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ସୁବାସ ବିତରଣ କରି ଜନମନ ହରଣ କରିଥାଏ ସେହିଭଳି ଶିଶୁମାନେ ପିଲାଦିନରୁ ସ୍ୱେଦ ପ୍ରେମକୁ ଆପଣାର କରି ମଧୁର ବାଣୀରେ ତାହାକୁ ବିତରଣ କଲେ ଜଗତର ମହତ୍ୱ ସାଧନ ହେବ । କବି କହିଛନ୍ତି, ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱ ଟିକିଏ ପାଣି ଓ ଟିକିଏ ଧୂଳିକୁ ନେଇ ଗଠିତ, ସେହିଭଳି ଶିଶୁଦିନରୁ କେବଳ ଟିକିଏ ସ୍ୱେଦ ଓ ମଧୁର ବାଣୀକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ବଢ଼ିହେଲେ ନିଜେ ସୁଖୀ ହେବା ସହିତ ପରକୁ ସହଜରେ ଆପଣାର କରିପାରିବେ ।

ଶୋକଗୀତିକା :-

ଗୀତି କବିତାର ଅନ୍ୟ ଏକ ବିଭାଗ ଭାବରେ ଶୋକଗୀତିର ସ୍ଥାନ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ଶୋକଗୀତିଗୁଡ଼ିକ ଚରିତାତ୍ମକ ଓ ମନନଶୀଳ । ଏଗୁଡ଼ିକରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଶୋକଦଗ୍ଧ ପ୍ରାଣର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । କବିଙ୍କ ‘ନିମିଷକ ଦେଖା’, ‘ହୋଇଥାନ୍ତା ଯେବେ’, ‘ଆଥବାବୁ’, ‘ସ୍ମୃତି’ ଇତ୍ୟାଦି କବିତା ହେଉଛି ଛାତ୍ରବସ୍ତ୍ର କବିଚିରର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଶୋକଦଗ୍ଧ ପ୍ରତିଫଳନ । ଜୀବନ ଓ ମୃତ୍ୟୁର କ୍ଷଣିକତା ସମ୍ପର୍କରେ କବି ଲେଖନୀ ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇଯାଇଛି । ନିଜ ରୁଗ୍‌ଣା ସାନ ଭଉଣୀର ମୃତ୍ୟୁରେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯାଆ ରଗିନୀ, ମାତୃତ୍ୱର ପରାକାଷ୍ଠା, ଆହା ମୋର ଗର୍ଭଧନ ଓ ସତ୍ୟ ଘଟଣା ଉପରେ ଆଧାରିତ ‘ବୁଜିଦେଲା ଆଖି’ ଇତ୍ୟାଦି କବିତା । ଏଗୁଡ଼ିକରେ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ଶୋକଶ୍ଳୋକ ଆହୁରି ଉଦାର ଓ ପ୍ରାଣସର୍ପଣ । ମାନବେତର ନିରୀହ ପଶୁପକ୍ଷୀଙ୍କ ଦୁଃଖରେ ମଧ୍ୟ କବି ହୋଇଛନ୍ତି ଦୁଃଖାଗ୍ନିବୃତ୍ତ । କାଳିଜାଲଙ୍କ ପାଖରେ ବନ୍ଦି ପଡ଼ୁଥିବା କୁକୁଡ଼ା ଓ ମାନସିକ ପୂରଣପାଇଁ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ଯେଠାରେ ଛାଡ଼ିଦେଉଥିବା ଛେକିଛୁଆ, ମୃଗଛୁଆ ଓ ଶୁଆପକ୍ଷୀର ମୃତ୍ୟୁରେ କବି ପ୍ରାଣ ମର୍ମାହତ । ନିଜ ଗାଁ ଶ୍ରୀନିବାସପୁରର ଚୌକିଦାରର ମୃତ୍ୟୁରେ ରଚିତ ‘ବୁଜିଦେଲା ଆଖି’ କବିଙ୍କର ଏକ ସଫଳ ଶୋକଗୀତ । ଚୌକିଦାରର ମୃତ୍ୟୁପରେ ତାଙ୍କ ସଂସାରରେ ଯେଉଁ ଘୋର ଦୁଃଖ ଆସିଛି ସେଥିରେ କବି ହୋଇଛନ୍ତି ଶୋକାଗ୍ନିବୃତ୍ତ । କବି ଲେଖିଛନ୍ତି:-

‘ସେହି ଘରେ ଶୋଇଅଛି ଭୂର୍ଜଶ୍ରେୟ ପାତି,

ସଦୃଶା ବରଷ ବୁଡ଼ା ନିର୍ଭୟେ ଏକାଟି ।

ପତି ତାର ଥିଲା ଦିନେ ଗାଆଁ ଚଢ଼କିଆ,

ସେ କାଳ ବିଭବ ମନେ କେ ଭାଲିବ ଜିଆଁ ?

ତରବ ନ କରେ ବାନ୍ଧ, ଗଲା ତାକୁ ଘେନି,
ନେରଥାବା, ନେଲାନାହିଁ ପତି ପଢ଼ା ବେନି ।'

(ବଢ଼କିଆ, ପୃଷ୍ଠା-୪୧୯)

ଶୋକରେ ଜର୍ଜରିତ କବିପ୍ରାଣ ରଚନାର ମାଧୁରୀରେ ସ୍ନେହ ଓ ସମବେଦନାକୁ ସ୍ୱାର୍ଥକ କରିପାରିଛି । ଗୋଦାବରୀକ୍ଷକ କରୁଣ ରସୋଦ୍ଭାବ ଗାତିକବିତାଗୁଡ଼ିକ ଅଶ୍ରୁ ମାଧ୍ୟମରେ ହୋଇପାରିଛି ସୁଷମାନ୍ୱିତ । ମମତ୍ତ୍ୱବୋଧରୁ ସୃଷ୍ଟ ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଗାତିକବିତା ତେଣୁ ଅନନ୍ୟ ।

ଶିଶୁକବିତା:- ଗୋଦାବରୀକ୍ଷକ ଶିଶୁକବିତା ଗୁଡ଼ିକୁ ତିନି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ ।
(୧) ଜୀବଜନ୍ତୁ ମୂଳକ (୨) ଜାତୀୟତା ମୂଳକ (୩) ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ।

ଜୀବଜନ୍ତୁକୁ ଉପଜୀବ୍ୟ କରି ମୂଷା, କୁକୁର, ଜୟା, ପାରା, ମହମାଛି, ଗୁଣ୍ଡୁଚିମୂଷା, ବଗ, ପ୍ରଜାପତି, ବିଲୁଆ ଆଦି କବିତା ଗୁଡ଼ିକ ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ରଚିତ । ଶିଶୁ ମନୋପଯୋଗୀ ରାଷ୍ଟ୍ର ଓ ଭାବ ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଆକର୍ଷଣୀୟ କରିବା ସହିତ ପଶୁପକ୍ଷୀଙ୍କ ପ୍ରତି ଦୟା ଓ ମମତା ସୃଷ୍ଟି ହେବାଭଳି ଉପାଦାନ ମଧ୍ୟ ଏଗୁଡ଼ିକରେ ନିହିତ । ଶିଶୁ ପଶୁପକ୍ଷୀଙ୍କୁ ମନଶୋଳି କଥାବାର୍ତ୍ତା କରେ ଓ ତହିଁରେ ଆନନ୍ଦ ପାଏ, ଗୋଦାବରୀକ୍ଷକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହା ବାଦ୍ ଯାଇନି ।

ଶିଶୁ ସ୍ୱଭାବତଃ ଗନ୍ତପ୍ରିୟ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଓଡ଼ିଆ ଶିଶୁଗନ୍ତ ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ କବି ଅନେକଙ୍କୁ କାବ୍ୟରୂପ ଦେଇଛନ୍ତି । ବଗର ବଇତ ପଣିଆ, ବିରାଡ଼ି ବୈଷ୍ଣବ, ତେଲି ଓ ପଣ୍ଡିତ, ଦସ୍ୟୁରୁ ରକ୍ଷି, ବିଲୁଆର ଆମ୍ବତୋଳା, ଗଣେଶ ଓ କାର୍ତ୍ତିକଙ୍କ କବି ଆଦି ଗନ୍ତ ଗୁଡ଼ିକ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ଭାବରେ ଶିଶୁପ୍ରିୟ । ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରବାଣ ଗୋଦାବରୀକ୍ଷ ସରଳ ଓ ସାବଳୀକ କାବ୍ୟଶୈଳୀରେ ଏସବୁକୁ ଶିଶୁ ଉପଯୋଗୀ କରାଇପାରିଛନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକଟି କବିତାର ନୀତିବାଣୀ ମଧ୍ୟ ବେଶ୍ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ ଓ ଆନନ୍ଦପ୍ରଦ ।

ଶିଶୁବେକରୁ ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ଜୀବନୀ ଓ ଜାତୀୟତା ପ୍ରତି ଆକାଞ୍ଛା ସୃଷ୍ଟି କରିବା ପାଇଁ କବିଙ୍କ ବହୁ ଶିଶୁ କବିତା ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ଗାନ୍ଧୀ ଓ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଭଳି ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ଜୀବନୀକୁ ବିଶୁଦ୍ଧ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଅଥଚ ସାରଗର୍ଭକ ଭାବେ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି-ସଂଗ୍ରାମରେ ଝାସଦେଇ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦେଶମାତୃକାର ସେବାକରିବା ନିମନ୍ତେ ଆଗେଇ ଆସିଥିଲେ । ଠିକ୍ ଏହିଭଳି ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସଂସର୍ଗ ତାଙ୍କୁ ଜାତିପାଇଁ ପ୍ରାଣବଳି ଦେବାକୁ ପ୍ରେରଣା ଯୋଗାଇଥିଲା । ବଙ୍ଗ ସନ୍ତାସବାଦୀ ନେତା ଶଶିତା ଥିଲେ ତା'ଙ୍କ ଆଦର୍ଶ । ଜାତିପାଇଁ ଏମାନଙ୍କର ମହାନ ଅବଦାନ ସମ୍ପର୍କରେ ରଚିତ ଶିଶୁ କବିତା ଗୁଡ଼ିକ ଜାତୀୟ ଭାବଧାରାରେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ଓ ଦେଶାତ୍ମବୋଧ ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ ଅଭିପ୍ରେତ ।

ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ଶିଶୁ କବିତା ଗୁଡ଼ିକ ମୂଳତଃ କୌତୁକପ୍ରଦ । କୋମଳମତି ଶିଶୁମନରେ ହସ ଓ ଆନନ୍ଦ ଦାନ ପାଇଁ ଗୋଦାବରୀକ୍ଷ ବିମଳ ହାସ୍ୟରସର ଅବତାରଣା କରିଛନ୍ତି 'ତେଲି ଓ

ପଣ୍ଡିତ' କବିତାରେ । 'ବାପାଙ୍କ ଛତା' ଓ 'ଆଖୁଫଳ ମଙ୍ଗା' କବିତା ଦୁଇଟି ବାସ୍ତବିକ ହାସ୍ୟରସ ମୂଳକ । ବାପାଙ୍କ ଛତା ନେଇ ପୁଅ ଯାଉଥିବା ବେଳେ ପବନରେ ତାହା ଓଲଟି ପଡ଼ିବାରୁ ପୁଅ ନାନା କଳକୌଶଳ ପରେ ମଧ୍ୟ ତାକୁ ଠିକ୍ କରିପାରିନାହିଁ, ଏହା ଯେମିତି କୌତୁକଭାବ ସୃଷ୍ଟି କରୁଛି 'ଆଖୁଫଳ ମଙ୍ଗା'ରେ ଭାଲୁର ଆଖୁବାଡ଼ିରେ ପଣି ବିରୁଡ଼ି ବସାଇ ଆଖୁଫଳ ଭାବି ଖାଇବା ଓ କାନମୁଣ୍ଡ ଆଉଁସି ଫେରିବା ମଧ୍ୟ ତତୋଧିକ ଆମୋଦଦାୟକ ।

ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଶିଶୁକବିତା ବେଶ୍ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ । ସ୍ୱସ୍ୱାଦୀ, କୋମଳପ୍ରାଣ କବିଙ୍କ ଶିଶୁସୁଲଭ ହୃଦୟର ଆବେଗ, ଉଦାପନା, ହସକାନ୍ଦ ଓ ସୁଖଦୁଃଖର ଅନୁଭୂତି ତାଙ୍କୁ ଜଣେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟିକ ଭାବେ ପରିଗଣିତ କରାଇଛି । ଶିକ୍ଷକ ଭୂମିକାରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଶିକ୍ଷଣୀୟ କଥା ଗୁଡ଼ିକ ଶୁଣାଇବାରେ ଗୋଦାବରୀଶ ହୋଇପାରିଛନ୍ତି ସିଦ୍ଧହସ୍ତ । ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ଉତ୍କଳବି ମଧୁସୂଦନ ରାଓ, ବ୍ୟାସକବି ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି ଓ ସମକାଳରେ ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋର ବଳ, ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ, କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର ପ୍ରମୁଖ ଶିଶୁ କବିତା ରଚନା କରିଥିଲେ । କବି ଏ ଧାରାରେ ରଚନା କରିଛନ୍ତି ଶିଶୁକବିତା । ଶିଶୁ ହୃଦୟରେ ଉଦ୍‌ବିଧା ଓ ଜିଜ୍ଞାସା ସୃଷ୍ଟି କରି ତା' ଭିତରେ ନୈତିକତାବୋଧ ଓ ମାନବପ୍ରୀତିକୁ ଜାଗ୍ରତ କରିବାହିଁ ତାଙ୍କ କବିତାର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ।

କବିତାର ଉପାଦାନ : ମାନବ ବନ୍ଦନା :-

ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ କାବ୍ୟ ଜଗତର କେନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ହେଉଛି ମାନବବନ୍ଦନା । ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜୀବନର ଅନୁଭୂତି, ଶିକ୍ଷକ ଜୀବନର ମାନବସେବା ଛାତ୍ର ଜୀବନ ସହିତ ଏକାମୂର୍ତ୍ତୀ, କର୍ମ ଜୀବନର ନିଷ୍ଠାପରତା ତଥା ଜାତୀୟ ଜୀବନପ୍ରୀତି ସଚେତନତା ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ କବି ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱକୁ ମାନବିକତାର ଆଦର୍ଶରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରିଥିଲା ।

ପ୍ରକୃତିର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସନ୍ଦର୍ଶନ, ବିଭୂତିକ୍ତା ଓ ଇତିହାସ ପ୍ରୀତି ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କୁ ମାନବ ବନ୍ଦନାରେ କରିଛି ଶତମୁଖ । କବି ମଣିଷ ସୁଖରେ ସୁଖୀ ଓ ଦୁଃଖରେ ଦୁଃଖୀ ହୋଇ ଅନେକ କବିତା ଲେଖିଛନ୍ତି । ବିଶେଷତଃ ମନୁଷ୍ୟତାରେ ଦେବତ୍ୱର ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବା ହୋଇଛି ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ମାନବିକତାର ଏହି ବ୍ୟାପ୍ତପରିଧି ସତ୍ୟବାଦୀର ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ସମ୍ଭବତଃ ଅନ୍ୟ କାହାଠାରେ ଦେଖାଯାଇନାହିଁ । ଗରିବ ଭିକାରୀଟିକୁ ମୁଠାଏ ଡାଉଳ ନଦେଇ ତାକୁ ରାଗରେ ଗାଳିଦେବାରୁ ସେ ଡାଲିଯାଇଛି, ମାତ୍ର କବିଙ୍କ ହୃଦୟତନ୍ତ୍ରୀ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ମନ୍ଦି ହୋଇଯାଇଛି ଅନୁତାପ ଓ ଦୁଃଖରେ । ପେଟଭର୍ତ୍ତିକରି ଖାଇବାକୁ ଦେବାପାଇଁ କବି ଚିତ୍ତରେ ବ୍ୟାକୁଳତା ଜାଗିଛି । କିନ୍ତୁ ଭିକାରୀଟି ଆଉ ଫେରିନାହିଁ । କବି ତାକୁ ଗଭୀର ଭାବରେ ଝୁରିହୋଇ ଲେଖିଛନ୍ତି-

‘କେତେ ବଢ଼ିଲି ଚାହିଁନ ଆସିଲୁ ବାହୁଡ଼ି
 ନିମିଶେ ନୟନୁ ମୋର କାହିଁ ଗଲୁରେ ଉଡ଼ି ।
 କି ସମ୍ଭବ ଅବା ତୋତେ ଦେଖିଆସି ମୁହିଁ
 ତୁ’ତ ଆସି ମାଗୁଥିଲୁ ମୁଠେ ଚାଉଳ ପାଇଁ ।’

ସାମାନ୍ୟ ବ୍ୟସ୍ତ ଥିବାବେଳେ ଏପରି ଏକ ଘଟଣା ଘଟିଥିବାରୁ କବି ଗଭୀର ଅନୁତାପ କରିଛନ୍ତି । କବିତାର ବକ୍ତବ୍ୟ ଅତି ଦୁଃସ୍ବ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତା ଭିତରେ ଅଛି ଅସାଧାରଣ ମାନବିକ ସମ୍ବେଦନା ।

ଗୋଦାବରୀଶ ତନ୍ନିପ୍ର ପରିବାରରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିବାରୁ ଦୁଃଖୀରାଜିଙ୍କ ପ୍ରତି ହୋଇଛନ୍ତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ସମମର୍ମୀ । ସେ କହିଛନ୍ତି, ଦୁଃଖୀ ଶିକ୍ଷାବୃତ୍ତି କରି ତାର ଗୁଜରାଣ ମେଣ୍ଟାଇପାରେ, ଧନୀ ମଣିଷ ଭୂରି ଭୋଜନ କରିପାରେ, ମାତ୍ର ଭଗବାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଗରିବ ଓ ଧନୀ ସମାନ । ସର୍ବନିୟନ୍ତ୍ରା ପ୍ରଣା ଉଭୟଙ୍କୁ ସମାନ ଆସନ ପ୍ରଦାନ କରିଥା’ନ୍ତି । ମଣିଷ ହୃଦୟର ମହାବିସ୍ମାରରୁ କବି ସର୍ବଦା ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ଚାହିଁଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ସାମାନ୍ୟ ପିୟୁଡ଼ିଟିଏ ଯେମିତି ଶିକ୍ଷାଦାନକାରୀ, ଦୁଆରୁ ଦୁଆରୁ ଭିକ ମାଗୁଥିବା ଶିକାରୀଟି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଦାୟକ ପ୍ରାଣୀଟିଏ । ଦୁଃଖିନୀ ବିଧବା ଠାରୁ ଯେମିତି ସହିଷ୍ଣୁତା ଶିକ୍ଷାକରାଯାଇଥାଏ, କୋମଳମତି ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଠାରୁ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି କର୍ତ୍ତବ୍ୟପଦାୟଶତା ଜ୍ଞାନ ହାସଲ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଶିକ୍ଷାପାଇଁ ମଣିଷର ଧୈର୍ଯ୍ୟଶକ୍ତି ନିତାନ୍ତ ଜରୁରୀ । ପ୍ରାଣପର ବିଶ୍ବାକତା ଜାଗ୍ରତ ହେଲେ ଏ ଶିକ୍ଷା ସହଜସାଧ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ମଣିଷର ଅହଂ ତାର ବିନାଶର କାରଣ ହେଇଥାଏ । ନିଜକୁ ଅନ୍ୟ ନିକଟରେ ହେଉଥାଏରେ ପରିଗଣିତ କରାଇଥାଏ । ‘ଅକାମନ ଚାଲିଯିବା’ କବିତାଟିରେ ରୋଗକ୍ଷିପ୍ତ ବୃଦ୍ଧ, ଧନୀ ସୌଦାଗରର ଘୋଡ଼ା ଗାଡ଼ିରେ ଅଥବା ଛାୟାପ୍ରଦ ଗଛ ନିକଟକୁ ଯିବାପାଇଁ ମନକରିନାହିଁ । ମାତ୍ର ଶିବ ମନ୍ଦିରକୁ ଯାଉଥିବା ଜଣେ ବିଧବା ନାରୀ ତା ଆଡ଼କୁ ଥରେ ଚାହିଁ ଦେଇ ତାକୁ ହାତରେ ଛୁଇଁ ଦେବାରୁ ସେ ନୂଆ ବଳ ଓ ତେଜ ପାଇ ଗାଈନ୍ଧି ପତିତପାବନଙ୍କ ଚଉତିଶା । ‘ଗଣିଧନ ସାଥୀ’ କବିଙ୍କ ମାନବ ବନ୍ଦନାର ଅନ୍ୟ ଏକ ସମ୍ବେଦନଶୀଳ କବିତା । ଚକ୍ରଧରପୁରରେ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଥିବାବେଳେ ସେ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଉପର ମହଲାରେ ଗୋଟିଏ ଘରେ ରହୁଥିଲେ, ଯାହାକୁ ସେ ଅଧର୍ମ୍ୟ ଆଖ୍ୟା ଦେଇଛନ୍ତି । ଥରେ ତଳେ ଦଶ ବାରବର୍ଷର ଚଣ୍ଡାଳ ପିଲାଟିଏ ଖପରାରେ ମୁଡ଼ି ଖାଇଥିଲା । କବି ତତସ୍ବ ହୋଇ ଚାହିଁଛନ୍ତି ତାକୁ ଓ ସେ ଖୁସି ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ମୁଡ଼ି ଖାଇବାକୁ ଯାଚିଛି । ପ୍ରଥମେ ଅପରିଚ୍ଛନ୍ନ ପିଲାଟିର ହାତରୁ ମୁଡ଼ି ଖାଇବାପାଇଁ ଅନିଚ୍ଛୁକ ଥିଲେହେଁ କାଳେ ନଖାଇଲେ ସେ ଦୁଃଖ କରିବ ଏହି ନ୍ୟାୟରେ କବି ଅପରିଚ୍ଛନ୍ନ ପିଲାଟି ମନରେ ଦୁଃଖ ନଦେଇ ତାହା ଖାଇଛନ୍ତି । ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ମଣିଷ ପ୍ରତି ଉଚ୍ଚନୀଚ ଭାବ ନଥିବା ଚିନ୍ତାଧାରାର ଏହା ଏକ ସାଥକ ପ୍ରତିଫଳନ ।

ଗୋଦାବରୀଶ ଥିଲେ ମାନବିକତାର ଐଶ୍ବର୍ଯ୍ୟରେ ବିଭବଶାଳୀ ମଣିଷ । ମଣିଷ ପାଇଁ ତ୍ୟାଗ ଓ ସେବାରେ ସେ ଥିଲେ ଜଣେ ଅଗ୍ରଦୂତ । ନିଜ ଜୀବନକୁ ଯଜ୍ଞବେଦୀ ସଦୃଶ ମନେକରି ତହିଁରେ ମଣିଷର ଅହମିକା ଗର୍ବ ଆଦିକୁ ଖାସଦେବାକୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଥିଲେ । ଅପରପକ୍ଷରେ ମାନବିକତାର ଛୈତ୍ରଯାତ୍ରା ପାଇଁ ସେ ଥିଲେ ସତତ ଚେଷ୍ଟିତ । ଯେଉଁ ସମୟରେ ଗୋଦାବରୀଶ

କବିତା ରଚନା କରୁଥିଲେ ସେହି ସମୟରେ ଭାରତ ବର୍ଷରେ ତଥା ଓଡ଼ିଶାରେ ମାନବିକତାବୋଧକୁ ନେଇ କବିମାନେ କବିତା ରଚନା କରୁଥା'ନ୍ତି । ଏପରି କବିତାରେ ମଣିଷହିଁ ମୁଖ୍ୟ । ଜାତି, ଧର୍ମ, ବର୍ଣ୍ଣ, ଉଚ୍ଚ, ନୀଚ, ଧନୀ, ଦରିଦ୍ର ନିର୍ବିଶେଷରେ ସବୁ ମଣିଷ ସମାନ । ମଣିଷ ଅହଙ୍କାର ତ୍ୟାଗ କରି ମଣିଷର ସେବା କରିବା ଓ ମାନବ ସେବାରେ ମାଧବ ସେବା କରିବାହିଁ ଥିଲା ସେକାଳର କବିତାର ଆଦର୍ଶ । ବିଶ୍ୱକବି ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁରଙ୍କର 'ଗୀତାଞ୍ଜଳି' ବା ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବହୁକବିତା ମାନବ-ବନ୍ଦନାର ମୁଖ୍ୟ ଗାୟତ୍ରୀ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଭାବ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି ମଧୁସୂଦନ, ପ୍ରକାଶମୋହନ, ଗୋପବନ୍ଧୁ ପ୍ରମୁଖଙ୍କ କବିତାରେ । ଗୋଦାବରୀଶ ସେହି ମାନବପ୍ରୀତିର ହୋଇଛନ୍ତି ରମ୍ୟ ରୂପକାର । ଆର୍ତ୍ତ ଓ ଦୁଃଖୀଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ବେଦନା ପ୍ରକାଶହିଁ ତାଙ୍କ କବିତାର ମର୍ମବାଣୀ ।

ଜାତୀୟତା :-

ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ଜାତୀୟଚେତନା ମୂଳକ ଗୀତିକବିତା ସବୁ ମୁଖ୍ୟତଃ ଦୁଇପ୍ରକାରର । (କ) ଉଗ୍ର ଜାତିପ୍ରୀତି, ଆବେଗମୟ ଦେଶପ୍ରୀତି ଓ ଜାତିର ବରପୁତ୍ର ମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ (ଖ) ଅତୀତ ଉତ୍କଳର ହୃତ ଗୌରବରେ କବି ମନର ଖେଳୋତ୍ସାହି । କବି କର୍ମ ଉପଲକ୍ଷେ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଇ ରହିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ସ୍ଥାନରେ ସେ ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ ଅତିକ୍ରମ କରିଥିବା ପରିବେଶ ଓ ପରିସ୍ଥିତି ଆଦିକୁ ସ୍ମରଣ କରିଛନ୍ତି । ବିଶେଷ କରି, ବାଲ୍ୟ ଜୀବନରେ ଦେଖିଥିବା ନିଜ ଗାଁର ଶାଳିଆ ନଦୀ ତୀରର ଅନେକ ଅନୁଭୂତିକୁ କବିତାରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇଛନ୍ତି । ଗାଁର ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ, ସାଙ୍ଗମାନଙ୍କ ସହିତ ଗ୍ରମଣ, ଘଣ୍ଟଶିଳାର ମନୋରମ ଦୃଶ୍ୟ ଓ ପିଲାମାନେ ମାଆଙ୍କ କୋଳରେ ବସି ଶୁଣୁଥିବା ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜୀବନର ଘଟଣା ସବୁକୁ ମନେପକାଇବା ଭିତରେ କବିଙ୍କର ଜନ୍ମଭୂମି ପ୍ରତି ଥିବା ମୋହ ଜାଣି ହୋଇଯାଏ । ଏଥିରେ ଆଞ୍ଚଳିକ ମନୋଭାବ ପ୍ରକଟିତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ଦେଶପ୍ରେମୀ କବି ହୃଦୟର ଭାବ ଜର୍ଜରିତ । କବିଙ୍କ କଟନାରେ ମହେନ୍ଦ୍ରଗିରି ଉତ୍କଳର ହିମାଳୟ ଓ ମହାନଦୀ ଓଡ଼ିଶାର ଗଙ୍ଗା । ମହେନ୍ଦ୍ରଗିରିର ଗଙ୍ଗାଙ୍କୁ ରାଜା ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ତପସ୍ୟା ଓ ସାଧନା ବଳରେ ଉତ୍କଳରେ ବୁହାଇଛନ୍ତି । ଉତ୍କଳମଣିଙ୍କ 'ବନ୍ଦାର ସୁଦେଶ ଚିନ୍ତା'ରେ ଜନ୍ମମାଟି ପ୍ରତି ଯେଉଁ ମୋହ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା, ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ 'କାରାବାସେ' କବିତାଟି ସେହିଭଳି ଜନ୍ମମାଟିର ସ୍ମୃତି ଓ ଦେଶାତ୍ମବାଦନାରେ ଗର୍ବିମତ୍ତ । କବି ଏକ ମାସ ଦଶଦିନ ବନ୍ଦୀ ଅବସ୍ଥାରେ ଥିବାବେଳେ କାହିଁ କେତେ ଦୂରରେ ଥିବା ଶାଳିଆ, ଘଣ୍ଟଶିଳା, ବହୁପଦ୍ମା ଓ ସତ୍ୟାନ ଆଦିଙ୍କୁ ମନେପକାଇ ଲେଖିଛନ୍ତି :-

‘ସ୍ମୃତି ଦିଗ୍‌ବଳୟେ ଯାଏ ଲୁଚି
ଘଣ୍ଟଶିଳା ତୁଳ,
ଚିଲିକା ଶାଳର ବାୟୁ ଦୂରୁଁ
ହୋଇଯାଏ ଦୂର ।
ସ୍ମରଣ ଶାଳିଆ ଦେଖି ଶାଳ-

କବି ସୌଧ ମୁହିଁ,
ବିଲ ପଦା ବନ ଗୋଟା କିଛି
ମନେ ପଡୁନାହିଁ ।’

(କାରାବାସେ, ପୃଷ୍ଠା-୩୭୪)

କବି ଶୁଣିଛନ୍ତି ଜନ୍ମଭୂମିର ତାଳରା ଓ ଆତ୍ମୀୟସ୍ଵଜନଙ୍କ ସ୍ନେହରେ ଆବଶ୍ୟ ହେବାପାଇଁ ଚାହିଁଛନ୍ତି । ନିଜ ଦେଶର ସ୍ମୃତି ଚାରଣ ସହ କବିଙ୍କର ଭାବାବେଗ କବିତାଟିକୁ ସ୍ଵାର୍ଥକ କରିଛି । ଅନ୍ୟକେତୋଟି କବିତାରେ ସ୍ଵଦେଶକୁ ଜନନୀ ସମ୍ବୋଧନ କରି ବନ୍ଦନା କରିଛନ୍ତି । ଜନନୀର ରାଷ୍ଟ୍ର ଓ ଜନନୀର ମୁକ୍ତିପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ପଣକରି, ଜୀବନ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବାପାଇଁ ଶପଥ କରିବା ଉଚିତ । କବିଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଉତ୍କଳ ଜନନୀ ଆମର ମାଆ, ଆମେ ସବୁ ତାର ସନ୍ତାନ । ତେଣୁ ଆମର ପ୍ରତ୍ୟେକ ରକ୍ତବିନ୍ଦୁ ତା’ରି ପାଇଁ ଉତ୍ସର୍ଗାକୃତ ହେବା ଉଚିତ । ଗୋଦାବରାଶଙ୍କ କବିତା ଗାଳମାଧବ, ପଦ୍ମାବତୀ, ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳ ଆଦି ଜାତୀୟତାବାଦ ସମ୍ବଳିତ ବାରତ୍ତର ଗାଥା । ସ୍ଵାଧୀନ ଭାରତରେ ଉତ୍କଳର ଶ୍ରେଷ୍ଠତାକୁ ନେଇ କବି ଗର୍ବ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମତରେ ଉତ୍କଳଭୂମି ସମସ୍ତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ଭରପୂର ହୋଇ ସ୍ଵର୍ଗଭୂମିରେ ପରିଣତ ହେଲା । ଏହାର ବୀର ରାଜା, ସୈନ୍ୟ ଓ ପ୍ରଜାଗଣ ବିପ୍ଳବ ଓ ବଳାୟାନ । କବି ଏହି ଉଜ୍ଜ୍ଵାଳ ‘ଉଦ୍‌ବୋଧନ’ ଓ ‘ରଞ୍ଜିତ ଅସିଧାରେ’ କବିତା ଦୁଇଟିରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇଛନ୍ତି । ଗୋଦାବରାଶଙ୍କ ବହୁ ଶିଶୁକବିତାରେ ମଧ୍ୟ ଜାତୀୟତାବଦନା ପ୍ରକଟିତ । ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଜାତୀୟତା ଭାବରେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ଏସବୁଥିରେ ପ୍ରେରଣା ନିହିତ । ‘ଆମ ଜନ୍ମଭୂମି’, ‘ଜନ୍ମଭୂମି’, ‘ଜାତୀୟ ପତାକା’ ଓ ‘ମା’ କବିତାରେ ଏହି ଭାବ ପ୍ରକଟିତ । ଏ ଗୁଡିକରେ କବି ଜନ୍ମଭୂମି ପ୍ରତି ଭକ୍ତିନୈବେଦ୍ୟ ବାଢ଼ିଛନ୍ତି । ବ୍ୟାସକବି ପଙ୍କଜମୋହନ, ଗୋପବନ୍ଧୁ, ନୀଳକଣ୍ଠ ଆଦି ସମସାମୟିକ ବିଶିଷ୍ଟ ପୁରୁଷ ଗଣଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ଵକୁ ସମ୍ମାନ ଜଣାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ବାଣୀସେବକ, ଦେଶପ୍ରେମୀ, ଜାତିପ୍ରେମୀ, କର୍ମୀ, ଭୀରୁକ ଓ ହୃଦୟବାନ ମଣିଷଭାବରେ ଚିତ୍ରଣ କରିଛନ୍ତି । ଏହି କବିତାଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅନୁଭବରୁ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବାରୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ । ସ୍ଵଦେଶ ସଂସ୍କୃତି ପ୍ରତି ଆନ୍ତରିକତା ଏହି ସମସ୍ତ କବିତାର ପ୍ରାଣକେନ୍ଦ୍ର । ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ପ୍ରତି ଥିବା ସ୍ନେହ, ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଭକ୍ତିରୁ ବହୁ କବିତା ସୃଷ୍ଟି । ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ବହୁବିଧ ପ୍ରତିଭା ଯଥାକ୍ରମେ ସତ୍ୟବାଦୀର ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା, ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠନର ନେତା, ଦୁସ୍ତ-ରୋଗୀ-ପୀଡ଼ିତ ଜନତାର ସେବକ ଆଦି ଗୁଣକୁ କବି ଶତମୁଖରେ ପ୍ରଶଂସା କରିଛନ୍ତି । ଗୋଦାବରାଶ ଉତ୍କଳର ଗୌରବ ଗାଥାରେ ଯେମିତି ଗର୍ବିତ, ତା’ର ହୀନବାସ୍ତବ୍ୟ, ଭାରୁ ଶାସକଙ୍କୁ ଦେଖି ସେହିପରି ମର୍ମାହତ । ଉତ୍କଳର ହୃଦଗୌରବକୁ ଫେରାଇଦେବା ପାଇଁ ସେ ଭଗବାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରାର୍ଥନାକରିବା ସହିତ ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ଶୂନ୍ୟତାହୀନ ଜାତିର ଦୁର୍ଦ୍ଦିନକୁ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ନୀରସାର୍ଥ ଓ ଅର୍ଥର ବଶବର୍ତ୍ତ ହୋଇ ଉତ୍କଳୀୟ ସଂସ୍କୃତିର ଶ୍ରେଷ୍ଠପୀଠ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ଆଜି ଶ୍ରୀହୀନ । ଏଥିପାଇଁ କବିଙ୍କ ଖେତୋଡ଼ି ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି ତାଙ୍କ ଗାଥା କବିତା ‘ଆଲୋଷିକା’ରେ । କବି ଲେଖିଛନ୍ତି -

‘ହେଲେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଆଜି ବଡ଼ ହୀନ ଏକା
ହୋଇଛି ମୁକ୍ତି ମଣ୍ଡପ
କିଥିଲା କି ହେଲା, କେହି କି ଭାବେହେ

ଦେବେ କରୁଥିବେ କୋପ ।
ପାହୁଲା ଅଧୁଲା ଅଜିବାର ଲୋଭେ
ଭାଇ ବନ୍ଧୁ ଧରି ତହିଁ,
ଷୋକ ଶାସନର ଯେତେ ଗୋଡ଼ରାହେ,
ରୁଷ ହେଉଛନ୍ତି ଯାଇ ।’

ବସ୍ତୁତଃ ଗୋଦାବରାଶଙ୍କ ଦେଶପ୍ରୀତି, ଜାତିପ୍ରୀତି ଓ ଉତ୍କଳର ଐତିହ୍ୟ ପ୍ରତି ସମ୍ମାନ
କେବଳ କାବ୍ୟିକ ନୁହେଁ ବରଂ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଅଭିନବ ।

ପ୍ରକୃତିପ୍ରାଣତା:-

ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ରାଧାନାଥଙ୍କ ଠାରୁ ଅନ୍ୟ ଓ ବହିଃ ପ୍ରକୃତିର ହୋଇଛି
ମଧୁମୟ ମିଳନ । ଭକ୍ତକବି ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ପ୍ରକୃତି ଦୃଷ୍ଟିରେ ହୋଇଛି ମଙ୍ଗଳମୟ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କର
ଆବିର୍ଭାବ । ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କ ପ୍ରକୃତିଚିନ୍ତାରେ କିନ୍ତୁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧ, ବିକୃତବୋଧ ଓ ମଙ୍ଗଳବୋଧର
ପଟିଛି ଅପୂର୍ବ ମିଳନ । ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କ ପ୍ରକୃତି ଗାବନରେ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ କବିତା ଗୀତିକବିତାର
ମୁଣ୍ଡନା ସୃଷ୍ଟିକରେ । ଏହି ମୁଣ୍ଡନାର ଆବେଦନରେ ବହିଃ ପ୍ରକୃତିର ରୂପ, ରସ, ଗନ୍ଧ, ସର୍ବ କବିଙ୍କ
ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଚେତନାକୁ ଜାଗ୍ରତ କରେ । ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କ ପ୍ରକୃତି ଗାବନର ଉତ୍ତର ସୂରୀ ଗାବରେ
ଗୋଦାବରାଶ ପରିଚିତ ।

ସେ ଥିଲେ ପ୍ରକୃତିର ଉପାସକ । ତାଙ୍କ କବିତ୍ବର ପ୍ରେରଣା ନିଜ ଗାଁର ନଦୀ ଓ
ପାହାଡ଼ ପର୍ବତଯୋରା ପ୍ରାକୃତିକ ପରିବେଶ । ଶାଳିଆର କୁଳୁକୁଳ ତାନ, ଗାଲେଇ ପାହାଡ଼ର
ଶ୍ୟାମଳିମା, ସତ୍ୟବାଦୀର ବଜ୍ରବନ ଓ ଛୁରୀଅନାର ଫୁଲଗରା ଗଛରେ କୋଇଲିର କୁହୁ କୁହୁ
ସ୍ବରରେ ଗୋଦାବରାଶଙ୍କ ହୃଦୟ ହୋଇଛି ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ । କବି ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବ ଅନୁଗାମୀ ହୋଇ ଗୀତିକବିତାରେ
ପ୍ରକାଶ ଲାଭକଲା । ପ୍ରକୃତିରୁ ପ୍ରେରଣା ଲାଭ କରିଛନ୍ତି ସେ । ମନ ଓ ଜୀବନରେ ଉଦ୍‌ଗାଦନା
ଖେଳାଇଥିବା ପ୍ରକୃତିର ସ୍ବାଦକୁ କବି ଭୁଲି ପାରିନାହାନ୍ତି । ପ୍ରକୃତିର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ଆତ୍ମବିହ୍ବଳ
ହୋଇ ଗୋଦାବରାଶ ବିଶ୍ବକବି ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କ ପରି ନିର୍ଜୀବ ବସ୍ତୁକୁ ମଧ୍ୟ ଆପଣାର
କରିପାରିଛନ୍ତି । କବି ଜୀବନର ଆନନ୍ଦ, ରସଦୃଷ୍ଟି ଓ ଦରଦକୁ ପ୍ରକୃତି ମଧ୍ୟରେ ସନ୍ତରଣ କରିଛନ୍ତି ।
ପାହାଡ଼ରା ହୃଦୟରେ ଥିବାବେଳେ ତାଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦ ଦେଇଛି ପ୍ରକୃତି । ଯେତେବେଳେ ସେ ସାଂସାରିକ
ସୁଖ ଦୁଃଖ ପ୍ରତି ବିତସ୍ବହ, ପକାୟନପନ୍ଥା ସେତେବେଳେ ସନ୍ଧ୍ୟା ଆକାଶରେ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଯାଉଥିବା
ନିଃସଙ୍ଗ ତାରାଟି କବି ମନକୁ ଅଧିକାର କରି ବସିଛି । କବି ରସିକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପ୍ରକୃତିର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ
ଉପଭୋଗ କରୁଛନ୍ତି କ୍ରମ ବିଳୟମାନ ତାରାଟିକୁ ଦେଖି ହୋଇଛନ୍ତି ବିମୋହିତ । ଏହାହିଁ ନୈସର୍ଗିକ
କବିତା । ଗୋଦାବରାଶଙ୍କ ପ୍ରକୃତି ପ୍ରେମ ସର୍ବଦା ଗିରି, ନିର୍ଝରିଣୀ ପରି ପ୍ରବାହମାନ, ଜୀବନ୍ତ ଓ
ଚଳମାନ । ପ୍ରକୃତିର ପାହାଡ଼ ପର୍ବତ, ଶ୍ୟାମଳ ଓ ଶସ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର, ନଦୀ, ହ୍ରଦ, ସମୁଦ୍ର, ପଶୁପକ୍ଷୀ,
ଫୁଲ ଉଦ୍ୟାନ୍ତି ତାଙ୍କ ଜୀବନର ସଖା, ସହୋଦର, ମାଆ ଭଉଣୀ, ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପ୍ରେମିକା ଗାବରେ
ରୂପାୟିତ । ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଧୂଳିକଣା, ଗଛକତା ତାଙ୍କର ଅତି ଆପଣାର । ପ୍ରକୃତି ସହିତ ଏକାତ୍ମ

ହୋଇଯିବାର ଇଚ୍ଛାରେ ସେ ସର୍ବଦା ବ୍ୟାକୁଳ । ଏଣୁ ଜଗତର ପ୍ରତ୍ୟେକଟି କୁସିତ ବସ୍ତୁକୁ ମଧ୍ୟ ସେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଗନ୍ତାଘର ବୋଲି ଚିନ୍ତାକ୍ତମାନ କରିଛନ୍ତି । ଥୁଣ୍ଡା ବରଗଛ ତାଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଆନନ୍ଦ ଦେଇଛି ସେହିଭଳି ଅନ୍ଧାର ରାତିର ବର୍ଷା, ଝଡ଼ ଓ ତୋଫାନର ଗାନ୍ଧଣତା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକୃତିର ରୁଦ୍ର ମୂର୍ତ୍ତି ମଧ୍ୟ କବି ହୃଦୟରେ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି ଉଦ୍‌ବେଳନ । ଗୋଦାବରାକ୍ଷକ ପ୍ରକୃତି ପ୍ରେମ କ୍ରମେ ବିକଶିତ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ବିଶ୍ୱପ୍ରେମ ଓ ଅନନ୍ତ ପ୍ରେମରେ ହୋଇଛି ପରିଣତ । ପ୍ରକୃତିର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ନିରାକଳରେ କବି ମଣିଷର ହୃଦୟକୁ ଖୋଜିଛନ୍ତି । ମଣିଷର ସୁଖ ଦୁଃଖରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକୃତିର ଭୂମିକା ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି କବିଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ । ଏଣୁ ନିଜର ସଂକୀର୍ତ୍ତତାକୁ କବି ପ୍ରକୃତିର ନିୟାମକଳ ନିକଟରେ ସମର୍ପିଦେଇ ମହାନ ଭାବକୁ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ଓ ବିଶ୍ୱମୟ କରିଦେବାକୁ ଚାହଁଛନ୍ତି । ପ୍ରକୃତି ସନ୍ଦର୍ଶନରେ ଗୋଦାବରାକ୍ଷ ଉଦାର । ପ୍ରକୃତି ଦର ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ବସ୍ତୁକୁ ସେ ହାନ ବା ଅବଞ୍ଚେୟ ମନେକରି ନାହାନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟକ ବସ୍ତୁକୁ ସେ ସମମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରଦାନ କରିବା ସହିତ ତାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଆହରଣ କରିଛନ୍ତି । ‘ଚନ୍ଦନିକା’ ସଙ୍କଳନରେ ଅନେକ କବିତା ପ୍ରକୃତି ଭାବନାରେ ରଚିତ । ସାଗର ସମାଧି ଓ ନିର୍ଝର କବିତାରେ କବିଙ୍କ ପ୍ରକୃତି ବନ୍ଦନା ଅତ୍ୟନ୍ତ ମଧୁମୟ । ‘ନିର୍ଝର’ ଆତ୍ମପୁଷ୍ପ ଲାଭକରି କହିଛି :-

‘ନଭ ଚନ୍ଦ୍ର ତାରା ତଳେ ବହେ କଳ ନିସ୍ତନେ

ଭେଦି ବନ କଣ୍ଠା ପରେତ୍ୟ ଛୁଇଁ,

ଶିଳା ବନ୍ଧ ପାଶେ ଧୀରେ କ୍ଷଣେ ଚଳାଇ ତନୁ,

ଦଳ ଘାସେ ଠିଆ ହୋଇ ମୁହଁ ।’

(ନିର୍ଝର, ପୃଷ୍ଠା-୩୪୧)

ଗୋଦାବରାକ୍ଷ ପ୍ରକୃତିଠାରୁ ପାଇଥିଲେ ଜୀବନର ଆଦର୍ଶ, ପ୍ରେମଶା, ସହାନୁଭୂତି ଓ ଅନୁକମ୍ପା । ଏଣୁ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଆଶା ନୈରାଶ୍ୟରେ ସେ ନିଜକୁ ସମର୍ପି ଦେଇଛନ୍ତି ପ୍ରକୃତି କୋଳରେ ।

ପ୍ରେମଭାବନା :-

ଗୋଦାବରାକ୍ଷକ କବିତାରେ ପ୍ରେମର ତତ୍ତ୍ୱ ଦୃଷ୍ଟି ଅନ୍ୟ ଏକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ । ଏହି ଚେତନାକୁ ସେ ଦେହ ଅପେକ୍ଷା ମନ, ମିଳନ ଅପେକ୍ଷା ବିରହରେ ଅଧିକ ପ୍ରସ୍ତୁତି କରିଛନ୍ତି । କବିଙ୍କ ଜୀବନର ଅନୁଭୂତି ପାରିବାରିକ ଜୀବନର ମାର୍ମିକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିରେ ଉଦ୍‌ବେଳିତ । ଏହା କେତେବେଳେ ପଦ୍ମା ପ୍ରତି ଅନ୍ତରର ଦିବ୍ୟପ୍ରେମକୁ ନିବେଦନ କରୁଛି ତ କେତେବେଳେ ବନ୍ଧୁ ପ୍ରତି ପ୍ରକାଶ କରୁଛି ଆନ୍ତରିକ ମମତା । ସଖା ପ୍ରତି ସ୍ମୃତି-ଅର୍ପଣ ପ୍ରଦାନ କରିଛି ତ ପୁଣି ଛାତ୍ର ପ୍ରତି ବ୍ୟକ୍ତ କରିଛି ହୃଦୟଭରା ସ୍ନେହ । ପଦ୍ମାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ପ୍ରବାସରେ ଥିବାବେଳେ ପ୍ରଣୟ ଅନୁଭୂତିକୁ ନେଇ ଯେଉଁ କେତୋଟି କବିତା ଲେଖିଛନ୍ତି ସେଗୁଡ଼ିକ ଦୈନିକ ପ୍ରେମର ଉତ୍ତାପରେ ଉଷ୍ମ ନୁହେଁ, ବରଂ ସଖ୍ୟାଭାବରେ ଉଦ୍‌ବୋଧନଧର୍ମୀ କବିତା । ତାଙ୍କ ମତରେ ଦୈନିକ ପ୍ରେମ ରାତ୍ରିର ସ୍ୱପ୍ନ ଭଳି

କ୍ଷଣିକ । ଏହା ହୃଦୟକୁ ପାତାଦିଏ କେବଳ, ମାତ୍ର ଏଥିରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇଲେ ଜୀବନ ହୁଏ ମଧୁମେୟ । ବସନ୍ତର ମୁଦ୍ରମଳୟରେ କୋକିଳର କ୍ଷୟଧନି, ଶୀତର ସକାଳରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକିରଣ - ଦୈନିକପ୍ରେମର ଉର୍ଦ୍ଧାୟମାନ ଚେତନା ତାଙ୍କ କବିତାଗୁଡ଼ିକୁ କରିଛି ରସାଳ ଓ ପ୍ରାଣବନ୍ଧ । ତେଣୁ ଗୋଦାବରୀର ସଚେତନତାର ସହିତ ‘ପ୍ରୀତିତ୍ୟାଗ’ କବିତାରେ ପ୍ରେମର ଅନୁଭୂତି ସଂପର୍କରେ ସୂଚନା ଦେଇ ପ୍ରକୃତ ପ୍ରେମର ସ୍ୱରୂପକୁ ଦେଖାଇଛନ୍ତି ।

ଗୋଦାବରୀର ଦୃଷ୍ଟିରେ ପ୍ରଣୟ ପରମ୍ପରାଣି ସଦୃଶ । ଏଥିପାଇଁ ଆଦର୍ଶ ସାଧନା ଓ ଦୁଃସାଧ୍ୟ ବ୍ରତ ଦରକାର । ଆଘାତରେ ପ୍ରେମର ମୃତ୍ୟୁ ହୁଏନି, ଅଶ୍ରୁରେ ଏହା ଧୋଇହୋଇ ଯାଏନାହିଁ, ବରଂ ବ୍ୟର୍ଥତା ଓ ବିଷାଦରେ ଏହା ଶୁଦ୍ଧ ସୁଷମାରେ ଭରିଉଠେ । ଏଥିପାଇଁ ମିଳନରେ ପ୍ରେମ ଜଡ଼ ମାତ୍ର ବିରହରେ ଏହା ଜୀବନ୍ତ । ଗୋଦାବରୀର ପ୍ରେମର ସାର୍ଥକତା ତ୍ୟାଗରେ ଢୋଗରେ ନୁହେଁ । ବସ୍ତୁତଃ ଏହା ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ପଦ୍ମ ସଦୃଶ ନିର୍ମଳ ଭାବଧାରାରେ ପ୍ରତିଭାତ । କବିଙ୍କ ହୃଦୟ ଯେତେବେଳେ ବିଷାଦବୋଧରେ ଉଦ୍‌ବେଳିତ, କବି ସେତେବେଳେ ଜୀବନର ସୁସ୍ଥତମ ପ୍ରଦେଶକୁ ଅନ୍ତଃତନ୍ତ୍ର ମାଧ୍ୟମରେ ଦେଖନ୍ତି ଓ ପ୍ରେମ ଜୀବନର ଶାଶ୍ୱତ ରୀତି ରଚନା କରି ଲେଖିଛନ୍ତି -

ପ୍ରୀତି ତ ଯାତନା ମରଦେହୀ ହୃଦେ ତାପଇ ସନ୍ତାପ ଭାରେ

କି ବିଷ କଣିକା ଭୁଲାଇ ଜୀବେସେ

ଏ ବିଶ୍ୱ ପୀୟୂଷ ଧାରେ ।

(ପ୍ରୀତିତ୍ୟାଗ, ୧୯୪)

କବିଙ୍କ ପ୍ରେମଚେତନା ରୋମାଞ୍ଚିକ ଭାବଧାରାରେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ହୋଇ ବେଳେବେଳେ ମଧ୍ୟ ବିଷାଦ ବ୍ୟାକୁଳତାରେ ବ୍ୟଥିତ । ଆଶା ଓ ଅତୃପ୍ତ କାମନା ମଧ୍ୟରେ ମହଦ୍ ଜୀବନର ସେ ସନ୍ଧାନ । କାନ୍ଧି ରାଜଜେମା ଓଡ଼ିଆ ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରେମ ପିପାସିନୀ ସତ, ମାତ୍ର ତାଙ୍କୁ ପାର ହରାଇବାର ମାନସିକ ଦୃଢ଼ରେ ମଧ୍ୟ ଆତ୍ମହରା ।

ଗୋଦାବରୀର ତାଙ୍କ ସଖା ଓ ବନ୍ଧୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ପାଇଁ ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ସ୍ନେହ ଗର୍ବରଦ୍ ହୋଇ କବିତା ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଏ ଦୁହେଁ ଥିଲେ ତାଙ୍କ କିଶୋର ଜୀବନର ପ୍ରେରଣା । ସତ୍ୟବାଦୀରୁ ଦୂରେଇ ଯିବାପରେ ସେ ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ସତ୍ୟବାଦୀ ସହିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରି ବାସ୍ତବ ଜୀବନକୁ ମଧୁରତର କରିଛନ୍ତି । ଅନ୍ତରର ଭାବୋତ୍ସାହରେ କବି ଅଶ୍ରୁର ନୈବେଦ୍ୟ ବାଢ଼ିଛନ୍ତି ‘ସ୍ମୃତି’ କବିତାରେ । ଜୀବନର ସାଧନା ପଥରେ ଅଗ୍ରଗତି ପାଇଁ ତାଙ୍କ ସଖାମାନଙ୍କର ପ୍ରେରଣା ପ୍ରତି ସେ ଭକ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ରଦ୍ଧାଞ୍ଜଳି ଜଣାଇଛନ୍ତି ‘ଧୂବତାରା’ କବିତା ମାଧ୍ୟମରେ ।

କବି ନାରୀର ସ୍ନେହ, ପ୍ରୀତି, ମମତା ଓ କରୁଣାରେ ଦ୍ରବୀଭୂତ ହୋଇଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ କୌଣସିଠାରେ ଭକ୍ତଂଶୁଳ କାମନାରେ ପ୍ରେମ ବା ପରକାୟା ପ୍ରୀତିର ଚିତ୍ର ଆଙ୍କି ନାହାନ୍ତି । ନାରୀ

ପ୍ରେମକୁ ସେ ଆଦୌ ଭୋଗର ସାମଗ୍ରୀ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିନାହାନ୍ତି । ସେ ସର୍ବଦା ଦୁଃଖ, ବିରହ, ସାଧନା ଓ ତ୍ୟାଗର ମହତ୍ତ୍ୱ ଉପଲବ୍ଧି କରିଛନ୍ତି ।

ଜାତି ଓ ପ୍ରକୃତି ପ୍ରେମିକ ଗୋଦାବରାଣ୍ଡ ମାନବପ୍ରାଣରେ ଥିଲେ ସମ୍ବନ୍ଧିତ । ଏହି ପ୍ରାଣ ଥିଲା ନାନାବିଧ । ବାପା, ମାଆ, ସନ୍ତାନ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି ଏହା ବନ୍ଧୁ, ପ୍ରତିବେଶୀ, ଇତ୍ୟାଦି ନାନା ସ୍ତରରେ ବିଚ୍ଛୁରିତ । ସର୍ବୋପରି, ନରନାରୀ ହୃଦୟର ପ୍ରାଣିମୁଗ୍ଧ ମଞ୍ଜୁଳତାବନ୍ଧୁ ସେ ଦିବ୍ୟ ଦାମ୍ବତ୍ୟ ପ୍ରେମ ରୂପଦେଇ କରିଛନ୍ତି ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ ।

ଇତିହାସବୋଧ :-

ଇତିହାସ ଅତୀତର ହୃତ ଗୌରବ, ମୃତ ଗୌରବକୁ ଫେରାଇ ଆଣିବାକୁ ପ୍ରେରଣାଦିଏ । ଗୋଦାବରାଣ୍ଡଙ୍କ ବହୁ କବିତାରେ ଏହି ଇତିହାସବୋଧ ସଜାଗ । ଅତୀତର ବୀର ପୁରୁଷ, କୋଣାର୍କର ଚିତ୍ରକଳା, ବାରବାଟୀର ଓଡ଼ିଆ ବୀରଙ୍କ କାହାଣୀକୁ ଚିତ୍ରରୂପ ଦେଇଛି କବିଙ୍କ ଗୀତିକବିତା ଓ ଗାଥା କବିତା । ଇତିହାସଧର୍ମୀ କବିତାରେ ଅଛି ସାହିତ୍ୟର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ । ଗୀତିଗୁଚ୍ଛ ଗ୍ରନ୍ଥର ‘ଉଦ୍‌ବୋଧନ’ କବିତାର ମର୍ମବାଣୀରେ ଏହାହିଁ ଭରପୁର । ବାଣପୁରରୁ ଚକ୍ରଧରପୁର ମଧ୍ୟରେ କବିଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଐତିହାସିକ ସ୍ଥାନ ବା ପୀଠ ରୋମାଞ୍ଚିତ କରିଛି ତାକୁ ନେଇ ସେ ସୁନ୍ଦର ଗୀତିକବିତା ସବୁ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ମହେନ୍ଦ୍ର ପର୍ବତ, ଖୋରଧା, ଖଣ୍ଡପଡ଼ା, ଭଟ୍ଟାରିକା, ମେଘାସନ ଇତ୍ୟାଦି ନଦୀ, ପର୍ବତ ଓ ସ୍ଥାନକୁ ନେଇ ଇତିହାସର ବାଣୀ ଶୁଣାଇଛନ୍ତି । ଭାରତର ସ୍ୱାଧୀନତା କାଳର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନାୟକ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧିଙ୍କ ଅହିଂସା ନୀତି କବିଙ୍କ ଚିତ୍ତକୁ ଆଲୋଡ଼ିତ କରିଛି । ତାଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଗାନ୍ଧୀ ଏ ଯୁଗର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଐତିହାସିକ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଓ ତାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓଡ଼ିଶା ପାଇଁ ଇତିହାସ ସୃଷ୍ଟିକାରୀ ପୁରୁଷ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ଜାତିର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଦାନ ଅତୁଳନୀୟ । ଗୀତିକବିତା ଅପେକ୍ଷା ଗୋଦାବରାଣ୍ଡଙ୍କ ଗାଥାକବିତା ଗୁଡ଼ିକରେ ଓଡ଼ିଶାର ଇତିହାସ, ସଂସ୍କୃତି ପରମ୍ପରା ଅଧିକ ଜୀବନ୍ତ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ତେଣୁ ଏହି ଗାଥା ଗୁଡ଼ିକରେ ଜାତୀୟତାର ମନ୍ତ୍ରନିନାଦ ପ୍ରଚାର ସହ ଇତିହାସବୋଧ ସୂଚିତ । ‘ଆଲେଖିକା’ ର ଦଶଟି ଗାଥା ମଧ୍ୟରୁ ଛଅଟି ପ୍ରଧାନତଃ ଇତିହାସ ଭିତ୍ତିକ । ଅଭିରାମ ସିଂହ, ପଦ୍ମାବତୀ, ଅର୍ଜୁନସିଂହ, ଦୁଃଖିଧନ, କଳାପାହଡ଼, ବିକ୍ରମ ସିଂହ ଇତିହାସ ସମର୍ପିତ ଆଦର୍ଶ ମହିମାରେ ମହିମାନ୍ବିତ । ଉଲ୍ଲିଖିତ ସ୍ଥାନ ଓ କାଳ ମଧ୍ୟ ଇତିହାସ ସମ୍ପର୍କିତ । ଅନ୍ୟ ଦୁଇଟି ଯଥାକ୍ରମେ ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳ ଓ ଗାଳମାଧବ ଇତିହାସ ଆଶ୍ରୟୀ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ମୂଳକ ଗାଥା । ଗୋଟିକରେ ଅଛି ଧର୍ମ ଓ ଭକ୍ତି ପାଇଁ କାମିନୀ କାଞ୍ଚନର ଲୋଚନଧାର, ନିହିତ ପ୍ରତ୍ୟେକଟି କବିତା ଶୁଣାଇଛି ଜାତିପାଇଁ ବୀରପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଆତ୍ମବଳିଦାନର ମହାମନ୍ତ୍ର । ଏହି କାରଣରୁ କବିଙ୍କ ଇତିହାସ ଆଧାରିତ ଗାଥା ଓ ଗୀତି କବିତା ଗୁଡ଼ିକରେ ଇତିହାସ ଜୀବନ୍ତ ଭାବରେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପୀଠକଙ୍କର ଲାଭ କରିଛି ଅଯାଚିତ ଶ୍ରଦ୍ଧା । କବି ଭାବରେ ଗୋଦାବରାଣ୍ଡଙ୍କର ନଅ

ଖଣ୍ଡ କବିତା ସଙ୍କଳନ ପ୍ରକାଶିତ । ଏଗୁଡ଼ିକ ‘କଳିକା’ ‘କିଶକନ୍ଧ’, ‘ଆଲେଖିକା’ ‘କୁସୁମ’, ‘ଚନ୍ଦନିକା’, ‘ଗୀତାୟନ’, ‘କବିତାୟନ’, ‘ଗୀତିଗୁଚ୍ଛ’ ଓ ‘ଶିଶୁ କବିତା’ । ଏହି ସଙ୍କଳନ ଗୁଡ଼ିକ ଗୋଦାବରୀ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡରେ ସ୍ଥାନିତ ଓ ସମୁଦାୟ ୩୩୯ଟି କବିତା ଏଗୁଡ଼ିକରେ ନିହିତ । ‘କଳିକା ଓ ‘କିଶକନ୍ଧ’ର କବିତାସବୁ କଲିକତା ରହଣି କାଳର । ‘ଆଲେଖିକା’ର ଦଶଟି ଗାଥା କବିତା ସତ୍ୟବାଦୀ, ସିଂହଭୂମି ଓ ଗଞ୍ଜାମ ଅବସ୍ଥାନ ବେଳର ସୃଷ୍ଟି । ‘କୁସୁମ’ର କବିତା ଗୁଡ଼ିକ କଲିକତା ଓ ସିଂହଭୂମି ରହଣି ବେଳର । ସତ୍ୟବାଦୀରେ ଶିକ୍ଷକତା ବେଳେ ‘ଚନ୍ଦନିକା’ର ଅନୁବାଦ ଓ ଅନୁସୂତି ମୂଳକ କବିତା ସବୁ ଲିଖିତ । କବିତାୟନର ଅଧିକାଂଶ କବିତା ତାଙ୍କ ଜେଲ-ଜୀବନର (୧୯୨୭) ଲେଖା । ‘ଗୀତାୟନ’ ୧୯୫୩ରେ ଓ ‘ଗୀତିଗୁଚ୍ଛ’ ଗୋଦାବରୀ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ପରେ ପ୍ରକାଶିତ । ଏସବୁ ବ୍ୟତୀତ ୧୯୭୩ ମସିହାରେ ପ୍ରକାଶିତ ଗୋଦାବରୀ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ୪ର୍ଥ ଖଣ୍ଡରେ ପତ୍ର ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ ୨୩ ଓ ଅପ୍ରକାଶିତ ୯ଟି କବିତା ଗ୍ରଥିତ ହୋଇ ସମୁଦାୟ କବିତା ସଂଖ୍ୟା ୩୭୧ରେ ସାମିତ ଅଛି ।

ଗୋଦାବରୀ ଚୂପର କବି ନୁହନ୍ତି, ଭାବର କବି । ହୃଦୟର ଘନାବୃତ ଭାବକୁ ସେ ଆବେଗଦାସ୍ୟ କରି ଚୂପ ଦେଇଛନ୍ତି କବିତାମାନଙ୍କରେ । ପ୍ରକୃତି ପ୍ରୀତି ଅଛି, ଅଛି ମଧ୍ୟ ମାତି ପ୍ରୀତି ଓ ମାନବ-ପ୍ରୀତି । ଜାତିର ଦୁଃଖ ଓ ଜାତିର ମୁକ୍ତି ଯେପରି ତାଙ୍କ କବିତାକୁ ପ୍ରାଣବନ୍ଧ କରିଛି ସେହିପରି ଉତ୍କଳ-ଜନନାଙ୍କର ମଧୁମୟ ମୂର୍ତ୍ତି କଳ୍ପନା ମଧ୍ୟ କରିଛି ଭାବୋଦାସ୍ୟ । ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିକ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ପ୍ରତି ତାଙ୍କ ଅନ୍ତରରୁ ଝରି ଆସିଛି ହୃଦୟର ସ୍ୱତଃ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଭକ୍ତି । ସେହି ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ରସ-ରୂପାୟନ ଦେଇ ସେ ତ୍ୟାଗ, ପ୍ରେମ, ସେବା ଓ ଦେଶପ୍ରାଣତାର ବାଣୀ ଶୁଣାଇଛନ୍ତି । ବିଭୁବୋଧ ଓ ନୀଳାଚଳ-ଚେତନା ମଧ୍ୟ ଅନେକ କବିତାକୁ କରିଛି ପ୍ରାଣସର୍ପୀ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧ ଅଛି, ମାତ୍ର ସେ କେବଳରୂପ-ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ଭାସି ଯାଇ ନାହାନ୍ତି । ଚୂପରୁ ସେ ଯାଇଛନ୍ତି ଅଚୂପକୁ , କ୍ଷୁଦ୍ରରୁ ବିରାଟକୁ । କୁମିରୁ ଗୁମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କର କବି-ମାନସ ସଂକ୍ରମଣଶୀଳ । ବ୍ୟଥା ଓ ବେଦନା ଅଛି ମାତ୍ର ତା’ ଭିତରେ କବି-ସତ୍ତା ଅସହାୟ ହୋଇନାହିଁ । ଗୋଟାଏ ଆଶାବାଦ ଯେପରି ତାଙ୍କୁ ଦାସ୍ତମତ୍ତ କରିଛି । ଅହଂକାର ନୁହେଁ, ବୌଦ୍ଧିକ ଛଳନା ନୁହେଁ, ପ୍ରସାରିତ ହୃଦୟବରାର ସେ ମହିମାମୟ କବି । ରାଜନୀତିକ ଗୋଦାବରୀ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ହୋଇଯାଇଛି, ମାତ୍ର କବି ଗୋଦାବରୀ ଅମର ରହିଛନ୍ତି ।

...O...

ଚତୁର୍ଥ ପରିଚ୍ଛେଦ ନାଟ୍ୟକାର ଗୋଦାବରୀଶ

ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଦ୍ଵିତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍କଳରେ ନାଟ୍ୟକାର କ୍ରମବିକାଶ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ । ମୁରାରି ମିଶ୍ରଙ୍କ ‘ଅନର୍ପ ରାଘବ’ ଠାରୁ ରାୟ ରାମାନନ୍ଦଙ୍କ ‘ଜଗନ୍ନାଥ ବଲ୍ଲଭ’ ନାଟକ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ରଚିତ ହେଉଥିଲେହେଁ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳର ସାଂସ୍କୃତିକ ଚେତନା ଓ ସାହିତ୍ୟିକ ବାତାବରଣ ଏଥିରୁ ଅନୁମେୟ । ଏହା ସହିତ ଉତ୍କଳୀୟ ଲୋକନାଟକ ଗୁଡ଼ିକ ଯଥାକ୍ରମେ ଦଣ୍ଡନାଟ, ଛଉନାଟ, ପାରୁଆନାଟ, ସଖାନାଟ, ଗୋପାଳଙ୍କ ଓଗାଇ, ପାଲା, ଦାସକାଠିଆ, ରାମଲୀଳା, ରାସଲୀଳା, ସୁଆଙ୍ଗ, ଗାଦିନାଟ୍ୟରେ ଲୋକ ଜୀବନ ଓ ଲୋକଙ୍କ ଧର୍ମଧାରଣାର ଗଭୀର ପ୍ରତିଫଳନ ଲକ୍ଷଣୀୟ । ସମାଜ ଜୀବନରେ ଆନନ୍ଦଦାନ ମଧ୍ୟ ଏଗୁଡ଼ିକର ଥିଲା ମୂଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ନାଟକର ଧର୍ମ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏସବୁ ରଚିତ ହୋଇ ନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଉତ୍କଳରେ ରଚିତ ଓ ପ୍ରଚାରିତ ନାଟକ ଗୁଡ଼ିକର କଳାପାଟବତା ମଧ୍ୟ ସୌକୁମାର୍ଯ୍ୟ ମଣିତ ଥିଲା ।

ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଶାରେ ନାଟକର ଯଥାର୍ଥ ବିକାଶ ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଅଷ୍ଟମ ଦଶକରେ ସଂଭବ ହୋଇଛି । ଜଗନ୍ନୋହନ ଲାଲ୍‌ଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବା ‘ବାବାଜୀ’ (୧୮୭୭) ନାଟକ ସାମାଜିକ ବିଷୟବସ୍ତୁକୁ ଉପଜୀବ୍ୟ କରି ରଚିତ । ଏଥିରେ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ପ୍ରାଚ୍ୟ ଶୈଳୀ ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଆନ୍ତରିକତା ସହିତ ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞାନ ସମାଜର ବାସ୍ତବ ଚିତ୍ରକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବା ପାଇଁ ଥିବା ସାହସିକତା ପ୍ରଦର୍ଶିତ । ଜଗନ୍ନୋହନଙ୍କ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିବା ଏହି ନାଟ୍ୟିକ ବିକାଶ ରାମଶଙ୍କର ରାୟ, ଭିକାରୀ ଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ, କାମପାଳ ମିଶ୍ର ପ୍ରମୁଖଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତାର ଲାଭ କରିଥିଲା । ଏହି ନାଟିକ ବାତାବରଣ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କୁ ନାଟକ ଲେଖିବା ପାଇଁ ପ୍ରେରଣା ଯୋଗାଇଥିଲା ନିଶ୍ଚୟ, ମାତ୍ର କବି ଗୋଦାବରୀଶ ବିଂଶ ଶତକର ଦ୍ଵିତୀୟ ଦଶକରେ ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ ଓଡ଼ିଆ ନାଟକର ଅଭାବ । ଏଣୁ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ ସାହିତ୍ୟ ସ୍ମରଣିକା-୧୯୪୧, ନଭେମ୍ବର, ପୃଷ୍ଠା-୯୨ରେ ସେ ଲେଖିଥିଲେ ‘ମୁଁ ଯୌବନରେ ଦୁଇଖଣ୍ଡି ନାଟକ ଲେଖିଥିଲି । ତାକୁ ନାଟକ ନକହି ନାଟକ ଆକାରରେ ଲିଖିତ ଐତିହାସିକ ଉପନ୍ୟାସ କୁହାଯାଇପାରେ । କାରଣ ତାହା ଆଜିକାଲି କୌଣସି ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ଅଭିନୀତ ହେଉନାହିଁ । ତହିଁରୁ ଗୋଟିଏ ଏକ ରଂଗମଂଚରେ ଅଭିନୟ କରାଯାଉଥିଲା । ମାତ୍ର ଓଡ଼ିଶାରେ ନାଟକ ଲେଖକ ବେଶୀ ନଥିବାରୁ ମୁଁ ଜଣେ ନାଟ୍ୟକାର ହୋଇଥିଲି ।’ ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ନାଟକରେ ସଂସ୍କାର ପ୍ରବଣତା ପରିପ୍ରକାଶ ଲାଭ କରିଥିଲା ବେଳେ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ଠାରେ ପ୍ରଥମରେ ଜାତୀୟତାର ଯଥାର୍ଥ ଲକ୍ଷଣ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଲା । ଏ ସମୟରେ ପ୍ରତିବେଶୀ ବଙ୍ଗଳା ସାହିତ୍ୟରେ ଜାତୀୟତାମୂଳକ ନାଟକ ପାଇଁ ରାଜପୁତ, ମରାଠା, ମୋଗଲ ଇତିହାସକୁ ବିଷୟ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରାଯାଉଥିବା ବେଳେ ଗୋଦାବରୀଶ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଇତିହାସକୁ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦେଲେ । କଳିଙ୍ଗର ବରପୁତ୍ର ଖାରବେଳ, ନରସିଂହ ଦେବ, କପିଳେନ୍ଦ୍ର

ଦେବ, ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ ଓ ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବ ଚରିତ୍ର ତାଙ୍କୁ ଆକର୍ଷଣ କଲା ଓ ଏହି ଆକର୍ଷଣୀ ଦୃଷ୍ଟିର ଅବତାନ ହେଉଛି ‘ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ’ ଓ ‘ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବ’ ନାଟକ ।

ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ (୧୯୧୭) ଓ ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବ (୧୯୨୦)ରେ ନାଟକାୟତାର ଅଭାବ ଲକ୍ଷିତ, ମାତ୍ର ଐତିହାସିକତା, ମାନବତା ଓ ଜାତୀୟତାର ମନ୍ତ୍ର ନିନାଦରେ ଏହି ଦୁଇଟି ନାଟକ ନିର୍ମାଦିତ ।

ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ :-

‘ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ’ କାହିଁ କାବେରୀ ଜନଶ୍ରୁତିକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ରଚିତ ଦ୍ଵିତୀୟ ନାଟକ । ଏହା ପୂର୍ବରୁ ରାମଶଙ୍କର ରାୟ ଏହି କାହାଣୀକୁ ନେଇ ରଚନା କରିଥିଲେ କାହିଁ କାବେରୀ (୧୮୮୦) । ଗୋଦାବରୀର କଳିକତାରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିବା ବେଳେ ‘ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ’ ଲେଖିଥିଲେ । ଏହା ପୂର୍ବରୁ ସେ କାହିଁ କାବେରୀକୁ ପଢିଥିଲେ କି ନାହିଁ ଏ ବିଷୟରେ କୌଣସି ଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିନାହାନ୍ତି କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶାର ଜନଶ୍ରୁତିରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିବା କାହିଁକିଯାତ୍ରାର କାହାଣୀ ସେ ନିଶ୍ଚୟ ଶୁଣିଥିବେ । ଏଥିପ୍ରତି କଳିକତାରେ ଛାତ୍ରଥିବା ବେଳୁ ଓଡ଼ିଶାର ତଥା ଭାରତର ରାଜନୀତିକ ଘଟଣାକ୍ରମରେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ହୋଇ ତରୁଣ ଗୋଦାବରୀର ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବଙ୍କ ପ୍ରେମ, ବୀରତ୍ଵ ଓ ଜାତୀୟତାକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିଛନ୍ତି । ଗଜପତି ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବଙ୍କର କାହିଁ ଅଭିଯାନ, ଜଗନ୍ନାଥ ବଳଭଦ୍ରଙ୍କର ସୈନିକ ବେଶରେ ଯୁଦ୍ଧକୁ ଯାତ୍ରା ଓ ବାଟରେ ମାଣିକ ଗଉଡୁଣୀ ଠାରୁ ମୁଦି ବନ୍ଧାଦେଇ ଦହି ଖାଇବା, କାହିଁ ରାଜାଙ୍କ ପରାଜୟ, କାହିଁ ରାଜକନ୍ୟା ପଦ୍ମାବତୀକୁ ଧରି ପୁରୀ ଆଗମନ ଓ ଚଣ୍ଡାଳ ସହିତ ବିବାହ ଦେବା ପାଇଁ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ, ଅବଶେଷରେ ରଥଯାତ୍ରା ଦିନ ପଦ୍ମାବତୀ ଓ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବଙ୍କ ବିବାହ କାହାଣୀ ଓଡ଼ିଶାର ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସୁପ୍ରଚଳିତ । ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ଏ ଘଟଣାର ନାଟକୀୟ ପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବରୁ ମାଦଳା ପାଞ୍ଜି, ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦାସଙ୍କ କାବେରୀ କାବ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ଲାଭ କରିଥିଲା । ଏହି କାହାଣୀକୁ ନେଇ ରଞ୍ଜନାଳ ବନ୍ଦୋପାଧ୍ୟାୟ ମଧ୍ୟ ୧୮୭୯ ମସିହାରେ ରଚନା କଲେ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ କାହିଁକାବେରୀ କାବ୍ୟ । ଗୋଦାବରୀର ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବଙ୍କୁ ଐତିହାସିକ ଜାତୀୟ ବୀର ପୁରୁଷ ଭାବରେ ଚିତ୍ରଣ କରିଛନ୍ତି । ଠିକ୍ ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କ ଚରିତ୍ରରେ ଏହା ମଧ୍ୟ ଲକ୍ଷଣୀୟ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାର ଜନସାଧାରଣ ଏମାନଙ୍କ ସହିତ ଆତ୍ମିକ ସଂଯୋଗ ସ୍ଥାପନ କରି ଜାତୀୟତାର ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରିବା ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ ହେବେ ।

କପିଳେନ୍ଦ୍ରଦେବଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ (୧୪୩୫-୧୪୬୭) ପରେ ଉତ୍କଳର ଶାସକ ସିଂହାସନ ପାଇଁ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗ୍ରାହ୍ୟବିବାଦ ଜନିତ ଯୁଦ୍ଧ ଓ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଙ୍କ ଜୀବନର ଗତି ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଏହି ନାଟକର ଉପଜୀବ୍ୟ ବିଷୟ । ଘଟଣାକ୍ରମ ଅନୁଯାୟୀ ନାଟକଟିକୁ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ । ପ୍ରଥମ ଭାଗରେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଭାଇ ମାନଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ, ବିଜୟ ଓ ସିଂହାସନ ଲାଭ । ଦ୍ଵିତୀୟ ଭାଗଟି କାହିଁ ରାଜକନ୍ୟା ପଦ୍ମାବତୀଙ୍କ

ପାଇଁ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବଙ୍କ କାଞ୍ଚି ଯୁଦ୍ଧକୁ ଯାତ୍ରା, ବିଜୟ ଓ ପଦ୍ମାବତୀଙ୍କ ସହିତ ପରିଣୟ । ନାଟକଟିର ଆରମ୍ଭ ଯୁଦ୍ଧରେ ଓ ପରିସମାପ୍ତି ଯୁଦ୍ଧରେ । ନାଟକଟିର ଆରମ୍ଭ ଓ ପରିଣତିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଗ୍ରାହବିବାଦ ଜନିତ ଯୁଦ୍ଧ ହିଁ ନାଟକୀୟ ଉପ ସୃଷ୍ଟି ଦିଗରେ ଅସମର୍ଥ ହୋଇ ନାଟକୀୟ ଗୁରୁତ୍ବକୁ ହ୍ରାସ କରିଦେଇଛି ।

‘ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ’ ନାଟକର ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ କୃଷ୍ଣାନନ୍ଦୀ କୂଳସ୍ଥ ଶିବିରରୁ । ସେନାପତି ବସନ୍ତବିରାଟ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ବିକ୍ରମଦେବ, ନାସିଂହଦେବ, ଗୋବିନ୍ଦଦେବ, ରାମଚନ୍ଦ୍ରଦେବ ଓ ଗୋପାଳକିଶୋରଦେବ ପ୍ରମୁଖଙ୍କ ଆକ୍ରମଣ । ସଙ୍ଗରେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବଙ୍କୁ ଅବରତ କରାଇଛନ୍ତି । ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଯୁଦ୍ଧ ପାଇଁ ଅନିଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରି କହୁଛନ୍ତି ଦେଶର ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ ଯେଉଁ ଯୁଦ୍ଧ କରି ବର୍ତ୍ତମାନ ସେଇ ଯୁଦ୍ଧ ପୁଣି ଯୁଦ୍ଧକୁ ଆହ୍ୱାନ କଲା । ଯୁଦ୍ଧ ଯୋଗୁଁ ଶସ୍ୟଶ୍ୟାମଳା ବସୁନ୍ଧରା ମରୁଭୂମିରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି । ସେ ଅନୁତାପ କରି କହିଛନ୍ତି ମୋ ଦୁର୍ଗାନ୍ତର ଏକମାତ୍ର କାରଣ ହେଲା ଯୁଦ୍ଧ । ସୁଶାସକ ଓ ପ୍ରଜାବସକ ରାଜାର ଏ ପ୍ରକାର ଅନୁତାପ ନାଟକଟିକୁ ଚମତ୍କାରିତା ପ୍ରଦାନ କରିଛି । ସ୍ୱାର୍ଥନୈଷ୍ଠୀ ରାଜାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବା ଆନ୍ଦୋଳନ ତାଙ୍କୁ ବ୍ୟଥିତ କରିଛି ସତ, ମାତ୍ର ସେନାପତିଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ପୁନଃରାୟ ଯୁଦ୍ଧପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିବା ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବଙ୍କ ବାରତ୍ତ୍ୱ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ସ୍ୱାଭିମାନଙ୍କୁ ଚେତାଇଦିଏ । ଅନ୍ୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ଆକ୍ରମଣ ସମ୍ପର୍କରେ ଜାଣି କାଞ୍ଚିରାଜା ନିଜରାଜ୍ୟର ସୀମାରକ୍ଷାପାଇଁ ପ୍ରତୀକ୍ଷମାଣ । କାଞ୍ଚିରାଜା କେବେରେଶ୍ୱର ବିପ୍ଳବସେନା, ନିଜ ପୁତ୍ର ସୁମତ୍ର ଓ କନ୍ୟା ପଦ୍ମାବତୀ ସହିତ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ । ଉକ୍ତକର ଗୃହଯୁଦ୍ଧର ପ୍ରଭାବରେ ନିଜର କ୍ଷତିହୋଇପାରେ, ଏହି ସମ୍ଭାବନାରେ ଚିନ୍ତାଗ୍ରସ୍ତ କାଞ୍ଚିରାଜା । ପଦ୍ମାବତୀ କିନ୍ତୁ ଯୁଦ୍ଧରେ କ୍ଷତିବିକ୍ଷିତ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କର ସେବା କରୁଥାନ୍ତି ସାହସିନୀ ଓ ପରମ ସେବାକାରିଣୀ ଭବରେ । ସଖୀ କନକ ତାଙ୍କୁ ଏଥିରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛି । ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ଆହତ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଙ୍କୁ ପଦ୍ମାବତୀ ଜଳଦାନ କରାଇବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଛନ୍ତି । ପଟ୍ଟରେ ଅପରିଚିତ ଆହତ ପୁରୁଷ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବଙ୍କ ପ୍ରତି ପଦ୍ମାବତୀଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଖେଦିଯାଇଛି ପ୍ରେମର ମଧୁମୟ ପ୍ରବାହ । କ୍ଷତ୍ରୀୟ ଧର୍ମ ରକ୍ଷାକରି ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବ ଯୁଦ୍ଧବେଳେ ବିକ୍ରମଦେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବନ୍ଦୀ ହେଲେ । କିନ୍ତୁ କୁଶଳା ବୃଦ୍ଧ ଅର୍ଜୁନ ସିଂହ ଶତ୍ରୁ ମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ପୁରୁଷୋତ୍ତମଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ଅର୍ଜୁନ ସିଂହଙ୍କ ବିଶ୍ୱସ୍ତତା ପ୍ରଥମ ଅଂକର ମହତ୍ତ୍ୱ ଦିଗଟିକୁ ଦର୍ଶାଇଥାଏ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କରେ ପ୍ରେମ-ପ୍ରଣୟ ମିଳନ ଓ ମୃତ୍ୟୁର ଚିତ୍ର ପ୍ରଦର୍ଶିତ । ପଦ୍ମାବତୀ କନକଠାରୁ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜା ପୁରୁଷୋତ୍ତମଙ୍କର ପରିଚୟ ପାଇଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ ମନରେ ଜାଗିଛି ଦୁର୍ବାର ପ୍ରେମ ବାସନା । ଇତ୍ୟବସରରେ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଭାଇମାନେ ପୁନଃରାୟ ତାଙ୍କ ବିରୋଧରେ ଯୁଦ୍ଧ ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି । ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବ ଯୁଦ୍ଧଭୂମିରେ ପଦ୍ମାବତୀଙ୍କର ସେବା ଓ ସ୍ମୃତିକୁ ମନେପକାଇ ଯୁଦ୍ଧପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଭଉଣୀ ବାସନ୍ତୀ କାଞ୍ଚି ରାଜକୁମାର ସୁମତ୍ର ପ୍ରତି ନିଜର ଦୁର୍ବଳତା ପ୍ରକାଶ କରିଛି ଓ ଭଉଣ୍ୟକ ପ୍ରଣୟ କାହାଣୀକୁ ନାଟ୍ୟକାର ଚମତ୍କାର ଭାବରେ ପରିବେଷଣ କରିଛନ୍ତି । ନାଟକୀୟ ଉକ୍ତଷ୍ଟାଙ୍କୁ ସ୍ଥାନ ନଦେବାପାଇଁ ଗୋଦାବରୀର ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଓ ପଦ୍ମାବତୀଙ୍କ

ପ୍ରଣୟକୁ ମିଳନାନ୍ତର କରିଥିବାପରେ ବାସନ୍ତୀ ଓ ସୁମନ୍ତର ପ୍ରଣୟ କାହାଣୀର ପରିସମାପ୍ତି ଘଟାଇଛନ୍ତି ବିଚ୍ଛେଦରେ । ଅଳ୍ପକାଳରେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଙ୍କ ବାରତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଲାଭକରିଥିଲେ ହେଁ ପ୍ରେମ ହୋଇଯାଇଛି ଅନ୍ୟସାଧାରଣ ପଲ୍ଲବ । ତୃତୀୟ ଅଂଶରେ ବିଜୟା ତଥା ନିଷଠକ ରାଜା ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବ ପଦ୍ମାବତୀଙ୍କୁ ପାଇ ବିବାହ କରିବା ପାଇଁ ଉଦ୍‌ସ୍ତାବ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ନିଜ ଦୂତକୁ ପଠାଇ କାନ୍ଥ ରାଜାଙ୍କୁ ବିବାହ ଆୟୋଜନ ପାଇଁ କହନ୍ତେ, ସେ ଓଡ଼ିଶାର ଠାକୁର ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଡାକିଲେ । ଓ ତାଙ୍କର ସେବକ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଙ୍କୁ ଚଣ୍ଡାଳ ସମୋପନ କରି ଦୂତକୁ ଡିରଘାର କଲେ । ଦୂତର ଉତ୍ତରରେ ଦୁଃଖିତ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବ କାନ୍ଥ ଅଭିମୁଖେ ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା କରିଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ପଦ୍ମାବତୀ ରାଜା ପୁରୁଷୋତ୍ତମଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କାହାକୁ ବିବାହ କରିବେନାହିଁ ବୋଲି ଜିଦ୍ ଧରିବାରୁ କାନ୍ଥ ରାଜା ତାଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟରୁ ବଢ଼ିଷାର କରିଛନ୍ତି । ତା ସହିତ ଭାଇ ସୁମନ୍ତ ଓ ସଖୀ ଜନକ ମଧ୍ୟ ବିତାଡ଼ିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଚତୁର୍ଥ ଅଂଶରେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା ହୋଇଛି । ସାଥୀରେ ଯାଇଛି ଭଉଣୀ ବାସନ୍ତୀ । ବଣ ମଧ୍ୟରେ ବିତାଡ଼ିତ କାନ୍ଥ ରାଜକୁମାର ସୁମନ୍ତ ସହିତ ହୋଇଛି ସାକ୍ଷାତ । ଦୀର୍ଘ ଦିନର ବିଚ୍ଛେଦ ପରେ ପ୍ରଣୟା ଓ ପ୍ରଣୟିନୀଙ୍କର ବାସ୍ତବିକ ମିଳନ ହେଲା, ମାତ୍ର, ହଠାତ୍ ସେମାନେ ପରସ୍ପର ଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ଡାଲିଯାଇଛନ୍ତି କର୍ମବ୍ୟର ତାଡ଼ନାରେ । ଏହାହିଁ ସେମାନଙ୍କର ଜୀବନର ଶେଷ ସାକ୍ଷାତ । ବାସନ୍ତୀଠାରୁ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବଙ୍କ କାନ୍ଥ ଆକ୍ରମଣର ସମାପ୍ତପାଇ ନିଜ ରାଜ୍ୟକୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଯୁଦ୍ଧ କରିଛନ୍ତି, ମାତ୍ର ଯୁଦ୍ଧରେ ତାଙ୍କର ହୋଇଛି ମୃତ୍ୟୁ । କାନ୍ଥରାଜା ଯୁଦ୍ଧରେ ହେଲେ ପରାଜିତ । ବାସନ୍ତୀ ସୁମନ୍ତଙ୍କୁ ପତିରୂପେ ବରଣ କରିଥିବାରୁ ସେ ସୁମନ୍ତର ଚିତାନନ୍ଦରେ ଝାସ ଦେଇ ପ୍ରେମ ଓ ସତୀତ୍ୱର ପରୀକ୍ଷା ଦେଖାଇଛି । ପ୍ରଥମ ଅଂଶରେ ଅର୍ଜୁନ ସିଂହର ବିଶ୍ୱସ୍ତତା ପରି ଚତୁର୍ଥ ଅଂଶରେ ବାସନ୍ତୀର ସତୀତ୍ୱ ପ୍ରମାଣରେ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ପରଂପରାବାଦୀ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ପ୍ରକଟିତ ।

ପଞ୍ଚମ ଅଂଶରେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାତ୍ମ ଓ ମାନସିକ ଦୃଢ଼ ଚିତ୍ତିତ । ଯୁଦ୍ଧରେ ଜୟ ଲାଭକରି ପଦ୍ମାବତୀଙ୍କୁ ନିଜ ରାଜ୍ୟକୁ ଆଣିବାପରେ ସେ ପଦ୍ମାବତୀଙ୍କୁ ଏକ ଚଣ୍ଡାଳ ସହିତ ବିବାହ ଦେବାପାଇଁ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ମାତ୍ର ପ୍ରେମିକ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଏହା ସହ୍ୟ କରି ପାରିନାହାନ୍ତି । ରାଜା ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ରଥଯାତ୍ରାବେଳେ ଛେରା ପହଁରା କରୁଥିବା ଦେଖି ସୁଚରୁର ମନ୍ତ୍ରୀ ଏହି ସୁଯୋଗରେ ପଦ୍ମାବତୀଙ୍କୁ ନେଇ ତାଙ୍କୁ ସମର୍ପଣ କରିଛନ୍ତି । ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ତୀକ୍ଷଣ ବୁଦ୍ଧି ନିକଟରେ ସମ୍ରାଟ ପରାସ୍ତ ହେଲେ ଓ କଟକ ରାଜ ପ୍ରାସାଦରେ ପଦ୍ମାବତୀଙ୍କୁ ବିବାହ କଲେ । ଏଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିବା କାନ୍ଥ ରାଜା କଳେବରେଶ୍ୱର ମଧ୍ୟ ଝିଅ ଓ କ୍ଳାନ୍ତକୁ ଆଶୀର୍ବାଦ କଲେ । ଏ ନାଟକରେ ଇତିହାସର କଥାବସ୍ତୁ ସହିତ ଐତିହାସିକ ରସର ହୋଇଛି ଅପୂର୍ବ ସମନ୍ୱୟ । ସମକାଳୀନ ସମୟରେ ଜାତୀୟ ପ୍ରାଣସନ୍ଧନ ଏଥିରେ ଯେମିତି ସହିତ ସେଥିରୁ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କୁ ଜାତୀୟତାର ଜଣେ ଯଥାର୍ଥ ଉଦ୍‌ବର୍ତ୍ତକ ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ ।

ପଞ୍ଚଦଶ ଓ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀ ଇତିହାସରୁ ଗୋଦାବରୀଶ ଯେଉଁ ପ୍ରେରଣା ଲାଭ କରିଛନ୍ତି ତାକୁ ନୂଆ ଭାବରେ ଜାତି ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି ‘ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ’ ଓ ‘ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବ’ ନାଟକ ମାଧ୍ୟମରେ । ଓଡ଼ିଶାର ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ଦ୍ୱିତୀୟ ରାଜା ଓ ଚାକ୍ରାନ୍ତ ବଂଶର

ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଗଜପତିଙ୍କର ତିରିଶ ବର୍ଷ ଓ ମାତ୍ର ଆଠବର୍ଷର ଇତିହାସ ସମର୍ପିତ ଗୌରବମୟ କାହାଣୀକୁ ନେଇ ନାଟକ ଦୁଇଟି ରଚିତ । ପ୍ରଥମଟିରେ ବିଜୟର ଦର୍ପିତ କାହାଣୀ ଅନ୍ୟଟି ପରାଜୟ ଭିତରେ ଜାତୀୟତାର ମର୍ମଗାଆ ।

ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବଙ୍କ ଗ୍ରାହ୍ୟବିବାଦ ବା ସେମାନଙ୍କ ପରାଜୟ ଇତିହାସ ସମର୍ପିତ ନୁହେଁ । ଐତିହାସିକ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ ଏହାକୁ ଗ୍ରହଣ ନକରିଥିବା ସ୍ଥଳେ ଐତିହାସିକ ନବୀନ କୁମାର ସାହୁ ମଧ୍ୟ କାଞ୍ଚି ଅଭିଯାନ ଘଟଣାକୁ କେବଳ ଜନଶ୍ରୁତି ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ତେବେ ଗୋଦାବରୀର ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବଙ୍କୁ ବୀରତ୍ବ ପ୍ରଦାନ କରିବା ସହିତ ବିଜୟୀ କରାଇ ଇତିହାସର ଜଣେ ମହାନ ନାୟକ ଭାବରେ ଚିତ୍ରଣ କରିଛନ୍ତି ।

ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବ ନାଟକର ସ୍ବାତନ୍ତ୍ର୍ୟ :-

ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ ନାଟକଟି ପାଞ୍ଚ ଅଂକ ଓ ଛତିଶ ଗୋଟି ଦୃଶ୍ୟ ବିଶିଷ୍ଟ । ପ୍ରାଚ୍ୟ ଶୈଳୀ ପରିହାୟୀ ନାଟକଟିର ଆରମ୍ଭରେ ପ୍ରସାବନା, ନଟ, ନଟୀ, ନାୟା, ସୂତ୍ରଧର ଇତ୍ୟାଦି ନାହିଁ । ହାସ୍ୟରସ ପରିବେଷଣ ପାଇଁ ବିଦୁଷକର ଚରିତ୍ର ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । କେବଳେ ସ୍ବଚ୍ଛତୋକ୍ତି ମାଧ୍ୟମରେ ସ୍ବଳ ବିଶେଷରେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶିତ । ଆଧୁନିକ ନାଟ୍ୟଶୈଳୀ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହା ସେକ୍ସିଅରଲ୍ ଇଂରାଜୀ ନାଟକ ଶୈଳୀ ଅନୁସୂତ । ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବ ନାଟକର ଗ୍ରାହ୍ୟବିବାଦ ଓ ସମାନ୍ତରାଳ ଭାବରେ ପ୍ରେମର ପ୍ରଖ୍ୟାପନ ସେକ୍ସିଅରଲ୍ ପ୍ରଭାବ ପୁଞ୍ଜ । ବହିଃତୃହ ମାଧ୍ୟମରେ ନାଟକୀୟ ଦୃଢ଼ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ସେକ୍ସିଅରଲ୍ ନାଟକର ଅନ୍ୟତମ ଲକ୍ଷଣ । ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବ ନାଟକର ଅଧିକାଂଶ ଦୃଶ୍ୟରେ ଏହାକୁ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ସଂଭବତଃ କଲେଜରେ ଛାତ୍ର ଥିବାବେଳେ ଗୋଦାବରୀର ବିଶେଷ ଧ୍ୟାନ ସହିତ ସେକ୍ସିଅରଲ୍ ନାଟକ ସବୁକୁ ପଢ଼ିଥିଲେ । ଗ୍ରାହ୍ୟବିବାଦ ହେତୁ ଯୁବର ଘନଘଟା ପ୍ରାୟତଃ ନାଟକଟିରେ ପରିଦୃଶ୍ୟ । ଏଥିରୁ ଏହା ଏକ ବୀରରସପୂର୍ଣ୍ଣ ନାଟକ ପରି ଜଣାଯାଏ । ସ୍ବଳ ବିଶେଷରେ କରୁଣ, ଶୃଙ୍ଗାର, ହାସ୍ୟରସର ଅବତାରଣା ଯୋଗୁଁ ନାଟକଟି ଜାତୀୟତା ଭାବାପନ୍ନ ପରି ମନେହୁଏନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ପଦ୍ମାବତୀ ଓ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବଙ୍କ ପ୍ରଣୟ କାହାଣୀ ଜନଶ୍ରୁତି ଓ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଆଧାରିତ ହେଲେହେଁ ଇତିହାସ ଦ୍ବାରା ଅସ୍ବାକୃତ ନୁହେଁ । ଏଣୁ କାଞ୍ଚିର ରାଜା ଚଣ୍ଡାଳ ହାତରେ ପଦ୍ମାବତୀଙ୍କୁ ନଦେବା ପାଇଁ କହିବାରେ କେବଳ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବଙ୍କୁ ନୁହେଁ, ଏଣୁ କାଞ୍ଚି ରାଜା ଚଣ୍ଡାଳ ହାତରେ ପଦ୍ମାବତୀଙ୍କୁ ନଦେବା ପାଇଁ କହିବାରେ କେବଳ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବଙ୍କୁ ନୁହେଁ ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଜାତିକୁ ଅପମାନ କରିଛନ୍ତି । ଏଣୁ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବ ପ୍ରେମର ଦୁର୍ବଳତାରୁ ଅପସରି ଆସି ବନ୍ଧୁପରି କଠୋର ହୋଇଛନ୍ତି । ଯୁଦ୍ଧରେ ଜୟକରି ପଦ୍ମାବତୀଙ୍କୁ ଆଣି ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ କହିଛନ୍ତି ଚଣ୍ଡାଳ ହାତରେ ସମର୍ପି ଦେବାକୁ । ଅବଶ୍ୟ ଅନ୍ତଃଦୃଶ୍ୟରେ ଜର୍ଜରିତ ରାଜା ପଦ୍ମାବତୀଙ୍କୁ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ବୀରତ୍ବ, ଜାତୀୟତା ଓ ପ୍ରେମ ଏକ ଭାବବିନ୍ଦୁରେ ମିଳିଯାଇଛି । କାଞ୍ଚି ରାଜକୁମାର ସୁମନ୍ତ ଓ ଉତ୍କଳ କନ୍ୟା ବାସନ୍ତୀର ପ୍ରେମ ଶାଶ୍ବତ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ନାଟ୍ୟକାର ହୁଏତ ଚାହିଁନାହାନ୍ତି ବାସନ୍ତୀଙ୍କୁ କାଞ୍ଚି ରାଜକୁମାର ସହିତ ବିବାହ ଦେବାକୁ । ଏଣୁ ସେ ପ୍ରଣୟର ଅନ୍ତିମ

ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଉଭୟଙ୍କୁ ଠେଲି ଦେଇଛନ୍ତି ମୃତ୍ୟୁ ମୁଖକୁ । ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣରେ ନୂତନତା ନଥିଲେ ହେଁ ଏମାନଙ୍କ ମନୋଭାବ ଚିତ୍ରଣରେ ନାଟ୍ୟକର ଯଥାର୍ଥ ମନୋବିଜ୍ଞାନୀର ପରିଚୟ ଦେଇଛନ୍ତି । ‘ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବ’ରେ ସଂଳାପ କେଉଁଠି ଦୀର୍ଘ, କେଉଁଠି ଅମିତ୍ରାକ୍ଷର ଧର୍ମୀ, କେଉଁଠି କ୍ରିଷ୍ଣ । ସଂଳାପର କ୍ରିଷ୍ଣତା ଯୋଗୁଁ ଅନେକତ୍ର ଉକ୍ତଷା ହୋଇଛି ବ୍ୟାହତ । କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ କୁହାଯାଇପାରେ ଏହି କ୍ରିଷ୍ଣତା ଯୋଗୁଁ ହିଁ ସଂଳାପ ପାତ୍ରମୁଖୀ ହେବା ସହିତ ହୋଇପାରିଛି ସାହିତ୍ୟାନୁସାରୀ ।

ମୁକୁନ୍ଦଦେବ :-

‘ମୁକୁନ୍ଦଦେବ’ ନାଟକର କଥାବସ୍ତୁ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ନାୟକଙ୍କ କକ୍ଷରୁ । ଓଡ଼ିଶା ରାଜାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀ, ସେନାପତି ଓ ସାଧାରଣ ଜନତାଗଣ ସେନାପତି ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟଭାର ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିଛନ୍ତି । ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ଅନିଚ୍ଛୁକ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଜନତାଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ବହୁ ରାଜ ରକ୍ତ କ୍ରିପ୍ତ ସିଂହାସନକୁ ସାଦରେ ଗ୍ରହଣ କରିନେଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ରାଜବଂଶୀ ଶାରଙ୍ଗଚନ୍ଦ୍ରର ରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଦେବଙ୍କର ସିଂହାସନ ଛୋଡ଼ି ଥିଲା ପ୍ରବଳ ଓ ସେ ମଧ୍ୟ ସହଜରେ ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କ ବଶତା ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ଚାହୁଁନଥିଲେ । ଏଣୁ କୃତ ଚକ୍ରାନ୍ତକାରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କୁ ହତ୍ୟାକରିବା ପାଇଁ ଧୂର୍ଜଟୀକୁ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଇଛନ୍ତି । ଏହି ସମୟରେ ଦିଲ୍ଲୀ ସମ୍ରାଟ ଆକବର ବଂଶ ନବାବ ସୁଲେମାନ କରରାନୀଙ୍କ ଉପରେ କୁଦ୍‌ହୋଇ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଦୂତ ହାସଲ ଖାଁ ଖାଜାଈଃଙ୍କୁ ପଠାଇଥିଲେ କର ଆଦାୟ କରିବାପାଇଁ । ମାତ୍ର ସୁଲେମାନ ଦୂତକୁ କର ନଦେଇ ଅପମାନିତ କରି ପେରାଇ ଦେବାରୁ ଦୂତ ଯୁଦ୍ଧର ସୂଚନା ଦେଇଯାଇଛି ।

ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବ ନାଟକର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ :-

ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ନାଟକ ମାଦଳାପାଞ୍ଜି, ଷର୍ଲିଂ ଓ ହଞ୍ଜରାଙ୍କ ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସ, ପ୍ୟାରୀମୋହନ ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଓଡ଼ିଶାର ଇତିହାସର କଥାବସ୍ତୁ ଆଧାରରେ ରଚିତ । ଇତିହାସରେ ଥିବା ସତ୍ୟତା ସମ୍ପର୍କରେ ଗୋଦାବରୀଶ ଅବହିତ ଥିଲେ ମାତ୍ର ନାଟକର କଥାବସ୍ତୁରେ ଏହା ଅନେକତ୍ର ଦୂର୍ବଳ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ମୂଳରେ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ଯେଉଁ ଅପରିଶୀମାବର୍ଣ୍ଣିତର ପରିଚୟ ଦେଇଛନ୍ତି ତାହା ଇତିହାସରେ ବିରଳ । ଆକବରଙ୍କ କୌଶଳ ଜାଲରେ ପଡ଼ିବାର ତାହା ଥିଲା ଏକ ଭୁଲ ନିଷ୍ପତ୍ତି । ମୁଖ୍ୟ କେତୋଟି ଚରିତ୍ର ଯଥାକ୍ରମେ, ମୁକୁନ୍ଦଦେବ, ରାମଚନ୍ଦ୍ରଦେବ, ସୁଲେମାନ କରରାନୀ, କଳାପାହାଡ଼ ଓ ଦାସନ୍ ଖାଁଙ୍କୁ ବାଦ୍ ଦେଲେ ଅନ୍ୟ ବହୁଚରିତ୍ର କଳ୍ପନା ପ୍ରସୂତ । ବିଶେଷ କରି ଧୂର୍ଜଟି ଓ ଶିଖି ମନାଇ ରକ୍ତି ହତ୍ୟାକାରୀ ଚରିତ୍ର ଗୁଡ଼ିକ ଇତିହାସକୁ ବଳିଷ୍ଠ କରିବା ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ, ସପ୍ତମ ଦୃଶ୍ୟରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ

ସୁଲେମାନ ଓ ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କ ଗଭୀର ସଦ୍‌ବିଚାର ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ଚରିତ୍ରର ଉଦାର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବର ପରିଚାୟକ । ଇତିହାସର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶ ଚରିତ୍ର କଳାପାହାଡ଼ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ନିକଟରେ ଘୋର ନିନ୍ଦିତ ବ୍ୟକ୍ତି । ଗୋଦାବରୀଶ 'ମୁକୁନ୍ଦଦେବ' ନାଟକରେ ତାଙ୍କୁ ଯେତିକି ହାନପ୍ରଭ କରିବାକଥା ସେତିକି କରିନାହାନ୍ତି । ସର୍ବୋପରି ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବଙ୍କ ବୀରତ୍ବ ଓ ପରାକାଷ୍ଠା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା ପାଇଁ ଗୋଦାବରୀଶ ଯଥେଷ୍ଟ ସଚ୍ଚେତନ ଭାବରେ ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣ କରିବା ସହିତ ସଂଳାପ ମଧ୍ୟ ସଂଯୋଜନା କରିଛନ୍ତି । ବୀର ରସ ନାଟକଟିର ମୁଖ୍ୟ ରସ ହୋଇଥିଲେହେଁ କେତେକ ଶୌଣ ଚରିତ୍ର ମାଧ୍ୟମରେ ନାଟ୍ୟକାର ହାସ୍ୟରସ ପରିବେଷଣ କରିଛନ୍ତି । ଯଥାର୍ଥରେ ତ. ନଟବର ସାମନ୍ତରାୟଙ୍କ ଗାଷ୍ଟୀରେ 'ଚାରିତ୍ରିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବିକାଶ ପାଇଁ ବିଷୟବସ୍ତୁର ପରିକଳ୍ପନା ଏଥିରେ ଯେପରି ନାଟକୀୟ, ତାର ଯଥାର୍ଥ ନାଟ୍ୟରସ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇଁ ଏ ଶିଳ୍ପ ଚାତୁର୍ଯ୍ୟ ସେହିପରି ସୃଷ୍ଟି ଦେଖାତକ । ସୃଷ୍ଟିର ଏ ନୂତନ ପରିକଳ୍ପନା ହେତୁ 'ମୁକୁନ୍ଦଦେବ', ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବ' ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ନୂତନ, ଅଧିକ ନାଟକୀୟ । (ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ (୧୮୦୩ - ୧୯୨୦), ପୃଷ୍ଠା - ୪୭୧)

ନାଟକର ରୂପ ବିଭବ : ଜାତୀୟତାବୋଧ :-

ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଆତ୍ୟନ୍ତାଗରେ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ଜାତୀୟ ସଙ୍ଗୀତ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ ନାଟକ ମାଧ୍ୟମରେ ହିଁ ପ୍ରଚାର ଲାଭ କରିଥିଲା । ଏହାର

ତୁଙ୍ଗ ଶିଖରୀ-ବୃନ୍ଦ,

କୁଞ୍ଜ କାନନ-ମାଳ,

ପୂଣ୍ୟ ଜଳଧି-ଜଳ

ଖେଳି ଉଠୁ ସଘନେ ।

ପ୍ରାଚୀ ଗଗନ ଶିରେ,

ଭାସି କନକ ନୀରେ,

ଆସ ତପନ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବ

ଏ ଉଜ୍ଜ୍ବଳ ଭୁବନେ ।

(ଉଦ୍‌ବୋଧନ, ପୃଷ୍ଠା - ୪୫୯)

ଗୀତଟି ସମସ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ପାଇଁ ଜାତୀୟ ଆହ୍ୱାନ, ଉଦ୍‌ଘୋଷ ପ୍ରଦାୟକ

ଥିଲା । ନାଟକଟି ଐତିହାସିକ ବିଷୟକୁ ନେଇ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ଓଡ଼ିଆଜାତିର ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା, ଦିଗ୍‌ବିଜୟ କାହାଣୀ, ଭକ୍ତିଭାବ ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଉତ୍କଳୀୟ ପ୍ରାଣରେ ଶିହରଣ ସୃଷ୍ଟି କରେ । ଏହିଭଳି ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବ ନାଟକ ମଧ୍ୟ ଜାତି ଓ ଦେଶ ପାଇଁ ଆତ୍ମବଳି ଦାନର ଏକ କାବନ୍ଧ ପ୍ରେରଣା ।

ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଦୁଇ ମହାନ ଜାତୀୟ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଆମ୍ଭୋସର୍ଗ ଓ ଆଦର୍ଶକୁ ନେଇ ନାଟକ ଦୁଇଟି ଯେପରି ଭାବୋଦ୍‌ଘାତକ ସେହିପରି ଜାନ୍ତି । କେବଳ ସିଂହାସନ ପାଇଁ ନୁହେଁ ଜାତିର ଗର୍ବ ଓ ଗୌରବ ପାଇଁ ରାଜା ଦୁଇଜଣ ମୁକ୍ତକଣ୍ଠରେ ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି ଅତୀତର ଐତିହାସିକ ସଂସ୍କୃତିକୁ । ବନ୍ଦୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ପ୍ରହରାକୁ କହିଛନ୍ତି ‘ଏ ଜାତି ଏତେ ପତିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏପରି ମହତ୍ତ୍ୱ, ବୀରତ୍ୱ ସାହସଶକ୍ତି, ରାଜପ୍ରସାଦର ଉଚ୍ଚ ପାଷାଣସୌଧ ମଧ୍ୟରୁ ବିକ୍ରସ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ କୁଟୀରେ କୁଟୀରେ ତାହାର ପୁଣ୍ୟ ସୌରଭ ବିକଶି ଉଠୁଛି । ଏ ଦେଶରେ ପ୍ରକୃତ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବ କି ବିକ୍ରମଦେବ ନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଗୋବିନ୍ଦ ପ୍ରଧାନ ଅଛନ୍ତି । ବିକ୍ରମ ମତେ ହତ୍ୟା କରିବେ, ମୋର ଅଶ୍ରୁ ମାତ୍ର କ୍ଷୋଭ ନାହିଁ, ମୁଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛି । ତୁମ୍ଭେ, ପ୍ରହରି, ମରିବାକୁ ଜାଣ ? ଆଉ ଯେ ମୁଁ ବିଶାଳ ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟର ଶାସକ, ପାଳକ, ନିୟାମକ ବୋଲି ଆପଣାକୁ ପରିଚିତ କରିବାର ଉପଯୁକ୍ତ ମଣେ, ସେହି ମୁଁ ମୃତ୍ୟୁକୁ ଏତେ ଭୟ କରିବି ? ନାଁ ତା ହେବ ନାହିଁ, ପ୍ରହରି ! ତୁମ୍ଭର ଜୀବନ ଅମୂଲ୍ୟ, ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ।’ ତୁମ୍ଭେ ବଞ୍ଚିଥାଅ । ମରିବାର ପାତ୍ର ମୁଁ, ମରେ । ତୁମ୍ଭର ଦୟାନିମତେ ମୋର ପ୍ରତିଦାନ ଦେବାର କିଛି ନାହିଁ, ପ୍ରହରି ! ଅଛି କେବଳ ଏ ହୃଦୟ । (ଗୋଦାବରୀଶ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ, ୧ମ ଖଣ୍ଡ - ପୃଷ୍ଠା-୫୧) ଏତେ ତ୍ୟାଗର ବାଣୀ ଶୁଣାଉଥିବା ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ମଧ୍ୟ ଥିଲେ ଜଣେ ସୁଶାସକ । ତାଙ୍କ ସମୟରେ ଉତ୍କଳ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ କଳାର ଦେଶ ଥିଲା । ତାର ସାହିତ୍ୟ, ସଂସ୍କୃତି, ଭାଷ୍ୟ ଉନ୍ନତ ଥିଲା । ଦେଶର ରାଜନୀତିକ ଭିତ୍ତିଭୂମି ମଧ୍ୟ ଥିଲା ସୁଦୃଢ଼ । ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ବିଜୟ ଥିଲା ଧର୍ମ ଓ ନ୍ୟାୟ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ‘ମୁକୁନ୍ଦଦେବ’ ନାଟକରେ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ଭାରତୀୟ ଜାତୀୟତାବୋଧ ଅପେକ୍ଷା ଉତ୍କଳୀୟ ଜାତୀୟତାବୋଧ ଗୁରୁତ୍ୱପାଇଁ ମୌଦ୍ରୀ ଭାବର ହୋଇପାରିଛି ଦୈନିକ । କଳିକତାରେ ଥିବାବେଳେ ନାଟ୍ୟକାର ଓଡ଼ିଶାର ଜାତୀୟ ଜୀବନ ଗଢ଼ିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ କଳ୍ପନା କରିଥିଲେ ତାର ଫଳସ୍ୱରୂପ ‘ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବ’ଙ୍କ ସଂଜ୍ଞାପରେ ମହାରାଜତାୟ ବିଶ୍ୱଜନାନ ମୌଦ୍ରୀଭାବ ପୂର୍ତିଉଠିଥିଲେ ହେଁ ଉତ୍କଳୀୟ ଜାତୀୟତାର ଏକ ଦୃଢ଼ ଘୋଷଣା ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମୁହଁରେ ପ୍ରକାଶିତ । ଏଣୁ କୁହାଯାଇପାରେ ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବ ନାଟକ ମାଧ୍ୟମରେ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ଉଦାର ବିଶ୍ୱପ୍ରୀତି, ଜାତୀୟ ଜାଗରଣ ଓ ମହାରାଜତାୟତା ପ୍ରକାଶପାଇଛି । ବିଧର୍ମୀ କଳାପାହାଡ଼ର ସଜ୍ଜତାନ ନୀତିରେ ମଧ୍ୟ ନାଟ୍ୟକାର ମୁସଲମାନ ଧର୍ମ ପ୍ରତି ଅନୁଦାର ମନ୍ତବ୍ୟ ପୋଷଣ ନକରି ଲେଖିଛନ୍ତି ‘ଏବେ ରଣ ଭୂମିରେ ପୁନଶ୍ଚ ସାକ୍ଷାତ କଳାପାହାଡ଼ । ଏ ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନର ଯୁଦ୍ଧ ? ବେଦ ସଙ୍ଗେ କୋରାନର ସଂଗ୍ରାମ ? ନା, ସେ ଏକ ଗ୍ରାମ । ପ୍ରଭେଦ ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନର ନୁହେଁ । ହିନ୍ଦୁବୀର, ଉଦାର । ମୁସଲମାନ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ବୀର, ଉନ୍ନତ, ଉଦାର । ଉଭୟେ ଯେପରି ଗୋଟିଏ ବୃକ୍ଷରେ ଦୁଇଟି ପୁଷ୍ପ, ପବନର ହିଲ୍ଲୋଳରେ ଢଳି ଖେଳୁଛନ୍ତି । ଏ ଏକ ଗ୍ରାମ । ଯୁଦ୍ଧ ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନର

ନୁହେଁ । ଏ ଓଡ଼ିଆ ସଙ୍ଗେ ବିଦେଶୀୟ ଶତ୍ରୁର ଯୁଦ୍ଧ, ଓଡ଼ିଶାର ରାଜାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବଞ୍ଚ ସେନାପତିଙ୍କର । ’ (ଗୋଦାବରୀଶ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ - ୧ମ ଖଣ୍ଡ, ପୃଷ୍ଠା - ୬୧୩) ଉତ୍କଳ ସର୍ବଧର୍ମ ସମ୍ବଳୟର ପାଠ । ନାଳାଟକର ଜଗନ୍ନାଥ ସର୍ବଧର୍ମର ପ୍ରତୀକ । ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସ ଏହି ପବିତ୍ର ପାଠକୁ ନେଇ ବୃଦ୍ଧି ଘଟିଛି ।

ଓଡ଼ିଆଙ୍କ କଥା ଓ କାର୍ଯ୍ୟର ଆନ୍ତରାଶ ମେଳ ସଂପର୍କରେ ମଧ୍ୟ ନାଟ୍ୟକାର ବକ୍ତବ୍ୟ ରଖିଛନ୍ତି । କଥାରେ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବା ଓଡ଼ିଆ କାର୍ଯ୍ୟରେ ତାଙ୍କୁ ପରିଣତ କରି ଦେଖାଇଥାଏ । ଜାତି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆତ୍ମବଳି ଦେଉଥିବା ଓଡ଼ିଆ କେବେହେଲେ ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା କରିନାହିଁ । ମୁସଲମାନ ବଂଶ ସେନାପତି କଳାପାହାଡ଼ ନିଜ ପୁରୁ ସୁଲେମାନ କିରାନୀ ପ୍ରତି ବିଶ୍ୱାସ ଘାତକତା କରିଆସିଛି ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ । ମାତ୍ର ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ତାହା ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ବିଶ୍ୱାସଘାତକତାକୁ ପ୍ରଶ୍ନ ଡିଏ ନାହିଁ । ସେ ବୀର, ବାହୁରେ ତାର ଅମାପ ବଳ । ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ର ତାର ଧର୍ମକ୍ଷେତ୍ର । ଗଣଭୂମିରେ ବିଜୟା ନହେଲେ ମୃତ୍ୟୁକୁ ସେ ଶ୍ରେୟ ମଣେ । ତେଣୁ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ କଳାପାହାଡ଼କୁ କହିଛନ୍ତି ‘ବାଞ୍ଚିନେଲି, ବଞ୍ଚ ସେନାପତି ଆପଣଙ୍କର ପ୍ରେରିୟିବା ଆଉ ଯଦି ହୁଏ ତା ପଳରେ ଆମମାନଙ୍କର ପରାଜୟ, ଚିନ୍ତା ନାହିଁ ସେନାପତି ଓଡ଼ିଆ ବରଷ ପରାସ୍ତ, ଲାଞ୍ଜିତ, ବିଧୂସ୍ତ ହେବ, କଳଙ୍କରେ ଜନ୍ମଭୂମିରେ ଉତ୍କଳ ମୁଖ ଆବୃତ କରିବ, ସୁଦେଶର ବୀର ରକ୍ତରେ ବିଦେଶଭୂମିର ବନ ପ୍ରାନ୍ତର ରଞ୍ଜିତ କରିବ, ତଥାପି ବିଶ୍ୱାସଘାତକତାର ଆଶ୍ରୟ ନେବ ନାହିଁ, ଶତ୍ରୁ ପକ୍ଷର ସାହାଯ୍ୟରେ ଶତ୍ରୁର ବିନାଶ ସାଧନ କରିବ ନାହିଁ, ମିଥ୍ୟା ପ୍ରବକ୍ତାଙ୍କର ଅବଲମ୍ବନରେ ଦେଶବାସୀଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ବିଜୟ ଗୌରବର ଆକାଂକ୍ଷା ପ୍ରାଣରେ ପୋଷଣ କରିବ ନାହିଁ । ଜାଣି ରଖନ୍ତୁ, ସେନାପତି, ଆମେମାନେ ବିଜୟ ଲାଭସାରେ ବିମୁତ୍ ନୋହୁଁ, ସମର ବିଜାସରେ ଅନ୍ଧ ନୋହୁଁ, ଅନ୍ୟାୟରେ ଜୟଲାଭର ଅପେକ୍ଷା କରିବା ଆମମାନଙ୍କର ରଣନୀତି ନୁହେଁ ।’ ଗୋଦାବରୀଶ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ, ୧ମ ଖଣ୍ଡ, ପୃଷ୍ଠା-୬୦୦)

ଜାତୀୟତାବାଦ ଓ ଦେଶାତ୍ମବୋଧ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବ ଓ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ନାଟକର ପ୍ରାଣକେନ୍ଦ୍ର । ମୁକ୍ତିକାମୀ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରାଣରେ ମାତୃଭୂମି ଓ ଜାତି ପ୍ରତି ନିର୍ମଳ ଉତ୍ସାହ ବୁଝାଇବାର ମାଧ୍ୟମ ଭାବରେ ଗୋଦାବରୀଶ ନାଟକ ଦୁଇଟିକୁ ନିର୍ମାଣିଛନ୍ତି । ଉଭୟ ନାଟକର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଏକ, ମାତ୍ର ପରିବେଷଣ ଭିନ୍ନ । ଅତୀତ ଉତ୍କଳର ଗୌରବ ଘଟଣାର ଜାତୀୟତାର ସ୍ପଷ୍ଟ ରଙ୍ଗ ଦେଇ ନାଟକ ଦୁଇଟିକୁ ସୁନ୍ଦର କରିପାରିଥିବାରୁ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କର ଉଦାର ମାନବିକତା ଓ ଜାତୀୟତାବୋଧ ବାରି ହୋଇପଡେ ।

ମାନବତାବାଦ :-

ନାଟକ ଦୁଇଟିରେ ମାନବତାବାଦର ଢେଙ୍କନ ନିଦର୍ଶନ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଯୁଦ୍ଧରେ ଭାଇମାନଙ୍କୁ ପରାଜୟ କରି ରାଜା ହେଲେ ସତ, ମାତ୍ର ଆତ୍ମଗୁନିରେ ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ି ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧର ଅର୍ଜୁନ ପରି କହିବାରେ ଲାଗିଲେ ଯେଉଁ ଭାଇମାନେ ମୋ ବାପା, ମାଆଙ୍କ

ରକ୍ତ ମାଂସରେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲେ ମୁଁ ବାପାଙ୍କ ଔରସରୁ ଜନ୍ମି ତାଙ୍କରି ପୁତ୍ର ସନ୍ତାନ ମାନଙ୍କୁ ହତ୍ୟାକରି ଯେଉଁ ଅପରାଧ କରୁଛି ତାହା ମୋର ପାପଭାରକୁ ବୃଦ୍ଧିକରିବ । ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଶୋକ ପ୍ରକାଶ କରି କହିଛନ୍ତି ‘ଏଇ ଯେ ବିଶାଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧରେ ଏ ଭୀଷଣ କୋଳାହଳରେ ଆସି ଧ୍ୱଂସ ହେବାକୁ ବସିଲା । ସ୍ୱେଦରେ, ଆଦରରେ, ପ୍ରୀତିରେ ଯେ ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ, ତହିଁରେ ଆଜି ହିଂସାର ଦାରୁଣରକ୍ତ ପ୍ରବାହ ଚାଲିଅଛି ।’ (ଗୋଦାବରୀଶ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ, ୧ମ ଖଣ୍ଡ, ପୃଷ୍ଠା - ୫୦୨) ବିକ୍ରମ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବଙ୍କୁ ସମର୍ଥନ କରି ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲାବେଳେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ କହିଛନ୍ତି ‘ବିକ୍ରମ ଶାନ୍ତ ହୁଅ ଭାଇ ଏ ଯୁଦ୍ଧ ସୁନ୍ଦର ହେବ ନାହିଁ (ପୃଷ୍ଠା- ୫୦୩) ମାନବିକତା, ଉଦାରତାର ଏହିଭଳି ବହୁ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବ ନାଟକରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ।

ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ଦ୍ୱିତୀୟ ନାଟକ ‘ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବ’ରେ ମଧ୍ୟ ଅଛି ମାନବିକତାର ହୃଦୟ ସ୍ପର୍ଶା ଚିତ୍ର । ବଙ୍ଗ ନବାବ ସୁଲେମାନଙ୍କୁ ଦମନ କରିବା ପାଇଁ ଦିଲ୍ଲୀ ସମ୍ରାଟ ଆକବର ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ଲୋଡ଼ିଛନ୍ତି । ମନ୍ତ୍ରୀ, ସେନାପତି ଆଦି ଦିଲ୍ଲୀ ସମ୍ରାଟଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ ନକରିବାପାଇଁ କହିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବ ନିଜ ଜିଦ୍ରେ ଅଟଳ ରହିଛନ୍ତି । ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବ ଦିଲ୍ଲୀ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଦୂତକୁ କହିଛନ୍ତି ‘ଓଡ଼ିଶାର ମନ୍ତ୍ରୀ, ସେନାପତି, ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବ ନରଖିପାରନ୍ତି । ମୁଁ ପ୍ରାଣପଣେ ରଖିବି । ଆଶ୍ୱିତକୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେବି, କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ ମୋଗଲ ଦୂତ ! ଯେତେ ଦିନ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜକୋଷରେ ଏକ କପର୍ଦ୍ଦକ ଅଛି, ଓଡ଼ିଶା ସୈନ୍ୟ ଦଳରେ ଜଣେ ମାତ୍ର ସୈନ୍ୟ ଜୀବିତ ଅଛି, ତେତେଦିନ ଆଶ୍ରୟ ପ୍ରାର୍ଥା ଆକବର ଓଡ଼ିଶାର ସାହାଯ୍ୟ ବିଷୟରେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଥିବେ ।’ (ପୃଷ୍ଠା-୨୦୫) ବଙ୍ଗ ନବାବ ସୁଲେମାନ ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ ଓ କ୍ଷତବିକ୍ଷତ ହୋଇଥିବା ବେଳେ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଶତ୍ରୁଭାବ ପୋଷଣ ପୂର୍ବକ ତାଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ ବା ହତ୍ୟା ନକରି ଯେଉଁକି ଭାବରେ ତାଙ୍କର ଶୁଶ୍ରୁଷା କରିଛନ୍ତି ତାହା ତାଙ୍କ ଚରିତ୍ରର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମାନବିକତାର ପରିଚୟ ଦିଏ । ମାନବିକତା ଓ ଉଦାରତାର ଅନ୍ୟ ଏକ ବଳିଷ୍ଠ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଶତ୍ରୁ ଶିବିରରେ ବନ୍ଦୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବ ଓ ପ୍ରହରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବାକ୍ୟ ବିନିମୟ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ । ‘ତୁମର ଅନ୍ୟାୟରେ ମୋର ନିଷ୍ପତ୍ତି ଏକ ଅନ୍ୟାୟ । ପୁଣି ଆହୁରି ଏକ ଅନ୍ୟାୟ ମୋର ଏପରି ପକାୟନ । ପ୍ରହରି, ତୁମର ଏ ଦୟା ନିମନ୍ତେ ମୁଁ କୃତଜ୍ଞ । ମୋର ଜୀବନରକ୍ଷା ପାଇଁ ତୁମେ ନିଜର ଜୀବନ ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛ, ଓଡ଼ିଆ ଏହା ପାରେ ।’ (ଗୋଦାବରୀଶ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ, ୧ମ ଖଣ୍ଡ, ପୃଷ୍ଠା - ୫୯୪) ଏହା ବ୍ୟତୀତ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ନାଟକର ଅଧିକାଂଶ ଚରିତ୍ର ମାନବିକତାର କଷ୍ଟି ପଥରରେ ପରୀକ୍ଷିତ ଓ ଉନ୍ନତ ମଧ୍ୟ । କେବଳ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ ଓ ଶିଶି ମନାଇ ଏହାର ବ୍ୟତିକ୍ରମ ।

ଗୋଦାବରୀଶ ନାଟକ ଦୁଇଟିରେ ଐତିହାସିକ ଘଟଣାକୁ ଯଥା ସମ୍ଭବ ସ୍ଥାନ ଦେବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିବାରୁ ଚରିତ୍ର ଗୁଡ଼ିକୁ ମଧ୍ୟ ତତୋପିକ ଇତିହାସର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ କରାଇ

ପାରିଛନ୍ତି । ଦୂର କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ଚରିତ୍ର ଯଥାକ୍ରମେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବ ଓ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ଶୌର୍ଯ୍ୟ, ବୀର୍ଯ୍ୟ, ଦୟା ଆଦି ନାୟକୋଚିତ ଗୁଣାବଳୀରେ ବିବୃଣ୍ତିତ । ଆଦର୍ଶ ନରପତି ଭାବରେ ପ୍ରଜାର ମଙ୍ଗଳ, ଦେଶ ଓ ଜାତିର ସମ୍ମାନ ପାଇଁ ଏମାନେ ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିଜ୍ଞ । ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବ ନାଟକ ଆରମ୍ଭରେ ଭାରମାନଙ୍କ ସହ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ଲଢ଼ା କରିନାହାନ୍ତି, ଏହା ତାଙ୍କର କାପୁରୁଷତାର ଲକ୍ଷଣ ନୁହେଁ, ବରଂ ଭୀରୁବଦ୍ଧତା, ପ୍ରଜାବଦ୍ଧତା, ଦେଶାତ୍ମବୋଧର ପରିଚ୍ଛନ୍ନ । ଦେଶର ଉନ୍ନତି ଓ ଅତୀତର ଐତିହ୍ୟକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ ସେ ଅସ୍ତ୍ର ଧରିଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗୌଣ ଚରିତ୍ର ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ନାଟକର କଳେବର ବୃଦ୍ଧି ସହିତ କଥାବସ୍ତୁକୁ ଆଗେଇ ନେବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି । ନାରୀ ଚରିତ୍ରଗଣଙ୍କୁ ନାଟ୍ୟକାର ଯଥାର୍ଥ ସମ୍ମାନ ଦେବା ସହିତ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରଦାନରେ କୁଣ୍ଠା କରିନାହାନ୍ତି । ପ୍ରେମିକା, ଭଉଣୀ, ସ୍ତ୍ରୀର ରୂମିକା କେବଳ ନାରୀର ମୁଖ୍ୟ ନୁହେଁ ସେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରେମିକକୁ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ମାଆପରି ସେବା ଶୁଶ୍ରୂଷା କରିପାରେ । ପଦ୍ମାବତୀ ଚରିତ୍ରରେ ଏହାର ନିଦର୍ଶନ ମିଳେ । ଭଣ୍ଡାରୀନାର କଳାପାହାଡ଼କୁ ପଦାଘାତ ଅତି ନାଟକୀୟ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବୀରାନାରୀ ଭାବରେ ପରିଚିତ କରାଇବା ପାଇଁ ନାଟ୍ୟକାର ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି । ପୁରନାରୀ ଗଣଙ୍କର ଅଗ୍ନି ପ୍ରବେଶ, ସତୀତ୍ୱ ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ନିଦର୍ଶନ ଓ ତାହା ଦର୍ଶକ ହୃଦୟରେ ରେଖାପାତ କରେ ।

ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବ ଓ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ନାଟକରେ ସଂଳାପ ସଂଯୋଜନା ଜାତୀୟ ଭାବକୁ ଉଦ୍ରେକ କରିଛି । ଦୂରାନ୍ତରେ ବୀରତ୍ୱ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ସଂଜ୍ଞାପର ପ୍ରୟୋଗ ଲକ୍ଷଣୀୟ । ତେବେ ପ୍ରଥମ ନାଟକ ଅପେକ୍ଷା ଦ୍ୱିତୀୟଟିର ସଂଳାପ ସାଧାରଣ ଓ ସ୍ୱଳ୍ପ । ସାହିତ୍ୟାନୁସାରୀ ହୋଇଥିବାରୁ ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥଳରେ କାବ୍ୟିକ ମଧ୍ୟ । ଫଳରେ ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ସଂଳାପ ସୁଖପାଠ୍ୟ ଓ ହୃଦ୍ୟ ହୋଇପାରିଛି ।

ଦୃଶ୍ୟ ଓ ଉକ୍ତ୍ତା ଉଭୟ ନାଟକରେ ସମାନୁପାତିକତା ରକ୍ଷାକରିଛି । ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ ନାଟକର ଆରମ୍ଭ ଭୀରୁଦୃଶ୍ୟ ମଧ୍ୟରୁ । ଭାରମାନଙ୍କ ବିରୋଧରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବେ କି ନାହିଁ ଏହି ମାନସିକ ଦୃଶ୍ୟ ଗିତରେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ସୁଶାସନ ଓ ଜନହିତ ପାଇଁ ଯୁଦ୍ଧକରିଛନ୍ତି । ପୁଣି କାଞ୍ଚିରାଜାଙ୍କ ଠାରୁ ଚଣ୍ଡାଳ ରାଜାର ଉପାଧି ପାଇବା ପରେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଙ୍କର ଯେଉଁ ସ୍ୱଗତୋଚ୍ଛିତା ତାଙ୍କ ହୃଦୟର ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦୃଶକୁ ପ୍ରକାଶ କରାଏ ତାହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚମତ୍କାର । ଦର୍ଶକ ମନରେ ଉକ୍ତ୍ତା ବଢ଼ାଇବାରେ ଏହା ସଫଳ ହୋଇପାରିଛି । ମାତ୍ର ପଦ୍ମାବତୀ ଓ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଙ୍କ ପରିଣୟବେଳେ ଦର୍ଶକ ପ୍ରାଣରେ କୌଣସି ନୂତନ ଆବେଶ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏନାହିଁ । ଏଣୁ କୁହାଯାଇପାରେ, ଗୋଦାବରୀକ୍ଷକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କେବଳ ଜାତୀୟତାର ପ୍ରସାର ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟିଲା । ନାଟକର କଳାପ୍ରତି ସେ ସଚ୍ଚେତନ ନଥିଲେ । ‘ମୁକୁନ୍ଦଦେବ’ ନାଟକର ଦୃଶ୍ୟ ପ୍ରଥମଟି ଅପେକ୍ଷା ବେଶୀ । ଏଥିରେ ଏକାବେଳକେ ଅର୍ଦ୍ଧଃଦୃଶ୍ୟ ଓ ବହିଃଦୃଶ୍ୟର ସଫଳ ରୂପାୟନ ସଂଭବ ହୋଇପାରିଛି । ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବଙ୍କ ମାନସିକ ଦୃଶ୍ୟରୁ ନାଟକର ଆରମ୍ଭ । ଓଡ଼ିଶାର ଭାବା ରାଜା ପାଇଁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଗଜ ଓ ଧୂର୍ଜଟୀ ମଧ୍ୟରେ କଥୋପକଥନ ଦର୍ଶକ ମନରେ ଦୃଶ୍ୟ ଓ ଉକ୍ତ୍ତା ସୃଷ୍ଟି କରେ । ସର୍ବୋପରି କେବଳ ବାହ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟ ନୁହେଁ ଅର୍ଦ୍ଧଃଦୃଶ୍ୟ ମଧ୍ୟ ନାଟକ ଦୁଇଟିକୁ ଜଳାମୂଳ କରିପାରିଛି । ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବ ଓ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ନାଟକର ଅନ୍ୟତମ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ହେଲା ସଙ୍ଗୀତ ସଂଯୋଜନା । ପ୍ରଥମଟିରେ ଏଗାରଗୋଟି ସଂଗୀତ

ଯଥାକ୍ରମେ, ପୁରୁଷୋତ୍ତମଙ୍କ କଣ୍ଠରେ ଗୋଟିଏ, ପଦ୍ମାବତୀଙ୍କ କଣ୍ଠରେ ଦିନୋଟି, କନକକଣ୍ଠରେ ଗୋଟିଏ, ବାସନ୍ତୀ କଣ୍ଠରେ ଗୋଟିଏ, ସୈନିକଗଣ ଗୋଟିଏ, ନାଗରିକଗଣ ଗୋଟିଏ, ନର୍ତ୍ତକୀଗଣ ଦୁଇଟି ଓ ଶିଳ୍ପକକଣ୍ଠରେ ଗୋଟିଏ ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ସଙ୍ଗୀତ ନାଟକୀୟ ପରିବେଶକୁ ନେଇ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇପାରିଥିବାରୁ ଦର୍ଶକ ଏହାର ରସ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟରେ ବିମୋହିତ ହୁଏ । ବିଶେଷକରି ଏ ଗୁଡ଼ିକର ରାଷ୍ଟ୍ରା ସରଳ, ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ ଏବଂ ଜାତୀୟତାରାବ ଭଦ୍ରେକକାରୀ । ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ନାଟକର ସଙ୍ଗୀତ ପାତ୍ରୋପଯୋଗୀ, ମାତ୍ର ମଞ୍ଚରେ ସୁହାରକାରଣ ନୁହେଁ । ସଂଗୀତ ଗୁଡ଼ିକର ପଦଯୋଜନା ଓ ସ୍ଵର ସଂଯୋଜନାରୁ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ କବିତ୍ଵ ଜଣାଯିବା ସହିତ ପ୍ରାଚୀନ ନାଟ୍ୟଶୈଳୀକୁ ଧରିରଖିବାର ଇଚ୍ଛାଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ବାରିହୋଇ ପଡ଼ିଥାଏ ।

ମଞ୍ଚୋପଯୋଗିତା :-

ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଉଭୟ ନାଟକ ମଞ୍ଚ ଉପଯୋଗୀ ହୋଇପାରିନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ କୁହାଯାଇପାରେ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କର ନାଟ୍ୟ ମଞ୍ଚ ବିଷୟରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଜ୍ଞାନ ନଥିଲା । ତାଙ୍କରି କଥାରେ ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ ତତ୍କାଳରେ ନାଟକର ଅଭାବ ଦେଖି ସେ ନାଟ୍ୟକାର ହୋଇଥିଲେ । ଏଣୁ ନାଟକକୁ ଦୃଶ୍ୟ ଉପଯୋଗୀ କରାଇବାରେ ସେ ସେତେ ସଫଳ ନୁହନ୍ତି । ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ ନାଟକର ଚତୁର୍ଥ ଅଙ୍କ ଦୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟରେ ସୁମନ୍ତର ନାମ ଗନ୍ଧପତ୍ରରେ ଲେଖି ହୋଇଯିବାର ଦୃଶ୍ୟ ସେ ସମୟ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ଅସମ୍ଭବ । ସୁମନ୍ତର ମୃତଦେହକୁ ଚାରିଜଣ ଶ୍ମଶାନକୁ ନେଇ ଅଗ୍ନିରେ ପୋଡ଼ିବା ବେଳେ ବାସନ୍ତୀ ସେହି ଚିତାରେ ଝାସ ଦେବା ମଧ୍ୟ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ଅଭିନୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅସମ୍ଭବ । ନାଟ୍ୟକାର ଏ ଦିଗ ପ୍ରତି ସଚେତନ ନଥିଲେ । ପ୍ରବଳ ସଂଖ୍ୟାରେ ସୈନ୍ୟ ନେଇ ଓଡ଼ିଶା ରାଜା ଓ କାଞ୍ଚିରାଜାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ମଞ୍ଚରେ ଯେମିତି ଅବାସ୍ତବ, ନରସିଂହଦେବ ଓ ବିକ୍ରମ ସିଂହଙ୍କର କୁମାର ଶିବାର ମଧ୍ୟ ତତ୍କାଳୀନ ରଂଗମଂଚୋପଯୋଗୀ ନୁହେଁ । ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ନାଟକର ଅବାସ୍ତବ ଦିଗଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ଉପଯୋଗୀ ହୋଇପାରିନାହିଁ । ଉଷାଧନାଙ୍କ ସହିତ କନ୍ୟା ଚିତ୍ରା ଓ ଅନ୍ତଃପୁର ରମଣୀମାନେ ଜଣ ଜଣ କରି ଅଗ୍ନିକୁଣ୍ଡରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ଘଟଣା ମଞ୍ଚପକ୍ଷେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସମ୍ଭବ । ସେହିପରି ମହାରାଣୀ ଉଷାଧନୀ ସେନାପତି ଜଳାପାହାଡ଼କୁ ପଦାଘାତ କରି ଦୂରକୁ ଫିଙ୍ଗିଦେବା ମଧ୍ୟ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସମୀଚାନ ଓ ଅବାସ୍ତବ । ଏହିଭଳି ଅନେକ ଅଯଥାର୍ଥ ଘଟଣାର ପରିକଳ୍ପନାରେ ନାଟକ ଦୁର୍ଭାଗିନୀ ମଞ୍ଚ ଅସଫଳତା ଜଣାପଡୁଥିଲେ ହେଁ ତତ୍କାଳରେ ବହୁ ସୁଲ-କଲେଜରେ ଏ ନାଟକ ଦୁଇଟି ପ୍ରାୟ ହିଁ ଅଭିନୀତ ହୋଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ବେଶୀ ସଂଖ୍ୟାରେ ସ୍ଥାୟୀ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ନଥିବାରୁ ଓ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ସହିତ ସଂପୃକ୍ତି ନଥିବାରୁ ମୂଳତଃ ପାଠ୍ୟପୋଯୋଗୀ ହୋଇପାରିଥିଲା । ଜାତୀୟତାର ଅନ୍ୟତମ ବାହକ ହିସାବରେ ନାଟକ ଦୁର୍ଭାଗିନୀ ଗୁରୁତ୍ଵ ଥିବାରୁ ଏହାର ସାହିତ୍ୟିକ ମୂଲ୍ୟ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ସ୍ତରକୁ ଉନ୍ନତ ହୋଇପାରିଛି । କାବ୍ୟିକ ସଂଳାପ ଓ କତିପୟ କାଳ୍ପନିକ କଥାବସ୍ତୁର ସମନ୍ୱୟରେ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ନାଟକ ମଞ୍ଚୋପଯୋଗୀ ହୋଇପାରିନାହିଁ ସତ, ମାତ୍ର ଆରମ୍ଭରୁ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ

କାବ୍ୟିକ ରସରେ ରହିମନ୍ତ ।

ସର୍ବୋପରି ଏତିକି କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ ଜାତୀୟଚେତନା ଓ ଦେଶାତ୍ମବୋଧରେ ଉତ୍ତରୁଦ୍ଧିଷ୍ଟି ଗୋଦାବରୀକ୍ଷକ ଚିନ୍ତା ଚେତନା ଇତିହାସରୁ ଦୁର ମହାନ ବୀରଙ୍କୁ ଚୋଳିଆଣି ସେମାନଙ୍କ ବଳିଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବକୁ ଯେଉଁକି ନାଟ୍ୟରୂପ ଦେଇପାରିଛି ତାହା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଅମଳିନ କାର୍ତ୍ତି ସ୍ବରୂପ ରହିବ, ଏହା ନିଶ୍ଚିତ । ଗୋଦାବରୀକ୍ଷ ନାଟ୍ୟକାର ନୁହନ୍ତି, ଅଥଚ ଦୁଇଟି ନାଟକ ରଚନା କରି ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସରେ ସ୍ଥରଶାୟ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ସେ କାଳ୍ପନିକ ବା ସାମାଜିକ ନାଟକ ଲେଖିନାହାନ୍ତି, ଲେଖିଛନ୍ତି ଐତିହାସିକ ନାଟକ । ଇତିହାସର ପଟଣା ଓ ଚରିତ୍ରକୁ ଜୀବନ-ରସରେ ଜୀବିତ କରି ତାଙ୍କୁ ରକ୍ତ ମାଂସ ଅସ୍ଥି ମେଦ ଦେଇ ଜୀବନ୍ତ କରିଦେଇଛନ୍ତି । ଅତୀତ ଇତିହାସ-ବୃତ୍ତର ସାମାଜିକ ପ୍ରାଣସରାକୁ ରୂପ ଦେଇଛନ୍ତି । କନ୍ଧନା ମିଶ୍ରିଛି, ମାତ୍ର ତାହା ଇତିହାସକୁ ଗ୍ରାସ କରି ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନଥିଲା ନାଟକ ପାଇଁ ନାଟକ ରଚନା କରିବା, ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟଥିଲା ନାଟକ ମାଧ୍ୟମରେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିକୁ ତାର ଇତିହାସ ସମ୍ପର୍କରେ ସଚେତନ କରାଇବା ଓ ତାହାରି ମାଧ୍ୟମରେ ଦେଶ ପାଇଁ ପ୍ରାଣ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବାକୁ ପ୍ରେରଣା ଦେବା । ଯେତେବେଳେ ଗୋଦାବରୀକ୍ଷ ଏହି ଦୁଇଟି ନାଟକ ରଚନା କଲେ ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶା ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ନୁହେଁ । ବିହାର ସହିତ ମିଶି ରହିଛି । ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇ ଯାଇଛି ତାର ସୀମା । ଗୋଦାବରୀକ୍ଷଙ୍କ ଭିତରେ ଉତ୍କଳ-ଜନନୀର ଦୟନୀୟ ରୂପ ଯେଉଁ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ସୃଷ୍ଟି କରିଛି, ତାହାହିଁ ନାଟକରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । ସ୍ବଦେଶ ପ୍ରେମ ଓ ଜାତୀୟତା ବୋଧରେ ନାଟକ ଦୁଇଟି ହୋଇଛି ପ୍ରାଣବନ୍ତ । ଇତିହାସ ଉପଲକ୍ଷ । ଜାତୀୟତା ମୁଖ୍ୟ । ତ୍ୟାଗ ଓ ମାନବିକତା ଅନ୍ତଃସରା । ତେଣୁ ଏହି ନାଟକ ଦୁଇଟି ଜାତୀୟତାବ ଚେତନା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ରାମକବିର ଓ ଭିକାରୀ ଚରଣଙ୍କ ନାଟକଠାରୁ ଗୁରୁତ୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ । ଗୋଦାବରୀକ୍ଷ ପୁଣି ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ନାଟକରେ ଟ୍ରାଜେଡି ସୃଷ୍ଟି କରି ପ୍ରଥମ ଟ୍ରାଜେଡି ନାଟ୍ୟକାରର ମାନ୍ୟତା ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସରେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀକ୍ଷ ମିଶ୍ର ଯେ ଏକ ସ୍ଥରଶାୟ ନାଟ୍ୟକାର, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

...୦...

ପଞ୍ଚମ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଗାନ୍ଧିଜୀ ଗୋଦାବରୀଶ

ସାହିତ୍ୟର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଭାଗ ପରି କ୍ଷୁଦ୍ରଗନ୍ଧ ମଧ୍ୟ ମଣିଷର ଅଭିଜ୍ଞତା ଓ କଳ୍ପନାରୁ ଉପାଦାନ ନେଇ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ । ଅସମ୍ଭବକୁ ସମ୍ଭବ କରିବା ପାଇଁ ସମର୍ଥ ହୋଇ, ଗାନ୍ଧିଜୀ ଏଥିରେ ଅନ୍ତହୀନ ଜିଜ୍ଞାସା ଓ ଅତ୍ୟୁତ ବାସନାକୁ ପ୍ରକଟିତ କରାଇଥାନ୍ତି । ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଗନ୍ଧର ପରମ୍ପରା ବିକଶିତ, ମାତ୍ର ଆଧୁନିକ କ୍ଷୁଦ୍ରଗନ୍ଧର ଯଥାର୍ଥ ସୃଷ୍ଟି ଉନବିଂଶ ଶତକର ଦ୍ଵିତୀୟ ଦଶକରୁ । କ୍ଷୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ବୁଡ଼ାଥାଣି ବସା ଭଳି ଅତିସୂକ୍ଷ୍ମ ଓ ନଗଣ୍ୟ ଆବେଗକୁ ଚିତ୍ରିତ ପାରୁଥିବାରୁ ବର୍ତ୍ତମାନର ଗାନ୍ଧିଜୀ ଦୀର୍ଘ କାହାଣୀ ଚୟନର ଅପେକ୍ଷା ରଖେନାହିଁ । ଆବେଗମୟ କ୍ରିୟା ପ୍ରକ୍ରିୟା ଦ୍ଵାରା କାରୁକାର୍ଯ୍ୟମୟ ସୁନ୍ଦର ଘରର ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ କାହାଣୀ ସେ ପାଠକ ନିକଟରେ ପରିବେଷଣ କରିପାରୁଛି । ଏଣୁ କ୍ଷୁଦ୍ରଗନ୍ଧର ବିଧିବଦ୍ଧ ସଂଜ୍ଞା ନିରୂପଣ ନକରିପାରିବାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ହେଉଛି ଏହାର ଅସାମାନ୍ୟ ନମନାୟତା । ବିଶାଳ ଘଟଣାକୁ କ୍ଷୁଦ୍ର ପରିଧିରେ ପ୍ରାଣବନ୍ଧ କରି ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବାରୁ ଉପନ୍ୟାସ ଠାରୁ ଏହାର ଭିନ୍ନତା ସ୍ପଷ୍ଟ । କ୍ଷୁଦ୍ରଗନ୍ଧର ତିନୋଟି ମୁଖ୍ୟ ଉପାଦାନ ଯଥାକ୍ରମେ, ରହସ୍ୟ ଜଟିଳ ଖଣ୍ଡ୍ୟ ଛାବନକୁ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଅଖଣ୍ଡ ଛାବନର ଛାୟା ରୂପେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିବା, ଶିଳ୍ପୀ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ଵର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅନୁଭବରେ ତନ୍ମୟତା ପ୍ରକାଶ ଓ ରଚନାରେ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ଵମୟତା । ଆଧୁନିକ ଛାବନ ଜଟିଳତାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟ ହୃଦୟରେ ସନ୍ଦେହ ସୃଷ୍ଟିକରେ । ପ୍ରତିଦିନ ଦେଖୁଥିବା ବସ୍ତୁ ହଠାତ୍ ଥରେ ଥରେ ନୂଆ ରୂପରେ ଉଭାସିତ ହୁଏ । ପକ୍ଷୀର ପ୍ରେମାଳିଙ୍ଗନ, ନାଳାର ଆକାଶ ଓ ସମୁଦ୍ରର ଭାମରାଜନ ଯୌଦ୍ଧ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସମୟରେ ନୂଆ ରୂପ ଓ ଠାଣିରେ ବିକଶିତ ହୁଏ । ବର୍ତ୍ତମାନେ ଚମତ୍କାରିତା, ଅନୁଭବର ବିଚିତ୍ରତାରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଏହାକୁ ତାଙ୍କ କଳ୍ପନ ମୁନରେ ସ୍ଫୁରଣାୟ କରି ଗଢ଼ିଥାନ୍ତି । ସାହିତ୍ୟିକ ରସବୋଧ ନଥିଲେ କ୍ଷୁଦ୍ରଗନ୍ଧ କେବଳ ଘଟଣାର ଚିତ୍ର ଦେଇପାରେ ମାତ୍ର, ପାଠକାୟ ଆବେଦନ ହାସଲ କରିବାରେ ସକ୍ଷମ ହୋଇପାରେନାହିଁ । ଏହାର ଗାନ୍ଧୀ ଓ ଭାବରେ ଥିବା ଅଭିନବତ୍ଵ ହିଁ ଗନ୍ଧକୁ ସୁଗନ୍ଧ ପ୍ରଦତ୍ତ ଦେଇଥାଏ ।

ଓଡ଼ିଆ କ୍ଷୁଦ୍ରଗନ୍ଧରେ ପ୍ରକାରମୋହନଙ୍କ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ପଥକୁ ଅନୁସରଣ କରି ଗୋଦାବରୀଶ ସମୁଦାୟ ସତେଇଶଟି ଗନ୍ଧ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ଜୀବିତାବସ୍ଥାରେ ତାଙ୍କର ଦୁଇଟି ଗନ୍ଧ ଯଥାକ୍ରମେ ‘ମିଳନ’ (୧୯୧୪) ଓ ‘ଶ୍ଵାମତୀ’ (୧୯୧୫) ପ୍ରକାଶିତ । ଏହାପରେ ଦୀର୍ଘ

ଦଶ ବର୍ଷର ବ୍ୟବଧାନରେ (୧୯୨୪ ରୁ ୧୯୩୬ ମଧ୍ୟରେ) ତାଙ୍କର ଗନ୍ତମାଳାରେ ସଂକଳିତ ଗଳ୍ପଗୁଡ଼ିକ ରଚିତ ଓ ପ୍ରକାଶିତ । ଏଗୁଡ଼ିକ ‘ପରଦାସାନ’, ‘ପାଣ୍ଡୁମିଶ୍ରେ’, ‘ତୋଳାକନ୍ୟା’, ‘ବିଧବା କନ୍ୟା’, ‘ବନ୍ଦୀ’, ‘ଦମିଳା ବନ୍ଧୁ’, ‘ସାବତ ପୁଅ’, ‘ନାରୀର ଗତି’, ‘ବରଯାତ୍ରୀ’, ‘ରାଜଭାଗ’, ‘ବଡ଼ପୁଅ’ ପ୍ରଭୃତି ଏଗାରଟି ଗଳ୍ପ । ପୁଣି ଦଶବର୍ଷ ପରେ ୧୯୪୬ରୁ ୧୯୫୨ ମସିହା ଭିତରେ ‘ପୁଆଣି ଘର’ ଗଳ୍ପ ସଂକଳନ ଭିତରେ ‘ପ୍ରଗତି’, ‘ପ୍ରେମର ଉତ୍ସାହ’ ଓ ‘ପୁଆଣି ଘର’ ତିନୋଟି ଗଳ୍ପ ଓ ‘ନଅଟି ଗଳ୍ପ’ ସଂକଳନରେ ‘ରିକ୍ତାବାଳା’, ‘ଅନ୍ଧଛତ୍ର’ ‘କାତ ବକ୍ତବର’, ‘ପରିଚୟ’ ‘ପୋଲ ଉନ୍ମୋଚନ’, ‘ପାଷାଣର ଭାଷା’ ‘ସେବତାର ଶବ’, ‘ବୀ-ତାହାଣ’, ‘ବିଦାୟ’ ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରକାଶିତ । ‘ରାଜଭାଗ’ ଓ ‘ସାବୁନା’ ଦୁଇଟି ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ସଂଗୃହୀତ । ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ସହିତ ଏ ଦୁଇଟି ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ଚତୁର୍ଥଖଣ୍ଡରେ ୧୯୬୨ ଗଳ୍ପ ବିଭାଗରେ ସମ୍ମାନିତ । ଗଳ୍ପ ରଚନା ସମୟକ୍ରମର ପ୍ରବାହରେ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନତାର ଏ ଅଭାବବୋଧ ସଂପର୍କରେ ଅଧ୍ୟାପକ ବୈଷ୍ଣବ ଚରଣ ସାମଲ କହିଛନ୍ତି, ‘ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ଗଳ୍ପ ରଚନାରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଗଳ୍ପ ସୃଷ୍ଟି ତାଙ୍କର ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ସାଧନାର ପରିଣତି ନୁହେଁ । ପ୍ରଥମ ଗଳ୍ପ ଦୁଇଟି ରଚନାର ଏକ ଦଶନ୍ଧି ପରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଦ୍ୱିତୀୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଆରମ୍ଭ । ବାର ବର୍ଷର ଗତି ପ୍ରବାହ ମଧ୍ୟରେ କଥାକାର ବିଶେଷତଃ ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରିଛନ୍ତି ଏ ସମୟର ସାମାଜିକ ଜୀବନର ରୂପରେଖ । ଏହା ଗଳ୍ପ ପୁରୁଷକୁ କରିଛି ପ୍ରଭାବିତ । ପୁନଶ୍ଚ ଏକ ଦଶନ୍ଧିର ନୀରବତା । ରାଜନୀତିକ ଜଟିଳତା ମଧ୍ୟରେ ଜୀବନର ଗତି ଓ ସଂଘର୍ଷ । ଏହା ପରେ କଥାକାର ରାଜନୀତିକ ପରିବେଶ, ପରିସ୍ଥିତି, ଚିନ୍ତା ଓ ଚରିତ୍ର ଉପରେ ତଥା ପ୍ରଶାସନିକ ଦୁର୍ନିତ ଓ ପ୍ରବଞ୍ଚନା ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ଗଳ୍ପ-ବୃତ୍ତରେ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ଦ୍ୱିତୀୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଇତିହାସ ଦୃଷ୍ଟି ଏ ସମୟକୁ ହୋଇଛି ଆହୁରି ଶାଣିତ । ତାଙ୍କର ଗଳ୍ପମାନସ ସମାଜ-ବୃତ୍ତ ପରିକ୍ରମା ମାଧ୍ୟମରେ କେତେବେଳେ ସୁଦୂରକୁ ଗତିକରି ଇତିହାସର ପ୍ରାଣସରା ମଧ୍ୟରୁ ଜାତୀୟତାର ମର୍ମ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରିଛି । କେତେବେଳେ ମାନବ ଚରିତ୍ର-ଉନ୍ମୋଚନ ମଧ୍ୟଦେଇ ପ୍ରେମରେ ଉପଲବ୍ଧି କରିଛି ମହାଦୁଷ୍ଟି, କେତେବେଳେ ଶୋଷକ ସଂପ୍ରଦାୟର ଉଲ୍ଲାସ-ଉଲ୍ଲାସ ଏବଂ ଶୋଷିତ ସମାଜର ବୁକୁପଟା ବିଳାପ ଶୁଣାଇ ପ୍ରକାଶ କରିଛି ମାନବିକ ସମ୍ବେଦନା, କେତେବେଳେ ନିର୍ଯ୍ୟାତିତର ବେଦନା ବିଧୂର ଜୀବନର କରୁଣ ରାଗିଣୀ ଶୁଣାଇଅଛି । କେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ କରିଛି କ୍ଷମତା-ରାଜନୀତିର ଅନ୍ଧାରୁପକ୍ୱ ଓ ସାମାଜିକ ହିପୋକ୍ରାସିକୁ । ତାଙ୍କର ଗଳ୍ପ ଜଗତରେ ଅଛି ଖଣ୍ଡିତ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମାନଙ୍କର ସମନ୍ୱିତ ଅଖଣ୍ଡ ଭାବ ପରିମେଷ୍ଟ ନିରୁତ-ବ୍ୟକ୍ତି-ବାସନାର ହୃଦୟ-ସ୍ୱପ୍ନର ଅପରୂପ ବିଭାସ, କାବ୍ୟଗନ୍ଧୀ ରହସ୍ୟମୟତା । (ଗୋଦାବରୀଶ ପରିକ୍ରମା, ପୃଷ୍ଠା, ୧୭୫-୧୯୮) ସମୟର ବ୍ୟବଧାନରେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବା ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ଗଳ୍ପ ଗୁଡ଼ିକୁ ପାଞ୍ଚଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ । ଯଥା:- (୧) ସାମାଜିକ ସଂସ୍କାର ମୂଳକ ଗଳ୍ପ (୨) ପାରିବାରିକ ସମସ୍ୟାଧର୍ମୀ ଗଳ୍ପ (୩) ପ୍ରଣୟ ପ୍ରଧାନ ଗଳ୍ପ (୪) ରାଜନୀତିକ ଚେତନାଧର୍ମୀ ଗଳ୍ପ (୫) ଚରିତ୍ର ପ୍ରଧାନ ଗଳ୍ପ ।

ସାମାଜିକ ସଂସ୍କାର ମୁଳକ ଗନ୍ତ

ପରଦାସାନ, ତୋଳାକନ୍ୟା, ବିଧବା କନ୍ୟା, ନାରୀର ଗତି, ଦମ୍ଭିଳା ବନ୍ଧୁ ଓ ପାଣ୍ଡୁମିଶ୍ରେ ।

ଏ ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଗନ୍ତ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଆଦ୍ୟ ଭାଗରେ ରଚିତ । ଏ ସମୟରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା ଦକ୍ଷିତ, ଅସହାୟ ଓ ନିର୍ଯ୍ୟାତ୍ରିତ ମଣିଷଜାତି ପ୍ରତି ଏକ ନୂତନ ସାମାଜିକ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ । ବାଲ୍ୟବିବାହ, ବୃଦ୍ଧବିବାହ, ବିଧବା ବିବାହ, ଯୌତୁକପ୍ରଥା ଓ ବୈବାହିକ ଜୀବନର ନାନା ସମସ୍ୟା ଏହି ସମୟର ଅନେକ ଗନ୍ତରେ ପ୍ରତିଫଳିତ । ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ପଦ୍ୟକୁ ଅନୁସରଣ କରି ଅନ୍ୟ ବହୁ ଗାନ୍ଧିକ ଏହିସବୁ ଚେତନାରେ ଗନ୍ତ ଲେଖିଲେ । ରେବତୀ ଗପରେ ଫକୀରମୋହନ ନାରୀଶିକ୍ଷା ସପକ୍ଷରେ କହିବାକୁ ଯାଇ ପ୍ରାଚୀନ ସମାଜର ଏକବାଣିଆ ଢଙ୍ଗକୁ ଦେଖାଇଦେଇଛନ୍ତି । ପାଠ ପଢିବା ଯୋଗୁଁ ପୁରାତନ ପାଢ଼ି (ବୁଢ଼ାମା) ରେବତୀ ପ୍ରତି ହୋଇଉଠିଛି ଅସହିଷ୍ଣୁ । ଏହି ଭଳି ଗୋଦାବରୀର ମଧ୍ୟ ‘ପରଦାସାନ’ ଗନ୍ତରେ ନାରୀଶିକ୍ଷା ଓ ଆଧୁନିକତା ପ୍ରତି ଦେଖାଇଛନ୍ତି ନିଜର ପ୍ରଗତିବାଦୀ ମନୋଭାବ । ପରଦାସାନା ନାରୀ ନୂତନତାକୁ ଘୃଣା କରୁଛି । ଅଥଚ ନିଜେ ଗୋପନରେ ପାପ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଶିକାର ହୋଇ ବିପଥଗାମିନୀ ହୋଇଛି । ଗପଟିରେ ରାମବାବୁଙ୍କ ଝିଅ ସରୋଜିନୀ ମୁଖ୍ୟ ଚରିତ୍ର । ତାର ଶିକ୍ଷା, ସଂସ୍କୃତି ପ୍ରତି ମମତା ଓ ସାମାଜିକ ପ୍ରତିଷ୍ଠାକୁ ପ୍ରାଚୀନପନ୍ଥାମାନେ ସହିନପାରି ନାକ ଟେକିଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ସରୋଜିନୀର ପୁରୁଣାକାଳିଆମାନଙ୍କୁ ଭୟ କରିନାହିଁ । ସେ ଜାଣେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମାଜରେ ଶିକ୍ଷାର ମହତ୍ତ୍ୱ ବୁଝିପାରିଲେ ସାମାଜିକ ଉଚ୍ଚତା ସମ୍ଭବ । ବାପା ଓ ଝିଅ ପ୍ରତିକୂଳ ସମାଲୋଚନାକୁ ଏଡ଼େଇଯାଇ ପୁରାତନର ମନଭିତରେ ଥିବା ନାନା କୁସଂସ୍କାରକୁ ଦୂରେଇଦେବାକୁ ହୋଇଛନ୍ତି ସମର୍ଥ । ଗୋଦାବରୀର ଏଥିରେ ନୂତନ ଶିକ୍ଷା ସଭ୍ୟତାକୁ ସ୍ୱାଗତ କରିବା ସହ ପ୍ରାଚୀନ ଅନ୍ଧ କୁଶିକାର ଅଧୋଗତି ଓ ବିପର୍ଯ୍ୟୟକୁ ଦେଖାଇଛନ୍ତି ।

ପ୍ରାଚ୍ ସ୍ୱାଧୀନତା କାଳୀନ ଓଡ଼ିଶାର ସାମାଜିକ ଜୀବନର ବିଭିନ୍ନ ଦିଗ ଓ ଦିଗନ୍ତ ଗୋଦାବରୀର ଗନ୍ତ ଜଗତରେ ଉଜ୍ଜୀର୍ଣ୍ଣ । ବାଲ୍ୟବିବାହ ଓ ତୋଳାକନ୍ୟାର କରୁଣ ଚିତ୍ର (ତୋଳାକନ୍ୟା, ବିଧବା କନ୍ୟା ଓ ନାରୀର ଗତି) ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ମାନଙ୍କର ଦୁଃଖ ଓ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା (ପାଣ୍ଡୁ ମିଶ୍ରେ), ଯୌତୁକପ୍ରଥାର ସମସ୍ୟା ଓ ବିଭସତା (ଦମ୍ଭିଳା ବନ୍ଧୁ) ଆଦି ତାଙ୍କୁ ଗ୍ରିୟମାଣ କରିଥିଲା । ଏଗୁଡ଼ିକ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ନବ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜରେ ମଣିଷକୁ କୁପଥଗାମୀ କରୁଥିବାର ଗୋଦାବରୀର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିଛନ୍ତି । ‘ତୋଳାକନ୍ୟା’ ଗପରେ ଚାରିବର୍ଷର ଝିଅକୁ ବୃଦ୍ଧ ରଘୁନାଥ ବିବାହ କରିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲଜ୍ଜାକର । ଷାଠିଏ ଟଙ୍କା ଦାନରେ ଦାନବଂଧୁ ଝିଅକୁ ବିବାହ ଦେଇଥିବାରୁ ରଘୁନାଥର ମନ୍ତ୍ରୁପରେ କୁମାରୀ ଝିଅର ବିପର୍ଯ୍ୟୟରେ ରଘୁନାଥ ଚିରଦିନ ପାଇଁ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଗଲେ । ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମ ଦୁଇ ଦଶକରେ ବାଲ୍ୟ ବିବାହ ଜନିତ କୁସଂସ୍କାରର ଚିତ୍ର

ଓ ଦୁଃସହ ପରିଣତି ଏଥିରେ ନିହିତ । ‘ବିଧବା ଜନ୍ୟା’ ଗନ୍ତରେ ନାୟିକା ଲାଜା ବାଲ୍ୟକାଳରୁ
 ବିବାହିତା ମାତ୍ର ଶ୍ଵଶୁର ଘରକୁ ଯିବାକାଳରେ ସେ ଜାଣୁଛି ଭତି ମଧ୍ୟରେ ସେ ବିଧବା । ଝିଅକୁ
 ନାନା ନିୟମ ମଧ୍ୟରେ ରହିବାର ଦେଖି ମା’ ଦୁର୍ଗା ତାର ହବିଷ ପାଳନ ସହିନପାରି ସାଙ୍ଗରେ
 ଧରି ଗୃହତ୍ୟାଗ କରିଛନ୍ତି । ପ୍ରଗତିକାମୀ ଯୁବକ ଲାଜାକୁ ବିଧବା ଜାଣି ମଧ୍ୟ ବିବାହ ପାଇଁ
 ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ସମସ୍ତ ଆୟୋଜନ କରିଛି । ମାତ୍ର ଦୁର୍ଗାଗ୍ୟର ବିଷୟ ମାର୍ଚ୍ଚଣ ଓ ଲାଜାର ବେଦୀରେ
 ହାତଗଣ୍ଠି ପଡ଼ିବା ସମୟରେ ଲାଜାର ପୂର୍ବ ସ୍ଵାମୀ ସଦାଶିବ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ପୁନଃବିବାହ
 କରିଛି । ମାର୍ଚ୍ଚଣ ଏହାକୁ ସମର୍ଥନ ଜଣାଇଛି । ସଂସ୍କାରବାଦୀ ଗାନ୍ଧିକ ଏଠାରେ ବିଧବା ବିବାହ
 ପାଇଁ ପ୍ରୟାସ କରିଥିଲେ ମାତ୍ର, କିନ୍ତୁ ସମାଜର କୁକ୍ଷିଗତ ହୋଇଥିବା ଏହି କୁସଂସ୍କାରଠାରୁ
 ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଓହରି ଆସି ପାରିନାହାନ୍ତି । ‘ନାରୀର ଗତି’ ଏହିଭଳି ଏକ ବାଲ୍ୟବିବାହ ଜନିତ ଗନ୍ତ । ସାତ
 ବର୍ଷର ଜନ୍ୟା ସୁଲକ୍ଷଣାର ବିବାହ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାକୁ ବିଧବା ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିବାରେ
 ପ୍ରତିପରିଣାତା ଦିଗମ୍ବର ଚକ୍ରାନ୍ତ କରିଛି । ବାଲ୍ୟ ବିବାହର ଦୁଃସହ ଯନ୍ତ୍ରଣାକୁ ଦେଖାଇବା ସହିତ
 ସାମାଜିକ ସଂସ୍କାର ପାଇଁ ଲେଖକ ଦେଉଛନ୍ତି ଆହ୍ୱାନ । ଯୌତୁକ ପ୍ରଥାର ବିଷମୟ ଭୟଙ୍କାରିତା
 ‘ଦମ୍ଭିଳାବନ୍ଧୁ’ରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ପରମ୍ପରା ଓ ଆଭିଜାତ୍ୟହୀନ ଅଭିରାମ ଦାସ ଅର୍ଥବଳରେ ହେଲେ
 ଜମିଦାର । ଅର୍ଥର ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇ ନିଜ ଜନ୍ୟାକୁ ଉଚ୍ଚ ବଂଶଜ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପୁତ୍ର ଗୋବିନ୍ଦ ସହିତ
 ବିବାହ ଦେଲେ ଏବଂ ବିବାହ ପରେ ଗୋବିନ୍ଦ ଘରକୁଆଁ ଭଳି ଶ୍ଵଶୁର ଘରେ ରହିଲା ନାନା
 ନିର୍ଯ୍ୟାତନା ସହ୍ୟକରି । ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ଅତ୍ୟାଚାର ନିଜ ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରେମଣୀକା ଠାରୁ ପାଇ ସେ
 ଶ୍ଵଶୁର ଘରେ ରହିନପାରି ନିଜ ଘରକୁ ଚାଲି ଆସିଛି । ଜମିଦାର ପ୍ରେମଣୀକାକୁ ଚତୁଃଶାତ
 ଗୋବିନ୍ଦ ପାଖକୁ ପଠାଇଦେଲେ । ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ଧନୀକ ଜନ୍ୟାର ଅତ୍ୟାଚାରରେ ଅତିଷ୍ଠ
 ହୋଇପଡ଼ିଲା ଗୋବିନ୍ଦର ପ୍ରାଣ । ଧନୀ ଘରର ଝିଅ ହେତୁ ଶାଶୁ ଓ ସ୍ଵାମୀକୁ ଅନାଦର କରି
 ପ୍ରେମଣୀକା ପରପୁରୁଷ ପ୍ରେମରେ ପଡ଼ି ସମାଜକୁ କଳା ବେଶାତିର । ସାମାଜିକ ଶୃଙ୍ଖଳା ଛାଡ଼ି
 ସେ ସ୍ଵେଚ୍ଛାବୋଧୀ ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ କହିବାକୁ ଲାଗିଲା-‘କାହା ଜିଭରେ ହାଡ଼ ଅଛି ସେ ମୋତେ
 ହିଁ ହିଁ କରିବ ?’ ବେଶ୍ ଜୀବନ୍ତ ଓ ପ୍ରାଣସୂର୍ତ୍ତ ଏହି ବର୍ଣ୍ଣନା । ଗୋବିନ୍ଦର ଦୁରାବସ୍ଥାକୁ ଦେଖାଇ ତା
 ପ୍ରତି ସହାନୁଭୂତି ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି ଗୋଦାବରୀଶ । ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ପରମ୍ପରାହୀନତାରୁ ଜରୁନେଇ
 ବଡ଼ଲୋକ ହୋଇଥିବା ମଣିଷ କିପରି ସଭାତାନ ହୁଏ, କିପରି ନିଜକୁ ସର୍ବୋପରୀ ମନେକରେ
 ତାର ଏକ ନିଖୁଣ ଚିତ୍ର ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ । ଏହି ଧରଣର ଗନ୍ତରେ ଫକୀରମୋହନ କର୍ମଫଳ
 ଓ ଭାଗ୍ୟବାଦକୁ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇଥିବା ବେଳେ ଗୋଦାବରୀଶ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଦେଉଛନ୍ତି
 ବାସ୍ତବତାକୁ । ‘ପାଣ୍ଡୁମିଶ୍ରେ’ ଗନ୍ତଟି ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କର ଏକ ସଫଳ ଓ ସାର୍ଥକ ଗନ୍ତ ଭାବରେ
 ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଛି । ଲୋକନାଥ ପ୍ରଥମ ପଢ଼ାଙ୍କ ବିୟୋଗରେ ପୁତ୍ର ଦାମୋଦର ଥାଇ ସୁଦ୍ଧା
 ଦ୍ଵିତୀୟ ପଢ଼ା ମାଳତୀକୁ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ମାଳତୀ ଠାରୁ ଦୁଇବର୍ଷ ଛୋଟ ଦାମୋଦର ସହ
 ମିଳାମିଶ୍ରାକୁ ଲୋକନାଥ ଶ୍ରୀ କରିଛନ୍ତି ଅବଚେତନ ମନରେ । ଫଳରେ ବୃଦ୍ଧ ଲୋକନାଥଙ୍କ
 ଅତ୍ୟାଚାରରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବାପାଇଁ ଘର ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯାଇଛି ଦାମୋଦର । ମାତ୍ର ବୃଦ୍ଧ ସ୍ଵାମୀ ପ୍ରତି

ତରୁଣୀ ଚାର୍ଯ୍ୟା ମାଳତୀର ଅତ୍ୟାଚାର ସାମାଜିକ ଅନୀତି ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଏହାକୁ ସ୍ଥାନ ଦେଇଛନ୍ତି । ଆଲୋଚିତ ଛଅଟି ଗଳ୍ପରେ ସାମାଜିକ ସଂସ୍କାର ଧର୍ମ ପ୍ରକଟିତ । ଗୋଦାବରୀର କୁସଂସ୍କାରକୁ ତ୍ୟାଗ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରେରଣା ଦେଇଛନ୍ତି ଏହି ଭବିଷ୍ୟତ ଗଳ୍ପ ରଚିକରେ । ମାତ୍ର ସମୟର ପ୍ରବାହ ଓ ନୂତନ ଆଭିମୁଖ୍ୟର ପ୍ରସାର ପାଇଁ ସାମାଜିକ ନିର୍ଦ୍ଦୟ କରିପାରି ନାହାନ୍ତି । ଗଳ୍ପରଚିକର ଗର୍ବନାକାଳ ନିଶ୍ଚୟ ଥିଲା ଭାରତୀୟ ସମାଜର ସନ୍ଦିଗ୍ଧତା କାଳ । ଏହି ସନ୍ଦିଗ୍ଧତାକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ଓଡ଼ିଆ ଗଳ୍ପ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶମୋହନ ସେନାପତି, ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ନନ୍ଦ, ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର, ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର ପ୍ରମୁଖ ରଚନା କରିଛନ୍ତି ସଂସ୍କାରଧର୍ମୀ ବହୁ ଗଳ୍ପ । କିନ୍ତୁ ଗୋଦାବରୀ ମିଶ୍ରଙ୍କ କୁସଂସ୍କାର ମୁକ୍ତ ଶିଳ୍ପୀ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବରେ ସଂଚାର ହେଲା ନୂତନ ମାନବିକ ସମ୍ବେଦନା, ଯାହା ପରବର୍ତ୍ତୀ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କଲା ।

ପାରିବାରିକ ସମସ୍ୟାଧର୍ମୀ ଗଳ୍ପ

ସାବତପୁଅ, ଭାଇଭାଗ, ଶ୍ରୀମତୀ ଓ ପୁଆଣିଘର ।

ପାରିବାରିକ ସମସ୍ୟାଧର୍ମୀ ଗଳ୍ପ ଭାବରେ ‘ସାବତପୁଅ’ ଏକ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ଧରଣର ରଚନା । ଏଥିରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ସାବତପୁଅର ମହାନତାକୁ ଦର୍ଶାଇବା ସହିତ ପାରିବାରିକ ଏକତା ପାଇଁ ଏହାର ଯେ ଏକାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନ ଅଛି ତାକୁ ଦୁଃଖୀଶ୍ୟାମ, ହେମ ଏବଂ ନରସିଂହ ଚରିତ୍ର ମାଧ୍ୟମରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି । ରତ୍ନମଣିଙ୍କ ସ୍ବାମୀ ଘନଶ୍ୟାମ ହେମଙ୍କୁ ଗ୍ରହଣକଲେ ଓ ଦେବବର୍ଷର ଶିଶୁପୁତ୍ର ନରସିଂହଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ସ୍ବର୍ଗକୁ ଗଲେ । ମାତ୍ର ଭାଗ୍ୟର ବିତମ୍ବନା ହେତୁ, ପାରିବାରିକ ଜଂଜାଳ ମଧ୍ୟରେ ସମସ୍ୟା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ନିଜପୁତ୍ର ନରସିଂହ ହେମମଣିଙ୍କୁ ନିର୍ଯ୍ୟାତନା ଦେବା ସହିତ ସବୁ ସମୟରେ ଅଶାନ୍ତି ସୃଷ୍ଟି କରିଚାଲିଛି । ମନସ୍ଥାପରେ ସମୟ କଟାଉଥିବା ମାଆଙ୍କୁ ଶାନ୍ତିଦେବା ପାଇଁ ପଡ଼ାରି ଶେଷରେ ଶୁଣିଲା, ‘ମୁଁ ମଲେ ସିନା ଏକା ଏଥିରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବିରେ ବାପା, ନୋହିଲେ କ’ଣ ମୋ ଦୁଃଖର ଅନ୍ତ ଅଛି ? ତୁ ମିଛରେ ମୋ ସଙ୍ଗେ ଘାଣ୍ଟି ହେଉଛୁ ।’ ଏହା ପରେ ଦୁଃଖୀଶ୍ୟାମର ପ୍ରାଣ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ହାଲୁକା ହୋଇଗଲା । ସେ ଅତ୍ୟାଚାରିତା ମାଆଙ୍କୁ ଚିର ଶାନ୍ତି ଦେବାପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ହତ୍ୟାକଲା । କିନ୍ତୁ ଶେଷ ସମୟରେ ମାଆ ପାଟିରୁ ନରସିଂହ ନାଁ ଶୁଣି ଅନୁତାପରେ ଜର୍ଜରିତ ଦୁଃଖୀଶ୍ୟାମ ଅବଶିଷ୍ଟ ସମୟ ସବୁ ନରସିଂହ ପାଇଁ ବିନିଯୋଗ କରିବା ପାଇଁ ସ୍ଥିର କରିଛି । କିନ୍ତୁ ନରସିଂହର କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିନାହିଁ । ଗୋଦାବରୀ ସାବତପୁଅର ତ୍ୟାଗ ଓ ମମତାକୁ ଅତି ମାର୍ମିକଭାବେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ‘ଭାଇଭାଗ’ ଗଳ୍ପଟି ପରିବାରରେ ଭାତ୍ରୁ ବିବାହର କରୁଣ ପରିଣତିକୁ ପ୍ରକାଶ କରେ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଓ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦୁଇଭାଇ ଭିତରେ ଘରେ ବାହାରେ ସର୍ବଦା କଳହ ଲାଗିରହିଥାଏ । ଏମାନଙ୍କ ସ୍ବାମୀନେ ମଧ୍ୟ । ସବୁବେଳେ ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧରେ ଲିପ୍ତଥାନ୍ତି । ଏ ସବୁର ସୁଯୋଗ ନେଇଛନ୍ତି ଗାଁର ମୁଖିଆ ସୋମନାଥ । ତାଙ୍କ ଶାମ୍ଭାବଣରେ ମଳୟମା

ଡାକିଛି । ସରକାରଙ୍କ ତରଫରୁ ଅଦାଲତ ଚପରାଶି ସରକାରୀ ଆଇନନାମା ଅନୁଯାୟୀ ଘରର
 ସମସ୍ତ ଜିନିଷପତ୍ର କୋରକ କରି ନେଇଛି । ପରେ ଦୁଇଗାଈ ନିଜର ଭୁଲ୍ ବୁଝିଛନ୍ତି । ଚପରାଶିକୁ
 ବିରୋଧ କରିବା ପାଇଁ ଯିବାବେଳକୁ ନିସ୍ବ ଦୁଇଗାଈ ଗାଁରେ ଉପହସିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଗନ୍ଧଟିରେ
 ଗ୍ରାମ୍ୟ ପରିବେଶର ନିଶ୍ଚୁଣ ଚିତ୍ର ରୂପାୟିତ । ‘ଶ୍ରୀମତୀ’ ଗନ୍ଧଟିରେ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ପରିବାରର ଚିତ୍ର
 ପ୍ରଦର୍ଶିତ । ଶ୍ରୀମତୀ ଓ ସ୍ବାମୀ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ତେଲ ଲୁଣର ସଂସାରରେ ଅଭାବ ହେତୁ ଅଶାନ୍ତି
 ବିରାଜମାନ କରିଥାଏ । ଶ୍ରୀମତୀ ବଡ଼ଘରର ଝିଅ ହୋଇଥିବାରୁ ସ୍ବାମୀଙ୍କ ଅଭାବକୁ ସହ୍ୟ
 କରିପାରନ୍ତିନି, ଫଳରେ ଝଗଡ଼ା ଘଟେ । ଶ୍ରୀମତୀ ମଝିରେ ମଝିରେ ନିଜ ବାପଘରକୁ ଡାକି
 ଆସନ୍ତି ମାତ୍ର ବେଶୀ ଦିନ ପାଇଁ ରହିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ସ୍ବାମୀଙ୍କ କିରାଣୀ ଡାକିରିରେ ଉପୁରି ନ
 ଥିବାରୁ ପଡ଼ିଶ ଟଙ୍କା ମାସିକ ଦରମା ପସର ଦିନରେ ଶେଷ ହୁଏ । ଅଭାବକୁ ଭରଣା କରିନପାରି
 ଗୋବିନ୍ଦ ଗୃହତ୍ୟାଗୀ ହୋଇ ଉଚ୍ଚଡାକିରିର ସନ୍ଧାନକରନ୍ତି । କାନପୁରର କୋଡ଼ା ଦୋକାନରେ
 ଡାକିରିକରି ନୂଆ କାମ ଖିଣି ସେ କଲିକତା ଆସିଲେ ଓ ସେଠାରେ ଅଧିକ ଦରମାରେ ନିଯୁକ୍ତ
 ହେଲେ । ପରିବାରରେ ଆଶାନ୍ତି ସୃଷ୍ଟି କରୁଥିବା ଶ୍ରୀମତୀ କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କୁ ନପାଇ ସ୍ବାମୀଙ୍କ ଠାରୁ
 ପାଇଥିବା ଟଙ୍କା ରଖି ରଖି ଧନୀ ହୋଇଯାଇଥିବାରୁ ଆଉ ଟଙ୍କା ପ୍ରତି ମନ ନବଦାଇ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ
 ଚିନ୍ତାରେ ମଗ୍ନ ହେଲେ । ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ସ୍ବାମୀର ପ୍ରେମକୁ ଗୋଦାବରୀଶ ଶାଶୁତ ବୋଲି ବିବେଚନା କରି
 ଶ୍ରୀମତୀର ମନରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିଛନ୍ତି । ଗୋବିନ୍ଦ କାନପୁରରୁ କଲିକତା ଓ କଲିକତାରୁ ଗାଁକୁ
 ଆସି ଦେଖନ୍ତି ଶ୍ରୀମତୀ ଗାଁର ଭଙ୍ଗାଘରେ ଶାଶୁ ଓ ଶ୍ଵଶୁରଙ୍କ ମେଳରେ ମହାଆନନ୍ଦରେ
 ଅଛନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଆପଣେଇ ପାରିବାର ଏହି ମହାନ ଶକ୍ତି ନାରୀକୁ ମହିମାନ୍ବିତ କରାଏ । ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କ
 ପରିବର୍ତ୍ତନ ମଧ୍ୟରେ କେବଳ ତ୍ୟାଗ ନାହିଁ, ଅଛି ମମତାର ଶକ୍ତ ସ୍ନେହରତ୍ନ । ‘ପୁଆଣିଘର’
 ଗନ୍ଧଟିରେ ଯୌତୁକ ଯାତନାର ଚିତ୍ର ମିଳେ । ନୀଳାମ୍ବର ବାବୁ ଝିଅ ବିବାହରେ ଯୌତୁକ ଦେବେ
 ବୋଲି ସମ୍ଭାବପତ୍ରରେ ବିଜ୍ଞପ୍ତି ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ଶଶୁର ଘରର ଲୋକମାନେ ବିଜ୍ଞାପନ
 ଅନୁସାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଜିନିଷକୁ ମିଳାଇ ନେବାବେଳେ ଦେଖିଛନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମପୁରୀ ପାଟ ଓ ବୁଷ୍ଟପୁର
 ବାସନ ତହିଁରେ ନାହିଁ । ବିଜ୍ଞାପନକୁ ମାନି ପୁଅ ବିବାହ ହୋଇଥିବାରୁ କ୍ଳାନ୍ତଘର ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ
 ବାସନ୍ତୀ (ବୋହୂ) କୁ ଗଜଣା ଓ ଟାହୁଳୀ ଟାପରାରେ ଥଟା କରିଛନ୍ତି । ଦୁଇାତିଦୁଇ ଘଟଣାରେ
 ଝିଅଟି କଷ୍ଟପାଇବା ଓ ବାପାଙ୍କ ଯୌତୁକ ପ୍ରଦାନ ପାଇଁ ବିଜ୍ଞାପନ ପ୍ରକାଶ କରିବା ମୂଳରେ
 ଯୌତୁକବ୍ୟାଧିର ଯେଉଁ ନାରକୀୟ ଗୁଣ ସମାଜକୁ କଳୁଷିତ କରୁଛି, ଗୋଦାବରୀଶ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ
 ସ୍ବର ଉତ୍ତୋଳନ କରିଛନ୍ତି । ପାରିବାରିକ ସମସ୍ୟା ଏଠାରେ ବୃହତ୍ତର ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ସାମାଜିକ
 ସମସ୍ୟାରେ ପରିଣତ । ଗାନ୍ଧିକ ଗୋଦାବରୀଶ ଏ ସମସ୍ତ ସମସ୍ୟାକୁ ସୂକ୍ଷ୍ମଭାବରେ ଅନୁଶୀଳନ
 କରି ଗନ୍ଧ-ରୂପ ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ତାରି ମାଧ୍ୟମରେ ପାରିବାରିକ ଓ ସାମାଜିକ ସଂହତି
 ପାଇଁ ଦେଇଛନ୍ତି ପ୍ରେରଣା ।

ପ୍ରଣୟ ପ୍ରଧାନ ଗନ୍ତ:-

ରିକ୍‌ସାବାଲା, ପ୍ରେମର ଉଲ୍ଲାସ, ସେବତାର ଶବ୍ଦ, ପାଷାଣର ଭାଷା, ମିଳନ, ପ୍ରଗତି, କାନ୍ଦୁ ବକ୍ତବ୍ୟ ।

‘ରିକ୍‌ସାବାଲା’ ଗନ୍ତରେ ମଦନ ଓ ଚମ୍ପା ସଙ୍ଗମ ଓ ପ୍ରେମବୋଧ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଵାର୍ଥ ଓ ଆତ୍ମପରିଚୟକୁ ମଧ୍ୟ ବଳି ଦେଇଛନ୍ତି । ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଓ ନିଷ୍ପେକ୍ଷିତ ଜୀବନରେ ପାରିବାରିକ ମର୍ଯ୍ୟାଦାକୁ ପଛରେ ପକାଇ ଚମ୍ପା ମେହନ୍ତରାଣୀ ହାରା ନାମରେ ଓ ମଦନା ରିକ୍‌ସାବାଲା ଭାମା ଭୋଇ ଭାବରେ ପରସ୍ପରକୁ ଲୁଚାଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି । ଉଭୟଙ୍କର ସାକ୍ଷାତ ହୁଏ ସକାଳ ଓ ସଂଧ୍ୟାରେ ମାତ୍ର ଅଳ୍ପ ସମୟପାଇଁ । କଥାବାର୍ତ୍ତାର ବିଶେଷ ସୁଯୋଗ ନଥିଲେ ହେଁ ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ଥିବା ଅକାନ୍ୟ ପ୍ରେମ ଯୋଗୁଁ ପରିଣତି ଘଟିଛି ବିବାହରେ । ‘ପ୍ରେମର ଉଲ୍ଲାସ’ ଏକ ଦୀର୍ଘଗଳ୍ପ । ପ୍ରତିମା ଓ ମହେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଉଲ୍ଲାସମୟ ଭାବ ଓ ତହିଁର ପରିପ୍ରକାଶ ପାଇଁ ଗୋଦାବରୀକ୍ଷଙ୍କ ଭାଷା ହୋଇଛି ଏକମାତ୍ର ମାଧ୍ୟମ । ପ୍ରାଥମିକ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ପ୍ରତିମା ଏହାର ଘୋର ବିରୋଧୀ ଥିଲେ ହେଁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ତା’ର ମାନସିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଛି । ପ୍ରେମକୁ ଚିହ୍ନି ସେ ଚିହ୍ନାଇ ଦେବାକୁ ଚାହଁଛି ଏହାର ମଧୁର ମୂର୍ତ୍ତିନାକୁ । ‘ସେବତାର ଶବ୍ଦ’ ଗନ୍ତରେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଭିତରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସେବତାର ଯେଉଁ ଅନାବିଳ ପ୍ରେମ, ବାସ୍ତବିକ ଗୋଦାବରୀକ୍ଷଙ୍କ ପ୍ରେମ ଚେତନାର ନୈସର୍ଗିକ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ । ସେବତା ହୃଦୟର ଅବ୍ୟକ୍ତ ପ୍ରେମକୁ ଦେଖାଇବାକୁ ଯାଇ ନିଜ ଛାତିରେ ଛୁରାଇ ଯେଉଁ ଆଘାତ କରିଥିଲା ଶେଷ ଜୀବନରେ କ୍ଷୁଧା ନିବାରଣ ପାଇଁ ଅନୁଭୂତ ମଧ୍ୟରୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଛିଣ୍ଡା ଲୁଗା ଭେଦକରି ସେହି ଆଘାତଚିହ୍ନକୁ ଦେଖି ସେବତାକୁ ଚିହ୍ନିପାରିଥିଲା । ସ୍ଵାମୀର ଛାତି ଉପରେ ସେବତା ଶେଷ ନିଶ୍ଵାସ ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲା । ‘ପାଷାଣର ଭାଷା’ ପ୍ରେମଗଳ୍ପ ଭାବରେ ଯେମିତି, ଐତିହାସିକ ବୃତ୍ତରେ ସେମିତି ଏକ ନୂଆ ଭାବସମ୍ପନ୍ନ ଗଳ୍ପ । ଏକ ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ ପ୍ରଣୟଶ୍ରେଣୀ କାହାଣୀ ଏହାର ଆଧେୟ । ପ୍ରେମ ପାଇଁ ଆତ୍ମୋତ୍ସର୍ଗ ସହିତ ଆଦର୍ଶବୋଧ ଏହାର ମୁଖ୍ୟ । ବିଦେଶିନୀ ଯୁବତୀକୁ ଶିଳ୍ପୀ ମଦନ ସହିତ ଏକ ଭାବମୟ ଜଗତରେ ମିଶାଇ ଦେଇଛନ୍ତି ଗାନ୍ଧିକ । ପାଷାଣ ଦେହରେ ଭାଷା ପୁଟାର ଶିଳ୍ପୀ ମଦନ ନାୟିକାକୁ ଆକୃଷ୍ଟ କରାଇ ପାରିଥିବାରୁ ଗନ୍ତବିର ମହତ୍ତ୍ଵ ବୁଝି ହୋଇଥାଏ । ‘ମିଳନ’ ଗୋଦାବରୀକ୍ଷଙ୍କ ପ୍ରଥମ ଗଳ୍ପ ହୋଇଥିଲେହେଁ ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁର ଅନେକ ଦିନ ପରେ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ଚତୁର୍ଥ ଖଣ୍ଡରେ ଗ୍ରହିତ । ‘ପ୍ରଗତି’ ଗନ୍ତରେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ମାଧ୍ୟମରେ ଗାନ୍ଧିକ କରୁଥି କରୁଛନ୍ତି । ସହରୀ ଜୀବନ ପାଇଁ ଯେଉଁ ଗ୍ରାନ୍ଥ ମୋହ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି ତା ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ଅଛି ବିରୁଦ୍ଧ । ଗୋଦାବରୀକ୍ଷଙ୍କ ଭାଷାରେ ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାର ଗୋଟିଏ ସମ୍ମୋହନୀ ଶକ୍ତି ଅଛି । ସହରୀ ସଭ୍ୟତାରେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାର ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ମଧ୍ୟ ମାନସିକତାକୁ ନଷ୍ଟ କରୁଛି । ଏଣୁ ଇଂରାଜୀ ପ୍ରେମରେ ପଡ଼ି ଯେଉଁମାନେ ଦୁଇପଦ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରି ହୃଦୟ ସହିତ ହୃଦୟର ଅଲ୍ଲେଦ୍ୟ ମିଳନ କରୁଛନ୍ତି ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଶରଦ୍ୟ ହୋଇଛନ୍ତି ଗାନ୍ଧିକଙ୍କ ଲେଖନୀରେ । ଗଳ୍ପ ମାଧ୍ୟମରେ ସିଧାସଳଖ ସମାଲୋଚନା ଗୋଦାବରୀକ୍ଷ ପ୍ରଥମେ ଏଥିରେ ହିଁ କରିଛନ୍ତି । ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷା କେବଳ ପ୍ରଗତିର ନିଦର୍ଶନ ନୁହେଁ । ଏହା ମାଧ୍ୟମରେ

ନୂତନ ବସ୍ତୁବାଦୀ ସତ୍ୟତାର ସର୍ବଗ୍ରାସୀ କ୍ଷୁଧାକୁ ଗାନ୍ଧିକ ମଧ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ସମାଲୋଚନା । ‘କାଚ ବକ୍ରକର’ ଗଳ୍ପରେ ରହିଛି ଭାରତୀୟ ନାରୀର ସ୍ବାମୀ ପ୍ରତି ଆନ୍ତରିକ ପ୍ରେମ ଓ ଆତ୍ମୋସର୍ଗର କାହାଣୀ । ଶାନ୍ତିଦେବୀ ଓ କିଶୋରବାରୁଙ୍କର ଚିବାହରେ ଉଭୟଙ୍କର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୃକ୍ଷ, ଅତ୍ୟୁପବାସନା ଓ ଅନନ୍ତ ଆକାଂକ୍ଷାର ଘଟିଛି ଅବସାନ । ଖାନ୍ଦାନ୍ ଘରର ସନ୍ତାନ ଭାବେ କିଶୋରବାରୁ ବାଘଶିକାର କରିବାକୁ ଯାଇ ରକ୍ତାକ୍ତ ଓ ବିବର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଫେରିଛନ୍ତି । ପତିକୁ ପରମେଶ୍ବର ବିବେଚନାକରି ଶାନ୍ତିଦେବୀ ତାଙ୍କର ସେବା ଶୁଶ୍ରୁଷା କରିଛନ୍ତି ଅହର୍ନିଶ । ମୁହଁରେ ମଲମମାରି, ଆଖିରେ ଔଷଧ ପକାଇ ସ୍ବାମୀକୁ ଭଲ କଲେ । କିଶୋରବାରୁ ପୁନରାୟ ଧ୍ବଂସ ଓ ଦିବ୍ୟଲୋଚନ ଲାଭକଲେ । କିନ୍ତୁ ଶାନ୍ତିଦେବୀ ସ୍ବାମୀଙ୍କର ସେବା ଶୁଶ୍ରୁଷା କରିକରି ନିଜର ଆଖି ଦୁଇଟିକୁ ହରାଇବସିଲେ । ଏହା ସତ୍ତ୍ୱେ ଶାନ୍ତିଦେବୀ ତିଳେମାତୃ ଦୁଃଖ ନକରି କହିଛନ୍ତି, ‘ମୋର ବାହାରର ଦୃଷ୍ଟି ଟାଲିଗଲା, କ୍ଷତି ହୋଇନାହିଁ କିଛି ! ଏଣିକି ମୁଁ ତୁମକୁ ଅର୍ଦ୍ଧଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିବି, ପ୍ରିୟତମ ଧ୍ୟାନମଗ୍ନହୋଇ ତୁମର ପୂଜା କରିବି ।’ (ଗୋଦାବରୀଶ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ, ୨ୟ ଖଣ୍ଡ, ପୃଷ୍ଠା - ୧୫୭) ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ବାମୀକୁ ଦେବତା ମନେକରି ସେବା କରୁଥିଲା ଓ ସ୍ବାମୀର ଆରୋଗ୍ୟ ପାଇଁ ନିଜକୁ ଡିଙ୍ଗିଦିଙ୍ଗି କରି ଆହୁତି ଦେଉଥିଲା ସେହି ସ୍ତ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ର ନକ୍ଷ ହୋଇଯିବାରୁ ସ୍ବାମୀ ଦ୍ୱାରା ହୋଇଛି ଉପେକ୍ଷିତା । ତଥାପି ଘୋଷାରି ହୋଇ ସେ ସ୍ବାମୀଙ୍କ ଅଧିକାଂଶ କାମ କରିଦିଅନ୍ତି । କିନ୍ତୁ କିଶୋର ବାରୁଙ୍କ ସ୍ନେହ ଶ୍ରଦ୍ଧାରୁ ବଞ୍ଚିତା ଶାନ୍ତିଦେବୀ ଆତ୍ମୋସର୍ଗର ଚରମ ସୀମାରେ ପହଞ୍ଚି ନିଜକୁ ଅବାଞ୍ଚିତ ମନେକରି ସ୍ବାମୀଙ୍କ ସୁଖସଂସାର ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ପୁନର୍ବିବାହ କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ ଓ ଅନୁମତି ଦିଅନ୍ତି ଓ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଅଶାନ୍ତି ଆଶଂକା କରି ଗୃହତ୍ୟାଗ କରନ୍ତି । କଲ୍ୟାଣୀଦେବୀ ଶାନ୍ତିଦେବୀଙ୍କ ସ୍ଥାନ ପୂରଣ କରିନପାରି ତାଙ୍କୁ ଖୋଜିବାରେ ଲାଗନ୍ତି ଓ ଭେଟନ୍ତି ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରରେ । ସେଠାରେ ଶାନ୍ତିଦେବୀ ନିଜ ସ୍ବାମୀ ମଙ୍ଗଳକାମନାରେ ବ୍ରତୀ ଥାଇ କଲ୍ୟାଣୀଦେବୀଙ୍କ କାଟବକ୍ତ୍ର କରିବାକୁ ନିବେଦନ କରୁଥିଲେ ଅଶ୍ରୁର ନୈବେଦ୍ୟରେ । କଲ୍ୟାଣୀଦେବୀଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ ହେବାପରେ ଶାନ୍ତିଦେବୀ କିଶୋରବାରୁଙ୍କ ଅଶାନ୍ତି କଥା ଶୁଣି ମୂଢ଼ା ଯାଆନ୍ତି ଓ ସେହି ବଡ଼ ଏକାଦଶୀ ଦିନ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରରେ ହୁଏ ତାଙ୍କର ତିରୋଧାନ । ପ୍ରେମ ଓ ତ୍ୟାଗର ଏଭଳି ମୂର୍ତ୍ତିମତ ପ୍ରତୀକ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ଲେଖନୀକୁ କରିଛି ସାଥକ ।

ରାଜନୀତିକ ଚେତନାଧର୍ମୀ ଗଳ୍ପ :-

ବନ୍ଦୀ, ଅନ୍ଧଛତ୍ର, ପୋଲ ଉଡ଼ୋଚନ, ରାଜଭାଗ, ସାବୁନା, ବାଁ-ଡ଼ାହାଣ, ପରିଚୟ ।

ଏ ଗଳ୍ପ ଗୁଡ଼ିକର ଏକ ବଳିଷ୍ଠ ଅଂଶ ରାଜନୀତିକ ଓ ପ୍ରଶାସନିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରତିତିର୍ଯ୍ୟକ ଦୃଷ୍ଟି । ଗାନ୍ଧିକ ଅଙ୍ଗେ ଲିଭାଇଥିଲେ ସ୍ବାଧୀନତା ପାଇଁ ବ୍ୟାକୁଳ ଥିବା ଦେଶବାସୀ ମାନଙ୍କ ଜୀବନ-ଉପରାଜ ଓ ସମକାଳର ସ୍ୱାର୍ଥପରମାନଙ୍କୁ । ସ୍ବାଧୀନତା ପୂର୍ବର ନିର୍ଯ୍ୟାତିତମାନେ ପୂର୍ବରୁ ଅଛନ୍ତି ମାତ୍ର ରାଜନୀତିକ ଦଳର ସୁବିଧାନେତ୍ର କେତେଜଣ ତାଙ୍କରି ଭିତରୁ ପଦସ୍ଥ ଅଧିକାରୀ ପୋଲିସ୍, ଡେପୁଟି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍, ଜଜ୍ ହୋଇ ବିଦେଶୀଙ୍କର ପଦଲେହନ କରୁଛନ୍ତି । ସ୍ବାଧୀନତା ପୂର୍ବରୁ

ଶୋଷକଗୋଷ୍ଠୀ ସ୍ଵାଧୀନତା ପରେ ନୂଆ ରୂପରେ ହେଲେ ଆବିର୍ଭୂତ । ଫଳରେ ରାଜନୀତି ହୋଇ
 ଯାଇଥିଲା କରୁଷ୍ଟିତ । ‘ବନ୍ଧା’ ଗଳ୍ପରେ ଏହିଭଳି ପୁଲିସଙ୍କ ଦୁର୍ନୀତି ସମ୍ପର୍କରେ ଗୋଦାବରୀଶ
 ଅଙ୍ଗୁଳି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଛନ୍ତି । ଗଳ୍ପଟିର ନାୟକ ନାବାୟରବାରୁ ଶିକ୍ଷିତ ଓ ସମାଜସେବୀ । ସେ
 ପୋଲିସଙ୍କ ଦୁର୍ନୀତି ସଂପର୍କରେ ଉପର ଅଫିସରଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ ମଧ୍ୟ କୌଣସି କାମ ହେଉନି,
 ପରିଶେଷରେ ଦାରୋଗାରୁ ତାଙ୍କୁ ଦୁର୍ଘରିତ୍ର ଭାବରେ ପ୍ରମାଣ କରାଇ ଜେଲ୍ ପଠାଇଛନ୍ତି । ସତ୍ୟର
 ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇଁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ତାଙ୍କୁ ଦୁର୍ଘରିତ୍ର ଭାବରେ ପ୍ରମାଣ କରାଇ ଜେଲ୍ ପଠାଇଛନ୍ତି । ସତ୍ୟର
 ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇଁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ତାଙ୍କୁ ନିର୍ବାଧରେ ମୁକ୍ତି କରାଇଛନ୍ତି । ବିପ୍ଳବ ଜନତା ତାଙ୍କ ଆଦର୍ଶ ଓ
 ସଚ୍ଚୋଟତାରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ସ୍ଵାଗତ ସମ୍ମାନଣ କରିଛନ୍ତି । ଅନ୍ଧ ଶ୍ରାବଣର କୁପରିଶେଷକୁ
 ସମାଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି ଗୋଦାବରୀଶ । ‘ଅନ୍ଧଛତ୍ର’ ୧୯୪୩ ମସିହାର ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଉପରେ
 ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ଗଳ୍ପ । ସେହିବର୍ଷ ଓଡ଼ିଶା ଓ ବଂଗଳାରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପଡ଼ିଛି । ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନେ
 ଇଂରେଜ ଅଫିସରଙ୍କୁ ଖୁସି କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟସ୍ତ । ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକ ଖାଇବାକୁ ନପାଇ ପୋକ
 ମାଛି ପରି ମରୁଛନ୍ତି । ଲୋକ ବିକଳରେ ପେଟର କ୍ଷୁଧା ନିବାରଣ ପାଇଁ ମଣିଷ ଠାରୁ ଦୁରେଇଯାଇ
 କୁକୁର ସହିତ ଖାଲି ଚାଟୁଛି । ଦୁର୍ନିତାଗ୍ରସ୍ତ ବ୍ୟବସାୟୀ ଦଳ ଧର୍ମନାମରେ ଆଖିଠାର ମାରି
 ଅନ୍ଧଛତ୍ରମାନ ଖୋଲିଛନ୍ତି ଓ ସ୍ଵଦେହରେ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣକୁ ଯିବାପାଇଁ ଦୟାର ଅବତାର ଭାବରେ
 ଧର୍ମଶାଳାମାନ କରାଇଛନ୍ତି । ଏଭଳି ବିରୋଧାଭାସକୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ବ୍ୟଙ୍ଗ କରିଛନ୍ତି । ରାଜନୀତିକ
 ନେତାମାନଙ୍କର ଦୁର୍ନୀତି ଓ ଶୋଷକ ମାନଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାରରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏଭଳି ବିପଦ ଦେଖାଦେଇଛି
 ବୋଲି ଗୋଦାବରୀଶ କହିଛନ୍ତି । ‘ପୋଲ ଉନ୍ମୋଚନ’ ରାଜନୀତିକ ଓ ପ୍ରସାଶନିକ ଦୁର୍ବଳତା ଓ
 ଦୁର୍ନୀତିର ଏକ ବାସ୍ତବ ଆଲୋଚନା । ଏଥିରେ ଅଛି ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ କ୍ଷମତା ମଦମର ଅହଂକାର ପ୍ରତି
 ତିର୍ଯ୍ୟକ ଦୃଷ୍ଟି, ଇଂଜିନିୟର ମାନଙ୍କ ଦୁର୍ନୀତି ଓ କଣ୍ଠାକୃତ ମାନଙ୍କର ସେହାଚାରିତା ପ୍ରତି
 ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତି । ମନ୍ତ୍ରୀ ବିପ୍ଳବ ସମାବେଶ ମଧ୍ୟରେ ପୋଲ ଉନ୍ମୋଚନ ପାଇଁ ଯାଇଛନ୍ତି । ଜିଲ୍ଲା
 ବୋର୍ଡ଼ ସଭାପତି ତାଙ୍କୁ ସ୍ଵାଗତ କରିନେବା ପରେ ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରି ଅନୁରୋଧ କରିଛନ୍ତି
 ଉଦଘାଟନ ପାଇଁ । ସୁସଜ୍ଜିତ ତୋରଣ ମଧ୍ୟରୁ ମନ୍ତ୍ରୀ ରୂପାଆଦିରୁ ସୁନା କତୁରୀ ନେଇ ଯେଉଁ
 ପୋଲଟି ଉଦଘାଟନ କଲେ ତାହା ଜନତାଙ୍କ ଆଶାକୁ ତ ପୂରଣ କଲାନାହିଁ, ବରଂ ଉନ୍ମୋଚନ
 ପରେ ତାହା ପାଣି ସୁଅରେ ଭାସିଗଲା । ଚାରିଥର ଭାସି ଯାଇଥିବା ପୋଲ ପଞ୍ଚମ ଥରପାଇଁ
 ମଧ୍ୟ ଭାସିଗଲା । ହେଲେ ଇଂଜିନିୟରଙ୍କ ପ୍ରମୋଦନ ଓ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଅର୍ଥକାର ବଳବତ୍ତର
 ରହିଲା । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଏଥିରେ କ୍ଷମତା ରାଜନୀତିର ବ୍ୟର୍ଥତା ଓ ଅନ୍ଧସାରଣଶୂନ୍ୟତାକୁ
 ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି । ‘ରାଜଭାଗ’ ଗଳ୍ପରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି ଶୋଷକ ଓ ଶୋଷିତର ଜୀବନ ଚିତ୍ର । ରାଜଭାଗ
 ଦେଇ ନପାରି ମୂଳ କଳକରର ସୁଧରେ ଗରିବ କଣିଆ ଓ ଉମାକୁ ସାହୁକାର ଶୋଷଣ
 କରିଛି । ପୂର୍ବପୁରୁଷରୁ ଗଡ଼ି ଆସୁଥିବା ଓଜନର ଭାର ଏମାନଙ୍କର ବର୍ଷକୁ ବର୍ଷ ଅଧିକ ହେଉଛି
 ସିନା, କମୁନାର୍ଡ଼ ମୋଟେ । ସମାଜର ସହାନୁଭୂତି ନପାଇ ରାଜଭାଗ ଦେବାରେ ଉଣା କରିନାହାନ୍ତି
 ଏମାନେ । ‘ସାବୁନା’ ଗଳ୍ପରେ ଅଛି ବୁଢ଼ୀ ମାଆର ଛେଉଣି ନୀତି ପ୍ରତି ଦରଦ ଓ
 ସହାନୁଭୂତି । ନୀତିର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ତାଙ୍କବଂଗଳା ବାବୁଙ୍କୁ ପାଟିଲା ବେଲଟିଏ ଦେଇ ଅନୁରୋଧ
 କରିଛି । ଉପରିସ୍ଥ ଅଫିସର ତାଙ୍କୁ ଜୋରିମାନାରେ ପୁଚ୍ଛାଇଛନ୍ତି । ଗଳ୍ପରେ ଉପରିସ୍ଥ ହାକିମମାନଙ୍କର

ଅଧ ହାକିମାତି ପ୍ରଦର୍ଶିତ । ଶାସନତନ୍ତ୍ରର ଅନ୍ୟାୟ ଅନୀତିରେ ରାଜନୀତିକ ନେତା ମାନଙ୍କର ହସ୍ତକ୍ଷେପ ଯୋଗୁଁ ମଧ୍ୟ ଗନ୍ତବି ହୋଇଛି ବାସ୍ତବିକ ଦୃଢ଼ଯଥାର୍ଥ । ଗନ୍ତବିରେ ସ୍ୱଳ୍ପ ବେତନଭୋଗୀ ମଦନାର ବୁଢ଼ାପ୍ରତି ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିବା ସମବେଦନା ଭିନ୍ନଧରଣର । ବୁଢ଼ାକୁ ଜୋରିମାନାରୁ ରକ୍ଷାକରିବାପାଇଁ ସେ ଦେଇଛି ଏକ ଟଙ୍କା । ଏଣୁ କୁହାଯାଇପାରେ ଗରିବ ଶୁଣିଛି ଗରିବର ଡାକରା, ବୁଝିଛି ଦୃଢ଼ଯଥ ବେଦନା । ଦାରିଦ୍ର୍ୟର କଷ୍ଟାଘାତରେ ମଧ୍ୟ ସ୍ନେହମମତାର ସୂର୍ଯ୍ୟଲୋକ ଚତୁର୍ଦିଗକୁ ବିଚ୍ଛୁରିଯାଇଛି । ଏହା ଅନୁମେୟ ଯେ, ଗୋଦାବରାକ୍ଷକ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନର ଅନୁଭୂତି ଓ ପାରିବାରିକ ମମତା ଗନ୍ତବି ଅନ୍ତର୍ଭାଣୀ । ଲେଖକ ତାଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନରେ ଲେଖିଛନ୍ତି ‘ଦୁଃଖୀ ଘରର କରୁଣ କାହାଣୀ କିଏ କହିପାରିବ ? ବଡ଼ ବଡ଼ ଘରେ ବାପା, ମାଆ, ଭାଇ, ଭଉଣୀ ପୁଅ ଝିଅଙ୍କ ଭିତରେ ସ୍ନେହ ବନ୍ଧନଟା ଏକେତ ମୋଟା, ତାପରେ ପୁଣି ହୁଏତ ସହକରେ ନହିଁଥିବା ଭଳି ସୁନା ବୁଝା ତାରରେ ଗଢ଼ା । ଦରିଦ୍ରର ପରିବାରରେ ପରସ୍ପରକୁ ବାନ୍ଧି ରଖିବା ନିମନ୍ତେ ଆଏ ବଡ଼ଜୋର ଖିଏ ପାଇଁ । ଖାଇବା ବସିବା ଶୋଇବା କଥାକହିବା ସବୁଥିରେ ସେହି ପାଦ ଖିଏଟି ମାନ ଅଲଗା ଅଲଗା ରହିଥାଏ, ମାତ୍ର ତାର ସମସ୍ତେ ଟା ଏତେ ବେଶି ଯେ, ସେଥିରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ମୋଟା ଦଉଡ଼ି ବଳି ହେବ ।’ (ଗୋଦାବରାକ୍ଷ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ, ୧ମ ଖଣ୍ଡ, ପୃଷ୍ଠା-୪୪), ‘ବାଁ ଡାହାଣ’ ଗନ୍ତବିରେ ଦୁଇଜଣ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଉଭୟ ଉଭୟଙ୍କୁ ସନ୍ଦେହ ଓ ଅର୍ଥଲିପ୍ତତା ମଧ୍ୟରେ ବିଶୁଦ୍ଧ ହାସ୍ୟରସ ପରିବେଷିତ । ବୁଦ୍ଧନେଶ୍ୱର ନିକଟର ବାଳକାଟି, ଖଣ୍ଡଗିରି ଆଦି ସ୍ଥାନର ନାମରୁ ଜଣାଯାଏ ଏହା ଲାଲଗୋର ଗୋଷ୍ଠୀ, ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ ଓ ଆଧୁନିକ ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷା ସନ୍ଧ୍ୟାତାକୁ ବ୍ୟଙ୍ଗକରେ । ‘ପରିଚୟ’ରେ ବନ୍ୟା ପାଡ଼ିତ ଲୋକମାନଙ୍କର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା, ସେବା ଭିତରେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ହୋଇଛି ରୂପାୟନ । ଦେଶ ମାତୃକାର ସେବା ପାଇଁ ତାଙ୍କ ତ୍ୟାଗକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ସହିତ କେତେଜଣ ଯୁବକ ତାଙ୍କୁ ତୁଳନା କରିଛନ୍ତି ଅନ୍ୟ ଭାରତୀୟଙ୍କ ସହିତ । ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ରାଜନୀତିକ ନେତା, ସେବାପରାୟଣ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଗାବରେ ଗନ୍ତବିରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇ ଗୋଦାବରାକ୍ଷ କହିବାକୁ ଚାହିଁଛନ୍ତି ଯେ, ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ସେବା ଯୋଗୁଁ ସେ ହୋଇପାରିଥିଲେ ଓଡ଼ିଶାର ଜନନାୟକ । ବର୍ତ୍ତମାନର ରାଜନୀତିକ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ ତାଙ୍କ ଆଦର୍ଶରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହେବା ଦରକାର ।

ଚରିତ୍ର ପ୍ରଧାନ ଗନ୍ତବି:- ବରଯାତ୍ରୀ, ବଡ଼ପୁଅ ଓ ବିଦାୟ ।

‘ବରଯାତ୍ରୀ’ ଗନ୍ତବିରେ ବନମାଳୀ ଚରିତ୍ରର ତ୍ୟାଗ ଓ ମାନବିକତା ପ୍ରଦର୍ଶିତ । ପିତୃ ମାତୃ ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ହାନ ବନମାଳୀ ବରଯାତ୍ରୀ ଭାବରେ କନ୍ୟାପିତା ବ୍ରଜବନ୍ଧୁଙ୍କ ଘରେ ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ପୂରଣ କରିଛି । ବ୍ରଜବନ୍ଧୁଙ୍କ ସ୍ନେହ ଆଦରର ପାତ୍ର ହୋଇ ତାଙ୍କ ସମ୍ପର୍କିତ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ହୋଇ ବିବାହ ବନ୍ଧନର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିବା ବେଳେ ବ୍ରଜବନ୍ଧୁଙ୍କ ଛାଇ ହରିହରଙ୍କୁ ନିଜ ବାଗ୍ଦତା ପଦ୍ମାକୁ ବିବାହ କରାଇ ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ତାଙ୍କ ନାମରେ ଉତ୍ତର କର ନିଶ୍ଚୋକ୍ତ ହୋଇଯାଇଛନ୍ତି ସେ । ବନମାଳୀ ଚରିତ୍ର ଉଦାହରଣୀୟ ହୋଇ ରହିଯାଇଛି ସମାଜ ପାଇଁ । ‘ବଡ଼ପୁଅ’ ଗନ୍ତବିରେ ଅଛି ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ କରୁଣ ଜୀବନର ଚିତ୍ର । ଅପୁତ୍ରିକ ନଟବର ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର

କରିଆଣିଲେ କୃଷକ ମାତ୍ର ପରେ ତାଙ୍କର ଏକପୁତ୍ର ଜନ୍ମ ହୋଇଛି । ଏହାପରେ ବିମାତାହର କୃଷ ଉପରେ ବଢ଼ିଛି ଅତ୍ୟାଚାର । ଅନନ୍ୟୋପାୟ ନଟବର ନୀରବ ଦ୍ରଷ୍ଟା ହୋଇ ସବୁ ସହିଗଲେ, ମାତ୍ର କୃଷ ଗୃହତ୍ୟାଗ କଲା । ବିମାତାଙ୍କ ପୁତ୍ର କୌଣସି ଏକ ଭିକାରୀକୁ ହତ୍ୟା କରିଥିବା ଓ ସେଥିପାଇଁ ଫାଶୀପାଇବାକୁ ଯାଉଥିବା ଜାଣି କୃଷ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ରହି ନିଜେ ଦୋଷ ସ୍ୱୀକାର କରି ଫାଶି ପାଇଛି । ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ରର ଆତ୍ମୋତ୍ସର୍ଗରେ ଯେଉଁ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମାନବିକ ମହିମା ପ୍ରକଟିତ ତାହା ଅନନ୍ୟ । ଗୋଦାବରୀର ନିଜ ପରିବାରରେ ଏହାକୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିଥିବେ । ତାଙ୍କ ବାପାଙ୍କ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ଘଟଣା ଓ ତାଙ୍କ ତ୍ୟାଗ, ଉଦାରତା, ଗୋଦାବରୀଙ୍କୁ ଏ ଗନ୍ଧ ରଚନା ପାଇଁ ପ୍ରେରଣା ଦେଇଥିବ ନିଶ୍ଚୟ । ‘ବିଦାୟ’ ଗନ୍ଧରେ ଚାରିବନ୍ଧୁଙ୍କ ବାସ୍ତବ୍ୟ ସ୍ମୃତିର ବର୍ଣ୍ଣନା ରସୋତ୍ତମ । ଉତ୍ତରୀ ବୟସରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କୁ ମନେପକାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସମୟ ତାଙ୍କୁ ଦୂରଯାଗାକୁ ପଠାଇଦେଇ ବିଦାୟ ଦେଇଛି । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଚିଠି ପତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ନିଜ ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଜାଣିପାରି ଆନନ୍ଦିତ ହେବାବେଳକୁ ତାଙ୍କର ସମୟ ନାହିଁ । ଚାରୋଟି ଚରିତ୍ରର ଗୁଣାଦର୍ଶ ଓ ସାମାଜିକ ସଂପ୍ରାପ୍ତି ଗପଟିକୁ କରିଛି ପ୍ରତିନିଧି ସ୍ଥାନୀୟ । ଉତ୍ତରୀ ବୟସରେ ରଚିତ ଗନ୍ଧରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅନୁଭୂତି ପ୍ରଭୁଚିତ ପରି ମନେହୁଏ ।

ଗୋଦାବରୀର ଗନ୍ଧଗୁଡ଼ିକ ମୁଖ୍ୟତଃ ଘଟଣା ପ୍ରଧାନ । ଘଟଣା ମଧ୍ୟରେ ଚରିତ୍ରର ହୋଇଛି ସମାବେଶ ଓ ତତ୍ ପରେ ଗନ୍ଧ ହୋଇଛି ଗତିଶୀଳ । ଅଧିକାଂଶ ଗନ୍ଧ ଦୀର୍ଘ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପାଠକୀୟ ଉକ୍ତା ରକ୍ଷାରେ ବ୍ୟାହତ ନୁହେଁ । ବରଂ ଗାନ୍ଧିଜୀ ପ୍ରଥମେ କବିତା ଲେଖୁଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ଗନ୍ଧରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ କାବ୍ୟିକ ଭାଷା, ଯାହା ଭାବ ପ୍ରକାଶରେ ହୋଇଛି ଏକାନ୍ତ ସମର୍ଥ । ଗୋଦାବରୀର କୌଣସିଟି ଗନ୍ଧ ଆତ୍ମପ୍ରଚାରଧର୍ମୀ ନୁହେଁ । ଏଥିରେ ଅଛି କଳା, ଧର୍ମ ଓ ଜୀବନର ଅମୃତବାଣୀ । ଲେଖକଙ୍କ ଆନ୍ତରିକତାରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଗନ୍ଧ ହୋଇପାରିଛି ଜୀବନ୍ତ । ଗନ୍ଧର ବିଷୟବସ୍ତୁ ଓ ଚରିତ୍ରମାନେ କାଳ୍ପନିକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଗୋଦାବରୀର ଲେଖନୀ ମୁନରେ ହୋଇପାରିଛନ୍ତି ପ୍ରାଣଧର୍ମୀ ଓ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର । ଆଜିକାଲି ପରିପାଟୀରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗନ୍ଧ କେତୋଟି ଉପବିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ, ଅଥଚ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଭାଗ ମଧ୍ୟରେ ଅଛି ଭାବଗତ ଐକ୍ୟ । ଆରମ୍ଭ ଓ ପରିଣତିକୁ ଆଧାରକରି ରଚିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଫକୀରମୋହନୀୟ ବର୍ଣ୍ଣନା ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗନ୍ଧରେ ଅଛି ଗୋଟିଏ ଲେଖା ମୁଖ୍ୟ ଭାବକେନ୍ଦ୍ର ଓ ଏହାକୁ ପ୍ରସାରଣଶୀଳ କରିବାପାଇଁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଦେଇଛନ୍ତି କେତୋଟି ମନକୁଆଁ ପରିବେଶ । ପରିବେଶକୁ ଜୀବନ୍ତ ଓ ବାସ୍ତବ କରିବାକୁ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇଛି ପାତ୍ରମୁଖୀ ଭାଷା । ଗ୍ରାମ୍ୟ ଚରିତ୍ରଙ୍କ ନିକଟରେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଓ ସହରୀ, ସଭ୍ୟ କ୍ଷିତିତଙ୍କ ମୁହଁରେ ଅଭିଜାତ ଭାଷା ଦେଇ ଗନ୍ଧଗୁଡ଼ିକୁ କରିଛନ୍ତି ସୌକୁମାର୍ୟମୟ । ବ୍ୟାସକବି ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କ ପରେ ଗୋଦାବରୀ ମିଶ୍ର ଯେ ତାଙ୍କର ପରିପୁରକ ଭାବରେ ଓଡ଼ିଆ ଗନ୍ଧ ଜଗତରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ, ଏହା ତାଙ୍କର ଗନ୍ଧ ପ୍ରମାଣିତ କରିଥାଏ ।

ଷଷ୍ଠ ପରିଚ୍ଛେଦ ଔପନ୍ୟାସିକ ଗୋଦାବରୀଶ

୧୮୮୮ ମସିହାରେ ଓଡ଼ିଆ ଉପନ୍ୟାସର ଜନ୍ମ । ଏହା ପରଠାରୁ ପ୍ରାୟ ବାର ବର୍ଷ ଭିତରେ ଯେତେ ଉପନ୍ୟାସ ଲିଖିତ, ମୂଳତଃ ସେଗୁଡ଼ିକ ଐତିହାସିକ ରୋମାନ୍ସମାନେ ଥିଲା । ଘଟଣାରେ କାନ୍ଧନିକତା ଓ ନାୟକ ନାୟିକାଙ୍କ ଅବାସ୍ତବ ଉପସ୍ଥିତି ଉପନ୍ୟାସ ଗୁଡ଼ିକୁ କେବଳ କୌତୁକ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲା । ରାଜା ତଥା ଜମିଦାରଙ୍କ ଜୀବନାଲେଖ୍ୟ ଏଗୁଡ଼ିକରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିବାରୁ ସାଧାରଣ ଜନମାନସକୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ଛୁଇଁ ପାରି ନଥିଲା । ମାତ୍ର ପକାରମୋନଙ୍କଠାରୁ ଉପନ୍ୟାସ ପାଇଲା ଏକ ନୂଆ ରୂପ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଅଧିକାଂଶ ଔପନ୍ୟାସିକ ପକାରମୋହନଙ୍କୁ ଅନୁସରଣ କରି ଉପନ୍ୟାସ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ପକାରମୋହନଙ୍କ ସମକାଳରେ ଗୋଦାବରୀଶ ଜଣେ କବି ଭାବରେ ଖ୍ୟାତି ଲାଭ କରିଥିଲେ, ମାତ୍ର ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖାରେ ମନୋନିବେଶ କରି ସାର୍ଥକ ଶିଳ୍ପୀର ଆଖ୍ୟା ପାଇଥିଲେ । କବିତା ଓ ଋଷ ଋଚନାରେ ଗୋଦାବରୀଶ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ନାଟକ ଦୁଇଟିରେ ଉତ୍କଳୀୟ ଜାତୀୟତାର ମହନିନୀତ ଶୁଣିବାକୁ ମିଳେ । ଔପନ୍ୟାସିକ ଭାବରେ ତାଙ୍କ କୃମିକା ଆଦୌ ଗଣିତ ନୁହେଁ । ‘ଘଟାନ୍ତର’, ‘ଅଭାଗିନୀ’, ‘ଅଠର ଶହ ସତର’, ‘ନିର୍ବାସିତ’ ତାଙ୍କର ଚାରୋଟି ଉପନ୍ୟାସ । ପ୍ରତ୍ୟେକଟିରେ ତାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଦୃଷ୍ଟି ଓ ଦର୍ଶନ ପ୍ରକାଶ ପାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଇତିହାସର ପ୍ରେକ୍ଷାପଟ୍ଟରେ ମଧ୍ୟ ସମକାଳୀନ ସମାଜର ଅନ୍ତଃରୂପ ପ୍ରତି ଉଠିଛି । ସର୍ବୋପରି, ତାଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସଗୁଡ଼ିକରେ ଅଛି ସମାଜର ଅବହେଳିତ ମାନବ ପ୍ରତି ସହାନୁଭୂତି । କୌଣସିଟି ଉପନ୍ୟାସ ମୌଳିକ ନୁହେଁ । ବିଦେଶୀ ଛାୟାରେ ରଚିତ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଯଥାର୍ଥ ମୌଳିକ ରଚନା । ପ୍ରତ୍ୟେକଟିର ସ୍ଥାନୀୟ ପରିବେଶ ଏକାନ୍ତ ଉତ୍କଳୀୟ ।

ଉପନ୍ୟାସ ବିଭିନ୍ନ କଥାବସ୍ତୁର ସମ୍ପର୍କରେ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କ ଜୀବନକୁ ଭିନ୍ନ ଭାବରେ ଆଲୋକପାତ କରାଏ ଏବଂ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଭାବରଙ୍ଗରେ ତାକୁ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଏ । ଜୀବନର ସହଜ ପ୍ରବାହ ଏହାର ଧର୍ମ । କୌତୂହଳୋଦ୍ଭାବକ ଓ ଦୁଃଖ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ବାସ୍ତବ କଥାବସ୍ତୁ ଉପରେ ଏହା ହୁଏ ଆକର୍ଷଣୀୟ । ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସର ଲୋକପ୍ରିୟତା କେବଳ ଏହାର ଚମତ୍କାରିତାରେ ନିହିତ ନୁହେଁ, ଏହାର ଉପସ୍ଥାପନା ଶୈଳୀ ଯୋଗୁଁ ମଧ୍ୟ । ଔପନ୍ୟାସିକଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ଦୃଷ୍ଟିରେ ସମକାଳୀନ ସାମାଜିକ, ରାଜନୀତିକ ଓ ଐତିହାସିକ ଚିତ୍ର ପାଇଛି ଗୁରୁତ୍ବ । ଔପନ୍ୟାସିକଙ୍କର ଅନୁଭୂତି ସୁତାନ୍ତ୍ର । ଲୋକଜୀବନ ଓ ଲୋକ ଚରିତ୍ର ସମ୍ପର୍କରେ ସେ ବେଶ୍ ଅଭିଜ୍ଞ । ଏଣୁ ସେ ଜଣେ ସପକ ଔପନ୍ୟାସିକ । ଏହି କାରଣରୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉପନ୍ୟାସ ପରି ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସକୁ ମଧ୍ୟ କୁହାଯିବ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ କଳାଶିଳ୍ପ ।

ଉତ୍ତର :-

ତାମ୍ର ତାରାକାନ୍ତ ନାୟକ ଥିଲେ ଜଣେ ଧନୀ ଘରର ଏକ ମାତ୍ର ସନ୍ତାନ । ପିଲାଦିନରୁ ତାଙ୍କ ମହତ ଗୁଣ ସବୁ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିବାରୁ ଉଚ୍ଚିଷ୍ଟତରେ ସେ ଜଣେ ବଡ଼ଲୋକ ହେବେ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରାଯାଉଥିଲା । ଏକ ପକ୍ଷରେ ପ୍ରତିପଦି ଓ ସେବା ସହିତ ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଭୋଗବିଳାସରେ ସମୟ ଅତିବାହିତ କରିବା ଦୁଇଟି ପରସ୍ପର ବିରୋଧୀ ବାସନା ତାଙ୍କ ମନରେ ମୁଣ୍ଡଟେକି ଉଠିଥିଲା । ସେବା ଓ ପରୋପକାରିତାରେ ଖ୍ୟାତି ପାଇବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିବା ବେଳେ ଭୋଗବିଳାସ ତାଙ୍କୁ ପଥଚ୍ୟୁତ କରାଏ । ମାତ୍ର ତାମ୍ରରା ବିଦ୍ୟାରେ ଉତ୍କର୍ଷ ସାଧନ ପାଇଁ ସେ ବ୍ରତୀ ହେଲେ । ନିଜେ ଆବିଷ୍କାର କଲେ - ମଣିଷ ଦେହରେ ଥିବା ଦୁଇଟି ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ । ଗୋଟିଏ ଟୈବୀ, ଅନ୍ୟଟି ଆସୁରିକ । ମଣିଷ ବାହାରକୁ ଯେତେ ସତ୍ୟ ଜଣାଯାଉଥିଲେହେଁ ଭିତରେ ତା'ର ଗୋଟିଏ ଆସୁରିକ ଭାବ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ ଲାଗି ବ୍ୟାକୁଳ ହେଉଥାଏ । ଏଣୁ ଏହି ବ୍ୟାକୁଳିତ ଭାବକୁ ସେ ନର୍ଚ୍ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ରକ୍ତମାଂସର ପିଣ୍ଡରେ ଏହି ଦୁଇଟିର ଆବିଷ୍କାର ଲାଗି ତାଙ୍କ ଭିତରେ ଅନ୍ତଃଦୃଢ଼ ପ୍ରବଳ ସଂଘର୍ଷ ଦେଖାଦେଲା । ସେ ହେଲେ ଅବଶେଷରେ ସଫଳ । ତାମ୍ରରା ବିଦ୍ୟାରେ ଅରିଷ୍ଟ ଥିବାରୁ ନିଜକୁ ଔଷଧ ମାଧ୍ୟମରେ ଚିକିତ୍ସା କରାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରୟାସୀ ହେଲେ । ଔଷଧ ସେବନ କରି ଘଟ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ । ଏଣୁ ବହୁବାର ଔଷଧ ପାଟିରେ ପୁରାଇ ସେ ନଡ଼ୋକି ପିଙ୍ଗି ଦେଇଛନ୍ତି, ଡୋକି ବାନ୍ତି କରିଛନ୍ତି, ରାସାୟନିକ ପ୍ରୟୋଗରେ ଔଷଧ ତିଆରିକରି ଫିଙ୍ଗିଦେଇଛନ୍ତି । ପରିଶେଷରେ ତାମ୍ରରା ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁଯାୟୀ ଦ୍ରବ୍ୟ ସହ ଲୁଣ ମିଶାଇ ଏହାର ପରିବର୍ତ୍ତନକୁ ଦେଖି ଅସ୍ତକାର, ନିଃଶବ ରାତିରେ ନିଜେ ଗଗନାନକୁ ସ୍ମରଣ କରି ପାନ କରିଛନ୍ତି । ଔଷଧୀୟ ଗୁଣର ସକଳ କାର୍ଯ୍ୟକାରିତା ଯଥା, ମନ୍ଦନ, ଆଲୋଡ଼ନ ଓ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସେ ଦେହରେ ଅନୁଭବ କଲେ । ତାଙ୍କ ଭିତରର ଦେବ ଅସୁର ଯୁଦ୍ଧରେ ଦୁଃ ପ୍ରକୃତିର ଜୟହେଲା । ତାମ୍ରର ନାୟକଙ୍କର ସମସ୍ତ ବିଚାରଶକ୍ତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଲୋପ ପାଇଗଲା । ଏକ ହିଂସ୍ର ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ହେଲା ବିଜୟ । ତାମ୍ରରଙ୍କର ପରିଚୟ ହେଲା ଦାଗୀ ସଦେଇ ଜେନା ରୂପରେ । ଯେଉଁ ଦାଗୀ ସଦେଇ ଜେନା ସମାଜକୁ କଳୁଷିତ ଓ ପଳିକ କରିଦେଉଥିଲା, ପାପରେ ଘାଣ୍ଟି ହୋଇ ନରହନ୍ତା ଅପରାଧରେ ଶାସ୍ତି ପାଇଥିଲା, ସେ ତାମ୍ରର ନାୟକ ହୋଇ ଭଦ୍ର ଓ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ପରିଚୟ ଦେଲା । ଏ ବିଦ୍ୟାରେ ସଫଳ ହେବା ପରେ ସେ ପୁଣି ତାମ୍ରର ତାରାକାନ୍ତ ନାୟକ ହୋଇଗଲେ । ତାମ୍ରର ତାରାକାନ୍ତରୁ ସଦେଇ ଜେନା ଭଳି ଘଟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ବାସ୍ତବିକ ଆମ ଓଡ଼ିଆ ଉପନ୍ୟାସରେ ଏକ ଅଭିନବ କାହାଣୀ ଶୁଣାଇଲା ।

ତାମ୍ରର ତାରାକାନ୍ତ ଏଭଳି ଏକ ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ କରିପାରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ଆନନ୍ଦର ସୀମା ରହିଲା ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଉଚ୍ଚିଷ୍ଟତ ଆଶଙ୍କାରେ ସେ ସଜେଇ ଦେଇ ଜେନାର ରୂପ ଗୁଣ ସମ୍ପର୍କରେ ପରିବାରର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପରିଚିତ କରାଇଦେଲେ । ତାଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ସଦେଇ ଜେନା ଆସିଲେ ତାଙ୍କୁ ସ୍ବାଗତ କରିବାକୁ କହିଲେ, ନିଜେ ଯାଇ ସଦେଇ ନାଆଁରେ ବ୍ୟାଙ୍କରେ ଟଙ୍କା ରଖିଲେ । ପାଣ ସାହିରେ ଘର ତିଆରି କଲେ । ଏତେ ସବୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପରେ ତାମ୍ରର ନାୟକଙ୍କ ସୁନାମ ଓ ମାହାତ୍ମ୍ୟର ପରିଚୟ ସମାଜରେ ଯେତିକି ବଢ଼ିଚାଲିଲା, ସେତିକି ପରିମାଣରେ ସଦେଇର

ନାରକାୟ କାଢ଼ ଓ ନିସ୍ଫୁରତା ପୂର୍ଣ୍ଣ କର୍ମ ତାଙ୍କୁ ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ କରିବାରେ ଲାଗିଲା । ଫଳରେ ତାଙ୍କ କର୍ମରେ ଦୁର୍ଘାତ୍ୟ ବେଶି ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । କଟକ ସହରରେ ନୃଷଂସ କଦର୍ଯ୍ୟ ଘଟଣାମାନ ସେ ଘଟାଇବାରେ ଲାଗିଲେ । ସହରବାସୀ ଏଥିରେ ପ୍ରକମ୍ପିତ ହେବା ସହିତ ତାଙ୍କୁ ନାୟକ ହେଲେ ଭୟଭୀତ । ନିଶ୍ଚୁରତାକୁ ଆଦରି ନେଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ପାଖରେ କେବଳ ଖରାପ କାର୍ଯ୍ୟ ହିଁ ଦେଖାଗଲା । ଘଟ ପରିବର୍ତ୍ତନର ଚିନ୍ତାରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ଥିବା ତାଙ୍କର ସ୍ଵତଃପ୍ରବୃତ୍ତ ଭାବରେ ସଦେଇ ଜେନା ହେବାରେ ଲାଗିଲେ । ମାତ୍ର ସହଜରେ ତାଙ୍କର ନାୟକ ହୋଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ସଦେଇ ଜେନାର ନାରକାୟ କାଢ଼ ଗୁଡ଼ିକ ଯୋଗୁଁ ପୋଲିସ ତାଙ୍କୁ ଖୋଜିବାରେ ତତ୍ପର ହେଲେ । ଏସବୁ ଦେଖି ଚିନ୍ତିତ ତାଙ୍କର ଉଦାଧର ଦାସଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଔଷଧର ଖେଷାଂଶ ପିଇ ଆନନ୍ଦରେ ନିଜର ଆତ୍ମଜୀବନୀ ଓକିଲ ବନ୍ଧୁ ରାମବାବୁଙ୍କ ପାଖକୁ ଲେଖି ସଦେଇ ଜେନା ଘଟରେ ଆତ୍ମଗୋପନ କଲେ ।

ଉପନ୍ୟାସଟିର କରୁଣ କାହାଣୀ ହେଉଛି ତାଙ୍କର ନାୟକଙ୍କର ଆତ୍ମହତ୍ୟା । ତାଙ୍କର ଯଦୁନାଥ ଘର ଖୋଲି ଦେଖେ ଯେ ତାଙ୍କର ନାୟକଙ୍କ ମୃତ ଦେହ ପଡ଼ିଛି । ପୂର୍ବରୁ କରିଥିବା ଉଇଲରେ ସଦେଇ ଜେନାର ନାଁ ଥିବା ବେଳେ ବର୍ତ୍ତମାନର ଉଇଲରେ ରାମବାବୁଙ୍କୁ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟକାରୀ ବୋଲି ଲେଖାଯାଇଛି । ଏ ସମସ୍ତର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଆତ୍ମଜୀବନୀରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ଥିଲା ।

ଆଲୋଚ୍ୟ ଉପନ୍ୟାସଟିରେ ଘଟଣା ବା କାହାଣୀର କଟନାରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ରୋମାଞ୍ଚ ସଂଯୋଜିତ କେବଳ । ଏହାର ସାମାଜିକ ଆବେଦନ ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ । ଗୋଦାବରୀକ କଟନାରୁ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବା ଏହି ଉପନ୍ୟାସଟିର ଭାବ-କେନ୍ଦ୍ର ବିଦେଶୀ ଉପନ୍ୟାସରୁ ଆହୁତ । ଇଂରାଜୀ ଔପନ୍ୟାସିକ ରବର୍ଟ ଲୁରସ୍ ଏହି ଧରଣର ଅନେକ ଉପନ୍ୟାସ ରଚନା କରିଥିଲେ । ତା ମଧ୍ୟରୁ 'Dr. Jekyll & Mr. Hyde'ର ପ୍ରକାବରେ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ ଔପନ୍ୟାସିକ ଏହାକୁ ରଚନା କରିଥିବା କଥା ସ୍ପଷ୍ଟ ।

ଅଭାଗିନୀ :-

ବିଧବା ଭଉଣୀର ପରିବାର ପ୍ରତିପୋଷଣ ଦାୟିତ୍ଵ ବହନ କରିଛି ପିତୃମାତୃହୀନ ପାଣ୍ଡୁ ନାଏକ । ଅଭାବରେ ପଡ଼ି ଜିରର ଲାଳସା ମେଢ଼ାଇବା ପାଇଁ ସେ ଆନନ୍ଦ ସାହୁ ଗୁଡ଼ିଆ ଦୋକାନରୁ ମିଠା ଚୋରିକରି ଖାଇଲା ଓ ଏଥିପାଇଁ ଉଶେଇଶି ବର୍ଷ ଜେଲ୍ ଭୋଗିଲା । ଜେଲ୍ ମିଆଦ ଶେଷ କରି ଫେରିବା ପରେ କୁସିତ କଦାକାର ପାଣ୍ଡୁକୁ ଗାଁ ବାସୀ କେହି ଗ୍ରହଣ କରିନାହାନ୍ତି । ଦାଗୀ ଓ ନରହନ୍ତା ଭାବରେ ପରିଚିତ ହୋଇ ସମାଜର ଘୃଣ୍ୟ ଚକ୍ଷୁରେ ସେ ଘୂରି ବୁଲିବା ବେଳେ ଏକ ବୈଷ୍ଣବ ମଠରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ସେଠା ମଠର ମହନ୍ତ ତାଙ୍କୁ ଆତିଥ୍ୟ ଦେଲେ ମାତ୍ର ରାତିରେ ପୁଣି ପାଣ୍ଡୁ ନାଏକର କୁସିତ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଜାଗ୍ରତ ହେଲା । ବିନା ପରିଶ୍ରମ ଓ ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ରୂପା ବଇଁଠିକୁ ଡୋରି କରିନେବା ବେଳେ ପରଦିନ ପୁଲିସ୍ ହାତରେ ଧରାପଡ଼ିଲା । ସିପାହୀଗଣ ପାଣ୍ଡୁ ନାଏକକୁ ମଠକୁ ନେଇ ମହନ୍ତଙ୍କ ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରମାଣ କରାଇବା ବେଳେ ମହନ୍ତ ସାଧୁ ତାଙ୍କୁ କ୍ଷମାକରିଦେଇ ଭବିଷ୍ୟତରେ ସାଧୁ ଜୀବନ ବିତାଇବା ପାଇଁ ଉପଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି । ଈଶ୍ଵରହୀନ ଭାବରେ ଘୂରି ବୁଲୁଥିବା ପାଣ୍ଡୁ ନାଏକ ସେଦିନ ମାଧୁଆ ଠାରୁ ପଇସା

ଚୋରିକରିଥିଲା ସତ, ମାତ୍ର, ସୁନ୍ଦରପୁର ମଠର ସାଧୁଙ୍କ କଥା ତାର ବାରମ୍ବାର ମନେ
 ପଡୁଥିଲା । ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରି ସେ ସାଧୁ ଜୀବନରେ ଅଟକ ରହିଲା । ସାଧୁ ସହ ପ୍ରଭାବରୁ ନାହିଁକ
 ଚୋର ପାଣ୍ଡୁ ନାଏକର ଜୀବନର ସ୍ବାଦ ବଦଳି ଗଲା । ସାଧୁବେଶରେ ଭ୍ରମଣ କରୁଥିବାବେଳେ
 ପାଣ୍ଡୁ ନାଏକଙ୍କ ଜୀବନରେ ଶାରଙ୍ଗଗଡ଼ର ଘଟଣାଟି ଆଲୋଚନା ଖେଳାଇଥିଲା । ତଳସ୍ତରର
 ପୁଲିସ୍ କର୍ମଚାରୀ ବଡ଼ ଅଫିସରଙ୍କ ଘର ପୋଡ଼ିବେଳେ ନିଆଁ ମଧ୍ୟକୁ ଡେଇଁ ପିଲା ଦୁଇଟିକୁ
 ବଞ୍ଚାଇଦେଲେ ଓ ତା ପରଠାରୁ ସେ ଧନଜୟ ନାମରେ ପରିଚିତ ହେଲେ । ଗୋଟିଏ ବର୍ଷ
 ମଧ୍ୟରେ ସେ ବଡ଼ ବ୍ୟବସାୟୀ ହୋଇ ଅର୍ଥଶାଳୀ ହେଲେ ଓ ବହୁ ଜନହିତକର କାର୍ଯ୍ୟମାନ
 କଲେ । ଦରିଦ୍ର ପିଲାଙ୍କୁ ଅର୍ଥଦାନ, ବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ଚିକିତ୍ସାଳୟ ଆଦି ନିର୍ମାଣକରି ପ୍ରତିଦିନ
 ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଗରିବ ମାନଙ୍କୁ ଅର୍ଥଦାନ କଲେ । ରାଜ୍ୟର ଏତେ ଉପକାର କଲେ ଯେ ଲୋକମାନେ
 ତାଙ୍କୁ ମହାତ୍ମା ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ରାଧା ଓ ରମାର ଜୀବନ କାହାଣୀ ଦେଘାନ ଧନଜୟଙ୍କ
 କାରଖାନାରେ କଟେ । ସେମାନେ ରହୁଥିଲେ ପରସ୍ପାପହାରୀ ଓ ଅମାନୁଷିକ ଲୋଭୀ ଦାନୀ
 ସାହୁ ଚିତିଘରେ । ଦାନୀ ସାହୁର ବ୍ୟବହାର ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଖରାପ ଥିଲେହେଁ ରାଧାପ୍ରତି
 ଥିଲା ଭିନ୍ନ ଧରଣର । ରାଧା ଚିତିଘର ଦାୟିତ୍ବ ନେଇଥିଲା ଓ ନିଜକୁ ଅବିବାହିତ ବୋଲି
 ଜଣାଇଥିଲା । ଦାନୀ ସାହୁ ରାଧା ପାଖକୁ ନିୟମିତ ଚିଠି ଲେଖେ । ରାଧା ଅସିଷ୍ଠିତା ହେତୁ ତାକୁ
 ପଡ଼ି ନପାରି ଅନ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତା ମହିଳାମାନଙ୍କ ମାଧ୍ୟମରେ ପଢ଼ାଇ ଶୁଣେ । ଏଥିରୁ ଜଣାଗଲା ସେ
 ଅସତ୍ ଚରିତ୍ର । ଧନଜୟ ରାୟଙ୍କ ଅଜ୍ଞାତସାରରେ ତାକୁ କାରଖାନାରୁ ବାହାର
 କରିଦିଆଗଲା । ଅଭାବ ଦୁନିଆରେ ଦାନୀ ସାହୁର ଜିନିଷ ବାବଦ ଅର୍ଥ ଦେଇନପାରି ନିଜକୁ ବିକ୍ରି
 କରିବାକୁ ଯାଇ ଯୁବକ ନାରାୟଣ ସିଂହଙ୍କୁ ଅପମାନ ଦେଇ ଫାଣ୍ଡିରେ ଛଅ ମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦଣ୍ଡ
 ଭୋଗିଲା । ଶତ ଟଙ୍କା ସତ୍ତ୍ବେ ସତ୍ୟକୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଦେଇନପାରିବା ବେଳେ ହଠାତ୍ ଦେଘାନ ଧନଜୟ
 ରାୟଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ସେ ମୁକ୍ତି ପାଇଲା । ରାଧା ଦେଘାନଙ୍କ ନାମ ଶୁଣି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଘୃଣା ଓ କ୍ଷୋଭରେ
 ତାଙ୍କୁ ଏ ସମସ୍ତ ପାଇଁ ଦାୟୀ କଲା । ଧନଜୟ ନାନା ଆଶ୍ବାସନା ମଧ୍ୟରେ ତାକୁ ଚିକିତ୍ସା କରାଇ
 ତା ଝିଅ ରମାଙ୍କୁ ଫେରାଇ ଆଣିବାକୁ କହିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଶାରଙ୍ଗଗଡ଼ରେ ବିରାଟ ପରିବର୍ତ୍ତନ
 ଘଟିଥିଲା । ଦେଘାନ ସର୍ଦ୍ଦାରଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଲେ ପାଣ୍ଡୁ ନାଏକ ଓରଫ ଅନନ୍ତ ନାଏକ
 ଫାଣ୍ଡି ପାଇବା କଥା । ଦେଘାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଦୁଇଟି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ - ପ୍ରଥମଟି ଆସନ ମୁଖ୍ୟ ମୁଖରୁ
 ରମାଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବା ଓ ଦ୍ବିତୀୟରେ ନିରାହ ଅନନ୍ତ ଦାସକୁ ଫାଣ୍ଡି ମୁଖରୁ ବଞ୍ଚାଇବା । ଅଭୁତ
 ପରିଶ୍ରମ କରି ଦେଘାନ ସାହେବ ବିଢ଼ାରାଜ୍ୟରେ ଉପସିତ ହେଲେ । ନିୟମ ଅନୁସାରେ ପାଣ୍ଡୁ
 ନାଏକ ଫାଣ୍ଡିରେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ରହିଲେ ମଧ୍ୟ ରାତିରେ ସେଠାରୁ ଖସି ଆସି ନିଜ କର୍ମ କଲେ । ରମାଙ୍କୁ
 ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ବହୁ ଫର୍ମ ପିକର କଲେ ଓ ତହିଁରେ ସଫଳ ହୋଇ ମଙ୍ଗଳାବାଗ ଦଳି
 କୋଠାରେ ରହିଲେ । ପୋଲିସ୍ ସର୍ଦ୍ଦାର ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ମହାପାତ୍ର ତାଙ୍କୁ ବହୁ ଖୋଜିବା ପରେ ମଧ୍ୟ
 ପାଇଲେ ନାହିଁ । କାରଣ ପାଣ୍ଡୁ ନାଏକ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରିବାକୁ ଚାହୁଁନଥିଲେ । ସେ ଧର୍ମ ଏବଂ
 ନ୍ୟାୟକୁ ପରୀକ୍ଷା କରୁଥିଲେ । ବହୁ କଷ୍ଟରେ ପାଣ୍ଡୁ ନାଏକ ରମାଙ୍କୁ ଧରି ଗୋଟିଏ ମାତା ମଠରେ
 ଆଶ୍ରୟ ନେଲେ । ରମାର ପାଠପଢ଼ାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ ଓ ନିଜେ ଅଭୟ ଦାସ ନାମରେ ପରିଚିତ
 ହେଲେ । ମଠରେ ରହିବାବେଳେ ସମୟେ ସମୟେ ରମାଙ୍କୁ ଧରି ସେ କିଲ୍ଲା ପଡ଼ିଆକୁ ଯାଆନ୍ତି ଓ
 ସେଠାରେ ବାକି ଯୁବକରେ ପ୍ରାଣ ଦେଇଥିବା ସେନାପତି ଗୋବିନ୍ଦ ସିଂହଙ୍କ ପୁଅ ବନମାଳୀ ସହିତ

ରମାର ସଂରୁପ ପ୍ରଣୟ ହୁଏ । ବନମାଳୀ ଏହାପରେ ଦଙ୍ଗା କୋଠାରେ ଦାନା ସାହୁର ଧୂର୍ଗତା ଓ ଠକାମିର ଉପଯୁକ୍ତ ଶାସ୍ତି ଚିନ୍ତା କରିବା ବେଳେ ଜାଣିବାକୁ ପାଇଲେ, ସେ ହିଁ ଗୋଟିଏ ସିଂହଳ ରକ୍ଷାକର୍ତ୍ତା ଥିଲା । ବନମାଳୀ ଏଣେ ଅଜାଳ ଠାରେ ପ୍ରସ୍ରାବ ଆଗତ କରିଛି ରମାକୁ ବିବାହ କରିବା ପାଇଁ । କିନ୍ତୁ ଅଜା ଏଥିରେ ଅମଙ୍ଗ ହୋଇଛନ୍ତି । ସବୁଠାରୁ ନିରାଶ ହୋଇ ବନମାଳୀ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ବିରୋଧୀ ଦଳରେ ଯୋଗ ଦେଇଛି । ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ତାର ମୃତ୍ୟୁ ସୁନିଶ୍ଚିତ ଜାଣି ରମା ନିକଟକୁ ଖଣ୍ଡେ ପତ୍ର ଲେଖିଛି । ମୁମୂର୍ଷୁ ବନମାଳୀର ପରିଚୟ ପାଇ ପାଣ୍ଠ ନାଏକ ତାକୁ ତା'ର ଅଜା ଶ୍ରୀନିବାସ ଚମ୍ପତିରାୟଙ୍କ ନିକଟକୁ ନେଇଛି ଓ ରମା ସହିତ ତା'ର ବିବାହ କରାଇଛି । ବିବାହ ପରେ ବନମାଳୀ ତା'ର ରକ୍ଷାକର୍ତ୍ତାଙ୍କୁ ଖୋଜିବାକୁ ବାହାରି ତାଠାରୁ ସମସ୍ତ ଘଟଣା ଜାଣିପାରିଛି ଓ ପରସ୍ପାଦହାରୀ ଦାନା ସାହୁକୁ ଶାସ୍ତି ଦେଇଛି । ପାଣ୍ଠ ନାଏକ ସାଧୁ ଭାବରେ ରଖିଥିବା ସମସ୍ତ ସଂପତ୍ତିକୁ ବନମାଳୀକୁ ଦେଇ ନିଜର, ରାଧା ଓ ରମାର ପ୍ରକୃତ ପରିଚୟ ଜଣାଇ ଇହଧାମରୁ ବିଦାୟ ନେଇଛି ।

ସାମାନ୍ୟ ମିଠା ଡୋରରୁ କଏଦୀ ପାଣ୍ଠ ନାଏକ ସାଧୁ ଭାବରେ ବହୁ ମଙ୍ଗଳକର କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି କେବଳ ସାଧୁ ବୈଷ୍ଣବ ମହନ୍ତଙ୍କ ସଙ୍ଗ ଲାଭକରି । ତାଙ୍କ ତ୍ୟାଗ ଓ ମାନବିକତା ହୋଇଛି ସମଗ୍ର ଉପନ୍ୟାସଟିର ମର୍ମବାଣୀ । ବିଦେଶୀ ଉପନ୍ୟାସର କଥାବସ୍ତୁକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଏହା ରଚିତ ହୋଇଥିଲେହେଁ ଏହାର ଚରିତ୍ର ଓ ଆବେଦନ ମୌଳିକ ପରି ମନେହୁଏ । ପାଣ୍ଠ ନାଏକ ଚରିତ୍ର ମାଧ୍ୟମରେ ଗୋଦାବରୀର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ ଚାହିଁଛନ୍ତି ତ୍ୟାଗ ଓ ମାନବ ସେବାହିଁ ଜଗତର ଏକମାତ୍ର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ମିଥ୍ୟା ।

ଅଠର ଶହ ସତର :-

ଅଠର ଶହ ସତର ଏକ ଐତିହାସିକ ଉପନ୍ୟାସ । ୧୮୧୭ ମସିହାରେ ପାଇକମାନେ ଖୋର୍ଦ୍ଧାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ ବିଦ୍ରୋହ । ଏମାନେ ମୋଗଲ, ମରହଟ୍ଟା ଓ ପରେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଶାସନ ନୀତିକୁ ଗ୍ରହଣ ନକରି ୧୮୧୭ର ପହିଲା ତାରିଖ ଦିନ ବକ୍ସିଙ୍କ ନେତୃତ୍ଵରେ ଖୋର୍ଦ୍ଧାକୁ ସ୍ଵାଧୀନ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲେ । ବିପ୍ଳବର ପୃଷ୍ଠଭୂମିରେ ଉପନ୍ୟାସଟି ଗଠିତ । ମରହଟ୍ଟା ଅତ୍ୟାଚାରରେ ଖୋର୍ଦ୍ଧାର ଜନସାଧାରଣଙ୍କ କରୁଣ କାହାଣୀ ଏହାର ଗୋଟିଏ ଅଧ୍ୟାୟ ମାତ୍ର । ମାଣିତ୍ରୀ ଗଡ଼ର ଶାସକ ଥିଲେ ଅତ୍ୟାଚାରୀ । ସେ ନିଜ ଭାଇଙ୍କ ସହିତ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସେବକଙ୍କ ଝିଅକୁ ଅପହରଣ କରିଥିଲେ ଓ ତା'ର ଭାଇ ଓ ସ୍ଵାମୀଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପୂର୍ବରୁ ଚିକିତ୍ସା କରିବା ପାଇଁ ଯାଆନ୍ତି ବୈଦ୍ୟ ସଦାଶିବ କବିରାଜ । ସେ ମାଣିତ୍ରୀ ଗଡ଼ର ସମସ୍ତ ଘଟଣା ଶୁଣିଲେ, ମାତ୍ର କାହା ଆଗରେ ନ କହିବା ପାଇଁ ମାଣିତ୍ରୀର ଶାସକ ନୃଶଂସ ଭାଇ ଦୁର୍ହିକଠାରୁ ସୁନାମୋହର ଉପହାର ପାଇବାର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ପାଇଥିଲେ । ରାଣୀ ରାଜପୁରୀରେ ଅନ୍ୟାୟ ଅନୀତିକୁ ସହ୍ୟ ନ କରିପାରି ସଦାଶିବଙ୍କରୁ ଧର୍ମ ପିତା ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରି ସବୁ କଥା ସତ ସତ କହିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ ଓ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟତରେ ରାଜବଂଶର ଅସୁରକ୍ଷା ସଂପର୍କରେ ଜଣାଇଲେ । ସଦାଶିବ

ସବୁ ଜାଣି ସୁନା ମୋହର ରାଜାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଫେରନ୍ତ ଦେଲେ ଓ ମନ୍ତ୍ରୀ ଜୟା ରାଜଗୁରୁଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯେଉଁ ଚିଠି ଲେଖିଥିଲେ ତାହା ରାଜାଙ୍କର ହସ୍ତଗତ ହେବାରୁ ସଦାଶିବ କାରାବରଣ କଲେ ।

ସଦାଶିବ ଜେଲ ଯିବାର ବର୍ଷକ ପରେ ମିଥ୍ୟା ଖବର ଆସିଲା ସେ ମରିଗଲେ, ତାଙ୍କ ବଂଧୁ ସନାତନକୁ ସିପାହୀମାନେ ଧରିନେଲେ । ପଦ୍ମାଙ୍କ ହେଲା ବିୟୋଗ, ମାତ୍ର ଶିଶୁ କନ୍ୟା କାଞ୍ଚନ ମଣିର ନାମ ବଦଳାଇ କମଳା ରଖାଗଲା । ଅଠର ବର୍ଷ ଜେଲରେ ରହିଲା ପରେ ସଦାଶିବଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଅନିଚ୍ଛାସତ୍ତ୍ୱେ ମୁକ୍ତି ଦିଆଗଲା । ସଦାଶିବ ମୁକ୍ତି ପାଇବା ପରେ ନିଜ ପୂର୍ବ ଗୃହ ପାଟକ ଦାନବନ୍ଧୁ ପଣ୍ଡା, ବ୍ରାହ୍ମଣ କନ୍ୟା ଚମ୍ପା, ବନ୍ଧୁ ସନାତନ ଓ ବାଳକ ମଦନ ମୋହନ ଆଦି ତାଙ୍କ ଆଦର୍ଶରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହେଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ହେଲେ ଦେଶପ୍ରେମୀ । ମରହଟ୍ଟା ଓ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ହାତରୁ ଦେଶକୁ ମୁକ୍ତି କରିବାପାଇଁ ନେଇଥିଲେ ବହୁ ଶପଥ । ସଦାଶିବ ନିଜ କନ୍ୟା କମଳା ସହିତ ବଡ଼ମ୍ଭାରେ ଥାନ୍ତି । ସେଠାର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଗଣପତି ରାଜାଙ୍କ ବିରୋଧରେ କ୍ଷତ୍ରଯନ୍ତ୍ର କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ମିଥ୍ୟା ଅଭିଯୋଗ ଅଣାହେଲା ଓ ଅଭିଯୋଗରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇବାପରେ ସଦାଶିବ ତାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱରେ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ ତାଙ୍କ ସହିତ କମଳାକୁ ବିବାହ ଦେଲେ । ସଦାଶିବ କନ୍ୟା କମଳା ଓ କୁଇଁ ଗଣପତି ସହିତ ବୈଦେଶ୍ୱରୀରେ ରହୁଥିଲା ବେଳେ ପାଇକମାନେ ବିଦ୍ରୋହ କଲେ । ଇଂରେଜମାନେ ଗୟରେ ପଳାୟନ କଲେ । ଗଣପତିଙ୍କୁ ଫାଶିଦଣ୍ଡ ହୋଇଛି ବୋଲି ଶୁଣି ସେ ଚିନ୍ତିତ ହେଲେ ମାତ୍ର, ଦାନବନ୍ଧୁ ପଣ୍ଡାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଓ ସହାୟତାରେ ଫାଶିରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଲେ । ସଦାଶିବ ହେଲେ ବିଦ୍ରୋହର ମନ୍ତ୍ରଦାତା । ବକ୍ସି, ସନାତନ, ଉତ୍ତର କବାଟ, ନାରାୟଣ ପରମଗୁରୁ, ବାମଦେବ ପାଟଯୋଶୀ ଆଦି ଇଂରେଜଙ୍କ ବିରୋଧରେ ବିଦ୍ରୋହ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲେ । ମାତ୍ର ଇଂରେଜମାନେ ବହୁସଂଖ୍ୟାରେ ଉପସ୍ଥିତ ରହି ଯୁଦ୍ଧ କରିବାରୁ ପାଇକ ବାହିନୀ ପରାସ୍ତ ହେଲେ । ଦାନବନ୍ଧୁ ସ୍ତ୍ରୀ ଚମ୍ପା ସଦାଶିବ ଓ ଗଣପତିଙ୍କୁ ମାଣିତ୍ରୀ ଗଡ଼ର ଅତ୍ୟାଚାରୀ ଦାୟାଦ ଭାବେ ଗ୍ରହଣକରି ଏମାନଙ୍କୁ ମାରି ମାଣିତ୍ରୀକୁ ନିର୍ବାଶ କରିବାକୁ ପ୍ରତିଜ୍ଞାରେ ଅଟକ ରହିଲା । ପୂର୍ବ ପ୍ରତିଶୋଧ ତା ହୃଦୟରେ ହୁ ହୁ ହୋଇ ଜରୁଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଦାନବନ୍ଧୁ ଧର୍ମ ସଙ୍କଳରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ସଦାଶିବଙ୍କୁ ସମର୍ଥନ କରିଛି । ଗଣପତି ରକ୍ଷା ନପାଇ ନିଜ ପତ୍ନୀ କମଳାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଚିଠିଟିଏ ଲେଖି ପଢ଼ିବା ସମୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିଛନ୍ତି କେରଙ୍ଗ ଭୂଇଁ ମୂଳବଂଶର ଯୁବକ ବିପ୍ଳବୀ ଘନଶ୍ୟାମ । ସେ ବେଶ ବଦଳାଇ ଗଣପତିଙ୍କୁ ବାହାରକୁ ପଠାଇଦେଲେ ଓ ନିଜେ ଗଣପତି ବେଶରେ ଫାଶି ପାଇଲେ । ଇଂରେଜ ବିଦ୍ରୋହୀ ଯୁବକଙ୍କୁ ନପାଇ ତାଙ୍କ ସାନଭାଇ ବସନ୍ତଙ୍କୁ ବାନ୍ଧି ଆଣିଥିଲେ । ମାତ୍ର ତାଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରି ଜୟା ରାଜଗୁରୁଙ୍କ ପୁଅ ବନମାଳୀ ଆତ୍ମ ବଳିଦାନ ଦେଲେ । ଘନଶ୍ୟାମ ଓ ବନମାଳୀଙ୍କ ବଳିଦାନ ଯେତିକି ବିପ୍ଳୁଯୋଦାପକ ସେତିକି ସ୍ମରଣୀୟ ମଧ୍ୟ । ଚମ୍ପାର ପ୍ରତିହିଂସା ତଥାପି କମିନଥିଲା । ଗଣପତି ପରେ ମାଣିତ୍ରୀ ରାଜବଂଶର ଭାବା ସନ୍ତାନ କମଳା ଗର୍ଭରେ ଅଛି ଭାବି ସେ ତାକୁ ମାରିବା ପାଇଁ ଖୋଜିଛି, ମାତ୍ର ସପକ୍ଷ ହୋଇନାହିଁ । କମଳାକୁ ନପାଇ ସେ ପାଗଳିନୀ ହେଇଯାଇଛି । ଏଣୁ ମେଜର ପ୍ଲେଟର୍ବୁକ୍ ଚତୁରତା ଯୋଗୁଁ ବକ୍ସି ଫାଶି ନ ପାଇ ରକ୍ଷା ପାଇଛନ୍ତି ମାତ୍ର ପାଇକମାନେ ଶକ୍ତି ଅଭାବରୁ ପରାଭୂତ ହେଲେ । ବକ୍ସିଙ୍କ ଅମ୍ବଗୋପନ ଓ ନେତୃତ୍ୱ ଅଭାବରୁ ପାଇକମାନେ ଇଂରେଜଙ୍କ ନିକଟରେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କଲେ । ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଦମନ ନୀତିରେ ବହୁ ପାଇକଙ୍କୁ ଦ୍ୱାପାତର ଓ କାରାଦଣ୍ଡ

ବିଆଗଲା । ପାଇକ ମାନଙ୍କର ଅଭାବ, ଭୂସମ୍ପର୍କି ବାଜ୍ୟାସ୍ତ୍ର, ଜୟା ରାଜଗୁରୁଙ୍କ ପୁତ୍ର ହରା ପଡ଼ାଇ ବିତାଡ଼ନ ଆଦି ଘଟଣା ଏମାନଙ୍କ ମନୋବଳକୁ ଭାଙ୍ଗି ଦେବା ସହିତ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ହେଲା ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ । ସ୍ବାଧୀନତା ସମରର ଶେଷ ଆଶା ଟିକକ ମଉଜିଗଲା ।

‘ଅଠର ଶହ ସତର’ ଏକ ଐତିହାସିକ ଘଟଣା ଅବଲମ୍ବିତ ଉପନ୍ୟାସ ହେଲେ ହେଁ କଟକର ରଙ୍ଗରେ ଏହା ହୋଇଛି ରମଣୀୟ । ଇଂରେଜ ମାନଙ୍କର ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ ଘଟଣା ଏଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ପ୍ରସଙ୍ଗତଃ ଗୋଦାବରୀ ଲୋକ ଚରିତ୍ରର ଅଧୋପତନକୁ ଦେଖାଇଛନ୍ତି ଏଥିରେ । ସାମାନ୍ୟ ସ୍ବାର୍ଥ ପାଇଁ ଜାତୀୟ ବିଦ୍ରୋହକୁ ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ କରାଇଦେବାରେ ସାଧାରଣ ଜନତାଙ୍କ ଭୂମିକାକୁ ଲେଖକ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ମାର୍ମିକ ଭାବରେ ।

ନିର୍ବାସିତ :-

ଧନୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସାହୁ ମୃତ୍ୟୁ ପୂର୍ବରୁ ତାଙ୍କ ସମସ୍ତ ସଂପତ୍ତିର ସଦ୍‌ଉପଯୋଗ କରିବା ପାଇଁ ପୁତ୍ର ସଦାନନ୍ଦଙ୍କୁ କହିଥିଲେ । ସଦାନନ୍ଦ ଓକିଲାତି ପଢ଼ିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପିତାଙ୍କ ଅନ୍ତେ ସେ ପଢ଼ାଶ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ସଂପତ୍ତିର ମାଲିକ ହୋଇ ସେଥିରେ ଚଳିଲେ ଓ ତହିଁରୁ କିଛି ଅର୍ଥ ଦେଶର ଉପକାର ପାଇଁ ଖର୍ଚ୍ଚକଲେ । ସଦାନନ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରିକାଷ୍ଠୀ ଥିଲେ । ଏଣୁ ବାପାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁର ବର୍ଷକ ପରେ ସେ ଗ୍ରାମଣ୍ଡି ରାଜାଙ୍କ ସହିତ ସମକକ୍ଷ ହେବାପାଇଁ ମାୟାଜରୁ ମୋଟର ଗାଡ଼ି ମଗାଇଲେ । ଗାଡ଼ିଟି ଆସି ବ୍ରହ୍ମପୁରରେ ପହଞ୍ଚିବା ମାତ୍ରେ ସେ ସେଥିରେ ଚଢ଼ି ବୁଲି ବାହାରିଲେ । ଗଣ୍ଡିକୂଳୀୟା ନଦୀ କୂଳରେ ଗାଡ଼ିଟି ଅଟକ ହେଲା । ନିଜେ ବହୁ ଟ୍ରେଷା କରି ମଧ୍ୟ ତାକୁ ସଢ଼କ କରାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଏହି ସମୟରେ ତେରବର୍ଷର କମାର ବାବକ ହରିହରଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ । ହରିହର ସେଦିନ ତା’ର ବିଚକ୍ଷଣ କାରିଗରୀ ବୁଦ୍ଧିରେ ଗାଡ଼ିଟିକୁ ଠିକ୍ କରିଦେବା ଯୋଗୁଁ ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ଓ ସହାନୁଭୂତି ପାଇଲା । ତା’ର କାରିଗରୀ ବୁଦ୍ଧିରେ ମୁଁ ହୋଇ ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ ତାକୁ ପନ୍ଦରବର୍ଷ ବୟସରେ ମୋଟରଗାଡ଼ିର ବିକାଶୀ ଭାବରେ ଇଂରେଜ ସୈନ୍ୟଦଳରେ ମିଶାଇଦେଲେ । ହରିହର ନିଜ ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ବାପାଙ୍କୁ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଆସିବାବେଳେ ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁଙ୍କୁ ଉଡ଼ାଜାହାଜର ଛୋଟ ନମୁନାଟିଏ ଦେଇଥିଲେ । ପରେ ନିଜ ବୁଦ୍ଧି ଓ କୌଶଳ ଜ୍ଞାନରେ ଉଡ଼ାଜାହାଜ ମିସ୍ତ୍ରୀ ପାହ୍ୟାଙ୍କୁ ଉଦ୍‌ଭାବି ହୋଇ ମେଜର ଉପାଧି ପାଇଥିଲେ ।

ମେଜର ହରିହର ବେହେରା ସଦାନନ୍ଦବାବୁଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ତାଙ୍କ ଗୋପାଳପୁର ଘରଟିରେ ବସି ବହୁ ଯନ୍ତ୍ରପାତି ଗଢ଼ିବା ଓ ଭାଙ୍ଗିବାରେ ଲାଗିଲେ । ତଥାପି ହତୋହାସ ନହୋଇ ପେଟ୍ରୋଲ ସହିତ ଏକ ଧରଣର ଗୁଣ୍ଡ ମିଶାଇ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ । ଉଡ଼ାଜାହାଜ ତିଆରି କରି ଆକାଶକୁ ଛାଡ଼ିଲେ । ସେଥିରେ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ବସାଇ ମଧ୍ୟ ଉଡ଼ାଇଲେ । ଏ ସବୁକୁ ସେ ଗୋପନ ରଖୁଥିଲେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ରୟରେ । କାରଣ ପ୍ରଥମ ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧ ବେଳେ ସେ ଶତ୍ରୁପକ୍ଷ ଜର୍ମାନର ଜଣେ ସୈନ୍ୟଙ୍କୁ ଧରି ଛାଡ଼ି ଦେଇଥିଲେ ଜର୍ମାନୀରେ । ଏଣୁ ଇଂରେଜମାନେ ତାଙ୍କ ଉପରେ ରାଗିଥିଲେ ପ୍ରବଳ । ଏ ପ୍ରକାର କୃତିତ୍ୱରେ ଆନନ୍ଦିତ ଥିବା ବେଳେ ଦିନେ ତାଙ୍କ ସହିତ ଚଉରାଶି ରାଜାଙ୍କ ପୁଅ ଗଂଗାଧର କନ୍ୟା ବିମଳା ଦେଖାହେଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ସମସ୍ତ ଜିନିଷ ଗୋପନ ରଖିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ ମେଜର । ସମୟକ୍ରମେ ଗଙ୍ଗାଧର ଓ ବିମଳାଙ୍କର ସଦାନନ୍ଦଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ସୌଦାମିନୀଙ୍କ ସହିତ ସଂପର୍କ ବଢ଼ିଲା । ହଠାତ୍ ଦିନେ ଖବର କାଗଜର ଜାଣିଲେ ଓଡ଼ିଶାର

ରାଜା ଦିବ୍ୟସିଂହ ଦେବଙ୍କୁ ଇଂରେଜମାନେ ବନ୍ଦୀ କରି କଳାପାଣି ପଠାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ସେଠାରୁ ସେ ଦେଶକୁ ନ ଫେରି ନିକଟସ୍ଥ ଉପନିବେଶ ଦ୍ଵୀପ ଗୁଡ଼ିକୁ ବୁଲିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ । ମେଜର ସଦାନନ୍ଦ ଓ ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କୁ ଏହା ଖୁବ୍ କଷ୍ଟ ଦେଲା ଓ ସେମାନେ ଦିବ୍ୟସିଂହ ଦେବଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବା ପାଇଁ ଚିନ୍ତାକଲେ । ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ ଓ ମେଜରଙ୍କ କଥା ଅନୁସାରେ ଗୋଟିଏ ଉଡ଼ାଜାହାଜରେ ମେଜର ବିଶାଖାପାଟଣା ଗଲେ । ଅନିଚ୍ଛା ସତ୍ତ୍ୱେ ଗଙ୍ଗାଧର ବାବୁଙ୍କ ପତ୍ନୀ ବିମଳାଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ସହିତ ପଠାଇଲେ । ମେଜରଙ୍କ ଗୁଣରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ବିମଳା ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଆକର୍ଷିତ ହେବାର ଗଙ୍ଗାଧର ଜାଣିଲେ । ବାପାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ମେଜର ମଙ୍ଗଳପୁର ଯାଇ ସେଠାରେ ଜମିବାଡ଼ି ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କୁ ଦେଇ ବାପାଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ କୋଥଳିକୁ ଧରି ଫେରିଥିଲେ । କୋଥଳିକୁ ବାପାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁର ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷପରେ ଖୋଲିବାପାଇଁ ବାପା କହିଥିଲେ । କୋଥଳି ଭିତରେ ଏକ ଡିଓରେ ଲେଖାଥିଲା ମେଜର ବେହେରାଙ୍କ ପୂର୍ବ ଇତିହାସ । ଏହା ଜାଣି ଗଙ୍ଗାଧର ବିମଳାଙ୍କୁ ଫେରାଇ ଆଣିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକଲେ ।

ସଦାନନ୍ଦବାବୁ, ମେଜର ବେହେରା ଓ ଗଙ୍ଗାଧର ତୀର୍ଥାଟନରେ ଯାଇ ରାସ୍ତାରେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତ ପରିଚିତ ହୋଇ ବିଭିନ୍ନ ଦ୍ଵୀପ ଓ ତୀର ଶାସକ ତଥା ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ବିବରଣୀ ସଂଗ୍ରହ କଲେ । ରାସ୍ତାରେ ଯିବାବେଳେ ମେଜର ବେହେରା ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କ ବିଚକ୍ଷଣ ବୁଦ୍ଧିରେ ଖୁସି ହେଉଥାନ୍ତି । ବିଶେଷ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ ସେତେବେଳେ, ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କୁ ଗଙ୍ଗାଧର ରାଜାଘର ପୁଅ ଭାବରେ ପ୍ରମାଣିତ କଲେ । ନିଶାବର୍ତ୍ତରେ ମେଜର ଆକାଶମାର୍ଗରୁ ଅବତରଣ କଲେ ଏକ କୋଠରୀରେ ଯେଉଁ କୋଠରୀରେ ଥିଲେ ସାତା ରାମାୟା । ସେ ମେଜରଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ । ଉଭୟ ରାଜାଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରି ଜାହାଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଘେନି ଆସିଲେ । ବିମଳା ବିଶାଖପାଟଣାରୁ ଆସି ସୌଦାମିନୀଙ୍କ ସହିତ ଗୋପାଳପୁରରେ ରହୁଥିଲେ । ଚଉଗଡ଼ ପୁତ୍ର ସନ୍ତାନ ନପାଇ ଗୋପାଳପୁରର ସବୁ ଖବର ଜାଣି କଲେଜରୁ ଡିଓ ଦେଲେ ଯହିଁରେ ଲେଖାଥିଲା ସୌଦାମିନୀ ଓ ବିମଳାଙ୍କୁ ଦେଶାନ୍ତର କରିବାକୁ ।

ମେଜର ଓଗେର ସ୍ଵଦେଶକୁ ଫେରିବା ରାସ୍ତାରେ ଇଂରେଜ ସିପାହୀମାନେ ଜାହାଜକୁ ଅଟକାଇଲେ । ସେଠାରେ ଶୁଣିଲେ ସୌଦାମିନୀ ଓ ବିମଳାଙ୍କର ଦେଶାନ୍ତର ଖବର । ମେଜରଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିବାରୁ ସେଠାରେ ଥିବା ଅଧ୍ୟକ୍ଷ କର୍ମଚାରୀମାନେ ଦଣ୍ଡ ପାଇଲେ । ମେଜର ଓ ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କ ପାଣି ଦକ୍ଷାଦେଶ କଥା ରାମାୟା ନାଭିତୁ ଠାରୁ ମିଳିଲା । ହେଲେ ମେଜର, ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ, ଗଂଗାଧର ଓ ଦିବ୍ୟସିଂହଦେବ ଶତ୍ରୁ କବଳରୁ ଦେଶକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ନିର୍ବାସନ ଶ୍ରେୟଞ୍ଚର ବୋଲି ବିଚାର କଲେ । କାରଣ ନିଜ ଦେଶରେ ଇଂରେଜ ଶତ୍ରୁଗଣ ଯେମିତି ଅତ୍ୟାଚାର ଚଳାଇଛନ୍ତି ତାହା ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଦୁଃଖଦ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ଦିବ୍ୟସିଂହ ଦେବଙ୍କ ମତାନୁସାରେ ସ୍ଵଦେଶକୁ ନଫେରି ଦ୍ଵୀପାନ୍ତରରେ ରହି ମିତ୍ର ଦେଶର ସହାୟତାରେ ଶତ୍ରୁଙ୍କୁ ଦମନ କରିବା । ଅତୀତ ଇତିହାସ ତାଙ୍କୁ ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରେରଣା ଦେଲା । ପ୍ରଥମ କାର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ବଭାରତୀୟ ଦ୍ଵୀପପୁଞ୍ଜରୁ ଆରମ୍ଭ କରିବା ପାଇଁ ସ୍ଥିର କରି ରାମାୟା ନାଭିତୁ, ମେଜର, ସଦାନନ୍ଦ, ଗଂଗାଧର, ସୌଦାମିନୀ ଓ ବିମଳା ସ୍ଵଦେଶକୁ ଫେରିବାର ଆନନ୍ଦରୁ ବିରତ ହୋଇ ସ୍ଵାଧୀନ ଦେଶ ଗତିବାର ନୂତନ କଳ୍ପନାରେ

ଅନନ୍ତ ସଂଗ୍ରାମ ପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ । ପରଦିନ ଜନ୍ମକୁମିକୁ ଶେଷ ପ୍ରଣାମ ଜଣାଇ ଚିରଦିନ
ଲାଗି ନିର୍ବାସିତ ହୋଇଗଲେ ।

ଆହରଣରେ ସମୀକରଣ:-

ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ଚାରୋଟି ଉପନ୍ୟାସରେ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ତିନୋଟି । ପ୍ରଥମତଃ, ଆହରଣରେ ସମୀକରଣ, ଦ୍ଵିତୀୟରେ, ଇତିହାସର ପଦଧ୍ଵନି, ତୃତୀୟରେ, ଜାତୀୟତାବୋଧ । ଔପନ୍ୟାସିକ ଚାରୋଟି ଯାକ ଉପନ୍ୟାସକୁ ବିଦେଶୀ କଥାବସ୍ତୁର ଅବଲମ୍ବନରେ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ‘ଘଟାଚର’ ର କଥାବସ୍ତୁଟି ଓଡ଼ିଶାର ବିଶେଷକରି କଟକର ଗତି କହି, ବସ୍ତ୍ର ଓ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଗତି କରିଛି । ବକ୍ସି ବଜାର, ତେଲେଙ୍ଗା ବଜାର, ଦୁଇସାପୁର ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘଟଣା ଏହା ସହିତ ସଂପୃକ୍ତ । ତାତ୍ତ୍ଵର ନାୟକ, ସଦେଇ ଜେନା, ଓକିଲ ରାମବାବୁ ଆଦି ପ୍ରତ୍ୟେକ କଟକର ଜଣେ ଜଣେ ଅଧିବାସୀ । ଘଟଣାର ଚମତ୍କାରିତା ହେତୁ ସାଧାରଣ ଓଡ଼ିଆ ପାଠକ ଏହାର ପ୍ରଭାବକୁ ଖୋଜିନଥାଏ । କୌତୂହଳ ଉନ୍ମୋଚନ ପାଇଁ ଏକା ନିଶ୍ଵାସରେ ପାଠ କରିଥାଏ କେବଳ । କଥାବସ୍ତୁର ଗତିଶୀଳତାରୁ ଜଣାଯାଇଥାଏ, ଏହା ଯେମିତି ନିଜ୍ଞକ ଓଡ଼ିଆ ଘରର କାହାଣୀ । ତାତ୍ତ୍ଵର ନାୟକଙ୍କ ଲଜ୍ଞା ଶକ୍ତି ଓ ବିଫଳଶତାକୁ ପାଠକ ଚାରିପଟ କରିବାକୁ ଯାଇ ସଦେଇ ଜେନାର ଲୋମହର୍ଷଣକାରୀ ଚିତ୍ରକୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ପାଶୋରି ଦିଏ ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ଉପନ୍ୟାସ ‘ଅଭାଗିନୀ’ ର କଥାବସ୍ତୁ ବିଶ୍ଵ ବିଖ୍ୟାତ ପରାସୀ ଔପନ୍ୟାସିକ ଭିକଟର୍ ହ୍ୟୁଗୋଙ୍କର ‘ଲା ମିଜରେବୁଲ୍’ ରୁ ଗୃହୀତ । ଗୋଦାବରୀଶ ଏଥିରେ ବାକ୍ସିଯୁଦ୍ଧ ଓ ବ୍ରିଟିଶ ବିରୋଧୀ ବିପ୍ଳବ ପ୍ରସଙ୍ଗକୁ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । କଟକ ଓ ଜଜ୍ଞାର ସିଂହର ସହରାଞ୍ଚଳ ଏଥିରେ ସୁନ୍ଦରଭାବେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । କେବଳ ପାଣ୍ଡୁ ନାଏକଙ୍କର ରୋମାଞ୍ଚକର ଯାତ୍ରା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ଘଟଣାଗୁଡ଼ିକ ସହରରେ ଘଟିଥିବାରୁ ଏହାର ଆହରଣକୁ ପାଠକ ଭୁଲିଯାଏ ।

‘ଅଠର ଶହ ସତର’ ଉପନ୍ୟାସ ଚାର୍ଲସ୍ ଡିକେନସ୍‌ଙ୍କ ‘ଏ ଟେଲ୍ ଅଫ୍ ଟୁ ସିଟିଜ୍’ ର ଛାୟାରେ ରହିତ । ଔପନ୍ୟାସିକ କିନ୍ତୁ ଏହାକୁ ଖୋର୍ଦ୍ଧାର ପାଲଟ ବିଦ୍ରୋହ ସହିତ ଏମିତି ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ସଂଯୋଗ କରିଛନ୍ତି ଯେ ତାହା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ମୌଳିକ ପରି ମନେ ହୁଏ । ଇଂରେଜମାନେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସି ରାଜସ୍ଵ ନୀତି ପ୍ରଣୟନ କରି ଆର୍ଥିକ କର ଆଦାୟ କଲେ । ରାଜା ଓ ପ୍ରଜାମାନେ ଏଥିରେ ଅସନ୍ନ ହେଲେ । ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଶୋଷଣ ପଦରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଅର୍ଥନୀତି, ସମାଜନୀତି ଓ ରାଜନୀତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଘୋର ବିଶ୍ଵଙ୍ଗା ଦେଖାଦେବା ସହିତ ଶହ ଶହ ଗରୀବ ନିରାହ ଜନତା ବୁଲୁଥିବାର ହେଲେ । ବକ୍ସି, ସଦାଶିବ ଆଦିଙ୍କ ଦେଶପ୍ରେମ ଯୋଗୁଁ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ସହିତ ନାନା କୌଶଳରେ ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା । ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ସଂଗ୍ରାମୀ ପଣିଆ ଏଠାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । ପରାସ୍ତ

ହୋଇ ବକ୍ତି ଆଗାମୀ ଏକ ଶତାବ୍ଦୀ ପରେ ସ୍ବାଧୀନତାର ସଂଜ୍ଞାବନା ପାଇଁ ନୂତନ ସ୍ବପ୍ନ ଦେଖିଲେ । ଏହା ଉପନ୍ୟାସର ମୌଳିକତାକୁ ଦର୍ଶାଏ ।

‘ନିର୍ବାସିତ’ ଉପନ୍ୟାସ ଏକ ବିଦେଶୀ ଉପନ୍ୟାସର ଛାୟାରେ ରଚିତ ହେଲେ ହେଁ ଏହାର ମୌଳିକତା ସ୍ବାକାର୍ଯ୍ୟ । ପୁରୀ ରାଜା ଦିବ୍ୟସିଂହଦେବଙ୍କୁ କଳାପାଣିରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବା ପାଇଁ ମେଜର ନରହରି ବେହେରାଙ୍କ ଅଭାବ ଟେଷ୍ଟା ପ୍ରଶଂସନୀୟ । ମେଜରଙ୍କ କାରିଗରୀ ବିକ୍ଷଣ ବୁଦ୍ଧିରେ ଉତ୍ତାଜାହାଜ ନିର୍ମାଣ ହେଲା, ସେଥିରେ ରାଜାଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବା ପାଇଁ ସବୁମନ୍ତେ ଟେଷ୍ଟା କରାଗଲା । ବିଭିନ୍ନ ସୂତ୍ରରୁ ତଥ୍ୟ ସନ୍ଧାନକରି ମେଜର ଯେମିତି ବହୁ ଗହନ ପଥ ଅତିକ୍ରମ କରିଛନ୍ତି ସେସବୁ ଇଂରାଜୀ ଉପନ୍ୟାସରେ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ । ଓଡ଼ିଆ ଉପନ୍ୟାସରେ ସେ ସବୁର ସମୀକରଣ କୌଶଳ ହିଁ ଉପନ୍ୟାସଟିକୁ କରିପାରିଛି ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ ।

ଗତିହାସର ପଦଧ୍ବନି :-

ମୂଳତଃ ଗତିହାସର ପଦଧ୍ବନି ‘ଅଠର ଶହ ସତର’ ଓ ‘ନିର୍ବାସିତ’ ଉପନ୍ୟାସରେ ଲକ୍ଷଣୀୟ । ‘ଅଠରସତ’ ରେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ବିରୋଧରେ ପାଇକ ବିଦ୍ରୋହ ଓ ‘ନିର୍ବାସିତ’ ରେ ରାଜା ଦିବ୍ୟସିଂହଦେବଙ୍କୁ କଳାପାଣିରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବାର ଉପାୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଆଗମନ ପରେ ଖୋର୍ଦ୍ଧାରେ ରାଜା ସେମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧାଚରଣ କଲେ । ରାଜସ୍ବରୁ କାଣିଡ଼ାଏ ମଧ୍ୟ ନଦେବା ପାଇଁ ଅଡ଼ିବସିଲେ । ଇଂରେଜମାନେ ପ୍ରାଥମିକ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଭୟଭୀତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଚତୁର ପଣିଆରେ ପାଇକମାନେ ରତସ୍ବତଃ ହୋଇଗଲେ ସତ, ମାତ୍ର ବିଦ୍ରୋହୀ ପାଇକ ବାହିନୀ ଗଠନକରି ଯୁଦ୍ଧକଲେ । ଏହାର ପରିଣତି ସ୍ବରୂପ ଅଠରଶହ ସତରରେ ଯେଉଁ ମହାବିଦ୍ରୋହ ଘଟିଲା, ତାହା ଓଡ଼ିଆବାସୀଙ୍କ ନିକଟରେ ଐତିହାସିକ ଘଟଣା ହୋଇ ରହିଛି । ‘ନିର୍ବାସିତ’ ପୁରୀରାଜା ଦିବ୍ୟସିଂହଦେବଙ୍କ ଜୀବନର ଏକ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଘଟଣା । ନରହତ୍ୟା ଅପରାଧରେ ସେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଦ୍ବାରା ଦଣ୍ଡିତ ହୋଇ କଳାପାଣିରେ ଆଜୀବନ ଜେଲ୍‌ଦଣ୍ଡ ଭୋଗ କଲେ । ଏହା ୧୮୭୮ ମସିହାର କଥା । ଏଠାରେ ଥିବା କାଳରେ ସେ ଯକ୍ଷ୍ମାରୋଗରେ ପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ୧୮୮୭ ମସିହାରେ ମୃତ୍ୟୁବରଣ କଲେ । ଔପନ୍ୟାସିକ ୧୦ବର୍ଷର ଏହି ଘଟଣାକୁ କଳ୍ପନାର ନାନା ଉପଯୋଗରେ ଗଢ଼ିଛନ୍ତି । ରାଜାଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବାପାଇଁ ଯେଉଁ ଯୋଦ୍ଧା ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ଚରିତ୍ର ଏଥିରେ ଚିତ୍ରିତ ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ବୀରତ୍ବ ଓ ସାହସିକତା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମ ବିଶ୍ବଯୁଦ୍ଧ କାଳରେ ଔପନ୍ୟାସିକ ଏହାକୁ ରଚନା କରିଥିବାରୁ ଏଥିରେ କାଳଗତ ଗ୍ରମ ପରିଦୃଷ୍ଟ । ମାତ୍ର ଉପନ୍ୟାସଟିର ଐତିହାସିକ ଭିତ୍ତି ସ୍ବଚ୍ଛତ ।

ମାତୃଭୂମି ଓ ଜାତିପ୍ରେମୀ ଗୋଦାବରୀଶ ତାଙ୍କ ‘ଅଭାଗିନୀ’, ‘ଅଠରଶହ ସତର’ ନିର୍ବାସିତ ଉପନ୍ୟାସରେ ଜାତୀୟତାର ଚରମ ନିଦର୍ଶନ ଦେଖାଇଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ସଂସ୍କୃତି ଚେତନା, ଇତିହାସ ପ୍ରେମ ଓ ମାତୃଭୂମି ପ୍ରତି ସ୍ନେହ, ଏ ଉପନ୍ୟାସ ଗୁଡ଼ିକୁ କରିଛି ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ । ଜାତୀୟତାର ପୃଷ୍ଠଭୂମି ଉପରେ ତ୍ୟାଗବାନ, ଆଦର୍ଶବାନ ଓ ବୀର ଚରିତ୍ର ଗୁଡ଼ିକ ଦେଖ ଓ ଜାତି ପାଇଁ ନିଜର ପ୍ରଜ୍ଞୋତ୍ତମକୁ ପଛରେ ପକାଇ ଯେଉଁ ଆତ୍ମୋତ୍ସର୍ଗ ଦେଖାଇଛନ୍ତି ଇତିହାସ ପୃଷ୍ଠାରେ ତାହା ସ୍ମରଣୀୟ । ବିଶେଷ କରି ‘ନିର୍ବାସିତ’ ଉପନ୍ୟାସରେ ଦେଖ ଗୁଡ଼ି ଓ ଜାତୀୟତାର ସ୍ୱାକ୍ଷର ଚରମ । ଦିବ୍ୟସିଂହଦେବଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବା ପାଇଁ ଯେଉଁମାନେ ପ୍ରାଣ ବଳି ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ, ସେମାନେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ପାଖରେ ଚିର ନମସ୍ୟ ହୋଇ ରହିବେ । ‘ଅଠର ଶହ ସତର’ରେ ବକ୍ତିକ ଆତ୍ମାନର ସ୍ୱର ‘ନିର୍ବାସିତ’ରେ ଶୁଣିବାକୁ ମିଳେ । ଆଗାମୀ ଭବିଷ୍ୟତରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା ଅବ୍ୟାହତ ରଖିବାପାଇଁ ବକ୍ତି ଯେଉଁ ପ୍ରେରଣା ଦେଇଛନ୍ତି ତାହା ଓଡ଼ିଆ ଜାତୀୟତାର ଚରମ ନିଦର୍ଶନ ।

ଗୋଦାବରୀଶ ଔପନ୍ୟାସିକ ନୁହନ୍ତି, ମାତ୍ର ସେ ରଚନା କରିଛନ୍ତି ଚାରୋଟି ଉପନ୍ୟାସ । ବିଦେଶୀ ଉପନ୍ୟାସର ଛାୟା ସର୍ବତ୍ର ପ୍ରତିଫଳିତ । ବାହାରର ଛାୟା ଅଛି, କାୟା କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶାର, ଆତ୍ମା ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ୱାଭିମାନ ଓ ଜାତୀୟତାର । ଉପନ୍ୟାସ ଚତୁଷ୍ପୟ କାହାଣୀ ଆଧାରିତ । ମୁଖ୍ୟକାହାଣୀକୁ ଆଧାର କରି ନାନା କାହାଣୀ ଯୋଡ଼ି ହୋଇଯାଇଛି । ମନେ ହୋଇଛି ଯେମିତି ରହସ୍ୟ-ରୋମାଞ୍ଚ କାହାଣୀ କହୁଛନ୍ତି ଲେଖକ । ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରେମ, ଜାତୀୟ ସ୍ୱାଭିମାନ, ଦୁଃସାହସିକତା, ଅନ୍ୟର କଲ୍ୟାଣ ପାଇଁ ଆତ୍ମୋତ୍ସର୍ଗ ଓ ଆତ୍ମତ୍ୟାଗ ଭାବନା ଏହି ଉପନ୍ୟାସ ଗୁଡ଼ିକୁ ସୁଖପାଠ୍ୟ କରିଛି । ଓଡ଼ିଆ ଉପନ୍ୟାସର ଆଦିଯୁଗର ପ୍ରସ୍ତା ଫକୀରମୋହନ । ତାଙ୍କର ସିଦ୍ଧି ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କୁ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରିଛି । ତେଣୁ ସେ ରଚନା କରିଛନ୍ତି ଉପନ୍ୟାସ । ଓଡ଼ିଆ ଉପନ୍ୟାସର ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ସେ ଯେ ଅନ୍ୟତମ ସାଞ୍ଚିକ ବିଦ୍ୱାଣ, ଏକଥା କହିଲେ ସତ୍ୟର ଅପକାପ ହେବ ନାହିଁ ।

...୦...

ସପ୍ତମ ପରିଚ୍ଛେଦ

ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଗୋଦାବରୀଶ

କବିତା, ନାଟକ, କଥାସାହିତ୍ୟ ଆଦି ରଚନାରେ ରେ

।ଦାବରୀଶ ସଫଳ ହେବା ସଂଗେ ସଂଗେ ପ୍ରବନ୍ଧ ରଚନାରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର କୃତିତ୍ୱ ସର୍ବଜନ ବିଦିତ । ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଦ୍ୱିତୀୟ ଦଶକରୁ ସେ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖାରେ ଅଭିନବିଷ୍ଣୁ ହେଲେ । ଏ ସମୟ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରବନ୍ଧସାହିତ୍ୟର ମଧ୍ୟପର୍ବ । ସମୟର ପ୍ରାଣ ସନ୍ଦନ ସହିତ ଆତ୍ମସଚେତନତା ଓ ଆତ୍ମଜାଗୃତି ଥିଲା ଏହାର ଅନ୍ତଃସ୍ୱର । ପ୍ରବନ୍ଧ ଥିଲା ସମାଜସଂସ୍କାର ଓ ଜାତୀୟତା ମୂଳକ । ସତ୍ୟବାଦୀ ସାହିତ୍ୟ ପର୍ବର ଲେଖକଗଣଙ୍କ ଉଦ୍ୟମରେ ସତ୍ୟବାଦୀ ବନବିଦ୍ୟାବନ୍ଧ ବିକଶିତ ହେଲା । ୧୯୧୪ରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ‘ସତ୍ୟବାଦୀ’ ଓ ୧୯୧୯ରେ ‘ସମାଜ’ ଖବର କାଗଜ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଗଣଧର୍ମୀ ଗାନ୍ଧୀ, ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କର ଅସାମାନ୍ୟ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଏ ସମୟପାଇଁ ହେଲା ଅନନ୍ୟ । ଏହି ପର୍ବର ଅନ୍ୟତମ ବକ୍ଷିଷ ଲେଖକ ହେଲେ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର । ସେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଭଳି ପ୍ରବନ୍ଧ ନ ଲେଖିଥିଲେ, ହେଁ ତାଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧ ମୁଖ୍ୟତଃ ଥିଲା ବହୁ ବୈଚିତ୍ର୍ୟଭରା ତତ୍ତ୍ୱାବଳୀ ସମୟର ପତ୍ରିକା ‘ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ’ ‘ମୂରୁର’ ଓ ‘ସତ୍ୟବାଦୀ’ ରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧ ଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରକାଶିତ । ରଚନାର ଚିତ୍ରିତତା ବୃଦ୍ଧିକୁ ଏସବୁକୁ ବହୁଧା ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ । ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ତାଙ୍କ ଜୀବନଶାରେ ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରି ସଙ୍କଳନମାନ ପ୍ରକାଶ କରାଗଲା । ଶିଶୁ ଉପଯୋଗୀ ଗ୍ରନ୍ଥ ଗୁଡ଼ିକରୁ ପ୍ରକାଶକମାନେ ଯାହା ଅର୍ଥ ଦେଉଥିଲେ ତାଙ୍କ ଘୋର ଅଭାବକାଳରେ ସେତିକିରେ ସେ ସପରିବାର ଚଳୁଥିଲେ । ଗୋଦାବରୀଶ ଗନ୍ଧ ଓ କବିତାରେ ନିଜ ଅନୁଭବକୁ କାମରେ ଲଗାଇବା ପରି ପ୍ରବନ୍ଧ ଗୁଡ଼ିକରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଅଙ୍ଗେ ଲିଭା ଘଟଣା ସ୍ଥାନିତ । ପ୍ରାବନ୍ଧିକଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଅଧିକାଂଶ ଲେଖା ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି । ସମସ୍ତ ପ୍ରବନ୍ଧକୁ ଯଥାକ୍ରମେ,

ଜାତୀୟ ଓ ରାଜନୀତିକ ସମସ୍ୟା ସମ୍ବନ୍ଧିତ ପ୍ରବନ୍ଧ:

ବିଶ୍ୱନାଥଙ୍କ ସମସ୍ୟା, ଗଣତନ୍ତ୍ର ଶାସନର ରୂପରେଖ, ଜନତନ୍ତ୍ର-ଶାସନ, ଭାରତର ଅଚଳ ଅବସ୍ଥା, ଜାତୀୟ ପତାକା - ଜାତିର ଦେବତା

ଜୀବନୀମୂଳକ ପ୍ରବନ୍ଧ:-

ନେପୋଲିଅନ, ଦାସତ୍ୱ ମୋଚନ, ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ, ଗୋପବନ୍ଧୁ ସ୍ମରଣିକା
ବିଶ୍ୱେଷଶାମ୍ବକ ବା ବର୍ଣ୍ଣନାଧର୍ମୀ ପ୍ରବନ୍ଧ:-

କଳାକର ଆର୍ତ୍ତନାଦ, ଶରୀରଭେଦ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ଧନ, କଳିକତା ଦାତବ୍ୟ ବିଦ୍ୟାବନ୍ଧ,
ହିନ୍ଦୁ ଦେବ ମନ୍ଦିର, ଶିକ୍ଷା ଓ ତାହାର ଅର୍ଥ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଲେଖକ ଜୀବନର ସ୍ମୃତି ଓ ଅନୁଭୂତି ମୂଳକ ପ୍ରବନ୍ଧ:-

କୋଣାର୍କ ଦର୍ଶନ, ଖୋରଧାରେ ଦୁଇଦିନ ଅବକାଶର ଅନୁଭୂତି, ସମ୍ବଲପୁରରେ ଚାରିଦିନ

ଓଡ଼ିଶା ସଂକ୍ରାନ୍ତୀୟ ବିବୃତି ମୂଳକ ପ୍ରବନ୍ଧ:-

ଓଡ଼ିଶାରେ ଭୂନାତି, କୋର୍ଟ ଅଫ୍ ଓର୍ଡର - ଜମିଦାରୀ ରଖା-ନା-ଉଠା ? ଖଜଣାଛାଡ଼, ଦରିଦ୍ର ବୃଷ୍ଟକକୁ ଖଜଣା ଦାୟର ନିଷ୍ପତି ଦିଅ, ଓଡ଼ିଶାରେ ଲୋକସଂଖ୍ୟା ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ଉତ୍କଳରେ ଶିଶୁ ସଙ୍ଗଠନର ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟତା, ଉତ୍କଳରେ ଶିକ୍ଷା ଯୋଜନା, ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସଂଶୋଧନ ଆରମ୍ଭ, ଷ୍ଟଡେଜକଳା - ଖରସୁଆଁ କୁ ତୁରନ୍ତ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶାଇବାକୁ କାଟକୁ ନାରାଇ, ଓଡ଼ିଶାରେ କ୍ରମାଗତ ଅନାବୃଷ୍ଟି, ବଂଶ ବିହାର ସହିତ ଓଡ଼ିଶା ମିଶ୍ରଣ ପ୍ରସ୍ତାବର ବିରୋଧ କରାଯାଉ, ଓଡ଼ିଶାରେ ଜୀବନ ବାମାର ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟତା, ଓଡ଼ିଶାର ସାମରିକ ଶକ୍ତି, ଗଣତନ୍ତ୍ର ପରିଷଦରେ ଯୋଗଦେଲେ ।

ରାଷ୍ଟ୍ର ଓ ଅଭିଭାଷଣ ଧର୍ମୀ ପ୍ରବନ୍ଧ:-

ଛାତ୍ର ଜୀବନରେ ଦାୟିତ୍ୱ, ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲା ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷକ ସମ୍ମିଳନୀ, ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଣାଳୀର ଆତ୍ମକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଲୋଡ଼ା, ଆଠମାସିକ ରାଜ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ସମ୍ମାନରେ ସଭାପତି ପଦ୍ମିତକାଙ୍କ ଅଭିଭାଷଣ, ପ୍ରାଥମିକ ଓ ମଧ୍ୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଶିକ୍ଷକ ସମ୍ମିଳନୀ, ବାରିପଦା ସାହିତ୍ୟ ସମାଜରେ ଅଭିଭାଷଣ, ପ୍ରବାସୀ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ, ନାଟକର ଗତି, ଗଣତନ୍ତ୍ର ପରିଷଦ, ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ।

ସ୍ନେହ ଓ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଉପରେ ଆଧାରିତ ପ୍ରବନ୍ଧ :- ପତ୍ନୀବଳୀ ।

ଶିଶୁ ମନରେ ଆଦର୍ଶ, କୌତୁହଳ ଓ ଜିଜ୍ଞାସା ଉଦ୍ରେକକାରୀ ପ୍ରବନ୍ଧ :- ରାମାୟଣ କଥା, ମହାଭାରତ କଥା, ପଞ୍ଚବୀର, ପିଲାଙ୍କ କାହିଁକି ? ଚୁଟଣି, ଗୌରୋଜିକ ବିଭାଗ ।

ଗୋଦାବରୀକ ପ୍ରବନ୍ଧାବଳୀରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି ବହୁ ବିଷୟ । ଅନେକରେ କଳାଧର୍ମ ହୁଏତ ଅସଂରକ୍ଷିତ, କିନ୍ତୁ ଜାତିର ସମସ୍ୟା ଓ ତାର ସମାଧାନ ନିର୍ଣ୍ଣୟରେ ଏଗୁଡ଼ିକର ଅବଦାନ ଅନସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ ।

ଜାତୀୟ ଓ ରାଜନୀତିକ ସମସ୍ୟା ସମ୍ବନ୍ଧିତ ପ୍ରବନ୍ଧ:-

ଏ ଧରଣର ପ୍ରବନ୍ଧ ରୁଡ଼ିକରେ ମୂଳତଃ ରାଜନୀତି ଯୋଗୁଁ ଜାତୀୟ ସମସ୍ୟା କିପରି ସମାଧାନ ହୋଇପାରୁ ନାହିଁ ତାହା ଚିତ୍ରିତ । ସ୍ୱାଧୀନତା ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁ ରାଜନୀତିକ ନେତାମାନେ ଦେଶ ଏକ ଓ ରାଜ୍ୟ ତାର ଅଂଶ ବିଶେଷ ବୋଲି କହୁଥିଲେ ସେହିମାନେହିଁ ପରେ ରାଜ୍ୟସୀମାକୁ ସମସ୍ୟାର କେନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ କରି କଳହ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଅଛନ୍ତି । ରାଜ୍ୟର ସୀମା ନିର୍ଣ୍ଣାତ ହେବାପରେ ମାତୃଭାଷାକୁ ପ୍ରଚାର କରିବା ପାଇଁ ସହଜ ହେବ ଭାବି ଗୋଦାବରୀକ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇଯାଇଥିବା ଅଞ୍ଚଳ ସବୁକୁ ଓଡ଼ିଶା ମଧ୍ୟରେ ମିଶାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ । ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଭାଷଣ ଓ ପତ୍ରପତ୍ରିକାରେ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ସେ ଯେଉଁ ଲେଖା ଛପାଇଲେ, ସେସବୁ ମୂଳତଃ ଥିଲା ଯୁକ୍ତି ନିଷ୍ପତ୍ତି ଓ ତଥ୍ୟ ଭିତ୍ତିକ । ‘ବିଚ୍ଛିନ୍ନାଞ୍ଚଳ ସମସ୍ୟା’ ଶୀର୍ଷକ ସଂକଳନର ପ୍ରଥମ ପ୍ରବନ୍ଧ ସିଂହଭୂମି ଓ ମେଦିନୀପୁରରେ ଗୋଦାବରୀକ କହିଛନ୍ତି ଯେ, ସିଂହଭୂମି ଅଞ୍ଚଳରେ ଥିବା ‘ହୋ’ ଓ ‘ସାତାଳ’ ମାନେ ମୂଳତଃ ଓଡ଼ିଆ ଜାଣନ୍ତି ଓ ସେମାନଙ୍କ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ଅନେକ ଓଡ଼ିଆ ଅଛନ୍ତି । ନିରପେକ୍ଷ ଭାବରେ କେହି ଯଦି ଏମାନଙ୍କ ମତ ନିଅନ୍ତି ତାହାହେଲେ ସେମାନେ ଜାଣିପାରିବେ ଯେ ଏମାନେ

ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବାପାଇଁ ଚାହାନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ରହୁଥିବା ଲୋକମାନେ ହେଲେ ଓଡ଼ିଆ ଚନ୍ଦି, ତେଲି, ଗଉଡ, କୁମ୍ଭାର ଓ କମାର ଆଦି ବ୍ୟବସାୟୀ ଜାତିର । ଏମାନେ ପ୍ରଥମେ ଅନ୍ୟାୟ ‘ହୋ’ ଓ ‘ସାତାକ’ ମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ରହି ସେମାନଙ୍କୁ ଆୟ୍ୟ ସଭ୍ୟତା ଓ ଓଡ଼ିଆ ସଭ୍ୟତା ଶିକ୍ଷା ଦେଇଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ କେତେଜଣ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା ବିହାରୀ ଏମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଅଛନ୍ତି ସେହିମାନେ ହିଁ ଏମାନଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ନମିଶିବାପାଇଁ କହୁଛନ୍ତି । ମେଦିନୀପୁରର ଅଧିକାଂଶ ଇଲାକାରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଅବସ୍ଥା । ବିଶେଷ କରି ଦକ୍ଷିଣ ମେଦିନୀପୁର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳ । ମେଦିନୀପୁରର ଅନ୍ୟସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁ ବଙ୍ଗାଳୀ ଓ ବିହାରୀମାନେ ଅଛନ୍ତି ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା କହୁଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଜାଣିନପାରି ଗାହୁଛନ୍ତି ଏ ଭାଷା ବଙ୍ଗଳା ଓ ହିନ୍ଦୀ । ବ୍ୟାକରଣର ସାମାନ୍ୟ ଫରକରେ ଓ ଉଚ୍ଚାରଣ ନିୟମର ଅସଦ୍‌ବ୍ୟବହାରକୁ ଏହା ବଙ୍ଗଳା ଓ ହିନ୍ଦୀ ଭଳି ଜଣାଯାଉଛି କେବଳ । ଗୋଦାବରୀର ସିଂହଭୂମିରେ ଦୀର୍ଘବର୍ଷ ରହି ଏହା ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିଥିଲେ । ୧୯୩୬ମସିହାରେ ଓଡ଼ିଶା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ହେବାପରେ ଗୋଦାବରୀକର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା ଏସବୁ ଅଞ୍ଚଳ ଓଡ଼ିଶାର ହେବ । ମାତ୍ର ତାପରେ ଗାଉଡ଼ ଜାତିର ସରକାର ଓଡ଼ିଶାପ୍ରତି ଯେଉଁ ବୈମାତୃକ ମନୋଭାବ ସୃଷ୍ଟିକଲେ ତାହା ବାସ୍ତବ ଭାବରେ ଏଥିରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ । ‘ଓଡ଼ିଶା କମିଟିର’ ତଦନ୍ତ ରିପୋର୍ଟରେ ବଙ୍ଗାଳୀମାନଙ୍କୁ ସୁହାଉବାଉଛି ମତବ୍ୟ ଦିଆଯାଇଥିବାରୁ ଗୋଦାବରୀର ମର୍ମାହତ ହେଲେ । ସିଂହଭୂମିର କ୍ଷତ୍ରିୟ, କରଣ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଦି ଉଚ୍ଚବଂଶଜଙ୍କ ଘରେ ବହୁ ଦୁର୍ଗୁଣ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ପୋଥି ସେ ନିଜେ ଦେଖିଛନ୍ତି । ସିଂହଭୂମି ଦୀର୍ଘ ବର୍ଷ ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ଅଧୀନରେ ରହି ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରୁ ବିରତ ହୋଇନଥିଲା । ଗାଁ ଗାଁରେ ଓଡ଼ିଆ ସ୍କୁଲ ଓ ଘରେ ଘରେ ଓଡ଼ିଆ ପଢ଼ାଯାଉଥିଲା । ଇଂରେଜ ସରକାର ପ୍ରଜାସତ୍ତ୍ୱ ଆନ୍ଦନ ପ୍ରଣୟନ କରି ଜମିର ମାଲିକାନା ବିକ୍ଷୟରେ ଅଯଥା ବିଶ୍ୱଜ୍ଞତା ସୃଷ୍ଟିକଲେ ଓ ସିଂହଭୂମିର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ମାତୃଭାଷା ଓଡ଼ିଆ ପରିବର୍ତ୍ତେ ହିନ୍ଦୀ ଓ ବଙ୍ଗଳା ଶିକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ପରୋକ୍ଷରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଲେ । ସିଂହଭୂମିର ଭାଷାଗତ ବିଭ୍ରାଟପାଇଁ ମୁଖ୍ୟତଃ ଇଂରେଜମାନେ ଦାୟୀହେଲେହେଁ ଜିଲ୍ଲା କଂଗ୍ରେସ କମିଟି ଓ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରାଦେଶିକ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ତାଳମେଳ ଅଭାବରୁ ଏହା ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ ବୋଲି ଗୋଦାବରୀକ ମତ । ଏହି ସଂଜ୍ଞାନରେ ବିଚ୍ଛିନ୍ନାଞ୍ଚଳ, ସିଂହଭୂମିର ସ୍ମୃତି, ଆମ ସାମା ସମସ୍ୟା ଆଦି କେତୋଟି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଧରଣର ପ୍ରବନ୍ଧ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଗୋଦାବରୀର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ (୧୯୭୨) ୪ର୍ଥ ଖଣ୍ଡରେ ଏଗୁଡ଼ିକ ସ୍ଥାନିତ । ମାତ୍ର ଗୋଦାବରୀର (୧୯୬୩) ୩ୟ ଖଣ୍ଡରେ ‘କ୍ଷତ୍ରେଜକଳା ଖରସୁଆଁ’ ଶୀର୍ଷକ ପ୍ରବନ୍ଧ ଏସବୁର ସମଗୋଟ୍ରୀୟ । ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ପ୍ରବନ୍ଧରେ ସଂଗ୍ରାମଶୀଳ ଜୀବନର ଅଭିଜ୍ଞତା ସହିତ ଅଖଣ୍ଡ ଉତ୍କଳପାଇଁ ତାଙ୍କ ଦରଦା ପ୍ରାଣ କିପରି କାନ୍ଦିଥିଲା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ସିଂହଭୂମି ସ୍ମୃତିରେ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି ସମଗ୍ର ଅଞ୍ଚଳରେ ଆନ୍ଦୋଳନ କରିବାପାଇଁ ଚାଲିବସାକୁ ନିବାସସ୍ଥଳୀ ଭାବେ ସେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ହୋ ମାନଙ୍କ ବସତିରେ ଏହା ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା । ‘ହୋ’ ମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷାଦେଇ କେହି ଯେମିତି ତାଙ୍କ ବିରୋଧରେ ତତେଇ ନପାରନ୍ତି ସେଥିପାଇଁ ସେ ନିଜେ ‘ହୋ’ ମାନଙ୍କୁ ଆପଣାର କରିଥିଲେ । ଶହେକୋଡ଼ିଏ ଉତ୍ତାପରେ ମଧ୍ୟ ସିଂହଭୂମିର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନ ବୁଲି ବୁଲି ସଭା କରୁଥିଲେ । କ୍ଷୁଧା ନିବାରଣ ପାଇଁ ସେ ଓଡ଼ିଆ ଘରର ପଖାଳ, ଇଟା, ଆମ୍ବଖଟାର ସ୍ୱାଦ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ । ଏସବୁକୁ ସେ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଅବିସ୍ମରଣୀୟ ସ୍ମୃତି ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ‘ଆମ

ସାମା ସମସ୍ୟା' ରେ ଗୋଦାବରୀର କହିଲୁ ଓଡ଼ିଶାର ସାମାପାଇଁ ଜାତିକୁ ପୁଣିଥରେ ଭାବିବାକୁ
 ହେବ । ଓଡ଼ନେଲ କମିଟିର ତତ୍ତ୍ୱ ଓ ଗଣନା ଅନୁସାରେ ବଙ୍ଗ, ବିହାର ଓ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର
 ଯେଉଁ ଅଂଶ ସବୁ ଆମର ହୋଇପାରିନଥିଲା ସେଠାରେ ଅଧିବାସୀମାନେ ବୁଝିଲେଣି ସେମାନଙ୍କର
 ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା । ସିଂହଭୂମିର ଆଦିବାସୀମାନେ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିଲେ ମନ୍ତ୍ରୀ ହେବାର ଆଶା ରଖିଲେଣି,
 ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ସ୍କୁଲରେ ଦୁଇ ଧରଣର ବେତନହାର ଯୋଗୁଁ ସାମାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳ ବାସୀମାନେ ଓଡ଼ିଶାର
 ନାତିକୁ ବିଶ୍ୱାସ କଲେଣି । ଠିକ୍ ଏହିପରି ଯେଉଁ ମେଦିନୀପୁର ଓଡ଼ିଆ ମିଶ୍ର ବଙ୍ଗାଳିମାନେ
 ରବାନ୍ଦ୍ରନାଥକୁ ହରାଇବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଭାବୁଥିଲେ ସେମାନେ ପୂର୍ବ ପୁରୁଷର ସଂସ୍କୃତି ଓ ଚଳଣିକୁ
 ମନେପକାଇଲେଣି । ଏଣୁ ଏହା ହିଁ ଯଥାର୍ଥ ସମୟ ସାମା ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ନିମନ୍ତେ । ନିରପେକ୍ଷ
 ବିଚାର ଚାହିଁ ଆନ୍ଦୋଳନ କରିବା ଉଚିତ୍ । 'ଷଡ଼େକକଳା ଓ ଖରସୁଆଁ' ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶି ନପାରିବାରୁ
 ଓଡ଼ିଆମାନେ ହତୋତ୍ସାହିତ ହେଲେ । ମିଶିଥିଲେ ସିଂହଭୂମି ସମସ୍ୟା ସମାଧାନ
 ହୋଇପାରିଥାନ୍ତା । ପ୍ରଦେଶର ଆୟତନ, ଜନସଂଖ୍ୟା, ଜାମସେଦପୁର ଲୁହା କାରଖାନା,
 ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ଓ ବୈତରଣୀ ଓଡ଼ିଶାର ସଂପଦ ହୋଇପାରିଥାନ୍ତା । ୧୯୪୮ ମେ, ୧୬ତାରିଖ
 'ଜନତା' ଖବର କାଗଜରେ ପ୍ରକାଶିତ ଜୟପାଲ ସିଂହଙ୍କ ଉକ୍ତି ଅନୁସାରେ କୌଣସିକରି ଷଡ଼େକକଳା
 ଓ ଖରସୁଆଁକୁ ଓଡ଼ିଶାରୁ ନେଇ ନିଆଗଲା । ଏହି କୌଣସିକକୁ ଜୋରଦାର କରି ସେମାନେ ଅନ୍ୟ
 ଗଡ଼ଜାତମାନଙ୍କୁ ବିହାର ସହିତ ମିଶାଇବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିବେ । ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ,
 କୌଣସି ଦାବି ନାହିଁ ବିହାର ଷଡ଼େକକଳା ଓ ଖରସୁଆଁକୁ ନେଇଗଲେ । ଓଡ଼ିଶା ସରକାର
 ଅପମାନ ଓ ଦୁଃଖରେ ମୁହଁମାଡ଼ି ରହିଲେ । ଏଥିପାଇଁ କେବଳ ସରକାରଙ୍କୁ ଦାୟା ନକରି ଓଡ଼ିଆ
 ଜାତିର ଅବହେଳା ଗୁଣକୁ ଗୋଦାବରୀର ଆକ୍ଷେପ କରିଛନ୍ତି । ବିଚ୍ଛିନ୍ନାଞ୍ଚଳକ ସଂକଳନସ୍ଥ ପ୍ରତ୍ୟେକଟି
 ପ୍ରବନ୍ଧ ରାଜନୀତିକ ସମସ୍ୟାକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ରଚିତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ଏ ସବୁର କେନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ହେଉଛି
 ଜାତୀୟତା । 'ଗଣତନ୍ତ୍ର ଶାସନର ରୂପରେଖ' ପ୍ରବନ୍ଧଟି ଭାରତ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ରାଷ୍ଟ୍ର ଭାବରେ
 ପରିଣତ ହେବା ପରର ରଚନା । ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଗଣତନ୍ତ୍ର ପୂର୍ବରୁ ଥିବା ରାଜତନ୍ତ୍ର ଓ ଗଣତନ୍ତ୍ରର
 ଇତିହାସ ସଂପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ଯାଇ ଆଦିମ ସରକାରଙ୍କୁ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । ଆଦିମ
 ଯୁଗରେ ଗଣତନ୍ତ୍ର ଥିଲା ବୋଲି କହିବା ସହିତ ସତ୍ୟ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ପ୍ରଥମେ ଗ୍ରୀସ ଦେଶରେ ଏହାର
 ପ୍ରଚଳନ ଥିଲା ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ଏଥେନସ୍ ହେଉଛି ଏହାର ପ୍ରଥମ ଉଦ୍ଭବର୍ତ୍ତକ । ପରେ ରୋମରେ
 ଗଣତନ୍ତ୍ର ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୋଇଛି । ସୁସ୍ଥ ଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀ ଓ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଯଥାର୍ଥ ସୁବିଧା
 ଯୋଗାଇଦେବା ଗଣତନ୍ତ୍ରର ନିୟମ ହେବା ଉଚିତ୍ । ପ୍ରାଚୀନ ଋଷ ଓ ଫ୍ରାନ୍ସରେ ରାଜାଥିଲେ,
 ସେହିମାନେ ହିଁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଗଣତନ୍ତ୍ର ଶାସନର ଉପାୟ ଶିଖିବା ଯୋଗୁଁ, ଋଷ ଓ
 ଫ୍ରାନ୍ସରେ ଗଣତନ୍ତ୍ରର ସୁସ୍ଥ ବାତାବରଣ ରହିଆସିଛି । ଗଣତନ୍ତ୍ରରେ ସରକାର ଜନ
 ପ୍ରତିନିଧି । ସେମାନେ ନିଜେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଚିନ୍ତା କରିବା ଦରକାର ଆମେ
 ଯାହା କରୁଛୁ ତାହା ଜନତାଙ୍କ ହିତରେ ଆସିବ କି ନାହିଁ । ଯେଉଁ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଏ ବିଚାରଠାରୁ
 ଦୂରେଇ ଯିବେ ସେଇ ମୁହୂର୍ତ୍ତରୁ ଭୋଟର ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିବା ଉଚିତ୍ । କିନ୍ତୁ ଭୋଟରେ ଜିତିବା
 ପାଇଁ ଅର୍ଥବ୍ୟୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଲେ ତାହା ଅନର୍ଥ ସୃଷ୍ଟି କରିବ । ଏଣୁ ଗୋଦାବରୀର ଗଣତନ୍ତ୍ରର
 ସପକ୍ଷରେ କହିବା ସହିତ ଗଣତନ୍ତ୍ରର ଦୋଷ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ଯୁକ୍ତି ଉପସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି । ନିର୍ବାଚିତ
 ପ୍ରତିନିଧି ନହୋଇ ଅନେକ ସମୟରେ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଦଳ ସମର୍ଥକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚପଦବା

ଦିଆଯାଇଛି ଓ ପରେ ସେମାନଙ୍କୁ କିତାଇ ଦିଆଯିବା ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଗୋଦାବରୀର ନାପସନ୍ଦ କରିଛନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ଦୁର୍ନୀତି କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି ବୋଲି ସେ ଯୁକ୍ତି ବାଢ଼ିଛନ୍ତି । ତେବେ ଏଭଳି କୁପ୍ରଥାକୁ ବଳିଦେବା ନିତାନ୍ତ ଜରୁରୀ, ନହେଲେ, ଭବିଷ୍ୟତରେ ଭାରତବର୍ଷ ଗଣତନ୍ତ୍ର ଶାସନର ରୂପରେଖ ଅନ୍ଧକାର ଦିଗକୁ ଗତି କରିବ, ଏହା ନିଶ୍ଚିତ । ‘ଜନତନ୍ତ୍ର - ଶାସନ’ ପ୍ରବନ୍ଧଟି ୧୯୩୯ ଜୁଲାଇ ‘ନବଭାରତ’ ପତ୍ରିକାରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଥିଲା । ୧୯୩୬ ମସିହା ନିର୍ବାଚନ ପରେ ଓଡ଼ିଶା ସମେତ ଭାରତର ତତ୍କାଳୀନ ଛଅଟି ପ୍ରଦେଶରେ କଂଗ୍ରେସୀ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଗଢ଼ା ଯାଇଥିଲା । ଉକ୍ତ ପ୍ରଦେଶ ଗୁଡ଼ିକର ଶାସନ ଦାୟିତ୍ୱ ପଡ଼ିଲା ସେହି ସେହି ପ୍ରଦେଶର ଲୋକ ପ୍ରତିନିଧି ସଭାରେ । ଭାରତ ସ୍ୱାଧୀନ ନ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହି ନିର୍ବାଚନ ଥିଲା ସ୍ୱାଧୀନତା ପଥରେ ଏକ ପଦକ୍ଷେପ । ଲୋକ -ପ୍ରତିନିଧି ସଭାରେ ଏପରି ଶାସନ ଦାୟିତ୍ୱ ନେବା ପରେ କେତେକ ବିଶ୍ୱଖ୍ୟାତ ଦେଶାୟାଜିଥିଲା । ତାହା ସତ୍ତ୍ୱେ ଜନତନ୍ତ୍ର ଶାସନ କିପରି ଓ କାହିଁକି ଦରକାର ତାହା ଏ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ପରିସ୍ପଷ୍ଟ । ‘ଭାରତର ଅଟ୍ଟକ ଅବସ୍ଥା’ ଏହିପରି ନିର୍ବାଚନ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଏକ ପ୍ରବନ୍ଧ । ୧୯୩୭ ମସିହା ସାଧାରଣ ନିର୍ବାଚନ ପରେ ଭାରତୀୟ ଜାତୀୟ କଂଗ୍ରେସ ସେ ସମୟରେ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରୁ ସାତୋଟିରେ ଓ ମୁସଲିମ୍ ଲିଗ ଚାରୋଟି ପ୍ରଦେଶରେ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଗଠନ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ୧୯୩୯ ମସିହାରେ ଜାତୀୟ କଂଗ୍ରେସର ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ସାତୋଟି ପ୍ରଦେଶର ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଲଞ୍ଚିତା ଦେଇଥିଲେ । ତତ୍କାଳରେ ଯେଉଁ ଅଟ୍ଟକ ଅବସ୍ଥା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା ସେ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଦଳ ଓ ନେତାମାନଙ୍କ ପଦକ୍ଷେପ କଣ ହେବା ଦରକାର ତାହା ଏଥିରେ ସ୍ପଷ୍ଟିତ । ‘ଜାତୀୟ ପତାକା - ଜାତିର ଦେବତା’ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ପତାକାକୁ ନେଇ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବା କନ୍ଦଳ ଓ ତାର ଅପକାରିତା ସଂପର୍କରେ ଆଲୋଚିତ । ଗୋଟିଏ ଜାତିର ଆଦର୍ଶ-ସୂଚକ-ସଙ୍କେତ ଭାବରେ ପତାକା ପୂଜାପାଇବା ଦରକାର । ଜାତୀୟ ପତାକାର ମହତ୍ତ୍ୱକୁ ମାନ୍ୟତା ଦେଇ ଗୋଦାବରୀର ଲେଖିକ୍ଷିତ ‘ଭାରତର ଏହି ଜାତୀୟ ପତାକା ଖଣ୍ଡିତ କନା କହିଲେ ଚଳେ । ଏହି କନା ଖଣ୍ଡିତରେ ଅଛି କଣ ? ଜାତି ହୃଦୟରେ ଆଶା, ଉଦ୍‌ଘାହ ଓ ଉରେଜନା ଜଗାଇବା ପତାକାର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ସେଥିରେ ଯେ ରଙ୍ଗ ଥାଉ, ଯେ ଚିହ୍ନ ଥାଉ, ତାହା ଜାତିର ଦେବତା ।’ (ଗୋଦାବରୀର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ, ୪ର୍ଥ ଖଣ୍ଡ, ପୃଷ୍ଠା-୩୭୪) ଜାତୀୟ ଓ ରାଜନୀତିକ ସମସ୍ୟା ସଂବନ୍ଧିତ ପ୍ରବନ୍ଧ ସବୁ ଗୋଦାବରୀର ଜାତୀୟତାବୋଧ ଓ ରାଜନୀତି ସଚ୍ଚେତନତାର ପରିଚୟ ଦିଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକଟିର ଭାବ ହୃଦୟ ସମ୍ଭାରୀ, ଭାଷା ସରଳ ଓ ବୋଧଗମ୍ୟ ।

ଜୀବନୀମୂଳକ ପ୍ରବନ୍ଧ:-

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରାଥମିକ ପର୍ଯ୍ୟାୟର ଜୀବନୀ ଥିଲା ଧର୍ମମୂଳକ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟର ଜୀବନୀରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଗଲା ନୀତିବୋଧ ବା ଆଦର୍ଶ କଥା । ଗୋଦାବରୀର ମଧ୍ୟ ପର୍ବର ଜୀବନୀ ଲେଖକ । ତାଙ୍କରଚିତ ‘ନେପୋଲିୟନ’ ଓ ‘ଦାସତ୍ୱ ମୋଚନ’ ଦୁଇଟି ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଜୀବନୀ ଗ୍ରନ୍ଥ । ପ୍ରସ୍ତୁତ ଆକାରରେ ଦୁଇଟି ଯାକ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି ୧୯୩୦ ଓ ୧୯୩୧ ମସିହାରେ । ପ୍ରଖ୍ୟାତ ଲେଖକ ଏମିଲ୍ ଲୁତ ଉଇରାଙ୍କ ‘ନେପୋଲିୟନ’ ଗ୍ରନ୍ଥର ଇଂରାଜୀ

ଅନୁବାଦର ଅବଲମ୍ବନରେ ନେପୋଲିଅନ ଲିଖିତ । ଏହିଭଳି ଦାସତ୍ୱ-ମୋଚନ ‘Up from slavery’ ପୁସ୍ତକର ଅବଲମ୍ବନରେ ସୃଷ୍ଟି । ବୁକର ଟାଲିଆ ଫେରୋ ଉଆସିଙ୍ଗଟନ୍ଙ୍କ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଜୀବନ ଓ ନେପୋଲିଅନଙ୍କ ସଂଗ୍ରାମ ବହୁତ ଜୀବନ ଗୋଦାବରାଶଙ୍କ ଜୀବନଯାତ୍ରା ଓ ରାଜନୀତିକ ଜୀବନକୁ ପ୍ରତୀକିତ କରିଥିବାରୁ ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଦୁଇଟି ଋଚିତ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ନେପୋଲିଅନ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ତାଙ୍କ ବାଲ୍ୟକାଳ ଓ ଯୌବନପାଠୁ ସମାଧି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଘଟଣା ବର୍ଣ୍ଣିତ । ନଅ ବର୍ଷ ବୟସରେ ନେପୋଲିଅନ ବାପାଙ୍କୁ ହରାଇ ମାଆଙ୍କ କଷ୍ଟ ଅର୍ଜିତ ସଂପତ୍ତିରେ ମଣିଷ ହେଲେ ମାତ୍ର ନିଜର ସାଧନା ଓ ସଞ୍ଜମ ଯୋଗୁଁ ସବୁକୁ ଆୟତ୍ତ କରିପାରିଲେ । ତ୍ୟାଗ ଓ ମାନବିକତା ଯୋଗୁଁ ସେ ଫରାସୀ ବାସୀଙ୍କ ହୃଦୟ ଜୟ କରିପାରିଥିଲେ । ପ୍ରାନ୍ତର ସମ୍ରାଟ ହେବାପରେ ସେ ବୀରତ୍ୱର ପରୀକ୍ଷା ଦେଖାଇଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ଅବଶ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ବହୁ ବର୍ଷଧରି ଯୁଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ଗାରୁଡାକୁ ସେ ଘୃଣା କରୁଥିଲେ । ତେଣୁ ଅଜ୍ଞାନତା କୃଷକ କାଠ ପୋଲରେ ପାରହେବା ବେଳେ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ଅସମ୍ଭବ ଶବ୍ଦଶୁଣି ସେ କହିଥିଲେ ‘ଅସମ୍ଭବ’ ଶବ୍ଦ ଫରାସୀ ଭାଷାରେ ନାହିଁ । (ଗୋଦାବରାଶ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ, ତୃତୀୟଖଣ୍ଡ, ପୃଷ୍ଠା - ୩୦) ବୀରଭାବରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହେବାପରେ ମଧ୍ୟ ସେ କେବେ ପ୍ରଶଂସା ଲାଭିନା ନଥିଲେ । ଲୋଦି ଯୁଦ୍ଧରେ ଲିଖିତ ବିବରଣୀ ପାଠକଙ୍କା ସମୟରେ ସେଥିରେ ଲେଖାଥିଲା ଯେ ଆଗେ ନେପୋଲିଅନ ଓ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷକୁ ଲୋକେ ପୋଲ ପାରହେଲେ । ଏହା ଶୁଣି ନେପୋଲିଅନ କହିଲେ, ‘ନା, ସେ ମୋ ଆଗରୁ । ଲୋକେ ପ୍ରଥମେ, ମୁଁ ତାଙ୍କ ପଛକୁ ଗଲି । ତୁମେ ଲେଖା ସଂଶୋଧନ କରିନିଅ ।’ (ପୃଷ୍ଠା - ୩୦) ନେପୋଲିଅନ ସମ୍ରାଟ ହେବାପରେ କେବଳ ରାଜ୍ୟଜୟରେ ମଗ୍ନ ହୋଇନଥିଲେ । ସେ ଥିଲେ ଜଣେ ପ୍ରଜାବଦ୍ଧ ଶାସକ । ପ୍ରାନ୍ତର ଉନ୍ନତି ଲାଗି ନାନା ସ୍ଥାନରେ ବ୍ୟାଙ୍କ, ରାଜଧାନୀରୁ ଦେଶର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନକୁ ଯିବାପାଇଁ ପାସ୍ତରି ସୁନ୍ଦର ରାସ୍ତା, ଦସ୍ୟୁ ଦମନ, ଚାଷବାସର ସୁବିଧା, ନଦୀ, ପର୍ବତ ଦେଶରେ ତିରିଶ ହଜାର ଗାର୍ଜା ନିର୍ମାଣ, ସ୍ତ୍ରୀ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଭୃତି ଲୋକହିତକର କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ନିପୋଲିୟନ ନିଜ କୃତିତ୍ୱ ବଳରେ ଫ୍ରାନ୍ସ, ଇଂଲଣ୍ଡ, ତୁର୍କୀ, ଅଷ୍ଟ୍ରିଆ, ପ୍ରାଚ୍ୟ ଦେଶ ଇତ୍ୟାଦି ଜୟକରି ସେନାପତିରୁ ପ୍ରଥମ କନ୍ୟାଙ୍କ ପଦ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ । ପଡ଼ିଶ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଉପାର୍ଜନ କରିନପାରି ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବାକୁ ଯାଉଥିବା ଯୁବକ କର୍ମ ଓ ଭଗବାନଙ୍କ ଉପରେ ଆସ୍ଥାବଶିଷ୍ଟ ସମ୍ରାଟ ହୋଇପାରିଥିଲେ । ବାସ୍ତବିକ ନେପୋଲିୟନଙ୍କ ଜୀବନୀ ପାଠକକୁ ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ସାହସ ଓ କର୍ମତତ୍ପରତା ଶିକ୍ଷାଦିଏ । ଗୋଦାବରାଶଙ୍କ କାହାଣୀଧର୍ମୀ ଶୈଳୀ ପ୍ରବନ୍ଧକୁ ଚମକାରିତା ପ୍ରଦାନ କରିଛି । ପରିଚ୍ଛେଦର ସଂଯୋଜନା ପାଠକର ଉତ୍କଣ୍ଠା ବଢ଼ାଏ ।

‘ଦାସତ୍ୱ ମୋଚନ’ ଗୋଦାବରାଶଙ୍କ ଅନ୍ୟ ଏକ ସାର୍ଥକ ଜୀବନ ଚରିତ । ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଭର୍ଜିନିଆରେ ପ୍ରଚଳିତ ଦାସ ପ୍ରଥାର କରୁଣ ଚିତ୍ର ଏଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ବିଶେଷତଃ, ବୁକର ଉଆସିଙ୍ଗଟନ୍ଙ୍କ ଲାଞ୍ଚିତ, ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଜୀବନ ଏହାର ବିଷୟବସ୍ତୁ । ନିଗ୍ରୋ ଜାତିର ଉନ୍ନତି ଓ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ପାଇଁ ବୁକର ଯେଉଁ ଭଳି ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ ତାହା ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ଆମେରିକାର ଇତିହାସରେ ବିରଳ । ଗୋଲାମ ଘରର ପିଲା ବୁକର କେଜା ବଂଶର ଥିଲେ । କେଜାମାନଙ୍କୁ ମଣିଷଭାବରେ ନଗଣି ସେମାନଙ୍କ ଜନ୍ମ ବିବରଣୀ ସରକାର ସଂଗ୍ରହ କରୁନଥିଲେ । ଏଣୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମସିହା ନଜାଣିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି ତାଙ୍କ ଜନ୍ମ ୧୮୫୮ ଜିଲ୍ଲା ୧୮୫୯ ହେବ । ହେଲେସ୍ପୋର୍ଟ ଟୋକ ସହରର ତାଙ୍କଘର ପାଖ ବଗିଚାରେ ସେ ଜନ୍ମିଥିଲେ । ଏହା ଭର୍ଜିନିଆ ପ୍ରଦେଶର ଫ୍ରାଙ୍କଲିନ

କିଲ୍ଲାରେ ଅବସ୍ଥିତ । ବୁକର୍ ଲେଖିକା 'ଦାସତ୍ୱ ପ୍ରଥାର ଦାସ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ କାର୍ଯ୍ୟକରିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । ଆମ ବୁକ୍ତମ୍ବ ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇବା ଯାଏ ମୁଁ କେବେ ଶେଷରେ ଶୋଇଥିଲି ବୋଲି ମୋର ମନେ ପଡ଼ୁନାହିଁ ।' ମୋର ବଡ଼ ଭାଇ ଜନ୍, ଭଉଣୀ ଆମଣ୍ଡା ଓ ମୁଁ ତିନୋଟି ଯାକ ପିଲା ବୁଲିରେ ନଡ଼ା, ଛିଆକନା ମେଞ୍ଚାଏ ପକାଇ ତା ଉପରେ ଶୋଉ । (ଗୋଦାବରୀଶ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ, ତୃତୀୟ ଖଣ୍ଡ, ପୃଷ୍ଠା - ୧୮୩) ଦାସ ଥିବାରୁ ବୁକର୍ ପଢ଼ିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇନଥିଲେ । ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ପ୍ରବଳ ଆଗ୍ରହ ଯୋଗୁଁ ହେଉ କିମ୍ବା ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦରୁ ହେଉ ସେ ଘର ଝାଡୁକରି ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ପ୍ରବେଶ କରିବା ପାଇଁ ଉତ୍ସାର୍ଥ ହୋଇଥିଲେ । ପରେ ହେପଟନ୍ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପ୍ରବେଶ ଓ ଆର୍ମ୍ସବ୍ରେକ ଆଦର୍ଶ ତାଙ୍କୁ ଜୀବନର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ସ୍ତରକୁ ନେଇ ଯାଇଥିଲା । ସର୍ବୋଚ୍ଚ ସ୍ତରରେ ପହଞ୍ଚିବା ପରେ ସେ ହେପଟନ୍, ଟସ୍ତେଗିର ନୈଶ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ସହିତ ପଣ୍ଡିତ ଭାଇତାୟ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଭାର ନେଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଚମକୂତ କରିଥିଲେ । ସ୍ୱଭାବରେ ବୁକର୍ ଥିଲେ ନମ୍ର ଓ ବିନୟୀ । ଗୋଟିଏ ଜାତିର ଉତ୍ତଥାନ ପାଇଁ ସେ ଯେଉଁଭଳି ସ୍ଥାନ ସ୍ଥାନ ବୁଲି ଶିକ୍ଷା ଆଦାୟ କରୁଥିଲେ, ଗାନ୍ଧୀ ଦେଉଥିଲେ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟବୋଧକୁ ଆଗକରି ଜୀବନକୁ ଜଳାଞ୍ଚଳି ଦେଉଥିଲେ ତାହା ଦାସମାନଙ୍କ ଇତିହାସରେ ଅବିସ୍ମରଣୀୟ ହୋଇରହିବ । ଦାସତ୍ୱରୁ ସ୍ୱାଧୀନତା, ପରିବାରରୁ ସମାଜ - ଗୋଷ୍ଠୀ ଅନ୍ତର୍ଜାତୀୟତା ମଧ୍ୟରେ ସେ ହେଲେ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ । ଏଣୁ ଏ ମହାପୁରୁଷ ହେଲେ ଜାତି ଓ ଦେଶପାଇଁ ବରେଣ୍ୟ, ନମସ୍ୟ ଚରିତ୍ର । ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ଅନ୍ୟ ଜୀବନ ଚରିତ୍ର ଦୁଇଟି 'ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀ' ଓ 'ଗୋପବନ୍ଧୁ ସୁରଶିଳା' । 'ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀ'ରେ ତାଙ୍କ ଜନ୍ମ, ପରିବାର, ନିୟମନିଷ୍ଠ ଜୀବନ, ବାଲ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ବାରିଷ୍ଟରୀ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ବିଳାତ ଯିବା ବିଷୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସଂକ୍ଷେପରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀ ଚିନ୍ତାବିତ୍ ଓ ଦାର୍ଶନିକ ଭାବରେ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧିଲାଭ କରିଛନ୍ତି । ୧୯୨୧ ମସିହାରେ ଏ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖା ବେଳକୁ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ବିଶ୍ୱବାସୀଙ୍କ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚିଥିଲା । ଏଣୁ ଗୋଦାବରୀଶ ଲେଖିକା, 'ଲୋକେ କହନ୍ତି ବର୍ତ୍ତମାନ ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ନାମ ଯେତେ ପ୍ରଚାର ହେଉଅଛି, ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ନେତାଙ୍କ ନାମରେ ସେପରି ପ୍ରଚାର କେବେ କେଉଁଠାରେ ହୋଇନାହିଁ । ତାଙ୍କୁ ଏବେ ଯେତେ ଲୋକ ମାନୁଛନ୍ତି, ଆଉ କାହାଙ୍କୁ କୌଣସି ଯୁଗରେ ମାନି ନାହାନ୍ତି । ଗାନ୍ଧୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ଜନ ସାଧାରଣଙ୍କର ଉପାସ୍ୟ, ଯେଉଁମାନେ ତାଙ୍କ ମତର ପ୍ରତିବାଦ କରନ୍ତି ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ କରିବାରେ ତୃପ୍ତି କରନ୍ତି ନାହିଁ । (ଗୋଦାବରୀଶ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ, ୪ର୍ଥ ଖଣ୍ଡ, ପୃଷ୍ଠା - ୨୨୪) 'ଗୋପବନ୍ଧୁ ସୁରଶିଳା' ପ୍ରବନ୍ଧ ଗୁଡ଼ିକ ସାତଟି ଶୀର୍ଷକରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ସେ ଗୁଡ଼ିକ ୧. କ୍ଷଣକହ୍ନା ୨. ଦିନକର ଘଟଣା ୩. ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ୪. ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ଗୋପବନ୍ଧୁ ୫. ପ୍ରଥମ ସଂଗ ୬. ସତ୍ୟବାଦୀ ବନବିଦ୍ୟାଳୟର ସ୍ମୃତି ୭. ମନୁଷ୍ୟତାର ମାପକାଠି । ଏଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ କେବଳ ତୃତୀୟ ଲେଖାଟିକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଅନ୍ୟସବୁ 'ସମାଜ' ଗୋପବନ୍ଧୁ ଶ୍ରୀ ୧୯୩୧-୧୯୫୫ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ । ତୃତୀୟ ଲେଖାଟି ସମ୍ପାଦିକ 'ଜନତା' କୁ ୩୦, ୧୯୪୬ ରବିବାରରେ ମୁଦ୍ରିତ । ଏଇ ସାତୋଟି ଲେଖାରୁ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ଜୀବନ ଚିତ୍ର ମିଳୁ ନଥିଲେ ହେଁ ମୁଖ୍ୟ ଅଂଶ ସବୁ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ । ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଅଂଶ ଯେପରି ଶିକ୍ଷା ଉପଯୋଗୀ ସେହିପରି ମଧ୍ୟ ସାହିତ୍ୟିକ ରସଯୁକ୍ତ । ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ରଚିତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜୀବନୀରେ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ମହତ୍ତ୍ୱ ଦର୍ଶିତ । ଜାତି ଓ

ଦେଶ ପାଇଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅବଦାନ ବର୍ଦ୍ଧନା କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନା ନା ବାଧା ବିଘ୍ନ ସତ୍ତ୍ୱେ ବ୍ୟକ୍ତିର ବିକାଶ ଘଟାଇ ପାରିଥିବା ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱାରୋପ କରିଛନ୍ତି ଲେଖକ ।

ବିଶ୍ଲେଷଣାତ୍ମକ ବା ବର୍ଣ୍ଣନାଧର୍ମୀ ପ୍ରବନ୍ଧ:-

ଏହି ଧରଣର ପ୍ରବନ୍ଧ ସବୁରେ ଗୋଦାବରୀକ୍ଷକ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଅନୁଭୂତି, ବିଚକ୍ଷଣତା ଓ କଳ୍ପନାବିକାସିତା ବର୍ଣ୍ଣିତ । ବସୁନିଷ୍ଠ ଶୈଳୀରେ କେତୋଟି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଘଟଣାକୁ ପୁଞ୍ଜୀନୁପୁଞ୍ଜ ଭାବରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଥିବାରୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ଯୁକ୍ତିଗ୍ରାହୀ ହୋଇପାରିଛି । ‘କଂକାଳର ଆର୍ତ୍ତନାଦ’ ପ୍ରବନ୍ଧଟି ଏହି ଶ୍ରେଣୀୟ । ଏହାକୁ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରି ଗୋଦାବରୀକ୍ଷ ପୂର୍ବ ଭାଗରେ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟତା ଓଡ଼ିଆ ଓ ପର ଭାଗରେ ଅତୀତ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ସଂପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । ଇଞ୍ଜେର ସାହେବଙ୍କ ଚିଠି, ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଓ ତତ୍କାଳୀନ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ସମସ୍ତ ତଥ୍ୟ ଏଥିରେ ସନ୍ନିବେଷିତ । ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ଅମଳରୁ ଜମିଦାରୀ ପ୍ରଥାର ସୃଷ୍ଟି, ଚିରସ୍ଥାୟୀ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ସାମାଜିକ ଓ ଆର୍ଥନୀତିକ ବିଚ୍ଛାନ୍ତ, ଜମିଦାରୀ ଯୋଗେ ଖାସମାହାଲର କ୍ଷତି, ଜମିଦାରୀ ପ୍ରଥାର ମୂଳଭିତ୍ତି କ’ଣ, ଜମିଦାରୀ ପ୍ରତି ସରକାରୀ ନୀତିର ସୂକ୍ଷ୍ମ ନୀତି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରିୟା ବୋଲି ଗୋଦାବରୀକ୍ଷ ପ୍ରଶ୍ନ କରିଛନ୍ତି । ଗଣତନ୍ତ୍ର ଆସିବାପରେ ଜମିଦାରୀକୁ ଉଠାଇବା ପାଇଁ ସରକାର ଚେଷ୍ଟା କଲେ । ଅନେକ ସମୟରେ ଏହା କାଳକ୍ଷେପଣ ନୀତିରେ ଅଗ୍ରସର ହେବାରୁ ସରକାର ଅପହସିତ ହେଲେ । ଗୋଦାବରୀକ୍ଷ ଏହି ସବୁକୁ ଚିତ୍ରାକରି ଜମିଦାରମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥାକୁ ମୂଳତଃ ଏଥିରେ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । ଗଣତନ୍ତ୍ର ଶାସନରେ ଜମିଦାରୀ ପ୍ରଥା ନରଖି ରାଜାମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଦିଆ ନଯାଇ ବୋଲି ଲେଖକ ମତବ୍ୟକ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ତା’ଙ୍କ ମତରେ ଯୁଗୋପଯୋଗୀ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇ ଧନବଳ ଓ ଜନବଳ ମାଧ୍ୟମରେ ଶାସନ ନୀତି ଚାଲିଲେ ଦେଶ ବା ରାଜ୍ୟର ଉନ୍ନତି ସମ୍ଭବ । ପର ଭାଗରେ, ଖୋର୍ଦ୍ଧାର ପାଇକ ବିଦ୍ରୋହ/ଯୁଦ୍ଧର କାରଣ, ଗଡ଼ଜାତ ରାଜା ଓ ପାଇକ ମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କ, ଇଂରେଜ ମାନଙ୍କ ଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀ ବିରୋଧରେ ପାଇକ ଏକଜୁଟ୍ ଓ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି କୃତଜ୍ଞତା ଯୋଗୁଁ ପାଇକମାନେ ନିଜକୁ ଶୋଷିତ ବର୍ଗର ବୋଲି ଧରିନେଲେ । ଏଥିସହିତ ଖଜଣାଆଦାୟରେ କୋହଳ ନୀତି ନଥିବାରୁ ଅନେକ ଅସୁବିଧାରେ ପ୍ରଜାକୁଳ ଅତିଷ୍ଠ ହେଲେ । ଏହି ଭଳି ବହୁ ତରଫ ଓ ତଥ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ଏ ପ୍ରବନ୍ଧଟି ରୁଚିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇପାରିଛି । ‘ଶରୀରଭେଦ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ’ ସଂପର୍କରେ ପର୍ଯ୍ୟାୟକ୍ରମେ ଛଅଟି ପ୍ରବନ୍ଧ ପ୍ରକାଶିତ । ଏଗୁଡ଼ିକ ସବୁ ‘ସତ୍ୟବାଦୀ’ ପତ୍ରିକାରେ ସ୍ଥାନ ପାଇ ତତ୍କାଳରେ ଖୁବ୍ ଜନାଦୃତ ହୋଇପାରିଥିଲା । ଉତ୍ତରଭୋଜୀ, ମାଂସଭୋଜୀ ଓ ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀ ପ୍ରଣାଳୀଗତ ସହିତ ଖାଦ୍ୟ ଓ ତାର ଉପକାରିତା, ରନ୍ଧନକ୍ରିୟା ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷା ପାଇଁ ଶୁକ୍ର ଓ ଋତୁର ରକ୍ଷା ସଂପର୍କରେ ଏ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଆଲୋଚିତ । ପ୍ରାଣୀର ଶିକ୍ଷା, ଚିକ୍ଷା, ଶାରୀରିକ ପାଢ଼ା, ଖାଦ୍ୟପେୟ ଅନୁସାରେ ହୋଇଥାଏ ବୋଲି ଲେଖକ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି । ସୂକ୍ଷ୍ମ ଭାବରେ ଦେଖିଲେ ମାଂସ ସଂସ୍କରଣବର୍ତ୍ତୀ ଓ ଶସ୍ୟ ସଂସ୍କରଣ ସନ୍ତତ୍ୟତାର ସଂପର୍କ ରହିଛି । ପ୍ରବନ୍ଧଟି ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ମତ ଯୁକ୍ତିଚିନ୍ତାରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକ ସାରଗର୍ଭକ ରଚନା । ‘ଧନ’ ଶାର୍ଷକ ପ୍ରବନ୍ଧାବଳୀ ଆର୍ଥନୀତିକ ସମସ୍ୟା ଉପରେ ଆଧାରିତ । ଏଥିରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଧର୍ମ, ଜାତୀୟଧର୍ମ, ପୃଥିବୀର ଧର୍ମ ଏବଂ ଏଗୁଡ଼ିକର ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ ଓ ମିତବ୍ୟୟତା ସଂପର୍କରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଧନ କ’ଣ, ତାର ଆବଶ୍ୟକତା,

ଧନର ଉପାଦାନ, ସଞ୍ଚୟ, ଲୋକସଂଖ୍ୟା, ଶ୍ରମର ଉପକରଣ ଓ କ୍ରମବିଭାଗ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି । ‘କଳିକତା ଦାତବ୍ୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ’ ଏକ ଆଦର୍ଶ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ଏହା କେବଳ ଦରିଦ୍ର ପିଲାମାନଙ୍କ ଇଂରାଜୀ ପଢ଼ିବା ନିମନ୍ତେ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ସୁବିଧାରେ ଇଂରାଜୀ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ଗରିବ ପିଲାମାନେ ଏଠାକୁ ଆସନ୍ତି । ଗୋଦାବରୀର ସ୍କୁଲର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ଶିକ୍ଷାପ୍ରଣାଳୀ, ଶିକ୍ଷକ ମଣ୍ଡଳୀ, ବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିବେଶ ଆଦି ସଂପର୍କରେ ଅତି ସହଜ ଓ ସରଳ ଭାବରେ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିଥିବାରୁ ପ୍ରବନ୍ଧଟି ପାଠକୀୟ ଆବେଦନ ବଢ଼ାଇ ରଖେ । ବିଦ୍ୟାଳୟର ଗୁଣଗାନ କରି ଲେଖକ ଲେଖିଛନ୍ତି ‘ଅର୍ଥ ଅଭାବରେ ଯେଉଁ ପିଲାମାନେ ମୂର୍ଖ ହୋଇ ବୁଲୁଥାନ୍ତେ, ସେମାନେ ଶିକ୍ଷାପାଇ ମନୁଷ୍ୟ ହେଉଅଛନ୍ତି । ଦେଶର ଗୌରବ ବଢ଼ାଉଅଛନ୍ତି । ଜଗତର ମଙ୍ଗଳ ସାଧନାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି । ଏ ଭଳି ଅନୁଷ୍ଠାନ ଭାରତରେ ସର୍ବଥା ଅନୁକରଣୀୟ ।’ (ଗୋଦାବରୀର ଗ୍ରୀଷ୍ମାବଳୀ, ୪ର୍ଥ ଖଣ୍ଡ, ପୃଷ୍ଠା-୨୩୨) ‘ହିନ୍ଦୁ ଦେବମନ୍ଦିର’, ‘ଶିକ୍ଷା ଓ ତାହାର ଅର୍ଥମୂଲ୍ୟ’ ସତ୍ୟବାଦୀ ଯୁବକଙ୍କ ସଂସ୍କାରବାଦୀ ଚେତନା ଓ ଆଦର୍ଶ ଚିନ୍ତାଧାରା ଉପରେ ପର୍ଯ୍ୟବେଶିତ । ପ୍ରଥମଟିରେ ସେ ହିନ୍ଦୁ ଦେବତା ବା ମନ୍ଦିର ପ୍ରତି ଅନାସ୍ଥାଭାବ ନଦେଖାଇ ବିଶ୍ୱାସ କର୍ମ ବଳରେ ଭଗବତ୍ ପ୍ରାପ୍ତି ପାଇଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖିବା ଦରକାର ବୋଲି କହିବାସହ ଦ୍ୱିତୀୟଟିରେ କୁସଂସ୍କାର ଓ ଅସ୍ତବିଶ୍ୱାସ ଠାରୁ ଯଥାର୍ଥ ଶିକ୍ଷା ଦୂରେଇ ରଖେ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ଏଣୁ ଉଭୟର ଆବଶ୍ୟକତା ସଂପର୍କରେ ତାଙ୍କ ଯୁକ୍ତି ଅକାଟ୍ୟ ପରି ମନେହୁଏ । ‘ହିନ୍ଦୁ ଦେବ ମନ୍ଦିର’ ରଚନାର ଏକମାସ ପରେ ‘ଶିକ୍ଷା ଓ ତାହାର ଅର୍ଥମୂଲ୍ୟ’ ଲିଖିତ ଓ ତା’ର ଏକ ମାସ ପରେ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ । ପ୍ରବନ୍ଧ ଦୁଇଟିର ଭାବ କାଳଗତ ସାମ୍ୟ ହେତୁ ପର୍ଯ୍ୟାୟକ୍ରମିକ ଧାରାର ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇ ପାରେ । ‘ମନୁଷ୍ୟର କ୍ରମବିକାଶ’ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଗୋଦାବରୀର ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ମତ ଯୁକ୍ତି ଦେଇ ପ୍ରମାଣ କରିଛନ୍ତି ଯେ ମନୁଷ୍ୟଜାତିର ଜନ୍ମ ଇତିହାସରେ ମାଙ୍କଡ଼ ପ୍ରଥମ ପିତା ନୁହେଁ । ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମନୁଷ୍ୟ ସବୁଠାରୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ, ତା’ଠାରୁ ବଳି ସୁନ୍ଦର, ଉନ୍ନତ ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜୀବ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୃଥିବୀରେ ଦେଖାଯାଇ ନାହାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପୃଥିବୀରେ ସବୁଠାରୁ ନିକୃଷ୍ଟ ଜୀବ ସମୁଦ୍ରର ରାବଣଛତୁ । ଉଭିଦ ସୃଷ୍ଟି ପରେ ଯେତେବେଳେ ସୃଷ୍ଟି ଆଡ଼କୁ ପୃଥିବୀ ଗତିକରେ ସେତେବେଳେ ରାବଣଛତୁର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୁଏ । ସୁତରାଂ ରାବଣଛତୁ ହିଁ ପୃଥିବୀର ପ୍ରଥମ ପ୍ରାଣୀ ଏବଂ ସେହି ହେତୁରୁ ମନୁଷ୍ୟର ତଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସକଳ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଆଦିମ ପିତା । (ଗୋଦାବରୀର ଗ୍ରୀଷ୍ମାବଳୀ, ଚତୁର୍ଥ ଖଣ୍ଡ, ପୃଷ୍ଠା - ୧୬୯)

ଗୋଦାବରୀର ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକ ଦାର୍ଶନିକ ଚିନ୍ତା, ଐତିହାସିକ ଅନୁଶୀଳନ ଓ ଜୀବନ ସଂପର୍କିତ ନାନା ଭାବ ଭାବନାକୁ ନେଇ ସୃଷ୍ଟି । ଅନେକ ପ୍ରବନ୍ଧ ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ମତ ସୃଷ୍ଟି । ଅନେକ ପ୍ରବନ୍ଧ ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ମତ ଦୃଷ୍ଟି ଓ ଦର୍ଶନର ପରିଚୟ ମଧ୍ୟ ଦେଇଥାଏ । ଏଗୁଡ଼ିକର ଭାବ ସ୍ୱଚ୍ଛ, ସରଳ ଓ ସ୍ପଷ୍ଟ । ବୌଦ୍ଧିକ ଛଳନା ନାହିଁ, ଅଛି ହୃଦୟର ଉଦ୍ଭାସ । ଯୁକ୍ତି ଅଛି, କିନ୍ତୁ କେବେ ହେଲେ ତାହା ବିତଣ୍ଡା ମତ ପ୍ରଦାନ କରୁନାହିଁ । ସମସ୍ୟା ସମାଧାନର ପନ୍ଥା ଆବିଷ୍କାର ପାଇଁ ଏସବୁ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଅଛି ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ରହିତ ।

ଲେଖକ ଜୀବନର ସ୍ମୃତି ଓ ଅନୁଭୂତିମୂଳକ ପ୍ରବନ୍ଧ :-

ଗୋଦାବରୀର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅନୁଭୂତି ଓ ସ୍ମୃତି ବିକଳିତ ଚିତ୍ର ଏ ଧରଣର ପ୍ରବନ୍ଧରେ

ବର୍ଣ୍ଣିତ । ବ୍ୟକ୍ତିନିଷ ଶୈଳୀ ଅନୁସୂତ ହୋଇଥିଲେହେଁ ସ୍ଥଳେ ସ୍ଥଳେ ବସ୍ତୁନିଷ ଶୈଳୀ ମଧ୍ୟ ଲକ୍ଷିତ । ‘କୋଣାର୍କ ଦର୍ଶନ’ରେ ଗୋଦାବରୀର ଐତିହାସିକ ସତ୍ୟତାକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବା ସହିତ ଅନୁମାନକୁ ଚିତ୍ତିକରି ଯେଉଁ ସବୁ କଥା ବ୍ୟାଖ୍ୟାକ୍ତି ତାହା ଅମୁନ ହୋଇରହିବ । ଲାଙ୍ଗୁଳା ନରସିଂହ ଦେବଙ୍କ ଅଭିଳାଷ, ବାରଣ୍ଡ ବଡ଼େଇଙ୍କ ଉଦ୍ୟମ ଓ ବାରବର୍ଷର ଶ୍ରମ ଯୋଗୁଁ ଯେଉଁ କୋଣାର୍କ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀର ସ୍ଥାପତ୍ୟ କଳା ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଉଚ୍ଚ ଆସନ ଗ୍ରହଣ କରିଛି ତା’ର କଳନା ଏତେ ସହଜ ନୁହେଁ । ଏଣୁ ଅନୁମାନକୁ ଆଶ୍ରୟ କଲେ ଅସୁବିଧା ନାହିଁ କହି ଗୋଦାବରୀର ଲେଖିକ୍ତି ‘ଅନୁମାନ ଅନେକ ସମୟରେ ଭ୍ରାନ୍ତ ହେବା ସମ୍ଭବପର । ସେଥିପାଇଁ ଅନୁମାନକୁ ଇତିହାସର ଶାନ୍ତିମୟୀ ବାଣୀ ସଙ୍ଗେ ଏକ ଆସନ ଦେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।’ (ଗୋଦାବରୀର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ, ଚତୁର୍ଥ ଖଣ୍ଡ, ପୃଷ୍ଠା-୨୮୧) ‘ଖୋରଧାରେ ଦୁଇଦିନ’ ଲେଖକଙ୍କ ସ୍ମୃତିଚାରଣ୍ୟମା ପ୍ରବନ୍ଧ । ଏହାର ଉତ୍ତମାକାଙ୍କରେ ଗୋଦାବରୀର ଅନେକ ସମୟରେ ଭାବପ୍ରବଣ ହୋଇଯାଇଛନ୍ତି । ଏଣୁ କେତୋଟି ଯାଗାରେ ସେ ଲେଖିକ୍ତି କ’ଣ ଲେଖୁ ଲେଖୁ କଣ ଗୁଡ଼ାଏ ଲେଖି ପକାଇଲି । ବାସ୍ତବିକ ଅତୀତର କାର୍ତ୍ତିପୂତ ଖୋରୀ, ପରିଚିତ ବରୁଣେଇ, ସ୍ନେହମୟୀ ମାଆ ଓ ବାଲ୍ୟସ୍ମୃତି ସହିତ ପ୍ରାକୃତିକ ପରିବେଶ, ହଟକେଶ୍ବରଙ୍କ ପ୍ରଭାବପୁଷ୍ପ ଉଷ୍ମ ପ୍ରସ୍ରବଣ ପ୍ରବନ୍ଧକୁ ବେଶ ଉପଭୋଗ୍ୟ କରିପାରିଛି । ‘ଅବକାଶର ଅନୁଭୂତି’ ଓଡ଼ିଶା ଭ୍ରମଣରେ ବାହାରିଥିବା ଗୋଦାବରୀର ନିଜସ୍ବରେ ଦର୍ଶନ କଟାରଥିବା କଥାକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଓ ଅଭାବ ମଧ୍ୟରେ କୁମାରପୂର୍ଣ୍ଣମା ଦିନ ଅବୋଧ ଗଉଣୀର ଅନୁରୋଧରେ କୂଆ ଲୁଗା ପିନ୍ଧିଥିଲେହେଁ ଅନନ୍ତର ସେ ପୁରୁଣା କନା ଖଣ୍ଡକୁ ବଦଳାଇ ପାରିନଥିଲେ । ଏହି ଭ୍ରମଣ ଅନୁଭୂତି ମଧ୍ୟରେ ପୁରୀର ଆକର୍ଷଣ, ଗଙ୍ଗାମ, ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡର ସଙ୍ଗାତ ସାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚା, ମହେନ୍ଦ୍ରଗିରି, ଖୋରଧା, ବାଘମାରୀ, କଳାପଥର, ଖଣ୍ଡପଡ଼ା, ବଡ଼ମ୍ବା ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନର ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟରେ ବିମୋହିତ ଲେଖକ ଓଡ଼ିଶା ଓ ଓଡ଼ିଶା ସଂସ୍କୃତିର ଜୟଗାନ କରିଛନ୍ତି । ‘ଅବକାଶର ଅନୁଭୂତି’ ଛଦୁନାମ (ଅବକାଶ ପ୍ରାସ୍ତ୍ର ଯୁବକ) ରେ ଡାକୋଟି ଜମରେ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ସମ୍ଭବତଃ ଏହାଥିଲା ଲେଖକଙ୍କର ଛଦୁନାମରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିବା ପ୍ରଥମ ଲେଖା । ସମ୍ବଲପୁରରେ ଚାରିଦିନ ଗୋଦାବରୀରଙ୍କ ଅନୁଭୂତି ପ୍ରସ୍ତୁତ ଏକ ରଚନା । ସମ୍ବଲପୁରରେ ଚାରିଦିନ ରହି ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କଠାରୁ ଯେଉଁ ଆତିଥ୍ୟ ପାଇଥିଲେ ତାହା ଗୋଦାବରୀରଙ୍କ ପାଇଁ ସ୍ମରଣୀୟ ହୋଇଥିଲା । ତାଙ୍କବଙ୍ଗଳାରେ ରହିବା ଓ ସେଠାରେ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ସହିତ ସାମାଜିକ, ରାଜନୈତିକ, ଶାସନ ସଂପର୍କୀୟ ଅନେକ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା ତାଙ୍କୁ ମୁଗ୍ଧ କରିଥିଲା । ସମ୍ବଲପୁର ଖାଦ୍ୟ ଓ ଅଭିନନ୍ଦନ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲା ସରକାରଙ୍କ ହସ୍ତମୁଚି ମାହାଲ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଥିଲା । ସ୍ନେହର ଅଭିନନ୍ଦନ ପତ୍ରଟିକୁ ସେ ଆନ୍ତରିକତାର ସହିତ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେତେବେଳର ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଥମ ଲାଟ ହବାକ୍ ସମ୍ବଲପୁରର ନ୍ୟାୟ୍ୟ ଦାବି ବିରୋଧରେ କରି ଥିବା ଆପଣିକୁ ସେ ମାନି ନେଇପାରିନଥିଲେ । ସମ୍ବଲପୁର ଓଡ଼ିଶାର ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଅଙ୍ଗ ଓ କଟକ, ପୁରୀ, ବାଲେଶ୍ବରଠାରୁ ଏହା ଦୂରରେ ଥିବାରୁ ଏହାର ଆଭନ କାନୁନ୍ ଓ ଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀରେ ସାମାନ୍ୟ ପାର୍ଥକ୍ୟ ରହିବା ସ୍ବାଭାବିକ । ଗୋଦାବରୀର ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାରେ ସମ୍ବଲପୁର ସଂପର୍କରେ ନାନା ମତ ଦେଇଥିଲେ । ସମ୍ବଲପୁର ସ୍ମୃତିରେ ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କ ଗୃହଗ୍ରମଣ ବିଶେଷତଃ, ସେଠାକାର ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନର ନେତ୍ରୀ ଶ୍ରୀମତୀ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କର ଫୁଲମାଙ୍କର ଉପହାର ଅନୁଭା ହୋଇରହିଥିଲା ।

ଓଡ଼ିଶା ସଂକ୍ରାନ୍ତୀୟ ବିବୃତ୍ତି ମୂଳକ ପ୍ରବନ୍ଧ:-

ଏ ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକ ବିଷୟର ଏକମୁଖୀନତା ହେତୁ ପାଠକ ପ୍ରାଣକୁ ବିଚକରେ । ମୁଖ୍ୟତଃ ସମାବଧର୍ମୀ ଶୈଳୀରେ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିବାରୁ ସମସ୍ୟା ଓ ତାର ସମାଧାନର ପଥ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରାଯାଇଛି ଅନେକରେ । ସମକାଳୀନ ନାନାବିଧ ସମସ୍ୟା ଏହାର ବିଷୟ । ଗୋଦାବରୀ ଓଡ଼ିଶାର ବହୁ ସମସ୍ୟା ସହିତ ଜଡ଼ିତ ଥିବାରୁ ସେ ସଂପର୍କରେ ଖବର କାଗଜ ଓ ପତ୍ର ପତ୍ରିକା ମାନଙ୍କରେ ବିବୃତ୍ତି ମୂଳକ ଲେଖା ସବୁ ଲେଖୁଥିଲେ । ଆଲୋଚିତ ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ରଚନା ଏହାର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଉଦାହରଣ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଭୂ-ନୀତି, କୋର୍ଟ ଅଫ୍ ଡ୍ରାଟିଂ ଜମିଦାରୀ ରଖା ନା ଉଠା, ରାଜସ୍ୱ ମନ୍ତ୍ରୀ ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀଙ୍କ ସମୟରେ ଏସବୁ ନୀତି ପ୍ରଣୟନ କରାଯାଇଥିଲା । ମାତ୍ର ସରକାରଙ୍କୁ ସେ କଠୋର ଭାବରେ ସମାଲୋଚନା କରୁଥିଲେ । ସରକାର ଯେଉଁ ରାଜସ୍ୱ ଆଦାୟ କରୁଛନ୍ତି ତାକୁ ଯଥାର୍ଥ ଭାବରେ ଖର୍ଚ୍ଚ କରୁନାହାନ୍ତି ବୋଲି ଗୋଦାବରୀ ଲେଖିଥିଲେ ଦରିଦ୍ର କୃଷକଙ୍କୁ ଖଜଣା ଦାୟର ନିଷ୍ପତ୍ତି ଦିଅ । ସରକାରଙ୍କର ଆମଦାନୀ ଓ ରସ୍ତାନୀ ନୀତି ଠିକ୍ ନଥିବାରୁ କୃଷକ ପସଲର ନ୍ୟାୟମୂଲ୍ୟ ପାଉନାହିଁ । ଜନସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପସଲ ଜମି ଜମି ଯାଉଥିବା କଥା ବାରମ୍ବାର ଗୋଦାବରୀ ଲେଖୁଥିଲେ । ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ବିଭାଗର ସଚେତନ ଦୃଷ୍ଟି ନରହିଲେ ଜରୁ ସହିତ ମୃତ୍ୟୁହାର ସମାନହେବ ଓ ସବୁବେଳେ ରାଜ୍ୟରେ ନା ନା ରୋଗ ଲାଗିରହିଥିବ । ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଲିଖିତ । ଉତ୍କଳରେ ଶିଶୁ ସଙ୍ଗଠନର ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟତା ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଲେଖକ ସମେହ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାରେ ଶିଶୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇଁ କଂଚାମାଲ ଭରିଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ମାନସିକତାର ଅଭାବରୁ ଏହା ସମ୍ଭବ ହେଉନି । ଜଙ୍ଗଲରେ କାଠ ଓ ବାଉଁଶ ମୂଳତଃ ଜାଳେଣି ଓ ଘର ତିଆରିରେ ଲାଗୁଛି । ଏସବୁକୁ ତିଆରିକି, କାରଜ, ଜାହାଜ ପ୍ରଭୃତି ମୂଲ୍ୟବାନ ଜିନିଷ ତିଆରି କରାଯାଇ ପାରନ୍ତା । ଓଡ଼ିଶାରେ ବନ୍ଦର ଓ ସମୁଦ୍ରତଟ ଯୋଗୁଁ ଜାହାଜର ଆବଶ୍ୟକତା ଯଥେଷ୍ଟ । କିନ୍ତୁ ଏ ଦିଗରେ ଟେଣ୍ଡର ଅଭାବ ରହିଛି । ଉତ୍କଳରେ ଶିକ୍ଷା ଯୋଜନା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସଂଶୋଧନ ଆଇନ୍ ଆଦିରେ ଲେଖକ ଖୁବ୍ ଅସନ୍ତୋଷ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମତରେ ଶିକ୍ଷା ହେଉଛି ଦେଶର ମାନଦଣ୍ଡ । ଅଥଚ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାପ୍ରତି ସରକାରଙ୍କର ଘୋର କ୍ଷତି ଘଟୁଛି । ଶିକ୍ଷାନୁରାଗୀ ଗୋଦାବରୀ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ସଚେତନ ରହି ବିବୃତ୍ତି ଦେଉଥିଲେ । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସଂଶୋଧନ ଆଇନ୍ ଆଦିରେ ଲେଖକ ଖୁବ୍ ଅସନ୍ତୋଷ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମତରେ ଶିକ୍ଷା ହେଉଛି ଦେଶର ମାନଦଣ୍ଡ । ଅଥଚ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାପ୍ରତି ସରକାରଙ୍କର ଘୋର ଅବହେଳା ଯୋଗୁଁ ସଂଘବଦ୍ଧ ଆନ୍ଦୋଳନ ହେଉଛି । ଏହାଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷକ ଓ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଘୋର କ୍ଷତି ଘଟୁଛି । ଶିକ୍ଷାନୁରାଗୀ ଗୋଦାବରୀ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ସଚେତନ ରହି ବିବୃତ୍ତି ଦେଉଥିଲେ । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସଂଶୋଧନ ଆଇନ୍ ବଳରେ ସରକାର ଯେମିତି ପରୋକ୍ଷରେ କୁଳପତି ନିର୍ବାଚନ କରୁଛନ୍ତି ତାହା ରାଜ୍ୟର ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜ ବା ସଂସ୍କୃତିଚେତାମାନଙ୍କୁ ଅପମାନ ହେବ । ଏଣୁ ସରକାରଙ୍କ କୌଣସି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏଥିରେ ନରହୁ ଓ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସୁଚାରୁରୂପେ ପରିଚାଳିତ ହେଉ । ଷ୍ଟେଟେଇକା, ଖରସୁଆଁକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ନମିଶାଇବାପାଇଁ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ଘରୋଇମନ୍ତ୍ରୀ କୈବାସ ନାଥ କାଟକଙ୍କ ବିରୋଧ ମତ, ଯୋଗୁଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟତାରେ ଆଶ୍ରୁ ରକ୍ତି ବେଆଇନ୍ କାର୍ଯ୍ୟ ଯେପରି ଏଠାରେ ନଘଟେ ତାହାକୁ ଆଖି ଆଗରେ ରଖି ଗୋଦାବରୀ ସାଧାରଣଙ୍କୁ ଏଇ ବିବୃତ୍ତିରେ ଜଣାଇଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାରେ

କ୍ରମାଗତ ଅନାବୃତ୍ତି ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଗୋଦାବରୀର ଦୃଢ଼ ଭାବରେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଆଖିବୁଜା ଜଙ୍ଗଲ
 କଟାର ପରିଣାମ ସ୍ବରୂପ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଏଭଳି ଦୁର୍ବିପାକ ଭୋଗିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ବିହାର, ଆସାମ
 ଓ ବଙ୍ଗ ପ୍ରଭୃତି ଅଞ୍ଚଳରେ ଜଙ୍ଗଲ ସଂରକ୍ଷଣର ଉତ୍ତମ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିବାରୁ ଏଭଳି ବିପଦ ସେଠାରେ
 ପ୍ରାୟତଃ ନାହିଁ । ଦୈନିକ ପ୍ରକାତନ୍ତର ସମ୍ପାଦକଙ୍କୁ ଲିଖିତ ଏକ ପତ୍ରରେ ସେ ଲେଖିଥିଲେ ବଙ୍ଗ
 ବିହାର ସହିତ ଓଡ଼ିଶାର ମିଶ୍ରଣ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ବିରୋଧ କରାଯାଉ । ଏହା ୨୯.୦୧.୧୯୫୬ ରେ
 ଲିଖିତ ଓ ୦୪.୦୨.୧୯୫୬ରେ ପ୍ରକାଶିତ । ମୁଦ୍ରାୟ ପୂର୍ବ ମୁଦୁର୍ଦ୍ଧରେ ମଧ୍ୟଲେଖକ ଓଡ଼ିଶା
 ପାଇଁ ଚିନ୍ତା କରୁଥିଲେ । ବଂଗ ଓ ବିହାର ସହିତ ଓଡ଼ିଶା ରହିଲେ ବଡ଼ ଗଛ ତଳେ ଛୋଟ ଗଛ
 ନ ଉଠେଇଲା ଭଳି ବଞ୍ଚି ରହିବ କେବଳ, ଉନ୍ନତି ଓ ପ୍ରଗତି କରିପାରିବାର ସମ୍ଭାବନା
 ରଖିପାରିବନି । ଏଣୁ ଓଡ଼ିଶାବାସୀ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ଅଧୀନରେ ଏହାକୁ ବିରୋଧ କରନ୍ତୁ ବୋଲି
 ସେ ଚାହିଁଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଜୀବନ ବୀମାର ଭବିଷ୍ୟତ ଓ ଓଡ଼ିଶାର ସାମରିକ ଶକ୍ତି ପ୍ରବନ୍ଧ
 ଦୁଇଟି ଠିକ୍ ବିବୃଦ୍ଧିମୂଳକ ନୁହେଁ, କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶାର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ବୀମାର ଯେ ପ୍ରୟୋଜନ ଅଛି
 ତାହା ଗୋଦାବରୀର ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିଥିଲେ । ୧୯୪୮ ମସିହା ସରକାରୀ ବିବରଣୀରୁ ସେ
 ଜାଣିଥିଲେ ଯେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଗୋଟିଏ ବୋଲି ବୀମା କମ୍ପାନୀ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ଯେଉଁ ରାଜ୍ୟରେ
 ଯେତେ ଅଧିକ ବୀମା କମ୍ପାନୀ ଅଛି ସେ ରାଜ୍ୟ ସେତେ ଆତ୍ମନର୍ଭରଶୀଳ । ଓଡ଼ିଶା ସମ୍ପର୍କରେ
 କହିବାକୁ ଯାଉ ସେ ଲେଖିଥିଲେ-ଓଡ଼ିଶାରେ ଜୀବନ ବୀମା ଯଥାର୍ଥ ଉନ୍ନତି ଲାଭ କଲେ ବୀମା
 କରିପାରିବା ବୟସର ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ତତଃ ଶତକଡ଼ା ପଚାଶିକଣ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ବୀମା
 କରିପାରିବେ । ଜଣ ପିଛା ହାରାହାରି ବୀମାର ପରିମାଣ ଦେହହଜାର ଟଙ୍କା ଧରିଲେ, ବାର୍ଷିକ
 ପ୍ରିମିୟମ ବାବଦରେ କମ୍ପାନୀ ହାତକୁ ମୋଟ ଚଉଦ କୋଟି ଟଙ୍କା ଆସିବ । ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ
 ଜୀବନ ବୀମା ଆଇନ ଅନୁସାରେ ଏଥିରୁ ସାତକୋଟି ଟଙ୍କା ସରକାରଙ୍କ ପାଖରେ ଗଚ୍ଛିତ ରହିଲେ,
 ବାକି ସାତକୋଟି ଟଙ୍କା କମ୍ପାନୀ ହାତରେ ରହି ଓଡ଼ିଶାର ଜାତୀୟ ସମ୍ପଦ ବୃଦ୍ଧି କରିବାରେ
 ଲଗାଯାଇପାରିବ । ତାହେଲେ ରାଜ୍ୟର କୃଷି, ବ୍ୟବସାୟ, ଉତ୍ପାଦନ ଓ ବାଣିଜ୍ୟର ଯଥେଷ୍ଟ
 ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି ସାଧିତ ହେବ । ତା ଫଳରେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ଆଉ ଦରିଦ୍ର ହୋଇ ପଡ଼ି ରହିବ
 ନାହିଁ । (ଗୋଦାବରୀର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ, ଚତୁର୍ଥ ଖଣ୍ଡ, ପୃଷ୍ଠା-୩୬୮-୩୬୯) ଓଡ଼ିଶାର ସାମରିକ
 ଶକ୍ତି ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗରେ ସମୃଦ୍ଧ ଥିଲା । ଏମିତିକି ଇଂରେଜ ଆଗମନ କାଳରେ ମଧ୍ୟ ଯୋଦ୍ଧାଜାତିର
 ପରିଚୟ ମିଳିଛି, କିନ୍ତୁ ସ୍ବାଧୀନ ଭାରତରେ ଅନ୍ୟ କେତେକ ରାଜ୍ୟର ସୈନ୍ୟଙ୍କୁ ନେଇ ଯେଉଁ
 ରେଜିମେଣ୍ଟ ରହିଛି ସେଭଳି ଓଡ଼ିଶା ପାଇଁ ନାହିଁ । ସ୍ବାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମରେ ଅଂଶଗ୍ରହଣ କରିଥିବା
 ରାଜ୍ୟର ସୈନ୍ୟଙ୍କୁ ଅଧିକ ନେଇ ଏହା ପ୍ରାୟତଃ ଗଠନ କରାଯାଉଥିବାରୁ ଓଡ଼ିଶା ପାଇଁ ଏହା
 ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର କଥା । ‘ଗଣତନ୍ତ୍ର ପରିଷଦରେ ଯୋଗଦେଲେ’ ଗୋଦାବରୀର ଏକ ସଂକ୍ଷେପ । ଏହା
 ୦୫/୦୫/୧୯୫୫ ମସିହା ‘ଦୈନିକ ପ୍ରକାତନ୍ତ୍ର’ରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ଗୋଦାବରୀର ବିରୋଧୀ
 ପକ୍ଷରେ ଥିଲେ । କଂଗ୍ରେସ ଦଳ ତାଙ୍କୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ମଧ୍ୟ ନିଜ ଆଡ଼କୁ ନେଇ ପାରିନଥିଲା । ବିଚିତ୍ର
 ଛୋଟଛୋଟ ଦଳ କଂଗ୍ରେସରେ ମିଶିଯିବା ବେଳେ ଓ ଗୋଦାବରୀର ଯେଉଁ ସ୍ବାଧୀନ ଜନସଂଘ
 ଦଳରେ ଥିଲେ ତାର ସରାପତି ନାକକଣ୍ଠ ଦାସ କଂଗ୍ରେସରେ ମିଶିବାରୁ ସେ ବୁଝିବିଚାରି ପ୍ରଗତିଶୀଳ
 ରାଜନୀତିକ ଦଳ ‘ଗଣତନ୍ତ୍ର ପରିଷଦ’ରେ ଯୋଗଦେଇଥିଲେ ।

ଗୋଦାବରାକ୍ଷକ ଏହି ବିବୃଦ୍ଧିମୂଳକ ପ୍ରବନ୍ଧରୁ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବ ମହତ୍ବ, ଚରିତ୍ରର ସଙ୍ଗୋଚ୍ଚତା, ନିର୍ଭୀକତା ଓ ସର୍ବୋପରି ରାଜ୍ୟର ସୁରକ୍ଷା ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ସହଜରେ ଜଣାଯାଇଥାଏ । ଏଗୁଡ଼ିକର ସାରସ୍ବତ ମୂଲ୍ୟ ହୁଏତ ସେତିକି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ସମୟରେ ଏସବୁ ବିବୃତି ସେ ଦେଇଥିଲେ ସେ ସମୟ ପାଇଁ ଓ କେତେକାଂଶରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଐତିହାସିକ ଦଳିଲ୍ ସ୍ବରୂପ ଗ୍ରହଣୀୟ ।

ଭାଷଣ ଓ ଅଭିଭାଷଣଧର୍ମ ପ୍ରବନ୍ଧ:-

ପ୍ରବନ୍ଧ ସାହିତ୍ୟରେ ଅଭିଭାଷଣ ହେଉଛି ଏକ ବିଭାଗ । ତତ୍ତ୍ବ ଓ ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ଏହା ସାହିତ୍ୟିକ ରୂପଟି । ପ୍ରବନ୍ଧ ପରି ବିଶେଷ ଚିନ୍ତା ଚେତନା, ଯୁକ୍ତିତତ୍ତ୍ବର ସଂସ୍ପେଷକ । ଲେଖକ ଜଣେ ବକ୍ତା ଭାବରେ ଶ୍ଳୋତାକୁ ଶୁଣାନ୍ତି ତା'କର ନିଜସ୍ବ ମତ । ଏଥିରେ ବ୍ୟକ୍ତି ସରା ତଲ୍ଲାନ ହୋଇ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରେ । ବକ୍ତୃତା ଓ ଲିଖିତ ପାଠକୁ ଭାଷଣ ତଥା ଅଭିଭାଷଣ କୁହାଯାଏ । ଗୋଦାବରାକ୍ଷକ ଭାଷଣ ତଥା ଅଭିଭାଷଣ ଗୁଡ଼ିକ ବହୁବିଧ । ଏଗୁଡ଼ିକରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି ଓଡ଼ିଆ ଜାତୀୟତା, ସଂସ୍କୃତି, ଇତିହାସ, ରାଜନୀତି, ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟ । ଛାତ୍ର ଜୀବନରେ ଦାୟିତ୍ବ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ସେ ବହୁ ଉପଦେଶ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ଉତ୍ତମ ନାଗରିକ ହେବାକୁ ହେଲେ ଛାତ୍ର ଜୀବନରୁ ହିଁ ଚରିତ୍ର, ଆଚରଣ ଓ ମାନବିକତାକୁ ଶିକ୍ଷା କରିବା ଉଚିତ୍ । କୁମାର ହାଣ୍ଡି ଗଢିଲା ଭଳି ଶିକ୍ଷକମାନେ ମଧ୍ୟ ଦେଶପାଇଁ ଉତ୍ତମ ଛାତ୍ର ଗଢିବା ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ବ ଦେଇଥିଲେ । ଗଜ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲା ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷକ ସମ୍ମିଳନୀ, ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଶାଳାର ଆତ୍ମକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଲୋଡ଼ା, ଭାଷଣ ଦୁଇଟି ଯେପରି ଚିନ୍ତାମୂଳକ ସେହିପରି ଆବେଗମୟ । ଆଠମଲ୍ଲିକ ରାଜ୍ୟ-ଶିକ୍ଷା ସପ୍ତାହରେ ସଭାପତି ପଣ୍ଡିତଜୀଙ୍କ ଅଭିଭାଷଣରେ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରଚାର ବୁଝାଯାଉଛି, ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ ଶିକ୍ଷା, ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପ୍ରଭାବ, କି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦରକାର, ପାଠଶାଳାର ସମୟ, ଆପଣଙ୍କର ସମସ୍ୟା, ପରୀକ୍ଷା, ନୂତନ ପରିସ୍ଥିତି, ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ବେତନ, ଭାରତର ଜାତୀୟତା ଓ ଓଡ଼ିଶାର ଅସ୍ଥିତ୍ବ, କାର୍ଯ୍ୟର ମହତ୍ବ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ବ ଆରୋପିତ । ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଶିକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଭାଷଣ ଓ ଅଭିଭାଷଣରେ ନୂଆ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଯଥାର୍ଥ ଶିକ୍ଷାପ୍ରେମୀ ଗୋଦାବରାକ୍ଷ ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ । ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଗୋଦାବରାକ୍ଷଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଅଭିଭାଷଣ ଓ ଦୁଇଟି ଭାଷଣ ବେଶ୍ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ । ବାରିପଦା ସାହିତ୍ୟ ସମାଜରେ ଅଭିଭାଷଣରେ ସେ କହିଥିଲେ ଗୋଟିଏ ଦୁର୍ଭାଷୁ ମୁମୂର୍ଷୁ ଜାତି ଖାଇବା ପାଇଁ ବସେ ନାହିଁ, ସଙ୍ଗାତ କଳା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ବସେ । ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଓଡ଼ିଶାର କଳା ଓ ସ୍ଥାପତ୍ୟ ନିଜର ଚିତ୍ତିମ ପିଚୁଛି, ମାତ୍ର ଆଞ୍ଚଳିକ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାଦେଶିକ ସାହିତ୍ୟଠାରୁ ଆମେ ପଛରେ ରହିଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟ ଭାରତରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠତା ଲାଭ କରିଥିବା ସ୍ଥଳେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ଦୁର୍ଗତି ଏ ଜାତି ପାଇଁ ଦାରୁଣ ଦୁଃଖଦ । ‘ପ୍ରବାସୀ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ’ ସାହିତ୍ୟ ଶାଖାରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ପଣ୍ଡିତଜୀଙ୍କ ଭାଷଣରେ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟର ଉତ୍କର୍ଷ ପ୍ରତିପାଦିତ । ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଭାଗବତ ଜାତୀୟ ଚରିତ୍ର ଗଠନର ସହାୟକ ଥିଲା । ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ, ଦାନକୃଷ୍ଣ, ଅଗ୍ନିମନ୍ୟୁ, କବିସୂର୍ଯ୍ୟ, ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ପ୍ରମୁଖ ତାଙ୍କର ଦାୟାଦ । ଉପଯୁକ୍ତ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିକରି ଓଡ଼ିଆ ଜାତିକୁ ଏମାନେ ବଳିଷ୍ଠ

କରିଛନ୍ତି । ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ପ୍ରଚର ଭାଷଣ ଥିଲା- ‘ନାଟକର ଗତି ଓ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚର ଅଭାବ’ ବିଷୟକୁ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ଅଭାବ ଯୋଗୁଁ ତା’ଙ୍କ ନାଟକ ଦୁଇଟି ଅଭିନୀତ ହୋଇପାରି ନ ଥିଲା । ଏଥିପାଇଁ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଦାୟୀ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଅନଗ୍ରସରତା । ଗୋଦାବରୀଶ ମନ୍ତ୍ରୀର ପୂର୍ବବର୍ଷ ଗଣତନ୍ତ୍ର ପରିଷଦ ଚତୁର୍ଥ ବାର୍ଷିକ ଅଧିବେଶନ ଓ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ବିଶେଷ ଅଧିବେଶନରେ ସଭାପତି ଭାବରେ ଦୁଇଟି ସାରଗର୍ଭକ ରାଜନୀତିକ ଅଭିଭାଷଣ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଏ ଦୁଇଟିରେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ବ୍ୟକ୍ତି ଚରିତ୍ର, ମହାନତା, ପ୍ରାଚୀନତା ଆଦିର ଆଲୋଚନା କରି ବର୍ତ୍ତମାନର କେନ୍ଦ୍ର ସରକାର ଓ ରାଜ୍ୟ ସରକାରଙ୍କ ପରମୁଖାପେକ୍ଷାନୀତି ରାଜ୍ୟର ଅନଗ୍ରସରତାର କାରଣ ହୋଇଛି ବୋଲି ଗଣତନ୍ତ୍ର ପରିଷଦରେ କହିଥିଲେ । ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ଅଭିଭାଷଣ ଥିଲା ମଧୁସୂଦନ ଦାସଙ୍କ ଭଳି ଉଦ୍‌ବୋଧକ ଓ ପ୍ରାଣସଂଚାରକଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭାବଗର୍ଭକ । ବିଶେଷ କରି ସାମା ସମସ୍ୟା ଓ ବିଚ୍ଛିନ୍ନାଞ୍ଚଳର ମିଶ୍ରଣ ପାଇଁ ତାଙ୍କର ଯେଉଁ ଆଭିଚିନ୍ତା ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା, ତାହାକୁ ସେ ପୁଣି ପ୍ରତ୍ନୁକିତ ଦୀପକ୍ଷିଣାରେ ପରିଣତ କଲେ । ଏଣୁ ତାଙ୍କର ସୁହୃଦଗଣ କହିଥିଲେ, ତୀବ୍ର ଲିଭିବା ପୂର୍ବରୁ ନିଜର ପ୍ରକୋପ ପୁନଃରାୟ ପ୍ରକାଶିଲା ।

ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ପ୍ରଚର ଭାଷଣ ଓ ଅଭିଭାଷଣ ସମୂହ ସାହିତ୍ୟିକ ରସବୋଧରେ ପ୍ରାଣବନ୍ତ ଓ ସେ ସବୁ ତତ୍‌କାଳୀନ ସମସ୍ୟା ଆଧାରିତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ପାଇଁ ହୋଇରହିଛି ଅମୂଲ୍ୟ ସମ୍ପଦ ।

ସ୍ନେହ ଓ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଉପରେ ଆଧାରିତ ପ୍ରବନ୍ଧ:-

କବିତା, ଗଳ୍ପ, ନାଟକ, ଉପନ୍ୟାସ ଓ ପ୍ରବନ୍ଧ ଆଦି ଭଳି ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ପତ୍ରାବଳୀ ଥିଲା ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଉନ୍ନତ ସାରସ୍ୱତ କର୍ମର ପ୍ରତିଭୁ । ଗୋଦାବରୀଶ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ଚତୁର୍ଥ ଖଣ୍ଡର ପତ୍ରାବଳୀ ଅଂଶରେ ରଘୁନାଥ ମିଶ୍ର ଲେଖିଛନ୍ତି ସ୍ମରଣ ପଠିତକୀ ଚିଠି ଖଣ୍ଡିଏ ପାଉଥିଲେ, ତାର ଉତ୍ତର ନିଶ୍ଚୟ ଦେଉଥିଲେ । ସେ ବର୍ଷକୁ ପନ୍ଦର ଶହରୁ ସତର ଶହ ଚିଠି ଲେଖୁଥିଲେ । (ପୃଷ୍ଠା-୪୮୯) ସୁତରାଂ, ତାଙ୍କ ଜୀବଦଶାରେ ଗୋଦାବରୀଶ ହଜାର ହଜାର ଚିଠି ଲେଖିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀରେ ମାତ୍ର ଛୟାଅଶୀଟି ପତ୍ର ସ୍ଥାନିତ । ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ପତ୍ରରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି ଲେଖକଙ୍କ ସ୍ନେହ ଓ ଦରଦରା ହୃଦୟର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି । ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କୁ ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଗୋଦାବରୀଶ ଦେଇଛନ୍ତି ପ୍ରେରଣା । ବିଶେଷତଃ କର୍ତ୍ତବ୍ୟଜ୍ଞାନ ଗୁଣଯୋଗୁଁ ଅଧିକାଂଶ ଚିଠିରେ ଦେଖାଯାଏ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସଚେତନ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ଛାୟା । ତାଙ୍କ କର୍ମଭୂମି ଓ ତୀର୍ଥଭୂମି ସତ୍ୟବାଦୀ । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ସ୍ନେହ, ପଢ଼ିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ, ପଢ଼ିତ ନୀଳକଣ୍ଠ, ପଢ଼ିତ କୃପାସିନ୍ଧୁ ଓ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ହରିହରଙ୍କ ସହିତ ବହୁତା ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ ହୋଇରହିଥିଲା ଚିରସ୍ମରଣୀୟ । ଏମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଭାର ଶ୍ରୀ ମଦନ ମୋହନ ରଥ, ଚକ୍ରପାଣି ବେବରାଜୁ ଲେଖିଛନ୍ତି ‘ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ’, ସିଂହଭୂମିରେ ଓଡ଼ିଆ ଶାସ୍ତ୍ରୀ, ବିଦ୍ୟାଳୟ, କୃପାସିନ୍ଧୁ ବାବୁଙ୍କ ‘କୋଣାର୍କ’ର ଆଶୁ ପ୍ରକାଶନ ଏବଂ ସତ୍ୟବାଦୀରୁ ସମାଜ ପ୍ରକାଶିତ ଦେବାଳ ମତାମତ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ପତ୍ରରେ ଲିଖିତ । ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ପର୍କିତ ପତ୍ର ଗୁଡ଼ିକରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ଉଦ୍‌ସାହ ଓ ପ୍ରେରଣା ପ୍ରଦାନ । ‘ହୃଦ ପଥର’ର ଗଳ୍ପ ଗୁଡ଼ିକ ପଢ଼ି ଗୋଦାବରୀଶ ରାଜକିଶୋର ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କୁ ଲେଖିଥିଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗଳ୍ପରେ ଯେ ଏକ ସହାନୁଭୂତିର ଧାରା ପ୍ରବାହିତ ହୋଇଛି,

ତାହା ବେଶ୍ ଅନୁଭବ କଲି । ପୃଥିବୀଚାତ ବନ୍ଧା ହୋଇଛି ସହାନୁଭୂତିର ତୋରିରେ । ତାକୁ ହିଆଇବା ପାଇଁ କିଏ କେତେ ପ୍ରକାରର ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଜଣେ ଜଣେ ‘ପ୍ରଭାକର’ ହୁଏତ ଶତକଡ଼ା ବା ସହସ୍ରକରେ ଏକ ବାହାରି ହିଆଟାକୁ ପୁଣି ଗଣିପକାଗବାରେ ଲାଗୁଛନ୍ତି, ସାମାନ୍ୟ ଘାସକୁ ମନୁଷ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି । (ଗୋଦାବରୀଶ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ, ଚତୁର୍ଥ ଖଣ୍ଡ, ପୃଷ୍ଠା-୧୯୬) ‘ମୂର୍ଖ ଶତକ’ର ବୃନ୍ଦାବନ ଶତପଥୀ ଓ କବି ମାୟାଧର ମାନସିଂହଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଲିଖିତ ପତ୍ର ଦୁଇଟିରେ ଅଛି ଯଥାର୍ଥ ମତ ଓ ମତବ୍ୟ ସହିତ ଜାତୀୟ କର୍ମସାଧନ ପାଇଁ ପ୍ରେରଣା । ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ପତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ରାଜନୀତିକ ସମସ୍ୟା ରହିଛି । ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଶ୍ରୀମତୀ ସରଳା ଦେବୀ, ଚିନ୍ତାମଣି ମହାପାତ୍ର, ରାଧାଚରଣ ପଣ୍ଡା, ସୁଦର୍ଶନ ଷଡ଼ଂଗୀ, ଶ୍ରୀମତୀ ସୁମିତ୍ରା ଦେବୀ ପ୍ରମୁଖଙ୍କ ପାଖକୁ ସେ ପତ୍ର ଲେଖିଛନ୍ତି । କଂଗ୍ରେସ ଦଳର କର୍ମ ପନ୍ଥାକୁ ସେ ତତ୍କାଳରେ ସମ୍ମାନ ଦେଉଥିଲେ ହେଁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଏହାର ବିପକ୍ଷତା ଅନେକ କ୍ଷତିକରିଛି ବୋଲି ମତ ବାଢ଼ିଛନ୍ତି । ପାରିବାରିକ ଜ୍ଞାନ, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସମସ୍ୟା ଓ ବ୍ୟାଧିଗ୍ରସ୍ତ ଜୀବନ ସମ୍ପର୍କରେ ମଧ୍ୟ ଅଛି ତାଙ୍କର କେତୋଟି ପତ୍ର । ଆତ୍ମୀୟ ଜଗଦ୍‌ଗୁରୁ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ସରସ୍ବତୀ, ଆୟୁର୍ବେଦ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ରଥ ଓ ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ ଲିଖିତ ପତ୍ର ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଣିଧାନ ଯୋଗ୍ୟ । ଏ ସବୁ ବ୍ୟତୀତ ଅନେକପତ୍ର ଶିକ୍ଷା, ଖଜଣା, ଗ୍ରାମ ମଂଗଳ, ନାସ୍ତିକତାବାଦ ଓ କୁସଂସ୍କାର ଉପରେ ଲିଖିତ । ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ପତ୍ରର ଆରମ୍ଭ ଯେପରି ସ୍ନେହ, ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ସମ୍ମାନସୂଚକ, ଶେଷ ସେହିପରି ମଞ୍ଜବ ଦୈର୍ଘ୍ୟାତମ । ପତ୍ର ଲିଖନ ଶୈଳୀ ଯେଉଁକି ସରଳ, ସେହିଭଳି ଆଗରିକତାପୂର୍ଣ୍ଣ, ପତ୍ରଗୁଡ଼ିକରୁ ତାଙ୍କ ଋତ୍ୟୁଶୈଳୀର ଯଥାର୍ଥ ପରିଚୟ ମିଳିଥାଏ ।

ଶିଶୁ ମନରେ ଆଦର୍ଶ, କୌତୂହଳ ଓ ଜିଜ୍ଞାସା ଉଦ୍ରେକକାରୀ ପ୍ରବନ୍ଧ:-

ଏଗୁଡ଼ିକୁ ପିଲାଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧ କୁହାଯାଇପାରେ । ମାତ୍ର କାହାଣୀଧର୍ମୀ ହୋଇଥିବାରୁ ଠିକ୍ ତାତ୍ତ୍ୱିକ ପ୍ରବନ୍ଧ ନୁହେଁ । ତେବେ ଋତ୍ୟୁ ବିଭାଗରେ ସ୍ଥାନିତ କାହାଣୀ ଓ ପ୍ରବନ୍ଧର ଏକ ମିଶ୍ରିତରୂପ । ଏହାର ଭାଷା ସରଳ, ସହଜ ଓ ସାବଲୀଳ । କୋମଳମତି କିଶୋରଙ୍କ ହୃଦୟକୁ ସର୍ବ କଲାଉକି ଶୈଳୀରେ ଏ ସବୁ ଲିଖିତ । କଥା ଭାଗରେ ‘ରାମାୟଣ କଥା’, ‘ମହାଭାରତ କଥା’ ଓ ‘ପଞ୍ଚବୀର’ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ସେହିଭଳି କୌତୂହଳ ଓ ଜିଜ୍ଞାସା ଉଦ୍ରେକକାରୀ ବିଭାଗରେ ଅଛି ‘ଚଟଣି’ ଓ ‘ପିଲାଙ୍କ କାହିଁକି’ ? ରାମାୟଣ କଥାରେ ରାମ କିଏ ? ରାମଙ୍କ କାମ ଆରମ୍ଭ ହେଲା, ରାମଙ୍କ ପ୍ରଥମ ଲତେଇ, ଅସଲ କାମ କଲେ, ଗଙ୍ଗାନଦୀର ପରିଚୟ, ବାଟରେ ଅହଲ୍ୟାଙ୍କୁ ବଞ୍ଚାଇଲେ, ନୋହିବା କାମ କଲେ, ରାମ ଏବଂ ପରଶୁରାମ, ରାମଙ୍କ ରାଜା ହେବା କଥା, ବିନା ମେଘରେ ଚଢ଼କ, ରାମ ବନକୁ ଗଲେ, ବନରେ କିପରି ବଢ଼ିଲେ, ତେଣେ ଦଶରଥଙ୍କ ଦଣ୍ଡା କ’ଣ ହେଲା, ଦଶରଥ ଗଣ୍ଡିକୁମାରଙ୍କ ବାପାଙ୍କୁ ଭେଟିଲେ, ଭରତ କ’ଣ କଲେ, ଏଣେ ରାମ କ’ଣ କଲେ, ପଞ୍ଚବୀରରେ କି କାଣ୍ଡ ନହେଲା, ସୀତା କେତେଦୂରକୁ ଗଲେ, ପୁଣି ଏକ ରାକ୍ଷସ, ସୁଗ୍ରୀବ କିପରି ମିତ୍ର ହେଲେ, ବାଜା ସୁଗ୍ରୀବ କଲି କ’ଣ ହେଲା, ମାଙ୍କଡ଼ ପଲ ସୀତାଙ୍କୁ ଖୋଜି ବୁଲିଲେ, ସୀତା ମିଳିଲେ, ହନୁମାନ ଲଙ୍କାରେ କ’ଣ କଲେ, ଲଙ୍କାରୁ ଫେରି ପୁଣି ଲଙ୍କା, ରାବଣ କ’ଣ କ’ଣ କଲା, ଯୁଦ୍ଧ ଘମାଘୋଟ ଲାଗିଲା, ଯୁଦ୍ଧ ସରି ଆସିଲା, ସୀତାଙ୍କ ଅଗ୍ନିପରୀକ୍ଷା,

ଅଯୋଧ୍ୟା ଫେରିଲେ, ସାତାଙ୍କର ପୁଣି ବନବାସ, ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞରେ କ'ଣ ହେଲା ଉତ୍ୟାଦି ସମସ୍ତ ଘଟଣା ବର୍ଣ୍ଣିତ । ମହାଭାରତ କଥାରେ କୌରବ ଓ ପାଣ୍ଡବମାନେ କିଏ, କୌରବ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର କି ଦଣ୍ଡା ଘଟିଲା, ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ଭାଗ୍ୟ ଲେଉଟିଲା, ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ବନବାସ, ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର ଆହୁରି ବଡ଼ି, ବଡ଼ିରୁ ରସାତଳ, ବନବାସରେ କ'ଣ ହେଲା, ଅଜ୍ଞାତ ବନବାସ, ବନବାସ ବୃଥା ଗଲା, ଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହେଲା, ରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କର ଶରଣସ୍ୟା, ଯୁଦ୍ଧ ପୁଣି ଡାଳିଲା, କ୍ରମେ ଯୁଦ୍ଧ ଘନେଇଲା, ଶେଷ ଦିନର କାଣ୍ଡ, ଯୁଦ୍ଧ ପରେ ଘଟଣାମାନ ପଞ୍ଚବୀରରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର, ଅର୍ଜୁନ, ଭୀଷ୍ମ, ଦ୍ରୋଣ, କର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରସଙ୍ଗ ସ୍ଥାନିତ । ଗୋଦାବରୀର ପୁରାଣର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କାହାଣୀକୁ ସାମିତ ପରିସରରେ ପିଲାଙ୍କୁ ସ୍ପର୍ଶକଲାଭ କରି କଥାକୁହା ଶୈଳୀରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ପୁରାଣର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯୋଦ୍ଧାମାନଙ୍କର ବୀରତ୍ୱ, ସାହସ, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଓ ସଦ୍‌ଗୁଣ ଗୁଡ଼ିକ ପିଲାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥାଏ । ପିଲାମାନଙ୍କ ଭବିଷ୍ୟତ ଗଠନରେ ଏ ସବୁ ସହାୟକ ହେଉଥିବାରୁ ଗୋଦାବରୀର ଅତ୍ୟନ୍ତ ସରଳ ଭାଷାରେ ନୀତି ଓ ଦର୍ଶନକୁ ସ୍ଥାନ ଦେଇଛନ୍ତି ଏଥିରେ । 'ପିଲାଙ୍କ କାହିଁକି' ରେ ଅନେକ ଜାଣିବା କଥା ଉପସ୍ଥାପିତ । ଏହାକୁ ପଢ଼ିବାପରେ ପିଲାମାନଙ୍କ ମନରେ ବହୁ କଥା ଜାଣିବାପାଇଁ ଆଗ୍ରହ ସୃଷ୍ଟି ହେବ । ଅନ୍ଧାରରେ କାହିଁକି ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ, ଶୀତବେଳେ ପାଟିରୁ କାହିଁକି ଧୂଆଁ ବାହାରେ, ପାଣିରେ ନିଆଁ କାହିଁକି ଲିଭିଯାଏ, କାଠ କାହିଁକି ଜଳେ, ଆମ ଦେହରେ ହାଡ଼ କାହିଁକି ଅଛି, ଦୁଧରେ ସର କାହିଁକି ପଡ଼େ, ଗଛ ଉପରକୁ କାହିଁକି ବଢ଼େ, ନିଜ ବିଷରେ ସାପ କାହିଁକି ନ ମରେ, ପିଲାଙ୍କୁ କାହିଁକି ଡାଲି ଶିଖାଇବା ଦରକାର ପଡ଼େ, ସମୁଦ୍ର ପାଣି କାହିଁକି ଲୁଣିଆ ଲାଗେ, କଳଙ୍କି କାହିଁକି ଲାଗେ ଭଳି ବହୁ ପ୍ରସଂଗର ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ମତ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରାଯାଇଛି । ଏହା ଶିଶୁ ମନରେ ଯୁକ୍ତିନିଷ୍ଠତା ଓ ଜିଜ୍ଞାସାବୋଧ ଜନ୍ମାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜିନିଷକୁ ଯୁକ୍ତି ସମ୍ମତ ଭାବରେ ବିଚାର କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରେରଣା ଦିଏ । 'ଡ଼ଟଣି' ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଗଦ୍ୟରଚନା । ଇଂରାଜୀରେ ଯାହାକୁ Jokes କୁହାଯାଏ ସେହିଭଳି ଦୁଇଶତାଧିକ ମଜାକଥାର ସମାହାର ଏଥିରେ ସ୍ଥାନିତ । ପ୍ରତ୍ୟେକଟିର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନାମ ଅଛି । ଅନେକ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଦ ହୋଇଥିବା ବେଳେ ଅଧିକାଂଶ କେବଳ ବିମଳ ହାସ୍ୟରସ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ନାଟକୀୟ ସଂଳାପ ମାଧ୍ୟମରେ ପରିବେଷିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏଗୁଡ଼ିକର ଆକର୍ଷଣୀ ଶକ୍ତି ଅଧିକ । 'ଗୌରୋଜିକ ବିଭାଗ'ରେ ସ୍ଥାନିତ ଅଷ୍ଟେଲିଆ, ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକା, ଗ୍ରେଟବ୍ରିଟେନ୍, ପର୍ସିଆ ଗୋଲାର୍ଡ, ମଧ୍ୟ ଆମେରିକା ଆଦି ପ୍ରବନ୍ଧ ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ପିଲାଙ୍କ ରୁଚି ଓ ଜ୍ଞାନବର୍ଦ୍ଧକ ହୋଇପାରିଛି । ଗୋଦାବରୀର ମୁଖ୍ୟତଃ କବି ଓ ଶିକ୍ଷକ ଥିବାରୁ ଶିଶୁ ଓ କିଶୋର ମନର ସୁସ୍ଥ ଭାବନାକୁ ଜାଗ୍ରତ କରିବା ପାଇଁ ଲେଖନୀଙ୍କୁ କାଉଁରୀ କାଠିରେ ପରିଣତ କରିଛନ୍ତି । ଗୌରୋଜିକ ବିଭାଗରେ ସ୍ଥାନିତ ଦେଶ, ମହାଦେଶ ଓ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥିତ, ପ୍ରାକୃତିକ ପରିବେଶ, ଜନଜୀବନ ଓ ଲୋକ ଚରିତ୍ର, କୃଷି ବ୍ୟବସାୟ, ପଶୁପକ୍ଷୀ, ଜଳବାୟୁ, ଖଣିଜ ସମ୍ପଦ, ଉତ୍ପନ୍ନ ଦ୍ରବ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟ । ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ବିଭାଗର ବିଷୟ ପରିପାଚୀ ଶିଶୁ ଓ କିଶୋର ମନରେ କଟନା ଶକ୍ତିକୁ ବିସ୍ତାର କରିବା ପାଇଁ ଯଥାଅର୍ଥ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ।

ଗୋଦାବରାଶଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନୀ ପ୍ରବନ୍ଧ ନୁହେଁ, ମାତ୍ର କାହାଣୀନିଷ୍ଠ ପ୍ରବନ୍ଧ । ଏଥିରେ ଅଛି ଓଡ଼ିଶାର ଐତିହାସିକ, ସାମାଜିକ ତଥା ରାଜନୀତିକ ଚିତ୍ର । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନର ସୁଖ ଓ ଦୁଃଖକୁ ସେ ଯଥାର୍ଥ ଭାବେ କରିଛନ୍ତି ଚିତ୍ରଣ । ‘ଅର୍ଦ୍ଧ ଶତାବ୍ଦୀର ଓଡ଼ିଶା ଓ ତହିଁରେ ମୋ ସ୍ଥାନ’ ଗୋଦାବରାଶଙ୍କ ଜୀବନୀର ପ୍ରଥମ ଭାଗ ମାତ୍ର । ଦ୍ଵିତୀୟ ଭାଗର ସୂଚିପତ୍ର ନିର୍ମାଣ କରାଯାଇଅଛି, କିନ୍ତୁ ଲେଖକ ଜୀବିତ ନରହିବାରୁ ତାହା ଆଉ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିନାହିଁ । ପ୍ରଥମଖଣ୍ଡର ପରିକଳ୍ପିତ ୪୫ଟି ଅଧ୍ୟାୟରୁ ମାତ୍ର ୩୪ଟି ଲିଖିତ । ପୁସ୍ତକଟିର ରଚନାକାଳ ୧୯୫୧ ମସିହା ଏବଂ ପ୍ରକାଶନ କାଳ ୧୯୫୮ । ପରେ ପରେ ଏହାର ହୋଇଛି ବହୁ ସଂସ୍କରଣ । ଏହା ମରଣୋତ୍ତର କେନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ପୁରସ୍କାର ଦ୍ଵାରା ସମ୍ମାନିତ ମଧ୍ୟ ।

କେତେଜଣ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ଗୋଦାବରାଶ ଆତ୍ମଚରିତ ରଚନା ପାଇଁ ଇଚ୍ଛୁକ ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ‘କ’ଣ ଲେଖିବି’ ଶୀର୍ଷକରେ କହିଛି ୧୮୮୬ରୁ ୧୯୩୬ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଢ଼ାଶବ୍ଦ ଅର୍ଥାତ୍ ଅର୍ଦ୍ଧଶତାବ୍ଦୀର ଘଟଣାମାନଙ୍କରୁ ଯାହା ମୋର ମନେଅଛି ତାହାହିଁ ଏ ଲେଖାରେ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିବି । ସେହି ପଢ଼ାଶ ବର୍ଷ ମୋର ଦେଶ ସେବା ନିମନ୍ତେ ନିଜ ଜୀବନ ଗଢ଼ିବାର କାଳ । ୧୯୩୬ ମସିହାର ପର ଘଟଣାମାନ ମୁଁ ପରେ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ଲେଖିବି ଭାବିଛି । (ଗୋଦାବରାଶ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ, ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ, ପୃଷ୍ଠା-୦୩) ଗୋଦାବରାଶଙ୍କ ନିଜ ହିସାବରେ ଜନ୍ମ ମସିହା ୧୮୮୬ ଓ ୧୯୩୬ ରେ ଓଡ଼ିଶା ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ଗଠିତ ହେଲା । ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ‘ଆତ୍ମଜୀବନୀ ଲେଖା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ ହେଁ ଜୀବନୀ ଲେଖାର ଦାୟିତ୍ଵ, ବିଶେଷତ୍ଵ ଓ ସତର୍କତା ସମ୍ପର୍କରେ ସେ କିପରି ସଚେତନ ଥିଲେ ସେ ବିଷୟରେ କୁହନ୍ତି, ଆତ୍ମଜୀବନୀ ଲେଖିବାରେ ଦାୟିତ୍ଵ ବଡ଼ ବେଶୀ । ସେ ଦାୟିତ୍ଵ ଅପର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଜୀବନୀ ଲେଖିବା ଲେଖକଙ୍କର ନାହିଁ । ଅପର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଜୀବନର ନାନା ଘଟଣା ଲେଖକ ନିଜର ବା ପାଠକଙ୍କ ରୁଚି ଅନୁସାରେ ବାଦ୍ ଦେଇପାରନ୍ତି । ମୋର ମନେହୁଏ, ଅନେକ ଜୀବନୀରେ ଏହିପରି ଅନ୍ଧାଧିକ ଘଟଣାବାଦ୍ ପଡ଼ିଥିବ X X X ଜୀବନୀ ଲେଖିବାରେ ମଧ୍ୟ ପରିପାଟୀ ଦେଖାଇବାର ସୁଯୋଗ ମିଳିଥାଏ । ଅନେକ ବଡ଼ବଡ଼ ଜୀବନୀରେ ବେଶି ଲେଖା ପରିପାଟୀ ରହିଛି । ସେଥିପାଇଁ ସାହିତ୍ୟ ଉତ୍ସାହରେ ତାକୁ ବିଶିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନ ମିଳିଛି । ଆତ୍ମଜୀବନୀ ଲେଖକ ଏ ସୁବିଧାରୁ ବହୁ ପରିମାଣରେ ବଞ୍ଚିତ । ସୁତରାଂ ଆତ୍ମଜୀବନୀର ବିଷୟ ସବୁ ଖୁବ୍ ମୂଲ୍ୟବାନ ଓ ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ ନହେଲେ ଅପାଠ୍ୟ ହୋଇପଡ଼େ X X X । ମୋ ଲେଖା ପରିପାଟୀ ଖୁବ୍ ବେଶୀ ନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର ଯେ ନାହିଁ ତା ନୁହେଁ, କିନ୍ତୁ ତା ବଳରେ ଲେଖିବସିଲେ ମୁଁ ଉପନୟାସ ସିନା ଲେଖିବି, ଆତ୍ମଜୀବନୀ ଲେଖିବି ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ପରିପାଟୀ ଛାଡ଼ି ମୋତେ କେବଳ ମୋର ସାଧାରଣ ଦୁଃଖୀ ଜୀବନର ଘଟଣାବଳୀ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ହେବ X X X । ମୋଭଳି ଅନେକ ଦାନ ଦରିଦ୍ର ଲୋକ, ସମାଜର ନିମ୍ନସ୍ତରରେ ଅହଗହ ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ସେହିମାନଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଏ ଲେଖାରୁ ହୁଏତ ଉପାଦାନ ମିଳିବ । ବିଭବଶାଳୀ ଓ ସୁବିଧାଭୋଗୀଙ୍କ ପାଇଁ ଏହା ନୁହେଁ । (ପୃଷ୍ଠା-୦୨)

ଗୋଦାବରାଶ ସଞ୍ଜରାଷାରେ କହିଛନ୍ତି, - ‘ମୁଁ ଯାହା ଲେଖିବି ତାକୁ ପଢ଼ି, କେହି ଯେ ଆନନ୍ଦ ବା ଦୁଃଖ ଅନୁଭବ କରିବେ ସେଥିପାଇଁ ଲେଖିବି ନାହିଁ, ମନୁଷ୍ୟ କିପରି ନିଜ ଦୁର୍ବଳତାର

ଦାସ, ତାହା ଚେତାଇବାକୁ ଲେଖିବି ମାତ୍ର ।’ ସେ ଦେଶପ୍ରେମୀ, ଜାତିପ୍ରେମୀ, ଦରଦା, ମାନବତାବାଦୀ ସାହିତ୍ୟିକ ଥିଲେ । ଅଙ୍ଗେଲିନା କାହାଣୀ ସତ ସତ ଲେଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସତ୍ୟ ଲେଖି ପାରିନାହାନ୍ତି ବୋଲି ଜଣାଇଛନ୍ତି । ସତ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନେକ ଘଟଣା ବହି ପାଇଁ ଦରକାର ହୋଇନପାରେ, ପାଠକ ନାସିକା କୁଞ୍ଚନ କରିପାଡନ୍ତି, ପୁଣି ଲେଖକଙ୍କ ଆତ୍ମ ପ୍ରୋତ ପ୍ରକାଶ ପାଇଯିବାର ଭୟ ମଧ୍ୟ ଥାଏ । ଏଣୁ ସଚ୍ଚେତନ ଜୀବରେ ସେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଘଟଣାଗୁଡ଼ିକୁ ନିର୍ବାଚନ କରି ଏଥିରେ କରିଛନ୍ତି ସଂଯୋଜିତ । ତଥାପି ଉପଯୁକ୍ତ ତଥ୍ୟର ଅଭାବଯୋଗୁଁ ଏହା ଉଚ୍ଚକୋଟିର ନହୋଇ ପାରେ ବୋଲି ଭାବିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଯଥାର୍ଥ ଘଟଣା ଓ ତଥ୍ୟ ତଥା ବର୍ଣ୍ଣନାଶୈଳୀର ଚମତ୍କାରିତା ଫଳରେ ଏହା ନିଶ୍ଚିତଭାବେ ଉଚ୍ଚକୋଟିର ହୋଇଛି । ଅର୍ଦ୍ଧଶତାବ୍ଦୀର ଓଡ଼ିଶା ଓ ତହିଁରେ ମୋ. ସ୍ଥାନ’ ଆତ୍ମଜୀବନାଟିକୁ ଡିନି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ । ଏକ ରୁ ବାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଥମ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ତେର ଠାରୁ ବାରଶି ଦ୍ୱିତୀୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଓ ତେରଶ ଠାରୁ ଚଉତିରିଶ ତୃତୀୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟ । ପ୍ରଥମ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଅଛି ବାଲ୍ୟକାଳର ସ୍ମୃତି, ଦ୍ୱିତୀୟରେ ଅଛି ଛାତ୍ର ଜୀବନର ଲୁମ୍ବିକା, ତୃତୀୟଟି ଦର୍ଶ୍ୟ ଯୁବକ ଓ ପ୍ରୋତ ଜୀବନର କାହାଣୀ ।

ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ଜୀବନ ସଂଘର୍ଷ ଓ ସଂକଟର ଜୀବନ । ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଓ ଅଭାବ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ବାଲ୍ୟ ଜୀବନ ଓ ଛାତ୍ରଜୀବନ ବିତିଥିଲେହେଁ ସେ ଆଦର୍ଶପଥରୁ ବିଚ୍ୟୁତ ହୋଇନଥିଲେ । ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା ଥିଲା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସୁବୁଦ୍ଧ । ପ୍ରତିଦିନ ଘରେ ଖାଦ୍ୟ ଉନ୍ନାୟାର ପାରୁନଥିଲା । ଯେଉଁ ଭାତ ରନ୍ଧା ଥାଏ ତାକୁ ବାପା ଓ ସେ ଖାଆନ୍ତି । ମାଆ ଓ ବୁଢ଼ା ମା’ ଖାଆନ୍ତି ମାଉଁଶା ଜାଉ, ନଚେତ୍ ପାଣି । ଅର୍ଥ ଅଭାବରୁ ସେ ପାଠ ପଢ଼ିପାରିବେ ନାହିଁ ଜାଣି ଦୁଃଖ କରୁଥିବାବେଳେ ବାପା ପୈତୃକ ଜମିକୁ ବିକ୍ରି କରି ଯେଉଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ ତାହା ସମୁଦ୍ରକୁ ଶଙ୍ଖେ । ପୋଷାକ ଅଭାବରୁ ସେ ଖଣ୍ଡିଏ ଲୁଗାକୁ ଧୋଇ ସାତଦିନ ପିନ୍ଧନ୍ତି । ଧୋବାକୁ ଦେଉଥିବା ବେଳେ ଘରଭିତରେ କବାଟ ଝରକା ବନ୍ଦକରି ରହନ୍ତି । ପଢ଼ା ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ପୂଜାରୀ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା ଓ ଚିତ୍ତସନ୍ତ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ଛାତ୍ର ଜୀବନର ଦୟନୀୟ କଥା ଆତ୍ମ ଜୀବନୀରେ ଲିପିବଦ୍ଧ । ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କୁ ସଂଘର୍ଷ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ଯେତେବେଳେ, ସେତେବେଳେ ବାପା, ବୋଉ, ବୁଢ଼ାମା ଡାଲିଗଲେ । ଯେଉଁ ଅଭାବୀ ଘରେ ସେ ସ୍ନେହ ଆଦରରେ ବଢ଼ିଥିଲେ, ସେହି ଆଦରର ଡୋରି ଛିଡ଼ିଗଲା ଅଜାକରେ । ରୁଗ୍‌ଶା ସାନ ଭଉଣୀର ଭରଣ ପୋଷଣ ପାଇଁ ଚିତ୍ତସନ୍ତ ଓ ବୃତ୍ତିରୁ ପାଇଥିବା ସାମାନ୍ୟ ଟଙ୍କା ଦେଉଥିଲେ । ୧୯୦୭ ମସିହାରେ କଲେଜରେ ପଢୁଥିବା ବର୍ଷ ନଦୀବଢ଼ିରେ ଧୋୟା ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରଭୁତ କ୍ଷତି ହେଲା । ଅନ୍ୟ କେତେଜଣ ଛାତ୍ରଙ୍କ ସହିତ ଗୋଦାବରୀଶ ଗଲେ ସେବା କରିବା ପାଇଁ । ସେବକ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବାବେଳେ ଡିକିସା ଅଭାବରୁ ସାନ ଭଉଣୀ ଡାଲିଗଲା । ପରିବାରର ଏଇ ସର୍ବହରା ଛାତ୍ରଟି କେବଳ ଲୁହ ଗଡ଼ାଇ ବଞ୍ଚି ରହିଲା । ତଥାପି ସେ କେବେହେଲେ ଭର୍ରୁ ମନୋରଥ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଜୀବନର ବହୁ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନରେ ସେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରି ସବୁ ଭୁଲିଯାଆନ୍ତି । ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ଓ ସଙ୍କଟର ନୌକାରେ ଚଢ଼ି ସେ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରିଛନ୍ତି । ଆପଣାର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବାସୀ ହୋଇଛନ୍ତି । ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି, ଜୀବନର ଏଇ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନରେ ସେ ଯେଉଁମାନଙ୍କ ଲାଗି ଚକ୍ଷୁର ଲୋତକ ଗଡ଼ାଇଥିଲେ ସେମାନେ ହେଲେ, ତାଙ୍କ ସାନ ଭଉଣୀ, ବୁଢ଼ାମା, ବୋଉ, ଗତିକୃଷ୍ଣ ଷଡ଼ଙ୍ଗା ଓ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ । ପ୍ରଥମ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଅମାନ୍ୟକ ଦୁଃଖ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଗୋଷିଛନ୍ତି । ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ ତାଙ୍କ ଦାନ ଜୀବନ ତରୀକ

କର୍ଣ୍ଣଧାର । (ପୃଷ୍ଠା - ୫୩) ଜୀବନରେ ସେ ଉଚ୍ଚ ଆସନକୁ ଯାଇ ପାରିନଥିଲା । ଶିକ୍ଷକ, ରାଜନୀତିକ ନେତା ଓ ମନ୍ତ୍ରୀ ହେବା ପରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଅଭାବ ଘୃଷ୍ଣିତ ଥିଲା । ଆମ ଜୀବନର ଅଧିକାଂଶ ପୃଷ୍ଠାରେ ସେ ତାଙ୍କ ଅଭାବ ସଂପର୍କରେ ସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ ସୂଚାଇଛନ୍ତି । ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ସେ ବୈଷୟିକ ମୋହକୁ ଏଡ଼ାଇ ସତ୍ୟବାଦୀରେ ଶିକ୍ଷକ ହେଲେ । ନହେଲେ ହୁଏତ ଓକିଲାତିପଡ଼ି ବଡ଼ ଓକିଲ ହୋଇପାରିଥାନ୍ତେ, କଲିକତାର ମୂଳବର୍ଧିର ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷକତା କରିପାରିଥାନ୍ତେ । ନଚେତ୍ ବିଲାତ ଯାଇ କୃଷି ଟ୍ରେନିଂ ପାଇ ଆସିବା ପରେ ଉନ୍ନତ ବେତନରେ କୃଷି ଅଧିକାରୀ ହୋଇପାରିଥାନ୍ତେ, କିନ୍ତୁ ସବୁକୁ ସେ ଛାଡ଼ିଥିଲେ । ସତ୍ୟବାଦୀ ପରେ ସିଂହବୁଦ୍ଧି ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷକ ହେଲେ ଓ ସେଠାରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶ୍ରଣ ପାଇଁ ଲାଗିପଡ଼ିଲେ କେବଳ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ପ୍ରେରଣାରେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ହୋଇ । ସଙ୍ଗେତ ରାଜନୀତିକ ନେତା ଭାବରେ କର୍ମମୟ ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ କରିଛନ୍ତି । ଚାଉଳ ମୁଦ୍ରା ନପାର ଅଳ୍ପବ ପିଲାଠାରୁ ପୋଡ଼ା ତାଳଟିଏ ଆଣି ବୋଉର ଶ୍ରାବ ଦେଇଛନ୍ତି ଓ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ସେଥିରେ ଅନେକ ସମୟରେ କ୍ଷୁଧା ନିବାରଣ କରିଛନ୍ତି । ଆତ୍ମଜୀବନୀ ରଚନା କାଳରେ ଗୋଦାବରୀର ଦୁଃଖ ଓ ଅଭାବର କଥା ବୟାନ କଲାବେଳେ ତାଙ୍କର ଦୁହ୍ନ ଓ ଶୋଚନା କଥା ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଉଲ୍ଲେଖ କରି କହିଛନ୍ତି, ଆଜି ୧୯୫୧ ମସିହାରେ ଏସବୁ ଲେଖିଲା ବେଳେ, ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ବୟସରେ ସୁଦ୍ଧା ଦିନେ ଦିନେ ମୋତେ ନିତାନ୍ତ ଅର୍ଥାଭାବରେ ପଡ଼ିବାକୁ ହେଉଛି । ସାମାନ୍ୟ ପେଟ ପୋଷିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ତାଳ ଧରୁଛି, ସେ ତାଳ ଛିଡ଼ିଯିବାର ଦେଖୁଛି । ଅର୍ଥାଭାବର ଏସବୁ ସୁବିଧା ଛାଡ଼ି ଦେଉଥିବା ଯୋଗେ ସେପରି ଦୁର୍ବଳ ମୁହୂର୍ତ୍ତମାନଙ୍କରେ ବେଳେ ବେଳେ ମନକୁ ଅନୁତାପ ଆସେ । ମୋ ନିଷ୍ଠିର ପୁରାପୁରି ମୋ ନିଜର ନୁହେଁ । ତା ସକାଶେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଦାୟୀ । (ପୃଷ୍ଠା - ୦୩) ଅଭାବ ସତ୍ତ୍ୱେ, ସ୍ୱଳାୟ ପ୍ରତିଭା ବଳରେ ଛାତ୍ର ଜୀବନରେ ସେ ଅନେକଙ୍କର ଅନୁରାଗ ଭାଜନ ହୋଇ ଜୀବନ ଗଢ଼ିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଉଦ୍‌ବିଷ୍ଣବ ଗଢ଼ିବା ଆଶାକୁ ‘ବାମନର ହାତ ଓ ଆକାଶର ଚାନ୍ଦ’ ଶୀର୍ଷକ ପରିଚ୍ଛେଦରେ ଚମତ୍କାର କଳାତ୍ମକ ଭାବେ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି । ପରବର୍ତ୍ତି ସମୟରେ ପରିସ୍ଥିତିର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ଯାଇ ସେ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଆଶାବାଦ, ସହାୟତା ଓ ପ୍ରେରଣା ପାଇଥିଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ନିଜ ପରିବାରର ବୋଲି ଗଣ୍ୟ କରିଛନ୍ତି । ମଧୁସୂଦନ ଦାସ, ରାଧାନାଥ ରାୟ, ଶଶିତା, ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ, ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନ ମହାରଣା, ରାମକୃଷ୍ଣ ବୋଷ, ମଧୁସୂଦନ ରାଓ, ମୁକ୍ତାର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ, ଗତିକୃଷ୍ଣ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ ଓ ସୁଦର୍ଶନ ପ୍ରମୁଖ ତାଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନୀର ପୃଷ୍ଠାରେ ଜୀବନ୍ତ ଓ ସ୍ମରଣୀୟ ।

ঐତିহাসিক ସତ୍ୟବାଦୀ ବନ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷକ ଭାବରେ ଯୋଗଦେବାପରେ ଗୋଦାବରୀର ଯେମିତି ବିଦ୍ୟାଳୟର ନିର୍ମାଣ କଳ୍ପେ ଲାଗି ପଡ଼ିଥିଲେ ସେମିତି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତ ମିଶି ଭାବା ବୋହି ଘର ତିଆରି କଲେ । ସମାଜ ସଂସ୍କାରର ବାର୍ତ୍ତା ପ୍ରଚାର କଲେ । ଏସବୁ ଜାଣି ଦେଶବିଦେଶରୁ ଅନେକ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଆସିଲେ । ମାତ୍ର ସୃଷ୍ଟିର ନିୟମ, ଯାହାର ବିକାଶ ଅଛି ତାହାର ମଧ୍ୟ ବିଳୟ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବା । ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଜୀବନ ସଂଧ୍ୟାରେ ନର୍କ ଆସିଲା । ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମନାନ୍ତର, ପାରସ୍ପରିକ ଈର୍ଷା ଓ ଦୁହ୍ନ ଦେଖାଗଲା । ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଗୋଦାବରୀର ଗଲେ ଜୀବନର ନୂତନ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର ଚକ୍ରଧରପୁରକୁ । ଏହା କେବଳ ଜୀବନର କର୍ମ ନଥିଲା, ଥିଲା ତାଙ୍କ ରାଜନୀତିକ ଯାତ୍ରାପଥରେ ପ୍ରଥମ ପାଦାବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ।

ଗୋଦାବରୀର ଦକ୍ଷିଣ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଡ଼ିବାବେଳେ ଶଶିଦା'ଙ୍କ ନିକଟ ସଂସର୍ଗରେ ଆସନ୍ତି । ସେ ଥିଲେ ସନ୍ଥାସବାଦୀ ଦଳର ରାଜନୀତିକ ନେତା । ଅଷ୍ଟମ, ନବମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢ଼ିବାବେଳେ ସେ ସାଙ୍ଗମାନଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ କୁପଥକୁ ଯାଉଥିବାବେଳେ ଶଶିଦା' ତାଙ୍କୁ ସୁପଥକୁ ଆଣିଥିଲେ । ଏଣୁ ସେ ଥିଲେ ତାଙ୍କର ହିତାକାଂକ୍ଷୀ ପଥ ପ୍ରଦର୍ଶକ । ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସହିତ ଶଶିଦାଙ୍କ ସମ୍ପର୍କ ଥିଲା ନିବିଡ଼ । ଏହି ନିବିଡ଼ତାରୁ ସତ୍ୟବାଦୀ ବନବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ସିଂହଭୂମିରେ ଓଡ଼ିଆ ଜାଗରଣ ଆଣିଥିଲେ ସେ । ଗୋଦାବରୀର କଲିକତାରେ ଥିବାବେଳେ ଜାତୀୟ ଆନ୍ଦୋଳନ ପାଇଁ ମାନସିକ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ସାରିଥିଲେ । ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ଶଶିଦା'ଙ୍କ ସହ ସମ୍ପର୍କ, ଦେଶର ରାଜନୀତିକ ଘଟଣା, ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧିଙ୍କ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ, ବିପ୍ଳବୀ ଅରବିନ୍ଦ ଘୋଷଙ୍କ ଚିନ୍ତାଧାରା, ନେତାଜୀ ସୁବାସ ବୋଷଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ, ଖୁଦିରାମଙ୍କ ଫାଶି, କଂଗ୍ରେସ ପକ୍ଷରୁ ଜେଲ ବରଣ ଆଦି ଘଟଣା ତାଙ୍କୁ ରାଜନୀତି ପ୍ରତି ଆକର୍ଷିତ କଲା । ସିଂହଭୂମିରେ ପଢ଼ନ୍ତି ସେ ଜାତୀୟ ଜାଗରଣରେ ମାଟି ଗଲେ । ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗଦେଇ କାରାବରଣ କଲେ । ପ୍ରାକ୍-ସ୍ୱାଧୀନତାକାଳରେ ଓଡ଼ିଶାର ମନ୍ତ୍ରୀ ହେଲେ । ସ୍ୱାଧୀନତା ପରେ ସେ କଂଗ୍ରେସକୁ ତ୍ୟାଗକରି ଗଣ ପରିଷଦରେ ଯୋଗଦେଲେ । ରାଜନୀତିକ ଭାବରେ ନାନା ଛକାପନ୍ତୁଆ ଜୀବନ ବିତାଇ ମାତୃଭୂମି ଓ ମାତୃଭାଷା ପାଇଁ ଜଣେ ସଜୋତ ଓ ନିଷ୍ଠାପର କର୍ମୀ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ଗୋଦାବରୀର । ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାର ସଭ୍ୟ, ଓଡ଼ିଶା ବିଧାନ ସଭାର ନିର୍ବାଚିତ ସଦସ୍ୟ ଭାବରେ ସେ ଓଡ଼ିଶାର ସୀମା, ଶିକ୍ଷା, ଶିଳ୍ପ ରାଜସ୍ୱ, ସମ୍ପର୍କରେ ବିବୃଦ୍ଧିମାନ ଦେଖାନ୍ତି । ନାନା କ୍ରିୟା ଓ ପ୍ରତିକ୍ରିୟାର ସୁନ୍ଦର ଚିତ୍ର ଆତ୍ମଜୀବନୀରେ ରୂପାୟିତ । ସରକ ଓ ସାବଜାଳତା ହେତୁ ଗୋଦାବରୀର ଆତ୍ମଜୀବନୀ ଉପନ୍ୟାସ ନହେଲେ ମଧ୍ୟ ଉପନ୍ୟାସ ପରି ସୁଖପାଠ୍ୟ । ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଆଗ୍ରହ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । କେତେକଣ ବିଶିଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟିକଙ୍କ ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ଯୋଗୁଁ । ବିଶ୍ୱନାଥ କର ଓ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ ତତ୍ତ୍ୱଧ୍ୟରେ ମୁଖ୍ୟ । କଲିକତାରେ ଛାତ୍ର ଥିବାବେଳେ ସେ ନାଟକ ଲେଖି ବିଶ୍ୱନାଥ କରଙ୍କୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଥିଲେ । ତୁଳନାତ୍ମକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିତାରକଲେ 'ଅର୍ଦ୍ଧ ଶତାବ୍ଦୀ ଓଡ଼ିଶା ଓ ତହିଁରେ ମୋ ସ୍ଥାନ' ପକାରମୋହନଙ୍କ ଆତ୍ମଚରିତର ସମଗୋଟ୍ଟାୟ । ଆତ୍ମଚରିତରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନର ଦୁଃଖ ଓ ଅଭାବ, ଆତ୍ମାୟତ୍ତଜନଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ, ଗନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଜୀବନଚିତ୍ର, ନ'ଅଙ୍କ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଓ ଭାଷା ବିଲୋପ ଆନ୍ଦୋଳନର ବିବରଣୀ । ସେହି ଭଳି ଗୋଦାବରୀର ଆତ୍ମଜୀବନୀରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନର ଘଟଣା ସହିତ ଓଡ଼ିଶାର ସାମାଜିକ, ଆର୍ଥନୀତିକ ଓ ରାଜନୀତିକ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କିତ ।

ସର୍ବଜନବୋଧ ଶୈଳୀ ହେତୁ ଆତ୍ମଜୀବନୀ ଉପନ୍ୟାସ ପରି ମନେହୁଏ । ରାଜନୀତି ଓ ସମାଜ ପ୍ରତି ଗୋଦାବରୀର ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ସମୟେ ସମୟେ କୌତୁକ ଓ ହାସ୍ୟ ଉଦ୍ରେକ କରେ । ବିଷୟ ସବୁ ଛୋଟ ଛୋଟ ପରିଚ୍ଛେଦରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଥିଲେହଁ ପ୍ରତ୍ୟେକଟିରେ ଅଛି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅନୁଭୂତିର ନିବିଡ଼ ସ୍ପର୍ଶ, ବିଷୟ ମଧ୍ୟରେ ଲେଖକଙ୍କ ଛୋଟ ଛୋଟ ଶବ୍ଦର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟାଖ୍ୟା, ବାସ୍ତବବାଦୀ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ, ତୁଳନାତ୍ମକ ଅନୁସାଧନ, ପୁଞ୍ଜୀନୁପୁଞ୍ଜ ବିଚାରଧାରା । ସ୍ଥଳ ବିଶେଷରେ ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ଳୋକର ଉଦ୍ଧୃତି ଯୋଗୁଁ ଗଦ୍ୟ ଶୈଳୀ ବଳିଷ୍ଠ ହେବା ସହିତ ଅନେକ ପରିଚ୍ଛେଦକୁ ପ୍ରବନ୍ଧର ମାନ୍ୟତା ଦିଏ । ଆତ୍ମଜୀବନୀର ବିଷୟ ଗ୍ରହଣ କଲା ଓ ଭାଷା ପ୍ରୟୋଗ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚମତ୍କାର । ଗନ୍ଧ ସୁଲଭ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରେ ଏହା ବିସ୍ମୃତ । ଅଧ ଶହ ବର୍ଷତଳେ, ବାମନର

ହାତ ଓ ଆକାଶର ଚନ୍ଦ୍ର, ଗୋଡ଼ କିପରି ଖସେ, କଣ କେତେବେଳେ ଘଟେ, ସୁନା ନା ଗୋବର, କିଏ କ'ଣ, ଅସ୍ତପଥେ, ପୁନର୍ମୁକ୍ତିକ ଇତ୍ୟାଦି ନାମକରଣରୁ ଜଳାପାଟବତା ବାରି ହୋଇପଡ଼େ । ଲୋକ ଜୀବନର ପ୍ରବଚନ ଓ ଭଗବତମାନି ରହିଛି ଅନେକ । ବିପ୍ଳବପ୍ରାୟ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ଯଥାକ୍ରମେ, ସିଠୁଆ, ନାତରା, ଖେଖେ, ହୁରୁଡ଼ା, ଅଗତକା, ଖଡ଼ା ଇତ୍ୟାଦି ଏହାକୁ ସମ୍ବନ୍ଧ କରାଏ ।

ଗୋଦାବରୀଶ ଆତ୍ମଜୀବନୀର କୌଣସି ସ୍ଥଳରେ ବିନୟୋକ୍ତି ପ୍ରକାଶ କରିନାହାନ୍ତି । ସ୍ବାଭାବିକ ମାନବୀୟ ପ୍ରବୃତ୍ତିରେ ସେ ଜୀବନର ଦୃଢ଼, ପାପପୁଣ୍ୟ, ବିରୋଧାଭାସ, ସଂସ୍କାର-କୁସଂସ୍କାର ଆଦିର ଉଦ୍‌ଘାଟନ ପତନକୁ ଚିତ୍ରିକରି ମାତ୍ର । ଦେଶ ଓ ଜାତି ପ୍ରତି ଥିବା ମମତାବୋଧର ଏକ କୁଳନ୍ତ ନିତର୍ଜନ ଭାବରେ 'ଅର୍ଦ୍ଧ ଶତାବ୍ଦୀର ଓଡ଼ିଶା ଓ ତହିଁରେ ମୋ ସ୍ଥାନ' ଏକ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ଆସନର ଅଧିକାରୀ, ଏହା ନିଃସନ୍ଦେହ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ହୁଏତ ଏଯାବତ୍ ଅନେକ ଆତ୍ମଚରିତ ଲେଖାଯାଇଛି, ମାତ୍ର ପକାରମୋହନଙ୍କ ଆତ୍ମଚରିତ ଓ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ଆତ୍ମଚରିତ ସତେ ଯେପରି ପରସ୍ପରର ପରିପୂରକ ହୋଇ ଉଭୟ ଶୈଳୀ ଓ ଥିମ୍ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆତ୍ମଚରିତଠାରୁ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ଗୌରବ ଲାଭ କରିଛି । ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ଆତ୍ମଚରିତଟି ଯଥାର୍ଥରେ ଅର୍ଦ୍ଧଶତାବ୍ଦୀ ଓଡ଼ିଶାର ଦୁଃଖ-ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା, ଉଦ୍‌ଘାଟନପତନ, କୃଷି, ଶିକ୍ଷା, ସଂସ୍କୃତି, ରାଜନୀତି, ନବଜାଗରଣର ଏକ ମାର୍ମିକ ରଚିତାସ । ଏଥିରେ ବ୍ୟକ୍ତି-ଜୀବନ ଜାତୀୟ ଜୀବନ ସହିତ ମିଶି ଏକାକାର ହୋଇଯାଇଛି । ବ୍ୟକ୍ତି-ଜୀବନ ଉପରେ ବିକଶି ଉଠିଛି ଜାତୀୟ ଜୀବନ । ଉପନ୍ୟାସ ରସରେ ଜାରିତ ଏହି ଆତ୍ମଚରିତଟି ଯେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଏକ ଅପୂର୍ବ ସାରସ୍ବତ ସୃଷ୍ଟି, ଏକଥା କହିଲେ ସତ୍ୟର ଅପକାପ ହେବ ନାହିଁ ।

...୦...

ଉପସଂହାର

ଗୋଦାବରୀର ସତ୍ୟବାଦୀର ଗଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ସାଧକ । ଗୋପବନ୍ଧୁ, ନୀଳକଣ୍ଠକ ସେ ବନ୍ଧୁ ଓ ସହକର୍ମୀ । ସତ୍ୟବାଦୀ ବନ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଅନ୍ୟତମ ନିର୍ମାତା ଭାବେ ମଧ୍ୟ ସେ ଖ୍ୟାତ । ସତ୍ୟବାଦୀର ପ୍ରାକୃତିକ ପରିବେଶ, ଛାତ୍ର ମଣ୍ଡଳୀ, ଶିକ୍ଷକ ଗଣଙ୍କ ସାହଚର୍ଯ୍ୟରେ ଆସି ସେ ନିଜକୁ ନୀତିନିଷ୍ଠ ଓ ଆଦର୍ଶବାନ କରିପାରିଥିଲେ । ସତ୍ତୋଚିତା ତାଙ୍କ ଜୀବନର ପଣ ଥିଲା । ଶିକ୍ଷକ ଭାବରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଗଭୀର ସ୍ନେହ ହିଁ ତାଙ୍କୁ ମାନବପ୍ରେମରେ ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ କରାଇଥିଲା । ସେହି ମାନବ ପ୍ରେମ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ସ୍ତ୍ରୀ ହୃଦୟରେ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା ପ୍ରକୃତିକୁ ଭଲପାଇବା, ଜୀବନକୁ ଭଲପାଇବା, ଜାତୀୟ ଇତିହାସ ଓ ସଂସ୍କୃତିକୁ ଭଲ ପାଇବା । ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସରେ ସେ ଜଣେ ସ୍ମରଣୀୟ ପ୍ରତିଭା । ପରିମାଣ ଓ ଶୃଙ୍ଖଳା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ତା'ଙ୍କ କବିତା, ଗଳ୍ପ, ଉପନ୍ୟାସ, ନାଟକ, ପ୍ରବନ୍ଧ, ଗାଷ୍ପଣ, ଅଭିଭାଷଣ, ଶିଶୁ ଓ କିଶୋର ଉପଯୋଗୀ ସାହିତ୍ୟ ଓ ଆତ୍ମଜୀବନୀ ଓଡ଼ିଶାର ଅଗଣିତ ପାଠକଙ୍କର କର୍ମସ୍ଥଳକୁ ଗଭୀର ଭାବରେ ଅଭିଭୂତ କରିଛି । ସାହିତ୍ୟ ରଚନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ ପ୍ରଭାବକୁ ସମାଦର ସହକାରେ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି ଓଡ଼ିଶାର କିମ୍ବଦନ୍ତୀ, ମାଦଳା ପାଞ୍ଜି, ଇତିହାସ ଓ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ସାହିତ୍ୟିକଙ୍କ କୃତି ଓ କୃତିତ୍ବକୁ ।

ସତ୍ୟବାଦୀରୁ ବିଦ୍ୟାୟ ନେଇ ସେ ସିଂହଭୂମିରେ ଜନ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ବ୍ରତୀ ହେଲେ । ଜ୍ଞାନମସ୍ତା ଉତ୍କଳ ପ୍ରତି ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣ ଆନ୍ଦୋଳିତ ହେବା ସହିତ ଓଡ଼ିଆ ସଂସ୍କୃତି, ଗାଷ୍ପା ଓ ପରମ୍ପରା ପ୍ରଚଳିତ ଅଞ୍ଚଳସବୁକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶାଇଦେବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟାକଲେ । ରାଜନୀତିକ ଜୀବନର ଆଦ୍ୟ ପାଦରେ ବହୁ କଷ୍ଟ ସ୍ବାକାର କରି ଚକ୍ରଧରପୁରର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଚାଲି ଚାଲି ଘୂରି ବୁଲିଲେ ଉତ୍କଳୀୟ ଜାତୀୟତାକୁ ଜାଗ୍ରତ କରିବା ପାଇଁ । ବିଜ୍ଞାନାଞ୍ଚଳର ସଂଗ୍ରାମୀ କର୍ମୀ ଭାବରେ ଜାତୀୟ ବିପର୍ଯ୍ୟୟର କାରଣ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି, ଜାତିକୁ ତାର ଐତିହ୍ୟ ଚେତେଇ ଦେଇ ତାକୁ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ସମ୍ମାନ କରିବା ଥିଲା ତାଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ସିଂହଭୂମି ଜନ ଆନ୍ଦୋଳନର କର୍ମୀରୁ ଭାରତୀୟ ମୁକ୍ତି ସଂଗ୍ରାମର ଅନ୍ୟତମ ରଥୀ ହେଲେ । ଓଡ଼ିଶାକୁ ସେ ନିଜର କର୍ମଭୂମି ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ରାଜନୀତିର ଦ୍ବିତୀୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ସେ ମନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ନିଃସ୍ବ ଭାବରେ ଜୀବନ ଯାପନ କରୁଥିଲେ । ସ୍ବାଧୀନତା ପରେ ରାଜନୀତିକ ଦଳର କର୍ମୀ ଓ ନେତାଙ୍କର ନୈତିକ ଅଧଃପତନରେ ମିୟମାଣ ହୋଇ କଂଗ୍ରେସରୁ ବିଦ୍ୟାୟ ନେଇ ଗଣତନ୍ତ୍ର ପରିଷଦରେ ଯୋଗଦେଲେ । ୧୯୧୩ରେ ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଯୋଗଦେବା ପରଠାରୁ ମୁଖ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୀର୍ଘ ତେୟାଳିଶ ବର୍ଷ ସେ ନିଜକୁ ଜାତି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଥିଲେ । ଏହି ସମୟକାଳ ମଧ୍ୟରେ ଜାତିର ବିପର୍ଯ୍ୟୟ, ଜାତୀୟତାର ନବଜାଗରଣ, ଦରିଦ୍ର ଅସହାୟ ମଣିଷ ପ୍ରତି ସହାନୁଭୂତି, ମାନବ ବନ୍ଦନା, ପ୍ରକୃତି ପ୍ରୀତି ମଧ୍ୟଦେଇ ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟର ହେଲା ଚୈତ୍ର ଯାତ୍ରା । ସତ୍ୟବାଦୀ ଆଭିମୁଖ୍ୟ ଥିଲା ଏହାର ମୂଳାଧାର ।

ଗୋଦାବରୀର ସାହିତ୍ୟରେ ପୂର୍ବସୂରୀ ଯଥା ରାଧାନାଥ ରାୟ, ମଧୁସୂଦନ ରାଓ, ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି, ନନ୍ଦ କିଶୋର ବଳ ଓ ରଞ୍ଜାଧର ମେହେର ପ୍ରମୁଖ ସାହିତ୍ୟ ଶିଳ୍ପୀଙ୍କ

ପ୍ରେରଣା ଥିଲା ଅପ୍ରତିହତ । ରାଧାନାଥଙ୍କ କାବ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ଇତିହାସ ମାଟି ପାଣି ପବନ ଯେମିତି ନବଜନ୍ମ ଲାଭିଥିଲା । ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ଗାଥା ଓ ଗୀତିକବିତା ଗୁଡ଼ିକରେ ସେମିତି ହୋଇଥିଲା ଏହାର ବିକାଶ । ନାଟକ ରଚନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗୋଦାବରୀଶ ରାମଶଙ୍କର ରାୟଙ୍କ କାଞ୍ଚି କାବେରୀ ନାଟକକୁ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ମାଦଳା ପାଞ୍ଜି, ହଞ୍ଜର, ଷର୍ଲିଙ୍କ ଇତିହାସ ସହିତ ପ୍ୟାରୀମୋହନଙ୍କ ଇତିହାସରୁ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରି ରଚନା କରିଛନ୍ତି ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ ଓ ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବ ନାଟକ । ରାଧାନାଥ ଓ ଗଙ୍ଗାଧରକ ଛନ୍ଦ ଯୋଜନା ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ଅନେକ କବିତାରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଉପହାର ଓ ପୁଷ୍ପମାଳାର ଶୋକଗୀତିକା ସବୁ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କୁ ଶୋକଗୀତିକା ଲେଖିବା ପାଇଁ ହୁଏତ ପ୍ରେରଣା ଦେଇଛି । ଗନ୍ଧ ଓ ଉପନ୍ୟାସ ରଚନାରେ ଫକୀରମୋହନ ଥିଲେ ତାଙ୍କର ଆଦର୍ଶ । ‘କଳ୍ପମା’ର ଐତିହାସିକତା ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କୁ ଅଠରଶହ ସତର ଭଳି ଉପନ୍ୟାସ ରଚନା ପାଇଁ ଅନୁପ୍ରେରିତ କରିଥିଲା । ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ‘ଆତ୍ମଚରିତ’ ପରି ‘ଅର୍ଦ୍ଧ ଶତାବ୍ଦୀର ଓଡ଼ିଶା ଓ ତହିଁରେ ମୋ ସ୍ଥାନ’ ଓଡ଼ିଶାର ସାମାଜିକ, ସାଂସ୍କୃତିକ, ରାଜନୀତିକ ଓ ଅର୍ଥନୀତିକ ଜୀବନର ଏକ କଳାତ୍ମକ ରୂପ । ଆତ୍ମଚରିତର ଗଠନ ଶୈଳୀ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥିବ ନିଶ୍ଚୟ । କବି ମଧୁସୂଦନ, ନନ୍ଦ କିଶୋର ଓ ଗଙ୍ଗାଧରକ ଅନୁସରଣରେ ଗୋଦାବରୀଶ ‘ସନ୍ଦେହ’ ବା ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ପଦୀ କବିତା ରଚନା କରିଥିଲେ । ଗାଥା କବିତା, ଗୀତିକବିତା, ଶୋକଗୀତି, ସନ୍ଧ୍ୟେ ଗୀତି ମଧ୍ୟ ଏହି ସମୟ-ଖଣ୍ଡ ପ୍ରଭାବର ସୃଷ୍ଟି । ମାତ୍ର ସାହିତ୍ୟିକ ସୌଷ୍ଟବରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଗୋଦାବରୀଶ ଅତିକ୍ରମ କରିଛନ୍ତି ପୂର୍ବସୂରୀମାନଙ୍କୁ । ବିଶେଷ କରି ଶୋକଗୀତିକାରେ ତାଙ୍କର କବିତ୍ବ ପ୍ରତିଫଳିତ । ପ୍ରବନ୍ଧ ସାହିତ୍ୟରେ ଗୋଦାବରୀଶ, ମଧୁସୂଦନ ରାଓ, ବିଶ୍ଵନାଥ କର, ମଦ୍ରାସଜୟ ରଥ, ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଅନୁପ୍ରେରିତ । ବହୁ ଇଂରାଜୀ ଲେଖକଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଗୋଦାବରୀଶ କରିଥିଲେ ସ୍ଵୀକାର । ଅତଏବ, ବହୁ ପୂର୍ବସୂରୀଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ ପ୍ରଭାବିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ନିଜର ପ୍ରତିଭା ବଳରେ ଆହରଣକୁ ନିଜର କରିଦେଇଥିଲେ । ରାଧାନାଥଙ୍କ ପରି ସେ ପ୍ରାଚୀନରେ ନୂତନତା ଓ ଆହରଣରେ ମୌଳିକତା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ନିଜର ସ୍ଵାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ରକ୍ଷା କରିପାରିଛନ୍ତି ।

ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ସାରସ୍ଵତ ସୃଷ୍ଟିର ସମୟ କାଳ ୧୯୧୩ରୁ ୧୯୫୬ ମସିହା । ୧୯୧୩-୧୯୨୫ ତାଙ୍କ ସାରସ୍ଵତ ପ୍ରତିଭାର ଉଦ୍ଘୋଷ କାଳ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ତାଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ରହିଛି ଅପ୍ରତିହତ । ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ସମସାମୟିକ ଓ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ କେତେକ ପ୍ରସ୍ତାବ ତାଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଥିବା ଜଣାଯାଏ । ଐତିହାସିକ କୃପାସିନ୍ଧୁ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ କୋଣାର୍କ ଦର୍ଶନ ପଡ଼ିଥିଲେ । ଆପାତତଃ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଭ୍ରମଣ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ପରି ମନେ ହେଲେ ହେଁ ଏହାର ଐତିହାସିକ ତଥ୍ୟ ପ୍ରମାଣସିଦ୍ଧ । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ସତ୍ୟବାଦୀ ପରମ୍ପରାର କବି ପଦ୍ମଚରଣ ଏବଂ କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତଙ୍କ କବିତାରେ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ଅନ୍ତର୍ଜଗତର ମର୍ମବାଣୀ ପ୍ରତିଫଳିତ । ଜାତୀୟତାବାଦୀ କବି ବୀରକିଶୋର ଓ ବାଞ୍ଚାନିଧିଙ୍କ ବିପ୍ଳବାତ୍ମକ କବିତା ମଧ୍ୟରେ ସତ୍ୟବାଦୀ ଉଗ୍ରଚେତାନାର ଯେଉଁ ନମୁନା ନିହିତ ତାହା ମୂଳତଃ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କର ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇପାରେ । ସତ୍ୟବାଦୀ ପ୍ରେରଣାର ଅନ୍ୟତମ ରୂପକାର କୁନ୍ତଳାକୁମାରୀଙ୍କ କବିତାରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ

କବିତାର ସ୍ୱଦେଶାତ୍ମକତା ଚିନ୍ତାଧାରା ଅନୁରଣିତ । ନାରୀ କବିକ ଦେଶପ୍ରେମ ଓ ମାନବପ୍ରୀତି ମୂଳରେ ରହିଛି ଗାଦିବାଦୀ ଆହ୍ୱାନ ଓ ସତ୍ୟବାଦୀର ଆଦର୍ଶ । ଭଗବାନଙ୍କୁ ମାନବ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣକରି ସେ ଯେଉଁ ମାନବପ୍ରୀତି ମୂଳକ କବିତା ଲେଖିଲେ ବସୁନ୍ଦରୀ ସେ ଚିନ୍ତାଧାରା ଗୋଦାବରୀକ୍ଷଣଠାରୁ ଆହୁତ । ସବୁଜ ପକ୍ଷୀକ ପରେ ଯେଉଁମାନେ କୌଣସି ଗୋଷ୍ଠୀରୁ ନହୋଇ ନିଜ ନିଜ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ପ୍ରେରଣାରେ କବିତା ଲେଖିଲେ ସେମାନେ ହେଲେ, ଗୋଦାବରୀକ୍ଷଣ ମହାପାତ୍ର, ମାୟାଧର ମାନବିଂହ, ରାଧାମୋହନ ଗଡ଼ନାୟକ, କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ତ୍ରିପାଠୀ ଓ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ । ଗୋଦାବରୀକ୍ଷଣ ମହାପାତ୍ର ଥିଲେ ସତ୍ୟବାଦୀର ଛାତ୍ର ଓ ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟିକ ପ୍ରତିଭାର ସୁରଣ ସତ୍ୟବାଦୀରେ ହୋଇଥିଲା । ଗୋପବନ୍ଧୁ, ନୀଳକଣ୍ଠ, ଗୋଦାବରୀକ୍ଷଣ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସାନ୍ନିଧ୍ୟରେ ଆସି ତାଙ୍କର ଗଭୀର ଦେଶପ୍ରେମ, ନିର୍ଭୀକ ଭାବନା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ମାୟାଧରଙ୍କ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶପଦା କବିତା, ରାଧାମୋହନଙ୍କ ଗାଥାକବିତା, କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କାବ୍ୟିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ କୁଞ୍ଜବିହାରୀଙ୍କ ଚାରଣ କବିତ୍ୱ ଗୋଦାବରୀକ୍ଷଣଙ୍କ ପ୍ରଭାବସୂକ୍ଷ୍ମ । ସୁତରାଂ, ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମାର୍ଦ୍ଧରେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀକ୍ଷଣ ମିଶ୍ର ବାସ୍ତବିକ ଜଣେ କ୍ରାନ୍ତିକାରୀ ପ୍ରତିଭା, ଯାହା ଏବେ ମଧ୍ୟ ଅମୃତ ରହିଛି ।

ଗୋଦାବରୀକ୍ଷଣଙ୍କ ତିରୋଧାନ ଅର୍ଦ୍ଧଶତାବ୍ଦୀ ଅତିକ୍ରମ କଲାଣି । ତାଙ୍କର ମର କଲେବର ନାହିଁ, ରହିଯାଇଛି ତାଙ୍କର ମହିମାମୟ ସାରସ୍ୱତ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ । ଏହା ସତ୍ୟ ଯେ ତାଙ୍କର ରାଜନୀତିକ ଜୀବନକୁ ଆଉ କେହି ମନେ ରଖି ନାହାନ୍ତି, ରଖିବେ ନାହିଁ ମଧ୍ୟ । ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ସାରସ୍ୱତ କୃତି ଓ କୃତିତ୍ୱ ଭାସ୍ୱର ହୋଇ ରହିବ । ଓଡ଼ିଆ ଜାତିକୁ, ଜାତିର ସଂସ୍କୃତିକୁ, ମାଟି, ପାଣି, ପବନ ଓ ସର୍ବୋପରି ମଣିଷକୁ ଭଲ ପାଇ ସୃଷ୍ଟି କରିଯାଇଥିବା ଅବସ୍ଥା ସାରସ୍ୱତ କୃତିକୁ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ବୁଲିପାରିବ ନାହିଁ । ତାରି ଭିତରେ ଗୋଦାବରୀକ୍ଷଣଙ୍କ ବିମଳ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଦୀପ୍ତ ହେଉଥିବ ଓ ପ୍ରେରଣା ଦେଉଥିବ ଭବିଷ୍ୟତ ବଂଶଧରମାନଙ୍କୁ । ଜଙ୍ଗଲ ଛାତାରେ ସେ ଜଳିଛନ୍ତି, ଅଭାବ ଅନଟନରେ ବିଦ୍ଧ ହୋଇଛନ୍ତି, ତଥାପି ସେ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ି ନାହାନ୍ତି, ନିର୍ଭୟ ଯାଇ ନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଭିତରେ ବକ୍ତ୍ର ଉପଅ ପ୍ରକାଶ ପାରୁଛି, ଜାତି ପାଇଁ କିଛି କରିବେ । ଏହି ସଂକଳ୍ପ ହିଁ ତାଙ୍କୁ ନିର୍ଭକ କରିଛି, ତ୍ୟାଗୀ କରିଛି, ସାହିତ୍ୟିକ କରିଛି । ସେ ରାଜନୀତି କରିଛନ୍ତି, ମାତ୍ର ରାଜନୀତି ତାଙ୍କୁ ଗ୍ରାସ କରି ପାରି ନାହିଁ । ରାଜନୀତି ଭିତରେ ଥାଇ ଦେଶ-କଲ୍ୟାଣ ଓ ମାନବ-ମଙ୍ଗଳ ହୋଇଛି ତାଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ରାଜନୀତିକୁ କଳଙ୍କମୁଦ୍ର କରିବା ହୋଇଛି ତାଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଉତ୍କଳ-ଜନନାହିଁ ଗୋଟାପଣେ ତାଙ୍କ ସାରସ୍ୱତ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱକୁ ଆହ୍ୱାନ କରି ରଖିଛି । ଏହି ସ୍ୱାଭିମାନୀ, ସାରସ୍ୱତ ପୁରୁଷ ଓ ମାନବତାବାଦୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଓଡ଼ିଶା ଓ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ପାଇଁ ଯେ କେତେ ମହିମାମୟ ତାହା ବୁଝାଇ କହିବାର ଆଉ ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ ।

...୦...

ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ରଙ୍କ ରଚନାବଳୀ

୧.	ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବ	(ନାଟକ)	୧୯୧୭
୨.	ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବ	(ନାଟକ)	୧୯୨୦
୩.	କଳିକା	(କବିତା)	୧୯୨୧
୪.	କିଶକନ୍ଦ	(କବିତା)	୧୯୨୨
୫.	ଚନ୍ଦନିକା	(କବିତା)	୧୯୨୨
୬.	ନେପୋଲିୟାନ	(କାବ୍ୟନା)	୧୯୩୦
୭.	ଦାସଦ୍ବମାନେ	(କାବ୍ୟନା)	୧୯୩୧
୮.	କୁସୁମ	(କବିତା)	୧୯୩୮
୯.	କଂକାଳର ଆର୍ତ୍ତନାଦ	(ପ୍ରବନ୍ଧ)	୧୯୪୬
୧୦.	ଷଡେକକଳା ଖରସୁଆଁ	(ପ୍ରବନ୍ଧ)	୧୯୪୮
୧୧.	ଗୀତାୟନ	(କବିତା)	୧୯୪୮
୧୨.	ଗୀତିଗୁଚ୍ଛ	(କବିତା)	୧୯୫୩
୧୩.	କବିତାୟନ	(କବିତା)	୧୯୬୦
୧୪.	ଶିଶୁ କବିତା ଓ ସାହିତ୍ୟ		୧୯୨୬-୧୯୫୬
୧୫.	କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ସାହିତ୍ୟ		୧୯୧୪-୧୯୫୬
୧୬.	ଅଭାଗିନୀ	(ଉପନ୍ୟାସ)	୧୯୨୨ ପରବର୍ତ୍ତୀ
୧୭.	ଘଟାକ୍ତର	(ଉପନ୍ୟାସ)	୧୯୪୬-
୧୮.	ଅଠରଶହ ସତ	(ଉପନ୍ୟାସ)	୧୯୫୨
୧୯.	ନିର୍ବାସିତ	(ଉପନ୍ୟାସ)	ମଧ୍ୟରେ
୨୦.	ଅର୍ଦ୍ଧ ଶତାବ୍ଦୀର ଓଡ଼ିଶା ଓ ତହିଁରେ ମୋ ସ୍ଥାନ -		୧୯୫୮
	(୧୯୨୩ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଘଟଣା ଆଧାରିତ ଅସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଆତ୍ମକାବ୍ୟ)		

ଏହାବ୍ୟତୀତ କଟକ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ସୋର ଦ୍ବାରା ପ୍ରକାଶିତ ଗୋଦାବରୀଶ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ (ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ - ଚତୁର୍ଥ ଖଣ୍ଡ) ରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ରଚନା ସନ୍ଧିବେଶିତ ।

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ

ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ବୃନ୍ଦାବନ, ସତ୍ୟବାଦୀ ଯୁଗ, ଦାସ ବ୍ରହ୍ମବର୍ମା, ବହୁପୁର, ଦ୍ଵିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ - ୧୯୭୦

ପ୍ରହରାଜ ରବୀନ୍ଦ୍ର କୁମାର, ଗୋଦାବରୀର ନିଶ୍ଚିନ୍ତ, କେନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମି, ଦିଲ୍ଲୀ, ୨୦୦୧

ଦାସ ଚିନ୍ତାମଣି, କବି ଗୋଦାବରୀର, ଓଡ଼ିଶା ବୁକ୍ ହାଉସ୍, ବ୍ରହ୍ମପୁର, ୧୯୬୦

ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ରଘୁନାଥ, (ସଂ) ଗୋଦାବରୀର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ (୧ମ ଖଣ୍ଡ), କଟକ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ସୋର, ୧୯୬୮

ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ରଘୁନାଥ, (ସଂ) ଗୋଦାବରୀର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ (୨ୟ ଖଣ୍ଡ), କଟକ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ସୋର, ୧୯୬୮

ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ରଘୁନାଥ, (ସଂ) ଗୋଦାବରୀର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ (୩ୟ ଖଣ୍ଡ), କଟକ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ସୋର, ୧୯୬୩

ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ରଘୁନାଥ, (ସଂ) ଗୋଦାବରୀର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ (୪ୟ ଖଣ୍ଡ), କଟକ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ସୋର, ୧୯୭୨

ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ବିଦ୍ୟାଧର, ଜାତି ନିର୍ମାତାଙ୍କ ଜୀବନ ଆଲୋଚ୍ୟ (୨ୟ ଭାଗ), ଗ୍ରନ୍ଥ ମନ୍ଦିର, କଟକ, ୧୯୯୯

ଶତପଥୀ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ, (ସଂ) ଗୋଦାବରୀର ପରିକ୍ରମା, ଓଡ଼ିଶା ପୁସ୍ତକାଳୟ ସଂସଦ, ୧୯୮୬

ସାରଳା ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ, (ସଂ) କବିମନୀଷୀ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀର, ଓଡ଼ିଶା ବୁକ୍‌ହୋର, କଟକ, ୨୦୦୦

ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର (୧୮୮୬ - ୧୯୫୬)
ଥିଲେ ଏକାଧାରରେ କବି, ନାଟ୍ୟକାର,
ଔପନ୍ୟାସିକ, ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ତଥା ଆତ୍ମଜୀବନୀ
ଲେଖକ । ଓଡ଼ିଶାର ରାଜନୀତି, ସମାଜସେବା, ଶିକ୍ଷା
କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ସେ ଏକ ପ୍ରମୁଖ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ
କରିଥିଲେ । ସେ ଥିଲେ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର
ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ; ଓଡ଼ିଶାର ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ତଥା
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସୁରକ୍ଷା ଆନ୍ଦୋଳନର ଜଣେ ପ୍ରମୁଖ
ପୁରୋଧା ।

ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ଗୀତି କବିତା ‘କାଳିଜାଲ’ ତଥା
ଆତ୍ମଜୀବନୀ “ଅର୍ଦ୍ଧ ଶତାବ୍ଦୀର ଓଡ଼ିଶା ଓ ତହିଁରେ
ମୋ ସ୍ଥାନ”ରୁ ଅକ୍ଳେଶରେ ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ - ଉଭୟ
ପଦ୍ୟ ଓ ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ଥିଲା ଅସାଧାରଣ
କୃତିତ୍ୱ ।

ପ୍ରଫେସର ମନୋରଞ୍ଜନ ପ୍ରଧାନଙ୍କ ଲିଖିତ
ମନୋଗ୍ରାଫ୍ଟି ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ପ୍ରତିଭାର ବିଭିନ୍ନ
ଦିଗ ଉପରେ ଆଲୋକପାତ କରିଅଛି । ଏହା ଯେ
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟରେ ଆଗ୍ରହୀ ପାଠକମାନଙ୍କ
ଦ୍ୱାରା ଆହୃତ ହେବ, ଏହା ନିଃସନ୍ଦେହରେ
କୁହାଯାଇପାରେ ।

ଗଣେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର

ସଭାପତି,

ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ